HISTORIA JEMANAE SUB HASANO PASCHA QUAM E CODICE MS ARABICO BIBLIOTHECAE...

ʿĀmir Ibn-Muḥammad : al- Duʿāmī, Antonius Rutgers

HISTORIA JEMANAE

SUB

HASANO PASCHA.

PRAEFATIO.

Rectissime mihi videntur de historia gentium Orientis judicare, qui statuunt singulas ejus partes nondum satis cognitas et perspectas esse, ut universa Orientis historia probabiliter possit conscribi, atque adeo melius de illa mereri, qui aliquam ejus partem diligenter atque accurate illustrent et exornent, quam qui universam hanc historiam componere audent, cujus singulas partes non probe ipsi noverunt. Quod tamen ne ita accipiatur, ac si aliquid detrahere velim laudi aut famae, quam nonnulli, tantam rerum molem cum ingenii acumine, doctrinae copia et continua diligentia adgressi, merito sibi comparaverunt, quorum opera, etsi passim minus accurate conscripta, huic tamen studio promovendo egregie inservirunt. Sed quum fieri nequeat, quin, qui tam amplam et partim rudem materiam sibi tractandam sumunt, interdum rerum ordinem convertant, aut res maximas minimi faciant, levissimasque exornent et pro gravissimis habeant, interdum etiam nihil memorabile hoc vel illo tempore actum referant, quia scilicet ipsi res gestas ignorant, quid opus est horum numerum augere et gravissimam disciplinam temeritate atque audacia depravare? Quam facile autem in ejusmodi errores vel illi incidant, qui plurimum in totius historiae Orientalis cognitione sibi comparanda desudaverunt et in ejus conditoribus eruditissimis jure numerantur: ejus rei luculentissimum exemplum praebet Cel. Hammeri utilissimum opus, quod Historiam imperii Otomanici inscripsit ejusque praesertim illa pars, in qua Arabum, quamdiu imperio Otomanico paruerunt, historia exponitur. Egregie enim versatus est Vir Celeberrimus in explicanda illa hujus periodi parte, quae invasionem Circassiorum Aegyptiorum et Turcarum et intra

*

at-

atque incrementa horum potentiae in Jemana usque ad annum Arabum circiter 980 (1572—3) complectatur. Namque praeiverat Saeyus, qui gravissimam hujus historiae partem, eamque unam, accurate tractaverat in Tomo IV libri *Not. et Extr. des MSS. du Roi* inscripti, quem quidem Hammerus in plurimis sequitur, in nonnullis quoque, e ditissimo Historicorum Orr. MSS. Thesauro, corrigit atque emendat. Ubi autem Saeyi praeeuntis expositio historiae Jemanae finitur, vix intelligi potest, quam exilis, quamque manca sit, in Hammeri opere, rerum proxime secutarum relatio. Cujus relationis argumentum quum in hac opella mihi sumam tractandum, necessarium duxi ejus errata in hujus praefationis initio paucis indicare, ut simul potest non actam rem ma agere, aut, satis cognitam historiam iterum narrando, diligentiam in supervacuas adferre. Narrat igitur auctor, l. l. IV. pag. 168, Mutahhero successum (in Imamatu) ejus filium, et hunc deinde patruo suo Alu Jahjae principatum cessisse: quum contra certum sit, Alium Jahjam ipsum fuisse filium Mothahheri, praeterea neque Alium Jahjam neque alium ex filiis Mothahheri patri in Imamato successisse; denique primum, post Mothahheri obitum, Imamum fuisse Hasanum f. Alii f. Daudi el-Moajjedi: ad quem, simul ac se Imamum professus esset, omnes Mothahheri filii, Ghauteddinus, Abderrahmanus, Lothfalla et etiam Alius Jahja se converterunt. Defecit quidem paulo post Alius Jahja ab Imamo Hasano et cum hoc bellum aliquamdiu gessit: nunquam tamen Imami honores capessivit et libenter deinde Imami Hasani dignitatem agnovit. Non facile igitur intelligitur, de quo Mothahheri filio sermo sit, qui, post principatus abdicationem et etiam 8 annorum religiam consecratam, ab Hasano Pascha a. d. 3 Junii 1587 Constantinopolin missus dicitur et ibi carcere inclusus. Id autem evidens est non post ejus demum discessum Alium Jahjam et alios Mothahheridas in Paschae potestatem venisse: quum jam mense Julio anni 1585 omnes principes ex hac domo orti aut libenter se Paschae in obsequium dederant, aut vi et armis fuerant subacti. Gravissime autem in eo peccavit auctor, quod, quum aliorum Pascharum Je-

Jemanensium res gestas v. g. Sinani bellum et victorias ab illo reportatas diligenter describeret, Hasani bella multo graviora ejusque plurimas victorias ne verbo quidem attigerit, quod praeterea ita de Hasano Pascha locutus sit, ut lectores hunc principem integerrimum et justissimum, cujus verbo infensissimi quoque hostes semper fidem habuerunt, injustissimum judicent et fidei expertem, quod denique hujus violentiae, tanquam praecipuae causae adscripserit interitum potentiae Otmanicae in Jemana, quum contra Hasani in bello constantia et virtus hujus imperii fines prolataret ejusque in foederibus servandis fides atque in pace liberalitas, comitas et justitia devictis Arabes ex hostibus amicos redderet imperio Otmanico. Non enim Hasani vis, sed Arabum libertatis amor et religionis secundum Zeiditarum placita perfruendae studium fecerunt, ut diuturno in bello disciplinam militarem edocti et religionis vinculo conjuncti, tandem Hasani successores plerumque desidiosos et divitiis colligendis magis deditos quam aut justitiae exercendae aut bellicae artibus, devincerent et e finibus suis ejicerent.

Lacunam igitur, quae in historia Arabum sub Hasano Pascha adhuc obtinuit, hoc libello explere volui, in quo conscribendo usus sum Codice Arabico MS., cujus auctor narrationis Sacyanae (in *Not. et Extr. des MSS. du Roi* T. IV.) filum interruptum retexit et Sacyanos codices veluti continuat.

Codicis hujus titulus est كتاب الروض الحسن في اخبار صبير مولانا صاحب السعادة الباشا حسن في ايام ولايته باقليم اليمن, id est, *Horti pulchri, sive historia rerum gestarum Paschae Hasani Praefecti Jemanae.* Sic enim liber, cujus caput inscriptione caret, post praefationem in pag. 3 inscribitur: in quo titulo ultima verba, في ايام ولايته باقليم اليمن, quae non, ut antecedentia, auro obducta sunt, tamen tituli, quem definiunt et explicant, partem constituere videntur. — Exaratus est liber in charta Orientali et pag. 338 in folio minore continet. Non pulchre quidem, attamen satis perspicue scriptus est, ita ut vix unquam ejus scriptio dubia maneat. Puncta literarum discritica fere semper accurate iis addita sunt; vocalium notae interdum tantum vocibus adduntur, praesertim nominibus propriis.

*b Hunc

Hanc autem in Codice ordinem secutus est auctor, ut post praefationem, pag. 1—3, ea enarret, quae ab Hasano acta fuerant, ab illo inde tempore, quo provinciam Jemanae adeptus est m. Djemada I. a. 988, usque ad proelium Orhaei m. Rebia a. 990, de quo vide pag 26. Hanc igitur libri pars pag. 4—52, initia continet ejus imperii, quae futuram potentiam augurabantur, ita tamen ut nondum appareret, vincerétne tandem Hasanus an vinceretur. In altera libri parte, pag 52—77, historicam expositionem interrumpit auctor, referendo plurima Hasani facta, in quibus ejus justitia, benignitas et praesertim liberalitas eximia elucet. Tertia tandem pars, pag 77 usque ad libri finem, continuat orationem pag. 52 abruptam et reliquas ejus res gestas et plurimas victorias describit usque ad diem 25 m. Redjeb a. 993 in quo subsistit. Ceterum uno et perpetuo tenore profluit oratio et metrorum, aut capitum ratio nulla habetur; passim tamen, ubi ad aliud bellum, aliamve expeditionem, aut rem quamcunque aliam enarrandam transitur, quod semper rubro atramenti colore indicatur, lemmata ad marginem inveniuntur, quibus argumentum tractandum statim cognoscatur.

Auctoris lingua et stilus e locis in annotatione laudatis aliquatenus intelligitur. Illa e regulis grammaticis et optimorum scriptorum linguae passim recedit et vulgarem sermonem ejusque vitiorum nonnunquam sequitur. Oratio admodum prolixa est, quum in rebus minutis v. g. convivorum dispositione et ciborum enumeratione al. accurate describendis, diligentiae laudem captet et eandem sententiam, aliis vocabulis utendo, ter quaterque interdum repetat. Denique ordo rerum in scribendo non servatur, quum ea, quae antea facta sunt, saepe serius, quam oportebat, ab auctore recenseantur.

Auctoris nomen fuit Amerus f. Mohammedis, uti e codicis subscriptione patet, in cujus fine haec leguntur: تأليف العبد الفقير عامر بن الشيخ محمد بن الشيخ حسن الرحامي بمحروس كوكبان, id est, *Opus conscriptum ab Amero, Dei servo paupere, f. Doctoris Mohammedis f. Hasani al-Roami in urbe Caucabano.* Pauca tantum de Amero novimus cum non nisi e Cod. nostro aliquae ejus notitia ad nos per-

vo-

venerit. Praeter nostrum alium quoque librum scripsit, cui titulus الروض الناضر في اخبار الامير عز الدين, id est, *Horti floridi, sive historia Izzeddini*, in quo fata et res gestas hujus principis Caucabanensis, imprimis eas, quae ante Hasani adventum acciderant, prolixius enarravit; quoque liber laudatur in Codicis n. pag. 13. Idem liber citari videtur in cod. pag. 153, in qua tamen pro الروض الناضر scribitur الروض النضر. Eadem igitur hic literarum ص et ض permutatio obtinet, ex vulgari sermone orta, de qua egimus in annot. pag. 190.

Amerus Caucabani vitam degit et in ministris principum Caucabanensium Izzeddini et Schamseddini numerabatur. Plerisque rebus, quas narravit, interfuit ipse, ita ut earum ignarus esse nequiret. Saepius legati vices sustinuit veluti ad Hasanum Pascham, vid. infra pag. 9, ad Alium Jahjam pag. 13, ad Sinanum pag. 104, negotiis publicis alius quoque interfuit, vid. lusin ejus iter ad Alium Jahjam pag. 21, et aliud iter cum Schamseddino Menwarum pag. 88. Saepius quoque principum Caucabanensium nomine literas exaravit deditque ad alios principes, v. g. ad Lothfallam pag. 55, ad Pascham pag. 56 et ad eundem pag. 89, aliasque jussu Izzeddini consolatorias ad Pascham obitum patris Hasani moerentem, pag. 16 al.

Quamquam adeo ita rebus publicis interfuerit Amerus, ut earum ignarus esse non posset, hoc unum quaerimus, num res gestas sui temporis candide et ex vero tradere voluerit. In quo re dijudicanda aliorum scriptorum testimoniis destituimur: habet tamen ejus narratio veritatis tot indicia interna, ut non qualem de rerum, quas narrat, veritate non dubitemus, etsi ab ejus de rebus gestis *judicio* nonnunquam dissentiamus. Si quem enim, certe simplicitatis ingenuae laudem meretur hic liber. Praeterea, si nemo in sui temporis historia conscribenda a partium studio prorsus liber esse potest, in hujus libri emolumentum accidit, ut ejus scriptor summa Paschae admiratione duceretur et idem hujus hostes amicitia integra coleret. Hinc igitur Hasani admiratio, quae non prohibuit, quo minus Paschae vitia et res male gestas candide describeret, illinc principum Arabum

bum continua amicitia effecerunt, ut vitia, quae a scriptoribus historiae sui temporis plerumque committuntur, facilius evitare potuerit.

Hujus igitur librum, quem, e ditissimo Codicum Orr. MSS. Bibliothecae Academiae Lugduno-Batavae thesauro, mihi aliquamdiu ante tristissimum obitum suppeditaverat Praeceptor quondam aestumatissimus, Cl. Hamakerus, ita, suadente illo, in hoc libello componendo adhibui, ut ex hac veluti fodina historiam hujus aetatis eruerem, exponerem et exornarem. E prolixiore igitur narratione omnia ea omittenda erant, quae non res gestas continebant, sed earum erant ornamenta, Orientalium more, tabulae adspersa. Narrationum series interdum admodum confusa in ordinem erat redigenda: quod magis ingratum quam difficile fuit, quia auctor, licet dispositionem minus curaret, tempora tamen accurate annotavit. Denique narratio continua in capita quaedam distinguenda erat, et ita operis conspectus, ea capitum inscriptionibus argumentum indicantibus, facilior redderetur. Annotationem adjunxi pro rerum copia breviorem. Id autem in annotatione mihi propositum fuit, ut e nonnullis locis e codice MS. descriptis Lectori daretur potestas judicandi de libri lingua et oratione et ut ita appareret, qua ratione ipse auctoris verbis usus sim. Tandem addidi Indicem Geographicum, qui huic operi necessario adjungendus mihi videbatur ob insignem urbium et locorum copiam, qui passim nominantur et in aliis scriptis in transitu aut ne sic quidem occurrunt. Solui autem in hac libri parte componenda, describenda repetere ea, quae in aliis ejusmodi indicibus annotata sunt, eaque omnia igitur omisi, quae vel in Golii *annot. ad Alferganium*, aut in Indicibus geogr. e Schultensio ad calcem *Vitae Saladini*, a Sacyo ad finem Tomi IV libri *Notic. et Extr. des MSS. du Roi* et a Johannsenio ad calcem *Historiae Jemanae e Codice MS. Arab.* rel. exposita et satis explicata fuerant. Egregiam Niebuhrii *Descriptionem Arabiae* saepe tractavi, nec tamen, quia in omnium manibus est, descripsi, et eos locos, qui in Tabula Geogr. huic descriptioni adjecta inveniuntur, plerumque indicavi. Unus vero sum in indice componendo cum annotationibus exhibendis, quas Codices non-

nostri auctor historiae suae inseruerat, tum nonnullis Codicibus MSS. Bibliothecae Academiae Lugduno-Batavae, quorum primus vulgo *Lexicon Geographicum* appellatur, alter dicitur كتاب المعاجم الكبير, tertium كتاب المشترك, et quartus كتاب الاحتيال والاكتفا والعيان vocatur. De horum primo, tertio et quarto accuratissime egit Hamakerus in *Spec. Catal. Codd. MSS. Orr. Bibl. Acad. Lugd.-Bat.* pag. 67—138. Alterum cum brevius attigerit, in pag. 68 saltem, non prorsus supervacaneum erit pauca iis addere, quae Vir Summus in transitu de eo protulit. Praestantissimi igitur hujus Lexici Geographici vera inscriptio, uti in annotatione ad libri calcem dicitur, non est كتاب المعاجم الكبير, sed كتاب معجم ما استعجم, nec tamen putavi, in laudando hoc codice, ideo mihi recedendum esse a titulo, quem primum nominavi, cumque rationi, cum quia in fronte libri hoc illi nomen datur, tum quia Hamakerus et Sacyus, ita illum appellando, fecerunt, ut sub illo nomine orbi literato innotuerit, tum denique, eaque ratio mihi plurimum valere videtur, quia sub titulo كتاب المعاجم الكبير aut simpliciter كتاب المعاجم a scriptoribus Arabicis laudatur. Factum id enim invenis in كتاب المشترك sub v. v. زرود, صنعا, يمجان, al. Scriptus est hic liber satis negligenter, pulchritudinis laudem meretur nullam, signa literarum diacritica saepissime omissa sunt et per scribae plurimam festinationem, saepe literae coaluerunt, quae in accurata et nitida scriptione constanter distinguuntur. At ne sit tamen admodum difficilis est codicis lectio, quum grandiori literarum forma et plurium in pingendis literarum ductibus characteristica constantia ejus lectorem brevi ei adsuefaciant. In nominum propriorum dispositione secutus est ordinem alphabeti Mauritani, ita tamen, ut penultima harum literarum nota, ﻻ, sub litera ﻝ inveniatur. Series literarum initialium nominum propriorum accurate procedit; literarum autem, quae in mediis nominibus sunt, ordo saepissime neglegitur. Maximi sine dubio pretii est liber, e quo nominum vera scriptio plerumque accurate cognoscitur et in quo plurima inveniuntur ad Geographiam, historiam gentium et imprimis historiam literariam pertinentia, quae alibi occasu scitu tamen dignissima sunt.

Li-

Libri hujus editionem parare incepi non ita diu post luctuosum Hamakeri obitum, quo factum est, ut Viri Summi destituerer auxilio, cujus in hoc studiorum genere singularis et accurata doctrina egregium ei attulisset adjumentum. Molestiam autem, quam mihi operis editionem procul hinc in agro Groningano meditanti exhibebat nimia a prelo distantia, sublevavit non tantum, sed et penitus sustulit amicitia V. Cl. H. E. Weijersii, qui, qua est humanitate et in his studiis promovendis ardore, cujuscunque plagulae specimen alterum tertiumque perlegere et a vitiis typographicis purgare voluit: quod quam accurate fecerit et omnes cognoscunt, qui accuratam ejus agendi rationem norunt, et ex ipso libro lectores facile perspicient. Idem mihi auctor fuit, ut ad pedem paginarum nomina propria, nonnullis tantum exceptis, literis Arabicis exararem, quo omnis de pronuntiatione haesitatio evitaretur. Tandem annotationibus meis nonnullas annotationes immiscuit, quae uncinis inclusae et literis ejus nominis initialibus insignitae, inter pag. 128 et 158 inveniuntur. Et eo usque quidem hic liber typis descriptus erat, quum in hanc Academiam vocatus otio ad illum perficiendum carerem: quod simul ac per ferias aestivas nactus sum, huic rei impendi et jam solus impendi, quandoquidem nihil amplius me juxta prelum habitantem impediret, quo minus ipse operae hujus editionem curarem. Quamquae adeo per Viri Clar. Weijersii unicam operam major operis pars tam accurate in lucem prodire potuit: spero, fore, ut lectores reliquam ejus partem, inde a pag. 161, quam mihi, ut fas erat, a vitiis purgare studui, probabiliter editam inveniant et universum librum ex aequo et bono judicent.

Dabam Lugduni in Batavis, ipsis Idibus Septembr. MDCCCXXXVIII.

A. RUTGERS.

HISTORIA JEMANAE

SUB

HASANO PASCHA.

INTRODUCTIO.

Seculum aerae Arabicae decimum in historia Jemanae fuit ex maxime memorabilibus, seditionum, bellorum et omnis generis calamitatum ferocissimum aevum, sed et laetioris diei diluculum, libertatis et opulentiae insequentis initium et origo. Populum in eo cernimus haud numerosum, artis militaris rudem et disciplinae bellicae ignarum, saepius adversa utentem fortuna et aliquando domitum, sed animo semper invicto bellum gerentem adversus Otomanorum imperium latissimum, ditissimum et potentissimum. Videmus illum hoc seculo frustra nitentem et luctantem adversus hostem viribus multo superiorem, sed interim ex cladibus ipsis vincendi artem discentem et post calamitatem viribus auctum, unde factum, ut insequenti seculo victorum jugo se subtraxerit Arabum gens et libertatem abstulerit constantiae et fortitudinis praemium desideratissimum.

Zeiditarum [a] maxime secta, jam tunc in Jemana satis potens, cui vero deinde omnes fermo hujus regionis Arabes se addixerunt, hoc seculo continua dissidia bellaque movit, ejusque fidei sectatores, religionis suae vindices servitutis oppressionisque impatientes, quanquam vicis saepe et aliquoties obedire coacti, non destiterunt praefectis Otomanicis sese opponere, donec cum libertate civili liberum religionis suae exercitium essent assecuti. Illi postea ejecerunt e patria sua Turcarum exercitus, quemadmodum quondam hostes ipsi in Jemanam introduxerant.

In montana Jemanae parte, ineunte seculo decimo plurimi Zeiditae securi quietique degebant, rebus suis contenti et regibus Arabibus submissi, donec Amirus

[a] الزيدية.

rus[a], ultimus e familia Thaheridarum[b], celeroquin justissimus rex, donaria quaedam iis eripuisset, quorum proventu ad rem suam sacram uti consueverant. Hanc ob causam ira percíti ultro Circassii[c] Aegyptii, ob ignominiam ab Amero ipsis allatam et victum denegatum, Jemanam hostiliter invadentibus ob mutuo inde opem ferre non dubitarunt, nec desierunt Amerum impugnare, donec cum vita imperium amiserit, anno Arabum 923 (1517). Post hujus interitum subtraxerunt sese consortio Circassiorum Aegyptiorum, ubi et dein Turcarum qui devicta Aegypto, itidem pedem in Jemana fixerant: neque enim patriam hosti tradere voluerunt sed odiosum sibi regem poenas effisse, ut adeo non sine summo dolore et animi aegritudine viderint hostes omnem Jemanam aggredi et sensim eam expugnare. Neque effectu caruit illorum indignatio postquam ducem et antistitem, Imamum nomine, sibi praefecerunt Scherefeddinum f. Schamseddini circiter annum 940 (1533—4). Hic enim dominii, cujus princeps jam antea fuerat, fines dilatare statim conatus, non potuit non confligere cum Escander Mouso, qui tum pro Sultano rerum potiebatur Jemanensium, et licet illius copiae, quas ducibus filiis Alio et Mothahhero[d] in Tehamam miserat, Zebidum expugnaturae, profligatae fuissent et clade adfectae ignominiosa, mansit tamen in principatu cum Imami nomine et ditionis suae terminos in Djabale[e] longe promovit, auctoritate inter suos gavisus summa usque ad obitum anno 950 (1543).

Successorem hic constituerat paullo ante mortem filium Alium qui tamen, cum post paucos menses Zeiditarum partes relinqueret, fratri Mothahhero Imamatum tradidit. Hic ergo alter Imamus Mothahherus f. Scherafeddini ipse quidem post patris obitum ultro successerat in Zeiditarum regnum Oweisum[f] Turcarum illo tempore Pascham, aegre ferens praelatum sibi fuisse fratrem Alium, mox vero post ejus abdicationem Imamatu potitus acerrimum se ostendit Turcis adversarium. Magis tamen valuit animo quam viribus et laedendi studio quam potentia, unde factum est ut anno 954 (1547) bello eis adgressis pulcerrimam et celebratissimam ditionis suae urbem Sanaam[g] amiserit expugnatam ab Ezdemiro[h], duce Otomanico, qui et ipse Pascha factus illum devicit anno 958 (1551) et dominio principatuque illum exuisset, nisi Mustapha al Nasschar[i], Sultanei exercitus in Jemane

---

[a] عامر, [b] الطاهرية, [c] الجراكسة, [d] المطهر, [e] الجبال, [f] أويس, [g] صنعاء, [h] ازدمر, [i] مصطفى النشار.

eodem tempore dux supremus, invidia Eiclemii ductus, ex potestate sua illi pacem satis laetam inire permisisset et in Sultani amicitiam et societatem transire sivisset. Nec tamen diu quievit Mothahherus, sed anno 974 (1566—7) occasionem pulcram ratus et adjutus ab Arabum principibus plerisque Turcas bello petivit et brevi maximam Jemanae partem sibi subjecit.

Inde iterum magnam partem ejectus est a Sinano [a], tunc temporis Kahirae Pascha, dein Vezire imperii Othmanici, quem Sultanus ad id bellum in Jemanam miserat anno 976 (1569). Plurimas hic castella locaque munita ad austrum Sanaae sita expugnavit, omnem eam regionem cepit, Mothahherumque post deditionem Izzeddini Mohammedis f. Schemseddini principis Caucabani [b], coegit pacem inire his conditionibus ut Sultani nomine dein cuderetur moneta et solennis precatio peragerelur, ut porro in universum Sultani agnosceret auctoritatem neque illius in Jemana adversariis mitteret auxilia aut pecuniam.

Subjecta deni aut socie mansit Jemana, quamdiu Behramus Pascha [c], cui Sinanus imperium tradiderat, eam tenebat provinciam, quandoquidem strenuus ille dux non tantum astu, sed et juste regnando eam contineret. Recuperavit idem omnes arces ad meridiem Sanaae sitas, quas Sinanus ob temporis angustiam expugnare nequiverat.

Vix tamen Moradum Pascham [d] acceperat Jemana praefectum, quin rebellio aut potius imperio ingrato se detrahendi cupido ubique se ostenderet cui ignavia et imbecillitas hujus Paschae vix restitit, ne dum illam repressisset. Tantummodo cum hic, in vincula conjiciendo complures principes magnatesque, id efficere potuit ut se regnante in Tehama et Djibala australi parte quies aliquatenus retineretur: sed quo gravius victorum jugum sentiebant Arabes, eo magis odium Turcarum et libertatis amor increvit, non carcere aut vinculis exstinguendus. Qui quidem in vincula erant conjecti viri principes, his demta erat insurgendi occasio, sed eo magis stimulabantur eorum socii et amici et imprimis alii principes, qui ea gaudebant auctoritate et vi aut opibus, ut vim iis inferre Moradus non auderet. Sub finem ergo illius praefecturae foedera jam erant facta clam Morado contra imperium Sultanicum, palam quoque alii principes Sultani obsequio se subduxerant, alii adgressi erant animosius Turcas principes eosque deviceant. Ne-

a) سنان b) كوكبان c) بهرام پاشا d) مراد پاشا

Neque hujus mali remedium noverat Moradus: alia se nescire simulabat, alia invitus patiebatur, admonitione et minis usus, ubi res ipsa actionem et vim necessario postulabat.

Inprimis Zeiditae principes Sultani obsequio et societati se subtrahere conabantur. Obierat Mothahherus, alter eorum Imamus, regnante Behramo, anno 980 (1572—3), et post ejus mortem cum illius Paschae potentia, tum discordia filiorum Mothahheri, inter quos divisa erat hujus ditio, fecerunt ut aliquamdiu Zeiditarum, nulli jam Imamo obsequentium, vis et potentia comminueretur. Quum vero hoc tempore Moradi imbecillitas pulcram praeberet insurgendi occasionem, anno 986 (1578) Hasanus f. Ali f. Daudi al-Moajjedi [a], princeps Ahnomum [b], Imamatum surripuit et pleroque hujus sectae addictos principes uti et alios aut libertatis aut seditionis fautores nactus est socios. Simulac enim Imamum se esset professus, ad illum se converterunt Mothahheri filii Alius Jahja, Gautseddinus [c], Abdarrahmanus et reliqui, uti et Ahmedes f. Hoseini al-Moajjedi [a] et praeter alios complures Mohammedes f. Nasiri [d] princeps Djofae [e]. Hic autem, quem postremum nominavimus, duplicem in hoc rerum statu egit personam. Transierat olim tempore Behrami Paschae in Sultani obsequium et clientelam; quam ob causam Sandjakbegi [f] munere fuerat donatus et stipendii loco acceperat proventum regionis urbisque Rodae [g]. Cum autem nunc a Sultano descivisset, ab Imamo Hasano praemium obsequii poposcit et nactus est urbem Saadam [h], quam, circumvento Hasano, eripuit Ahmedi f. Hoseini. Interea vero dum hac celebri urbe potiretur, in Moradi Paschae societate remanere conatus est, veritus ne Rodae proventus sibi eriperetur; quapropter fallaci usus sermone Hasanum apud Pascham detulit et, blandis hunc irretiens verbis, Rodae proventum retinuit cum Saadae possessione injusta. Nec tamen diu Saadae principatum tenuit: nam quum Imami Hasani exercitus ab Izzeddino Mohammedi, principe Caucabani, Paschae socio, esset profligatus et ille modico Saadae praesidio relicto, in Hasani subsidium accurreret, iterum ab Ahmede pristino ejus domino Saada est expugnata. Exinde verit se Mohammedes f. Nasiri ad tractum Dhahirae Hamdani [i] atque, dum ad Pascham literas obsequii sui testimonium, mittebat, Dhahiraeos

---

a) المؤيّدى b) الاهنوم c) غوث الدين d) الناصر e) الظفير f) سنجاق بكى g) رداع h) صعدة i) ظاهر همدان.

sibi et Hasano contra imperium Sultanicum socios adscivit, quod tamen frustra fecit profligatus ab Izzeddino anno 987 (1579) cum magno Dhahiranorum damno, quorum regio est depopulata et Khamira [a] urbs vicique aliquot igni sunt combusti. Loco tamen urbis Saadae Hasanus ei dedit Dhafarum [b], castellum in finibus Dhahiranorum, et Moradi Paschae secunda contentum Rodae proventum ei concessit.

Interum complures epistolas legatosque miserat Izzeddinus Mohammedes f. Schemseddini ad filios Mothahheri, Abum Jahjam, Abdurrahmanum et reliquos patrueles suos, quos omni ope nitebatur avellere ab Imami Hasani societate et reducere ad Sultani obsequium. Quod propositum catenus ei successit ut ab Hasani consortio eos revocaverit, cujus arrogantia eis magnopere displicebat, sed Turcarum societatem animis abhorrebant, quam ut, nisi vi coacti, denuo illam inirent.

Tres igitur tunc erant in Jemana praecipuae partes, Mothahheri filii quorum princeps erat Abus Jahjo, Imamus Hasanus, quocum faciebant Ahmedes f. Hasani et Mohammedes f. Nasiri, denique Pascha Sultaneus, quem omnes sua deseruerant excepto Izzeddino Mohammede f. Schemseddini, quarum partium nulla Moradi tempore reliquis magnopere praecellere videbatur. Plurimum quidem valebat provincia Othmanica castellorum et urbium numero uti et militum et opum copia, sed carebat duce strenuo et rei bellicae perito: quapropter ei in bello locale par ducendus erat Abus Jahjo cum fratribus societate junctus, cujus belli apparatus ut erat locupletissimus ita milites robore et audacia conspicui et duces virtute magnos. Imamus Hasani denique exercitus par religionis ardorem et animos invictos neutri parti multum cedebant.

Istud vero erat certissimum, brevi actum fore de Sultani in Jemana potentia nisi in gravi increscentique morbo acre remedium cito adhiberetur.

---

a) خمر   b) ظفار

CAPUT

CAPUT PRIMUM.

Hasanus Pascha Jemanae. Adventus in Tehamam. Agendi ratio ibi et Taizzi. Sanaam constituit suam sedem. Legatum mittit ad Izzeddinum, Alium Jahjam et Lothfallam. Consilium init recuperandae urbis Saadae. Mohammedis f. Nasiri perfidia. Foedus cum Izzeddino. Expeditio paratur contra Mohammedis f. Nasiri terras. Alius Jahja ejusque fratres frustra Izzeddinum a Paschae societate conantur retrahere. Ideo arctius se conjungunt Alius Jahja, Mohammedes f. Nasiri, Imamus Hasanus et Ahmedes f. Hoseini contra imperium Sultaneum. Mothahharus f. Schemsae Hasani partes sequitur. Idem simulat Lothfolla. Dhafarum Hasanus occupat. Obsidione cingit Dhafarum, in quod castellum Mohammedes f. Nasiri se receperat. Auxilia Izzeddini ei advenunt. Dux constituitur Sinanus. Devicto et pacato tractu Raimae imperium ille suscipit. Desertus a sociis Mohammedes cogitur se Sinano tradere. Moritur Sanaae in carcere.

Imperii Otmanici Sultanus Moradus f. Selimi f. Soleimanis f. Selimi, (Morad III) cognito rerum statu in Jemana, his tractibus Pascham praefecit Hasanum f. Hoseini mense Djomade priori anni 988 (Julio m. 1580) virum integerrimum, strenuum et multis egregiis animi dotibus conspicuum. Paullo post Constantinopoli profectus advenit hic post duos menses in Aegyptum, ubi exercitum invenit, quocum in Jemanam pergeret et res a Morado Pascha neglectas, restitueret. Rebus hic brevi dispositis mense Ramadhano Aegyptum reliquit cum exercitu terrestre fecit iter et ultimo Ramadhani die (c. d. 9 Novemb. 1580) intravit Janbuam [*], unde Meccam adiit in domo sancta preces Deo oblaturus. Non tamen festum Meccanum celebravit, cum moram ibi non concedens, sed post accessionem ad ae-dem

---

[*] ينبع

dem sacram properavit ire in provinciam suam et ex portu Djoddae [a] pervenit in Tehamam, navi appulsus in Salifi [b] portum.

Ibi quum advenit, cognovit Moradum Pascham sese praefectura jam abdicasse eique successori relicto profectum esse ab urbe Taizza [c], Paschurum hoc usque sede, die altero mensis Dzoulkaadae (a. d. 10 Decembris 1580) Meccam, ut sacram ex voto perageret peregrinationem. Interea dum aliquamdiu Salifi commorabatur, confluxerunt ad Hasanum Pascham principes et magnates Arabum ex Tehama cum eorum subditis et amicis, a quibus Jemanae conditiones internumque securitatis didicit quorumque unguinis numerum exercitu suo adjunxit. Ibi quoque coepit justitiae exercitio et liberalitate sua erga Arabes gratiam inire permagnam et populi oppressioni injustaeque agendi rationi, quae Moradi imperium odiosum fecerat, cum magno Arabum applausu finem imposuit. Hinc petiit Taizzam, in cujus urbis arce, Kahira [d] dicta, captos invenit et revinctos permultos nobiles principesque Arabum, neque ferme oppressos, quorum causam cum inquisiverat percepit injuste illos fuisse in vincula conjectos et Moradi diffidentiam ob levem culpae suspicionem eos in carcerem rejecisse, quorum nullus rebellionis erat convictus. Statim ergo illos omnes, vinculis solutis, libere dimisit, quos muneribus et vestibus honorificis eis donavit, unde factum est ut eorum plerique ultro apud eum manerent et equo pensertim mererent lubentes. Major hoc ipsius liberalitatis et justitiae fama mouavit per omnem Jemanam; quapropter, cum Sanaam die 27 Djoumadae prioris anni 989 (a. d. 30 Junii 1581) magnifice intraret, ab ejus urbis et regionis incolis cum summo honore et magna laetitia est acceptus. Hanc urbem imperii sui sedem constituere decreverat, quod consilium illius sapientiam luculenter commonstrat. Non solum enim hoec celeberrima urbs olim omnis Jemanae caput fuerat et sedes regum Jemanensium, sed et hoc tempore proxima erat regionibus seditione commotis et ultra eam huc usque imperium Sultanicum vix adscendebat.

Postquam ergo intraverat regium palatium, accivit ad se complures principes Arabum, Sultani imperio subditorum et nobilitate aut gloria inter suos insignium, quos beneficiis et muneribus sibi devinxit. Frequens ita convenit apud eum exercitus et egregia satellitum cohorte fuit stipatus; sociorum item numerus ea ma-

---

[a] جدّة [b] الصليف [c] تعزّ [d] القاهرة

magis increscebat, quo saevius omnium arceret oppressionem et, ubi esset facta, puniret, quoque plura ederet nobilis indolis et praeclarae liberalitatis evidentia specimina. Generosi etiam animi et benignitatis ejus tanta jam ea fuit fama, ut populi sui pater et amicus nominaretur a subditis. Inprimis Sanaae incolae ipsi maxime addicti fuerunt, quorum urbs per ejus praesentiam honorem adipiscebatur ipsi debitum et per ejus regimen statim florere incepit. Omni enim opera viae tutas esse et mercatoribus omnibusque iter facientibus securitatem dare studuit, quod omnino bene ei cessit. Ita mercatura, praecipuum Sanaae fulcimentum, cujus exercitium diu praedonibus interruptum fere fuerat, brevi tempore ad pristinum rediit fastigium. Tuti et securi Sanaam undique petebant mercatores et, si cui forte in itinere furto aut vi mercimonia fuissent erepta, ipse Pascha horum pretium reddidit. Sui enim esse dictitabat curare, ut subditi et secure et tranquille viverent. Ita vero paucis mensibus maximam Jemanae partem nobilitate, justitia et liberalitate, quas animi facultates Arabes semper cum virtute in bello maximi fecerunt, sibi devinxerat et subditos sibi fecerat amicos et quam maxime deditos.

Nec diu post societatem et foedera renovare studuit cum iis principibus, qui Sultani imperii, sociorum et amicorum nomine, revera fuerant a Sinano et Behramo submissi, quique adeo Sultani auctoritatem agnoscentes regionum suarum liberum tenebant imperium. Eminebat inter eos Izzeddinus Mohammedes f. Schamseddini f. Imami Scharafeddini, princeps Caucabani ejusque regionis, constantia et integritate uti et stirpis nobilitate inprimis conspicuus. Ad hunc primum mense Djumada posteriori (mense Julio anni 1581) misit legatum Djafarum cum veste honorifica valde pretiosa et mandatis excelsis, quibus unionem effiagitavit inter eum et imperium Sultanicum. Admodum honorifice legatum excepit Izzeddinus Mohammedes et veste honorifica et equo nobilissimo donatum dimisit cum litteris, per quas Sultano obsequium se Hasano Paschae societatem et ubicunque opus esset, adjumentum est pollicitus.

His itaque ex voto et secundum exspectationem peractis Caucabano egressus Djafarus se convertit cum duabus Hasani epistolis et vestibus honorificis pretiosissimis ad principes Alium Jahjam et Lothfallam[1], ut certiores eos faceret de ad-

[1] لطف الله

adventu Paschae Hasani et animum exigeret eandem, quam ab Izeddino efflagitaverat. Vix aut ne vix quidem duo illi principes fratres, filii Imami Mothahheri f. Imami Scharafeddini benevolam istiusmodi legationem exspectaverant, summopere tamen ea sunt gavisi, quandoquidem ad bellum, quod animo conceperant, gerendum nondum ab omni parte erant parati. Amerium itaque et obsequium simulantes eadem ratione honorifica legatum exceperunt, qua Izeddinus Mohammedes, et responsum ab iis secum retulit Djafarus pacificum grati ob dona accepta animi et continui obsequii testimonium, ut videbatur, luculentissimum. Quum ergo rediens Sende [1], qua in urbe Abus Jahja tunc commorabatur, Sanaam petebat laetatus de fausto legationis suae eventu et in itinere Caucabanum venerat, misit Izeddinus virum nobilem Amerium, auctorem codicis nostri, cum Djafaro ad Hasanum Pascham qui principis responsum acciperet et referret. Comiter hunc Izeddini legatum accepit Hasanus, veste honorifica eum ornavit et Djafarum in cujus domo octo dies permanent, laute et liberaliter eum recipere jussit. Dein ablegatus est ille cum epistula Hasani, qua laudibus summis Izeddini consilium amicitiae et societatis extulit aliaque sibi admodum gratum accidisse rei professus de foedere meunda ejusque conditionibus et per jusjurandum sanctiendo deinceps cum illo se acturum. Rediit ita legatus Izeddini Amerius, cujus animum magna Hasani reverentia jam tunc occupaverat: viderat enim ejus agendi rationem omni laude superiorem, nobilem et popularem et summam ejus erga propinquos imo vero omnes qui ad eum accederent, comitatem, quae impediebat animi celsitudo quo minus neglectum pareret, aut reverentiam principe debitam imminueret, viderat copiam equitum peditumque bene ordinatorum, horumque ad eum propensionem majorem, quam quo ullus ante eum Pascha fuerat gavisus, viderat arctissimam conjunctionem quae inter illum et militum praefectos ductoresque intercedebat, praeclara ejus ingenii dotibus animique liberalitate firmatam. Unicuique enim secundum merita valde liberaliter munera dare consueverat, sed dabat singulis plerumque clam reliquis ut adeo quisque putaret haec beneficia sibi uni illum in modum contingere. Perceperat denique Amerius omnes omnium ordinum homines, magnates et principes, milites cum ducibus, civesque cum proceribus eum quam plurimum efferre et laudibus ex animo eum prosequi summis, ita ut jam tunc augurari liceret, ejus imperium glo-

[1] [illegible]

gloriae gradum adepturum, qualem nullus praecedentium Paschaium ferret nactus.

Hoc in rerum statu consilium cepit Hasanus oppugnandae et recuperandae urbis Saadae, qua tunc potitus erat Ahmedes f. Hoseini al-Mojjedi; quod quo minus statim exsequeretur, prohibuere variae causae, imprimis nonnullorum principum adversus imperium Sultanicum rebellio et repugnantia.

Primus omnium Sultano ejusque Paschae adversarium se praebuit Mohammedes f. Nasiri princeps terrae Dyfan. Ab Imamo Hasano, ad cujus partes transierat, castellum Dhufaram usceperat, ibique se amicissimum ostendebat Sultano ejusque sociis, hic et eodem tempore urbem Rodam ejusque regionem teneret stipendii loco, tanquam Sultanicus militum praefectus. Simulatque ergo Pascha Hasanus in Jemanam advenerat, ultro ad eum scripsit Mohammedes f. Nasiri, jubens illum, ut caveret complures principes, qui fraude et fallacia illum decipere conarentur; utque sibi fidem haberet, monuit, fidissimo socio et sibi amicissimo, verum ab inimicis et calumniatoribus circumdato; quibus ne fidem daret Pascha, enixe rogavit. Statim tunc ei responderat Hasanus benignus et amicus suus verbis, hoc vero simul serio postulans, ut ad se veniret, ut ita per ejus adventum verborum veritas appareret, quod quidem secure eum facere posse, si revera ex asseclis esset fidelibus imperii Sultanici. Frustra tamen Hasanus eum exspectaverat, ne Sanaam quidem ad eum accessit Mohammedes, sed firmissimo et natura et arte munito castello Dhufaro usus est ut repuso latibulo, itineratores et mercatores ad transeuntes depraedari perrexit et ex eorum bonis divitias sibi conquirere studuit et opes, quibus potentiam suam in bello et pace augeret.

Etiamsi ergo in aperto esset eum obedientiam Paschae denegavisse et, neglecto imperio Sultani, rapinae cupidini indulgere atque deflexisse ad Imami Hasani partes, tamen Hasanus Pascha excusatione usus est et lenitate, monuitque eum, ut caveret, quandoquidem istiusmodi ejus agendi ratio a se non negligeretur, sed, nisi resipisceret eamque mutaret, graviter puniretur. Harum vero litterarum ille nullam habuit rationem, quin eadem, quam elegerat, via audacter ire perrexit. Ea propter eripuit ei Pascha Hasanus praefecturam Rodae, quam dedit eandem ex militum praefectis: quod inopinatum et maxime ingratum fuit Mohammedi. Speraverat enim rem fore eandem inter se et Hasanum, quae fuerat inter se et Moradum Pascham, qui Rodae proventum ei reliquerat litteris et legationibus deceptus. Jam vero alius indolis Pascham adeptus erat Jemana, fallacia et versutia non facile circumveniendum: quod cum damno suo et nunc aliquatenus et deni mul-

multo gravius expertus est Mohammedes f. Nasir. Postquam enim hunc imperii Sultanum adversarium Hodre praefectura abdicaverat, constituit sibi Hasanus graviter ulcisci ejus rebellionem et perfidiam, decrevitque bello eum petere, donec imperio omnium sibi subjecisset. Quod consilium ut secure exsequi liceret, nihil prius agendum esse ratus est, quam foedus sancitum esset, de cujus compositione cum Izzeddino Mohammede paullo ante egerat. Petiit ergo ab hoc ut Vezirum sapientissimum Mohammedem f. Hasani f. Selahi Honnium * ad se mitteret, quocum de foederis conditionibus rationem iniret, cui desiderio statim libenter satisfecit Izzeddinus, mense Redjeb hujus anni (mense Augusto 1581).

Vezirum hunc adeo splendide excepit Hasanus, ut nulli major tribui possit honor. Principes et populum advenientis obviam ire jussit, palatium ei paravit magnificum, in quo cum itineris sociis habitaret et post adventum ejus in urbem Sanaam vestibus pretiosissimis Arabicis Persicisque, uti et magno auri et argenti signati pondere eum comitesque ejus donavit. In ejus gratiam, quamdiu ibi commoratus est, saepius splendida paravit convivia, ad quae nemini, nisi nobilitate et ingenio aut doctrina praecellenti, accedere erat licitum. Insuper quod nunquam viderat Jemana, in ejus honorem publicum sub dio epulum extra Sanaam in villa quadam apparavit, in quo omnis generis cibi erant expositi et quantitate, ut postquam convivae, quingenti numero, epulari desierant, omnis Sanaae populus ciborum reliquiis saturaretur.

Finitis hisce epulis iterum Hasanus Veziro pretiosissimam vestem indui jussit ut et iis qui eum comitabantur, vestibusque addidit nummorum magnam copiam, eumque ita publice honoratum equo imposuit praestantissimo, quem ipsi dono debit, et in urbem Sanaam est comitatus. Tunc vero cum ille egit de foedere ineundo ejusque rationem ita composuerunt, ut arctissimam in bello et pace inirent unionem sub obsequio Sultani, ut adeo conjunctis viribus unicuique resisterent, qui Sultani jussis et interdictis repugnaret, et speciatim ut Izzeddinus, quando exercitus Sultanicus se converteret ad urbem Saadam ad illam redigendam sub Sultani imperium, hunc adjuvaret eum copiis suis, idemque ut faceret, quando Hasanus bello peteret Mohammedem f. Nasiri vel et alios quoscunque hostes; ut contra Paschar Hasanus Izzeddino in pace amicus et in bello socius esset fidus et integer.

His

* محمد بن حسن بن صلاح الخرق

His ita praeparatis, Izzeddini Vezirus redit Caucabanum et cum illo misit Hasanus interpretem suum Hoseinum, virum rei politicae peritissimum, Muthahherum f. Schewaane [a] et Alium f. Muttascha Khaulanum [b] cum vestibus magnificis Emiro Izzeddino ejusque filio Schamseddino donandis et litteris, quae rationes explicabant foederis inter Hasanum et Izzeddini Vezirum praeparati; quibus perceptis et comprobatis, jusjurandum dixit Izzeddinus cum ejus filio Schamseddino coram legatis Hasani laudatis, Veziro Mohammede et exercitus ejus praefecto Schabano [c]. Redierunt tum legati magnificis muneribus donati cum Izzeddini Veziro ad Pascham, qui, audito jurejurando ab Izzeddino praestito nuntio, coram iisdem simili jurejurando foedus sancivit et Vezirum largiter donatum, post aliquot dierum commorationem honorificam amice dimisit.

Hoc ergo negotio absoluto, parari jussit multa tormenta bellica et imperavit exercitui Sultanico, ut se converteret ad Dhafarum adversus Mohammedem f. Nasiri, ita quidem, ut primum irrumperet in regionem Dhafarum eaque expugnata obsidione cingeret castellum Dhafarum, in quo Mohammedes tunc commorabatur, illudque oppugnaret, donec vi caperetur aut a Mohammede dederetur, deinde urbem Saadam peteret ejus recuperandae gratia.

Interea dum haec apparabantur, ad Izzeddinum venit legatus a Gautseddino missus eo consilio ut illum ab Hasani societate reduceret et amicum sociumque redderet Alii Jahjae liquaque fratribus et sociis, nuntiabat ille Gautseddino nomine magnam tristitiam maximumque dolorem horum principum corde occupasse, ex quo audiverant foedus iniisse Izzeddinum cum Pascha Sultanico; illos vehementer timere, ne bello cognatos suos petere in animo esset Izzeddino; nam enim hoc voluisset, quare ita properaverit, neque cum iis consilium inierit, sed omnem hanc rem eos celaverit, interrogans denique, si infecta fieri posset res et quo tandem cunque modo antiquari foedus cum Hasano initum, orabat, ut cognatorum saluti prospiceret et cum iis se conjungeret. Sero quidem is venerat legatus, quod ei ostendit Izzeddinus; addidit tamen ad illorum securitatem, foederis initi ratione explicata, tantum abesse, ut inimica foveret consilia, ut potius iis omne auxilium ultro promiserit, si quidem imperio Sultanico manerent obsequentes, et, si praeter spem evenisset, vestraque jura ab Hasano absque culpa vestra laedantur, ego, inquit, vobiscum faciam, quod salvo jurejurando mihi est

[a] شعبان. [b] الخولاني. [c] الشريح.

est hostem et vobiscum bellum gerere adversus Pascham.

Hoc Izzoddini viri integerrimi veracissimique responso, ad Gautsoddinum ejusque fratres relato, fidem illi non habuerunt, sed contra, bellum imminens ne inopinatum se opprimeret, veriti, magno cum studio id ipsi parare perrexerunt. Calumnias enim Izzoddinum prosecuti erant nonnulli principes Imamo Hasano et Mohammedi f. Nasiri amici, quorum intererat ubique belli spargere semina. His cognitis Izzoddinus ad Abum Jahjam misit legatum, eodem nostri auctorem Amerum, qui mense Schabano (Septembri) ad eum accessit in urbem Saadam et epistolam ipsi tradidit, Izzoddini manu conscriptam, in qua exposuerat omnem rem cum Hasano actam, foedus eo tantum consilio esse initum, ut Saada nisi reduceretur ad Sultani imperium et Mohammedes f. Nasiri ei submitteretur. Ostenderat porro evidenter his in litteris, Saadam pertinere ad Sultani ditionem, etsi Ahmedes f. Hoseini ejus fuisset potitus, Mohammedem vero dignissimum esse supplicio, qui, quamquam Sultano obedientiam promisisset et ab eo honorem et stipendium cum munere excelso multaque dona accepisset, nihilo tamen minus defecerat ab illo et ingrati fallacisque animi iterum hac in re dederat specimen evidens. Quod igitur est, o fratres! inquit, quod nostrum aegre feratis foedus, res enim vestra est tuta et, si eodem in statu manere vultis, licet vobis esse securis atque beatis: contra, si vobis in animo est deflectere ab imperio Sultani et ejus adversariis afferre auxilium, sciatis bellum vobis impendere gravissimum. Interea cum litteris Amerus adiit Abum Jahjam, qui tunc variis implicatus molestiis et angoribus, quo se verteret, dubius haerebat.

Simul enim cum Izzoddini legato advenit ad eum epistola Mohammedis f. Nasiri et postridie altera ab Ahmedo f. Hoseini ad eum missa, quae societatem et amicitiam postulabant. Praeterea bellum tunc gerebat adversus Imamum Hasanum, quondam socium suum, quem quidem profligatum persequebatur, quod tamen magnopere eum impediebat, quo minus alia exsequeretur consilia et negotia. Eodem denique tempore Lothfalla, quem fratrem semper impense dilexerat, ejus partes deseruit, eumque reliquit petens arcem suam Cahlanum al-Scharaf [a]. Ea propter, cum celeriter sibi agendum esse ex vero opinaretur, eodem die quo Amerus advenerat, cum in eo esset ut in urbem Tsolam [b] proficisceretur, impedimentis omnibus inducias unius anni iniit cum Imamo Hasano sibi quidem minus pro-

[a] كحلان الشرف. [b] ثلا.

proficientes quam expectare liceret redidit enim Imamo Dhaharam[a] et Dholeimam[b], oppida prope Almenamam sita, quae paulo ante armis ceperat, sed perterritus Izzeddini litteris verebatur, ne, si copias suas dividere sibi esset necesse, omnibus resistendo foret impar.

Concilio dein convocato, Izzeddini litterae fuere lectae et legatus omni opera conatus est ad pacem et Izzeddini amicitiam Abum Jahjam permovere quod iterum fecit Taulus, quocum duo marquoti simul erant profecti. Hunc in finem ei in animum revocavit unum Izzeddinum post obitum illius patris Imamo Methahheri cum illo eiusque illiusque partibus favisse commemoravit, qua fide et integritate hoc semper erga eum et vero omnes esset unus et quanti interesit viri ejus amentiae colore, qui nunquam amicum deseruerat quibus uti et aliis argumentis Abum Jahjam eo adegit, ut se pronum ostenderet paci et societati et hunc in modum jusserit epistolam componere ad Izzeddinum: qua accepta Amarus cum comitatus est, antequam rediret Caucabanum, versus montem Ajal Jezid[c].

Eodem vero die Mohammedi f. Nasri respondit, se cum illo velle colloqui, ut is proposuerat, Daani[d] in urbe, quod cum Amero nondum abeunti monstrasset, non desiit eum monere et hortari, ne illud faceret. Sequelas illius conventus probabiles illi proposuit, animum Mohammedis fallacem et versutiam, quam ipse Abus Jahja olim expertus erat, cujusque omnes erant testes qui olim aut proximis temporibus ei se adsociaverant, ejusque perfidiam sacrilegam omnibus notam allegavit, nec tamen impedire potuit, quo minus colloquium illud convenerit et inierit Abus Jahja. Ut ergo ille Daanum ad Mohammedem f. Nasri se converterit, rediit Amarus ad Izzeddinum, cui litteras Abu Jahjae tradidit, exposito simul illius agendi ratione, quae cum litteris videbatur pugnare. Abus vero Jahja, licet Daani foedus inierit jurejurando sanctum cum Mohammede f. Nasri, misit tamen ad Izzeddinum, ut etiam adipisceretur, quo ad bellum se magis etiam praepararet, Vezirum suum Alium f. Ahmedis Hasanium[e], virum sapientissimum et doctissimum, qui semper ad societatem cum Izzeddino ineundam et pacem cum Sultano conservandam Abum Jahjam impulerat. Qui quidem ipse ut advenit serio egit et nescius illorum de quibus cum Mohammede convenerat Abus Jahja, Izzeddinum permovit, ut colloqueretur cum principe suo in campo Hau-

---

a) ظهور. b) Kadib. c) جبل مهال يزيد. d) دعان. e) الحسني.

Hauschanu [a], ut adeo ibi illi satisfaceret de urbe Saade et ostenderet eam revera pertinere ad imperium Sultani, atque illum eo duceret, ut conjunctim litteras mitterent ad Ahmedem f. Hoseini al-Moajjedi, quibus reducerent eum ad obedientiam imperii Sultanici. Neque difficulter in hanc sententiam transiit Izzeddinus, maluit enim pace uti quam bello; quare, si haec omnium consilia integra fierent, iterum ipse Alio Jahjae pollicitus est incolumitatem et securitatem, si quidem quiesceret, neque imperio Sultani se opponeret.

Post Vaziri reditum paravit se Izzeddinus ad colloquium, de quo cum illo convenerat; sed frustra in loco et tempore constituto Alium Jahjam expectavit. Redeunti vero Caucabanum annuntiavit ille, Ahmedem f. Hoseini al-Moajjedi esse suum socium, sibique amicum, neque adeo sese, quandoquidem mutuo auxilii pactum et foedus inierunt, posse quiescere, si quando bellum adversus illum gereretur. Multa quoque his in litteris conquestus est de conjuratione cognatorum suorum adversus se et Ahmedem f. Hoseini et Mohammedem f. Nasiri. Se vero adeo socios suos non relicturum, asserit, multo minus eos bello petiturum esse: omnem rem esse in manibus Dei summi, a quo venire omne auxilium et robur cum victoria, in quo spem suam se ponere omnem. Multum quoque questus est de tyrannide Sultanici imperii, omnes reges et principes sibi subjicientis eorumque terras diripientis. Tandem ipsemet Izzeddinum monuit, ne nimium Sultani amicitiam colendo ipse sibi interitum pararet.

Firmiter ergo constituerat belli fortunam experiri, nec prorsus temerarium erat hoc Alii Jahjae consilium; erat enim id temporis valde potens militibus et instructus omni apparatu bellico atque opibus abundans, quae omnia audaciam naturā insitam augebant eumque impellebant ad resistendum potentiae Sultanicae. Quodsi a sociis suis fratribus et principibus Almoaini, Djafee ac Saadae secundum foedera pro cujusque viribus auxilio adjuvaretur, haud dubie par erat duabus Paschae Sultanico vel potius eo superior erat aestimandus.

Izzeddinus vero, qui satis noverat, quam inania sint foedera inter illos, qui saepius eo-usurem fallaces et perfidos sunt experti, nondum omnino desiit patruum suum iterum dehortari a bello cum praefecto Sultanico gerendo. Qua etiam, quamquam adhuc omnes conatus ad eum conservandum facti male cessissent et insuper frustraneum iter ad Hauschani campum ipse suscepisset, denuo misit ad eum

---

[a] حوشان

cum legatum cum litteris, in quibus orabat eum per pristinam amicitiam et suam affinitatem, ut pacem et concordiam quaereret secum et cum Hasano Pascha; memorans quoque eum non posse esse salvum, si Sultani exercitum aggrederetur aut ad se accesserit, siquidem verendum esset ipsi, ne a suis destitutus, quorum cuique sua regio erat defendenda, solus cum copiis Sultaneis cogeretur bellum gerere. Legato vero aditus ad Abum Jahjam non dabatur, neque ullum obtinuit Izzeddinus ad litteras suas responsum.

Interea cum opera copias instruxerat Hasanus Pascha et, licet Hoseini patris ejus obitus in Aegypto paullulum inceptum opus impedivisset, eodem tamen mense Schabano omnia ad bellum adversus Mohammedem f. Nasiri gerendum erant parata.

Sub id tempus ad ejus partes transiit Mothahherus f. Schowaino deserebat is Mohammedem, quocum paullo ante foedus inierat quod tamen nemini mirum accidit, quandoquidem inter illos principes eorumque gentes vetus esset simultas et ab antiquo tempore odium, quo omnis amicitia et societas sincera omnino impediebatur. Magis vero plurimos movit Lothfallae ad imperium Sultaneum a fratre Abu Jahjo defectio, saltem inclinatio et obsequii Sultano praestandi promissio. Hic enim, simulac discesserat a fratre, petierat arcem suam Cahlanum al Scharaf et, cognita Mothahheri f. Schowaine fortuna, quem multum praefectum constituerat Hasanus et magnis donaverat muneribus, ipse ad illius exemplar Sultani partes palam amplexus est. Quod ut apertum esset et notum, litteras misit ad Pascham, quibus obedientiam imperio Sultaneo ultro est pollicitus; quoniam illo tempore Dsamarmarum [a] urbem suam adire vellet, ejus sineret veniam ab Hasano petivit, quam libenter ei concessit Pascha, sapientissimum ejus obsequii consilium summis efferens laudibus.

Exeunte ergo mense Schabano anni 989 (sive Sept. 1581) exercitum Sultaneum ex Arabibus et Turcis compositum Hasanus dimisit Sanaâ adversus Dhafaram et Dhahiram, ut bello aggrederetur Mohammedem f. Nasiri, principem Dyafae, qui eo in tractu commorabatur. Multi Arabum principes, Hasani socii, huic exercitui sponte sua se adjunxerunt, inter quos eminuerunt Haidarus [b] et Mothahherus f. Schowaine, quibus largum concesserat Hasanus stipendium, illorum muneribus excelsis conveniens.

Pri.

---

a) ذمرمر b) حيدرة

Primo itineris die parvum dumtaxat sunt milites viae spatium et in ipso Sanaae adspectu in planitie consederunt et castra posuerunt, ut ibi omnia bene ordinarentur. Altero die iter perrexerunt ad Diamum [a] usque, ubi Hasanus ipse cum magno numero tormentorum bellicorum varii generis omnique belli apparatu et annonae vi magna ad exercitum suum accessit. Hinc progressi sunt ineunte mense Ramadhano universum Dhaharum, quam regionem admodum facile occupavit Hasanus. Nullus enim miles, neque incola, neque externus ei restitit aut se opposuit, neque adeo ullibi est pugnatum: omnes, ad quos venirent, statim se dediderunt. Mohammedes viribus diffisus suis, proelium detrectavit. Exercitum igitur Hasanus considere jussit in loco Coulo [b] dicto, unde quoquoversum militum cohortes misit, qui omnes Dhaharae vicos oppidaque adirent, in deditionem eos acciperent et ex iis obsides legerent ex principum familiis. Ita hac regione brevi pacata, progressus est exercitus Sultaneus contra castellum Dhafarum, quod unum adhuc ei resistebat. Cui cum appropinquaret exercitus Hasani conjunxere se ei lectissimae copiae quas Izzeddinus, Caucabani princeps, rogatu Hasani ex foedere miserat. Quapropter Mohammedes videns se jam multo esse debiliorem, quam ut acie decernere posset cum copiis Sultaneis, se recepit in castellum Dhafarum, opinatus hoc optimum sibi esse consilium et prudentissimum.

Situm enim erat Dhafarum in apice montis, qui nostro quidem aditum offerebat acclivem, magni enim erat circuitus montis pes, sed dein propter summam asperitatem erat inaccessus, neque adeo prae asperitate vi poterat expugnari, neque ob amplum circuitum perfecte cingi undique. Rebatur praeterea Imamum Hasanum, cujus imamatum ille primus agnoverat et defenderat, certo sibi suppetias venturum et insuper Abum Jahjam et Ahmedem f. Hasani, quibuscum nuperrime foedere inierat, se adjuturos et Hassanum Pascham a tergo oppugnaturos.

Sed spes eum in omnibus fefellit, quandoquidem Imamus Hasanus nullam ejus habuerit curam et Abus Jahja trecentos tantum milites et nonnullas vestes in usum militum miserit. Ahmedes autem, qui ante ejus obsidionem aliquantulum pulveris nitrati et plumbi cum aureis nummis trecentis ad eum miserat, post obsidionem eum prorsus sibi reliquit, ut ita mox omnes eum deseruerint. Pascha vero, situ et conditione castelli Dhafari bene cognitis, rediit spe Sanaam et exercitum suum reliquit, qui arctissima obsidione castellum cingeret. [illegible] autem erat

[a] ديمان (? In Cod. secunda littera punctis destituta est). [b] الكولة.

erat principem Sanaam, artis militaris peritissimum eundemque fortissimum et prudentissimum virum, praeficere exercitui suo, quoniam obsidio diu duratura videbatur. Erat Sinanes tunc opum administrator in tractu Ramae [a], unde eum Sanaam ad se vocavit Hassanus. vix vero is provinciam reliquerat suam, quum gens illa cum principe suo, cui Abubecro nomen, ex Djafaritis [b] origo, se opponerit imperio Sultani, obsequium et tributum impositum denegans. Itaque Sinanes ad Ramam redire coactus est cum exercitu suo, iisque castellis brevi omnibus expugnatis, eorum plurima delevit, agros vastavit, urbes vicosque depopulatus est, armatos omnes occidit et ita graviter eorum rebellionem ultus eos reduxit sub imperium Sultani.

Reversus Sanaam missus est Sinanes cum copiis suis ad castra apud Dhafarum posita et constitutus totius exercitus dux et imperator. Ibi omnia optime disposuit, obsidionem vigilantia et labore maximopere adstrinxit, omnem militum licentiam compescuit, omnes quotidie graviter exercuit, et victum abundare semper fecit, ut adeo nullus in Jemana exercitus continentior et omnibus rebus instructior unquam fuerit, neque ulla obsidio gravior et intolerabilior.

Duos tantum menses obsidionem toleraverat Mohammedes, cum ad pacem et deditionem inclinatum se ostenderet. Expertus enim erat se illi exercitui minime esse parem, comperuerat a sociis suis Alio Jahja, Ahmede et Imamo Hasano se esse destitutum et quod imprimis acerbum illi accidit, viderat duos fratres Hafidhum [c] et Wahhasum [d] in exercitu hostium sibi adversarios, quorum alteri magnopere semper confisus erat. Horum a fratre suo defectionis causa et ratio erat quaemodi.

Constituerat olim Mohammedes tempore Moradi Paschae fratrem suum germanum Hadium f. Nasri [e] praefectum urbis Zahari [f] et partis regionis Djofae. Is vero ut erat homo turbulentus et belli amantissimus finitimos sibi principes continuo erat adortus et inscio, aut dissimulante fratre aliorum terras occupaverat, aliorum depopulatus erat, dum fratris amor indignus et crescens ejus potentia licentiam in dies augebant et securitatem. Finem tandem huic ejus agendi rationi imposuerat Lothfalla, qui eum captivum fecit in Harano [g], qui vicus in con-

a. ريمة b. بني الجعفري c. حفيظ d. وهاس e. هادي بن الناصر
f. الزاهر g. حران

confiniis Dabani * situs ad Lothfallae pertinebat ditionem et ab Hadio erat expugnatus et direptus. Damarmari in vincula conjectus Hadius, ubi ad urbis expugnationem remansit.

Loco hujus dilectissimi fratris Zahiro et parti regionis Djafae praeposuit Mohammedes fratrem suum ex eodem patre, sed matre alia prognatum Wahhasum tanquam vicarium, cui quidem fratri nunc, capto Hadio, plurimum confidebat. Quo tempore dein Imamatum Hasanus princeps Ahmeum suscipiebat, omnes Mohammedis fratres, excepto Hafidho, Wahhasi fratre germano, ad eum accesserunt. Unus ille Sultani partes amplexus perrexerat et advenienti Hasano Paschae obviam iverat. Hic eum honorifico exceptum et liberaliter donatum principem nominaverat et vexillo Sultanico eum ornaverat, per mandata excelsa magnum stipendium illi concedens. Hafidhus tum ad Wahhasum litteras misit, quo tempore Mohammedes obsidione retinebatur, quibus excelsum suum munus, datum sibi honorem et ab Hasano concessas opes magnopere extulit monuitque eum ut, se sequendo, eundem peteret dignitatis gradum. Neque id frustra fecit: morem enim ei gessit Wahhasus, subjecit se imperio Sultanico et eundem dignitatem ab Hasano accepit, quam frater Hafidhus antea acceperat.

Ejus vero perfida defectio Mohammedis animum fregit, quandoquidem ambo fratres etiam studio Dhafarum, cujus situm et statum illi optime norant, oppugnabant, ut sic sincere eos ad Hasanum transisse pateret. Tradidit ergo castellum Sinano his conditionibus, ut vita et bona sua et suorum forent salva et ut Sanaam habitaret, neque inde nisi cum Paschae venia egrederetur. Tradito castello dono ei dedit Hasanus domum Sanaae, omnibus iis instructam quae ad vitam, commoditatem et voluptatem conducunt. Rediit autem Dhafarum ad imperium Sultanicum die xi mensis Dzoulhidjdjae anni 989. (a. d. 18 Jan. 1582.)

Non diu tamen, quod in transitu monemus, Mohammedes etiam gavisus est et libertate. Post paucos jam dies rumores venerunt ad Paschum, eum Album Jahjam, Imamum Hasanum et Ahmedem per litteras incitare ad bellum omni cum studio gerendum. Non vero iis fidem dedit Pascha, donec intercepisset ejusmodi epistolam, Mohammedis ipsius manu scriptam. Tunc convictum et culpam confessum in carcerem conjici jussit et vinculis detineri, donec diem supremum obieret mense Schabano anni 991 (Sept. 1583.)

CAPUT

* ذبيان

CAPUT SECUNDUM.

Izzeddinum interrogat Pascha de Alii Jahjae sententia. Etiam ad pacem frustra nititur Alius Jahja. Lothfallae foedus cum Hasano. Mittitur Sinanus cum exercitu adversus Alium Jahjam. Expugnatur tractus Ajal Jezid. Benedificantur Imranum, Nedjra omnesque illius regionis urbes et Bonnae vici. Ahmedes f Hosenni auxilia mittit Alio Jahjae. Pugnatur ter inter hujus exercitum et Sinanum, dubio exitu. Alterum tunc exercitum duce Mustapha adversus Alium Jahjam mittit Pascha. Sinanus Medeam pergit, ut eam obsidione cingat. Hic in itinere tribus locis hostes caedit et fugat. Iterata proelia ad Teelam. Sinanus, castris in urbis modum constructis, cingit Medeam. Hasanus f Imami Scharafeddini transit ad Pascham. Propius Teelam accedit Mustapha. Izzeddinus partem ditionis Alii Jahjae occupat. Abderrahmanus f Imami Mothahheri transit ad Pascham. Mox ejus copiae a fratris exercitu vincuntur. Auxilia illi mittentibus Hasano et Izzeddino, primo quidem etiam superior est Alius Jahja, dein vero hujus exercitus fugatur et terrorum ejus magna pars occupatur ab hostibus. Imamus Hasanus Alium Jahjam ibi relinquit. Ghaitseddinus f Mothahheri deficit a fratre, transeundo ad Pascham. Ahmedes f Hosenni Alium Jahjam deserit. Abderrahmanus praefectus vilaitum Sultanorum nominatur, ubi et ejus frater Abdalla, quem honorificentissime excepit Hasanus. Alius Jahja tandem ipse calamitatibus quam plurimis fractus pacem quaerit, quam acquirit conditionibus admodum duris.

Belli cum Mohammede f Nasiri gesti laetus, quem memoravimus, exitus valde confirmavit et auxit Paschae potentiam et auctoritatem. Non tantum enim, hac victoria reportata, provinciae suae fines multum protulit, simulque vim suam in bello et fortunam secundam, imperatoria dotem maximi aestimatam, omnibus ostendit, sed et suorum praefectorum militumque eam peritiam tum fortitudinem et confidentiam sui haud parum eduxit. Inprimis vero ejus robur auxit egendi

10*

fusione, qua reliqui imperii Sultanici hostes erga Mohammedem fuerant usi; socium enim suum relinquentes fidem mutuam perdiderant; quumque conjuncti Hasano verosimiliter superiores fuissent, jam separati vix aut ne vix quidem ei pares erant existimandi. Mohammedem deserentes, rem suam deseruerant et, uti res ostendit, sibi ipsi exitium paraverant. Singulos deinceps bello aggressus est Pascha, primumque se ad Abum Jahjam convertit.

Quandoquidem autem hic nondum palam hostem se erat professus, quaesivit Hasanus ab Izzeddino, ut sibi illius sententiam et consilia aperiret. Quumque in animo sibi esset oppugnare urbem Saadam, doceret se utrum hic illius patruelis adversaretur exercitui Sultanico et illi eam urbem potenti se opponeret, an vero societati et foederi faciendo esset pronus. Quoniam enim per ejus terras iter sibi esset faciendum, illius regionem transire se nolle, nisi aut socium, aut domitum, ne hostem exercitu magno pollentem a tergo relinqueret.

Repetivit igitur Izzeddinus legationem ad Abum Jahjam, qua hortatus est eum, ut, dum liceret, relinqueret rebellionis consilia monuitque ne bellum ad se traheret et exercitum victorem ultro provocaret: adhuc eum pacem componere posse et, socium Sultani, terrarum suarum ulterius posse potiri. Se vero nunc quidem necessario amonitare debere Paschae Hasano, quid de ipsius sententia ratione comperisset, ideoque amice et serio rogare eum, ut pacem bello, imperium exitio praeferret. Non tamen curavit ille Izzeddini monita, sed constanter adhaerens partibus, ad quas ea animi sententia transierat, legatos brevi cum isto nuntio dimisit.

· Hoc ejus consilium vehementer displicuit ejus Vesiro Alio f. Ahmedis, uti et aliis quibusdam viris principibus, inprimis Walio f. Abdallae [*]. Eminebat hic magnopere inter suos per sapientiam suam et spectatae famam et duplici affinitatis vinculo cum Abu Jahja erat conjunctus. Ipse enim in matrimonio habebat sororem et Mohammedes illius filius filiam Abu Jahjae. Is igitur una cum Vesiro sua auctoritate, litteras misit ad Amerum, historiae hujus auctorem, a quo petiverunt, quum eum unum paci componendae idoneum existimarent, ut se jam Taolae commorantes adiret et de societate et foedere secum colloqueretur. Ostendit hic epistolam, quam acceperat principi suo Izzeddino veniamque itineris petiit, quam facile nactus est. Taolam quum advenerat in domum Walii f. Abdallae ora-

[*] الولي بن عبد الله

obtinet hunc illi principem, ut, si possit, adduceret Alium Jahjam ad pacem et concordiam cum Izzeddino et societatem cum Pascha Sultanico. Noverant, autem gratia plus illo valere apud principem suum. Hunc semper admodum honorifice de Amero esse locutum et consilium ejus summi facturum, quem semper supremus dilexerat et laudibus erat prosecutus. Si ergo tu, inquiunt, illum amas, quemadmodum ille te, deterre illum a rebellione et retrahe ab Ahmedis & Hoseini societate. Hunc in finem opus est, ut ipsi sit persuasum, Saadam revera pertinere ad imperium Sultanicum ejusque injuste potitum esse Ahmedem, atque compertum habeat prius ad se bellum venturum, si Sultano adversari pergat, quam ad Ahmedem. Adjecerunt tandem Alium Jahjam eadem nocte ibi venturum, nescium tamen adventus Ameri. Lubenter eam suscepit provinciam Amerus, quamquam ex voto rem eventuram haud exspectaret, eumque ad auroram principem adventare nuntiabatur, obviam ei ivit usque ad urbis portam eumque salutavit. Ferociter vero ei respondit Alius Jahja eumque magnopere minatus est, addens, se in posterum ipsi interdicere urbe Tela. Hic vero minas non curavit et una cum principe introit Walii domum, ubi, aliquantulum sedata Alii Jahjae ira, cum illo colloqui incepit. Quamdiu autem de aliis rebus ageret Amerus, humanum princeps se praebuit auditorem, at, simulac de rebus belli ac pacis sermocinari inciperet, nihil ei respondit Alius Jahja, neque omnino ad ejus verba attendit. Rediit igitur Amerus, frustrata spe, Caucabanam et bellum adversus Alium Jahjam ab Hasano Pascha, has res edocto, statim parabatur; postquam per Izzeddinum nequidquam mansa fuerat usus et indulgentia.

Dum haec Caucabani et Telae agebantur, ad Hasanum varii pervenerunt rumores de Lothfalla, Alii Jahjae fratre, qui paullo ante Sultano se submiserat. Ferebat fama eum clanculum molnare ad fratrem et excitare tribus Khaulanensium *, bellicosissimam gentem ad rebellionem et defectionem a Sultano. Eapropter statim per litteras eum monuit, ne, id agendo, regiones suas perderet et earum imperium amitteret ipse. Negavit quidem Lothfalla istiusmodi quid a se agi intentumque se esse professus, sed eodem fere tempore indicia satis certa ad Hasanum pervenerunt, quae ejus fallaciam et perfidiam luculenter ostenderunt. Jam ergo Lothfallam minatus est, se brevi venturum, regionem ejus depopulatum et castella oppidaque vi captum ac deletum. quibus nemo ita eum terruit (erant au-

* خولان.

autem fruges propediem maturae), ut ducem suum Belalum [a] miserit, qui nihil non faceret et promitteret, ut modo pax retineretur. Hunc pacem roganti respondit Hasanus nullam amplius Lothfallae fore securitatem, nisi jurejurando se obsecuturum testaretur imperio Sultanico et polliceretur sese, quotiescunque auxilium peteretur, Paschae suppetias venturum cum militibus lectis. Cui foederi pactoque faciundo quum se paratum dixisset Lothfalla, misit Hasanus consiliarium Hosseinum, qui id jusjurandum acciperet; coram quo ille juravit, se id praestiturum, quod petierat Pascha. Misit tunc statim cohortem ex exercitu lectam ad Hasanum, qui itidem coram Lothfallae duce Belalo jurejurando se obstrinxit ad pacem et concordiam.

His itaque ex voto peractis jussit Hasanus ducem suum Sinanum cum exercitu Sultanico et principibus sociis sese convertere ad terras Ahi Jahjae, ut adeo et hunc principem ad obsequium reduceret Sultano praestandum. Adortus est ille statim tractum quendam Ajal Jezid dictum, Ahi Jahjae ditionis partem orientalem. Praesidium ibi erat dispositum, quod asperitate locorum et viarum angustiis bene utendo, licet numero longe minus esset exercitu Sultanico, aliquamdiu certe eum tractum potuisset defendere. Non tamen id ausi sunt; sed simulatque apparerent Hasani copiae, omnes illi milites terga verterunt, sine pugna fugientes trans regionem Aschmouri [b], donec sub muris castelli Medaae [c] constiterunt et resederint. Comparavit ita Sinanus omnem eum tractum non die, qui erat 18 Dzoulhidjdjae, anni 989 (ad 25 Jan. 1582) et dediderunt se omnes illius incolae Sultano ejusque Paschae Hasano: quo facto tantum abest, ut hic ullo modo eorum quemquam laederet, ut potius illorum principes et magnates pecuniae et vestium pretiosarum largitione donaverit.

Jamque colloquium iniit Pascha cum Izzeddino, ut adeo simul deliberarent, qua potissimum ratione superarent Alium Jahjaeae et ita cogerent eum redire ad obsequium Sultani imperii. Suasit tum is Hasano, ut reaedificaret castellum Izzanum [d], ut esset locus munitus in terris Ahi Jahjae, quem exercitus Sultanicus teneret, ubi penum et arma conservaret et unde Tsolam urbem angeret. Deletum autem erat Izzanum et regio circumjacens vastata ab Imamo Mothahhero anno 977 (1569—70), quia Veziri Sinani, Caucabanum obsidentis, partes secuti erant ejus incolae.

Con-

a جبلان. b بلاد الأشمور. c مدع. d جلال.

Consilio huic obtemperavit Hasanus et ejus jussu dux Sinanus cum exercitu Sultanico Imranum est profectus. Ipse vero Pascha postquam eum Sinano locum adsignarat, in quo steterat id castellum et jussa sua dederat, rediit Saanam, unde multos opifices et fabros ex omni Jemana collectos Imranum misit, qui murum et praefecti palatium et domus intra murum exstruerent. Incredibili cum celeritate processit labor, adeo ut intra quadraginta dies ampli circuitus murus ejus castelli fuerit absolutus. Intra brevissimum hoc temporis spatium opus illud absolutum est imprimis per properantiam Sinani, qui non tantum quotidie circumibat atque urgebat operarios, sed et ipse mox lapides afferebat, ne eundo et redeundo ab iis tempus tereretur. Quod ubi viderunt milites, statim omnes advolarunt inceperuntque lapides afferre et lutum parare et omni studio ad opus incumbere. Accedebat, quod ex edicto Hasani incolae illius castelli et regionis, jam ubique dispersi, redirent ad pristinas suas sedes et magno cum ardore aedificationem domuum et vicorum suorum promoverent. Neque Imranum tantum refecerunt et vicos quosdam circum id sitos, sed et castellum situ munitissimum Nedjrom [a] et omnes vicos Bounae [b] aliquanto prius vastatos, quo facto, omnes illius tractus incolae, quos inde ejecerat Imamus Mothahherus redierunt ad sedes suas, gratias agentes Deo summo et Paschae rerum suarum restitutori. Duodecim jam praeterierant anni, ex quo e patria sua ejecti fuerant incolae Imrani ac Nedjrae et illius regionis, triginta vero et novem annos exsules degerant Bounenses ubique dispersi: his omnibus tunc victum cum domibus concessit Hasanus eosque nutrivit, donec ex agrorum proventu sibi ipsi prospicere possent. Ita firmissimo eos gratitudinis vinculo sibi devinxit habuitque hanc regionem natura et arte munitissimum propugnaculum adversus Alium Jahjam, quum Imrani quoque et Nedjrae praesidium disponeret ex militibus suis.

Ingratissimum quidem hoc fuit Alio Jahjae, sed Sinani laborem inhibere non poterat prae morbo renum et vesicae urinariae, quo in lecto detinebatur. Misit tamen versus Modaam cum exercitu Vezirum suum Alium f. Ahmedis, qui eam regionem teneret atque exercitui, qui e monte Ajal Jezid illuc fugerat, imperaret. Eodem quoque tempore ad Ahmedem f. Hasani, principem Saadae, legatum misit, qui ei annuntiaret, post devictam Dhafaram et captum, cum Mikaa [c], Dhafarum deditumque Zaharum, ad se arma vertisse exercitum Sultanicum et co-

[a] نجران [b] البون [c] الميقاع

copias suas dejecisse e monte Ajal Jerid illusque docem Sinanum jam in eo esse occupatum, ut, reaedificatis Imraoo, Nadjra et vicis Bounenahus, hostem ut modus suis terris constitueret sibi infensissimum. His rebus auditis, statim Ahmedes misit filiorum suorum praestantissimum et fortissimum Mohammedem cum exercitu valido, qui Abu Jahjae opitularetur. Malebat enim procul bellum gerere in Abu Jahjae ditione, ut ejus socius, quam apud se solus. Profectus est ita Mohammedes f. Ahmedis itinere criato per Adaram [a] et regionem Schedhebae [b], donec pervenerit Modam, et se conjunxerit cum Yesaro Abo f. Ahmedis. Mox advenit etiam Abus Jahja, quamquam aegrotus adhuc, lectica vectus, ad exercitum conjunctum eumque traduxit in regionem Aschmouz et Beni-l-Waddha. hi [c] prope exercitum Sultaneum.

Saepius tunc varia fortuna certarunt ambo exercitus, ita tamen, ut neutra acies alteram pondus devincerit. Primum quidem proelium adversum fuit Sinani exercitui, inque eo multi occiderunt ex ejus militibus. Accidit illud in Wadi Tsaoud [d], valle proxima castello Nedjrae. Ipso Sinano, copiarum Sultanicarum pars haud exigua lacesserat Abu Jahjae exercitum eumque erat adorta: quod, ubi hic animadvertit, primo quidem suos recedere jussit fugamque simulare, donec ulterius e castello et reliquo exercitu hostem se inseque otam detraxisset, tum vero omni vi in eorum utrumque latus et in frontem suas immisit copias hostesque cum magna militum clade in fugam conjecit.

Hanc ignominiam triduo post delere conatus est Sinanus. Cum omnibus copiis ipse tunc Abu Jahjae adortus est exercitum, qui dispositus erat in monte Antaro [e] prope urbem Taolam. Ejus montis potiri constitueret Sinanus, quamquam difficilis esset aditu et ab universo Abu Jahjae exercitu defenderetur. A meridie ad solis occasum strenue utrinque est pugnatum et cum omni virium contentione, quumque vadum dimidiam montis partem expugnaverat, coactus est Sinanus a tenebris pugnandi finem facere finem et arma ponere, uti fecit, in medio monte exercitu suo disposito. Noctu recesserunt adversarii, victoriae laudem Sinano relinquentes, sed victoriae multo militum sanguine comparatae.

Tertia vice proeliati sunt in regione Orhoki [f], qui vicus est in territorio Taolae.

---

[a] مدر. [b] شب. [c] بنى الوضاح. [d] وادى ثعود. [e] جبل المشرق. [f] الارقف.

fae, mense Rebia priori anni 990 (mense Aprili, 1582) fuitque id praelium cruentum prae multis et memorabilibus praeliis. Totum diem illa sine intermissione est pugnatum ita, ut vix quisquam ex ducibus et principibus esset sine vulneribus ingensque militum multitudo ex utraque acie occubuerit. Vespere cum victoria videbatur inclinare ad Alii Jahjae exercitum et Sinanus vix sese e fuga retinebat, ingens imber, qualem nemo unquam viderat, proeliantes diremit et utramque separavit aciem. Noctu ambo exercitus tecto unde remanserunt, invictus uterque, sed et occisorum et vulneratorum praesertim numero fere oppressus.

Quorum pugnarum anceps eventus uti Hasano est nuntiatus, tantum abest, ut eo quidquam terreretur, ut contra ad novum ardorem fuerit incitatus. Rei itaque militari jam totum se dedit, praefectos militesque, qui Sanaae remanserant, magnis donis magis etiam sibi devinxit, largitione militum undique multos allexit ex plurimis Arabum tribubus et paucis diebus alterum comparavit exercitum, quem omnibus rebus instruxit, quae ad bellum gerendum sunt necessariae. Praeposuit huic exercitu consiliarium suum Mustapham f. Thaheri [a], Defterdarum [b] imperii et Nadhirum [c] exercitus Sultanici in Jemana, cui belli peritissimo duci se adjunxerunt complures fortissimi viri ex Turcis et Arabibus, inter quos eminuerunt princeps Aliut, dictus Abou Dharebe [d], Cavanus [e], Mustapha, dictus Medina Lou [f], Aga Mustapha [g] et Alius f. Mattasch [h].

Hoc cum exercitu ex Turcis et Arabibus composito profectus est Mustapha versus Muscalam [i] ibique ejus oppidi regione castra posuit prope urbem Tsolam. Huc quoque ad eum accessit, duce Schadjeddino Mardjano Karamanio [k], altera Ibzeddina legio, quam ad hoc bellum petiarat Hasanus et ex pacto acceperat.

Dum igitur Mustapha-Beg Muscali commorabatur, jussit Pasche Sinanum cum exercitu suo, jam nonnihil refecto, relinquere Imranum et tractum Bouzennum et proficisci versus Alii Jahjae castellum Medaam, ut id obsidione cingeret et expugnaret. Non tantum enim id situm erat in medio terrae Alii Jahjae et fratrum ejus, tanquam munimentum eorum regionum, celebre inter castella Jemanae fir-

---

[a] مصطفى بن ظاهر. [b] دفتردار h. e. Thesaurarum. [c] ناظر h. e. Inspectorem.
[d] ابو ضربة. [e] كيوان. [f] مدينه لو. [g] اغا مصطفى. [h] علي بن مطاش.
[i] مسكل. [k] شجاع الدين مرجان قرماني.

misere ipse alte situ, aspero aditu et intra rupem exstructis militum habitationibus, sed et per hanc obsidionem intercipiebatur omne auxilium omnisque commeatus ad Aliam Jahjam mittendus ex regionibus occidentalibus. Ideo quoque Hassanus ipse, comitatus a paucis, cum reliquis profectus erat ad regionem Beni Kothail [a], quae est in confinio Modae, ut ejus situm et conditionem cognosceret deque ejus obsidione certa daret Sinano jussa. Tunc vero viderat Modam cum illo tractu circumjacentibusque castellis cohaerere, quemadmodum hominis cor cum reliquis membris; quapropter, ea superata, se facile omni illa regione potiturum.

Nulla quoque res majus quandam detrimentum Paschis Otmanneis Ezdemiro et Mustaphae, cognominato al-Nasschar, Tulam oppugnantibus anno 958 (1551) attulerat, quam id ipsum castellum, cujus praesidium saepius a tergo eos oppugnavit, quodque dein Paschae illi frustra expugnare voluerunt, quandoquidem major exercitus pars apud Tulam erat occupata. Ne ergo ipse in eundem illideret scopulum, statim post reditum ab itinere explorandi causa suscepto, jussa sua Sinano dedit qui mox cum exercitu Sultanico profectus est ex Imrans regione versus Modam mense Rebia posteriori anni 990 (mense Majo 1582). Admodum difficile huic faciendum erat iter per regionem montanam asperamque cujus aditus et angustias pluribus locis defendebant incolae bellicosissimi homines, adjuti ab Alio Jahjae ejusque sociorum militibus. Neque tamen res aut regio ipsi optionem relinquebat. Una tantum via Imrano recta ducebat Modam eaque per oppidum Beni Kothail vicumque Karenum [b] et trans montem Ihdhadhum [c], quibus singulis locis ipsi pugnandum erat cum adversariis fortibus et strenuis atque locorum natura defensis. Simulatque enim Alius Jahja comperisset, exercitum Sultanicum duce Sinano, se convertisse adversus Modam, lectissimorum militum agmen miserat ad Karenum, vicum prope Ihdhadhum, cujus incolae robore et virtute bellica conspicui cum eo faciebant eique se socios adjunxerant adversus imperium Sultanicum: jusseratque Vezirum suum Alium f. Ahmedis et Mohammedem a filium fratris Hadii [d], virum egregiae virtutis, denique Mohammedem f. Ahmedis f. Hossain el-Moajjedi cum copiis et sequacibus petere Ihdhadhum et ibi castra ponere, ut adeo asperitate montis et viae adjuti Sinanum prohiberent, quominus trans id jugum ad Modam ascenderet.

Alio

a) بني قطيل. b) قارن. c) الحضاض. d) محمد بن الهادي.

Absque multo labore pervenerunt Sunni copiae prope oppidum Beni Kothail ad montem maccessum, quem tenebat agmen ex modo ejus regionis et optimo paré exercitus Gautsoddini, quam ille ibi disposuerat, ut ita fratris rem promoveret. Strenue eos oppugnarunt Sultani milites, quandoquidem sine extrema pernicie ibi transire non liceret, nam antea id praesidium loco suo dejecissent, sed frustra eo die virtutis eximiae dederunt multi specimina multa. Asperior erat aditus, quam ut progredi liceret et altior locus, quam qui muschetis tangeretur. Cinxerunt ergo montem, qui modice erat circuitu, invitis et nequidquam strenue repugnantibus hostibus: quo facto haud amplius sunt retardati. Cum enim id minimum exspectaverant adversarii, inopia victum, neque potum aliunde transtulerant, quippe qui a tergo sibi semper omnia afferri posse autumaverant. Mox ergo animo submisso, quippe desperatis rebus, tradiderunt locum ea conditione, ut, relictis sclopetis et reliquis armis aliis secure egredi liceret et ad suos se recipere.

Eodem die pugna accidit ex inopinato inter alterius Hasani exercitus ducem Mustapham et Alium Jahjam in regione Beni Baschir [a] prope Taalam. Ansam huic praelio dedit iter Schadjaeddini Merdjani Karamani, ducis nostrorum Caucabanensium. Veniam hic petiverat a Defterdario, duce suo, quaerendi pabulum et ligna ex Mathaa [b] in agro Beni Baschir, quam ei dederat Mustapha, postquam sedulo eum monuerat, ut caveret hostem, quandoquidem alterius progressus auxilio suo esset destitutus. Quum vero ad Mithaam venerat Merdjanus, oppugnatus est ab incolis terrae Beni Kothail et nonnullis Alii Jahjae militibus. Exortum ita est proelium iniquissimum Caucabanensibus, propter eorum numerum ratione adversariorum habita valde exiguum. Cum vero sonitum sclopetorum audivit Mustapha, statim convocavit et ordinavit milites et cum cetris cum vexillo magno sub cantu fistularum ac tympanorum pulsatione, reliquis etiam vexillis explicatis occurrit et opem tulit Merdjano Karamano. Cum tamen eodem tempore Alius Jahja cum omni exercitu suo Kothailensibus adjunxisset, pugnatum est, plurimum e longinquo glandibus plumbeis et acutis, usque ad vesperam, nostra enim acies ad alteram eminus accedebat. At cum advesperasceret concursu facto fugatae sunt Alii Jahjae copiae, paullo plures quam triginta occisos relinquentes, at vulneratorum magnum numerum. Tenebrae autem impediebant quo minus fugientes caperent aut interimerent milites Sultanei, ita ut eos re-

a بنى مشير. b منبع.

rediret Defterdarius ex proelio ad castra Minealensia cum exercitu victore et praeda onusto; post cladem enim omnia sua abjecerant Ali Jahjae milites, ut eo citius fugerent.

Sinani autem exercitus, oppido Beni Kothail relicto, perrexit, ordinibus quantum per viam asperam licebat conservatis, iter facere usque ad Karenum, locum natura et arte egregie munitum, quem defendebant lecti ex Ali Jahjae exercitu milites cum aliis regionis incolis, quorum audacia et virtus vel inter Arabes erant clarae. Mox manus conseruerunt eodem, quo ad hostes accesserat Sinanus, die, qui erat feria quinta, die vigesimo tertio Djomadae prioris, anni 990 (a. d. 16 Junii 1582) et acriter utrinque pugnatum est. Animo comprehendebant Sinani milites nihil se effecisse, neque perfecturos, nisi hunc vicissent hostem et praeterea redeundi nullam esse viam, nisi difficillimam per hostilem terram, quam victores vix securi peragraverant; quapropter omnium oppugnando operam dederunt alacriter. Karenenses contra et Ali Jahjae milites stimulabat innatus animi ardor virtutisque laus jam diu comparata et ignominiae sensus, si illum munitissimum locum defendere nequivissent. Fit ergo atrox proelium, cujus hic fuit exitus, ut post brevem at ardentissimam pugnam Sinani copiae coactae sint re infecta referre gradum et paullulum retro castra ponere.

Eodem die pugnatum est in ipsis montibus Taolae inter Sultani exercitum, duce Mustapha, et Ali Jahjae copias, eratque id ejusmodi. Constituerat Alius Jahja audita victoria a Sinano reportata de Kothaileusibus et Gautseddini copiis, clam hostibus Taola profectus cum copiis lectis et petere Karenum, ut ita Sinanum subito a tergo aggredientem, intra duas acies positum comprimeret et occideret. Hunc in finem ne Taolanos interea sine duce relinqueret, huic urbi praefecerat fratrem suum Ibrahimum f. Mathohheri et Abdallam f. Jahjae f. Moafae [a], principem Saadae. Cujus rei fama ut pervenit Caucabanum ad Izzeddinum, statim hoc nuntium misit ad Defterdarium, qui hunc ejus rei redderet certiorem, eundemque duci suo Schabano, qui tunc cum exercitu Schibami[b] erat, imperavit, ut se conjungeret cum exercitu Sultanico et omni vi Taolam oppugnaret ut adeo Alius Jahja, auditis proelii cantu et clamore, ab itinere incepto et consilio suo recederet et Taolam rursus peteret, eodem anno suaeque ditionis urbem celeberrimam. Quod Izzeddini consilium optime cessit, cum somme-

nun

* عبد الله بن يحيى بن المعافا. [a]

[b] شبام.

enim ardore progressi sunt copiae Sultanicae et Caucabanenses adversus urbem, quam optimis militibus vacuam et destitutam audiverant et loca urbi propinqua primo impetu ceperunt. Is tum pavor Tsolanenses occupavit, ut eorum multi cum liberis et uxoribus Alii Jahjae in Tsolae castellum se reciperent de salute urbis desperantes. Non tamen eam ceperunt urbem copiae Sultanicae et Caucabanenses, etenim, audito tormentorum sonitu, Alius Jahja mutaverat propositum et citatissimo cursu redierat Tsolam. Quo cum advenerat, cessit summum timor et quae amiserant loca Tsolanenses mox receperunt, hostem repellentes usque ad planitiem ad pedem montium Tsolanensium sitam. Multi tamen ex Tsolae praecidu, in ito certamine, erant vulnerati et quinquaginta et quod excurrit occubuerunt viri fortissimi, qui e suis relicti mori maluerant, quam fugere, itaque a multitudine hostium erant oppressi.

Quamquam vero eo die vicerit Alius Jahja hostem sedem suam oppugnantem, hoc tamen Mustaphae infortunium Paschae Hassano saluti fuit. Non enim est dubium quin, si ille propositum iter perficere potuisset et ad Karemon a tergo Sinanum esset adortus, maximum clade fuisset affectus exercitus Sultanicus et interiisset, quippe qui alterum adversariorum vix potuerit superare.

Sequenti die hunc adgressus est Sinanus et omnibus viribus impetum fecit hujus exercitus in Karemum, cujus is fuit exitus, ut, post atrox proelium, Karenenses eorumque socii in fugam sint conjecti et quoquoversum dispersi. Sinanus, omnis regionis Karenensis potitus, statim agros vastari, vicos incendi castellaque omnia funditus deleri jussit, praedam omnem militibus concessit.

Altero die post devastatam regionem Karenensem vertit se Sinanus adversus Alii Jahjae exercitum qui, ducibus Vesiro Alio f. Ahmedis, Mohammede f. Hadii et Mohammede f. Ahmedis f. Hoseini, Ihdhadhum tenebat. Tantus vero ardor ex victoria Karenensi implebat Sinani exercitum iisque terror occupaverat hostium animos ut vix ociei Sultanicae vim et impetum primum sustinuerint, sed armis abjectis ignominiose fugerint, ita ut nemo caput verteret. Hac ratione milites Sultanici, postquam aliquamdiu fugientes erant insectati, bona eorum omnia in castris Ihdhadhensibus fecile compararunt. Reliqui quidem omnes fugerunt Tsolam, Mohammedes f. Ahmedis f. Hoseini cum sociis et militibus quibusdam tetendit versus Meswarum[1] ibique consedit.

[1] مسور.

His rebus gestis et castris ad Modaam positis Hasanus nuntiavit Sinanus felicem belli hoc usque eventum mittique ad eum Sinanum praedam, quam Haibadiha ceperat, camelis impositam. Cumque advenerint victoriae nuntii, primum cum omni populo gratias egit Deo, tum etiam populo sed imprimis nuntio Sinani ejusque comitibus laetitiae suae testimonia dedit evidentia paratis conviviis, ad quod unicuique accedere erat licitum, et petitiones ve magna pauperibus concessa. Imprimis vero victoriae nuntium laute exceptum et vestibus nummisque donatum laetum dimisit ad exercitum post ejus aliquot dierum Sanaae commorationem.

Sinanus ergo castris positis et munitis adversus Modaam, brevi tempore ex circumjacentibus terris expulit praesidia hic illic in montibus disposita omnesque principes, qui intra eum suis militibus ejus castra circumibant, ex agris fugavit coegitque intra Modaae muros se retinere. Tunc vero noctu et interdiu urbem castellumque petivit glandibus ex tormentis continuum emissis itaque illam contudit, ut vix ulla domus esset illaesa. Non tamen fregit castellum, quod, in altissima rupe conditum, munimentis ex lapide durissimo factis defendebatur satis; neque ejus praesidio multum nocere potuit, quandoquidem viis et mansionibus utebantur e saxo ita excavatis, ut undique et superne et a lateribus ipsa rupe cincti a glandibus essent securi. Has mansiones intra rupem Muthahherus f. Imami Scharafeddini parari jusserat, quo tempore in Taolae castello abdebatur, neque usquam alibi in Jemena ejusmodi quid inveniebatur. Quod cum esset nuntiatum, Sinano suasit Izzeddinus, die autem 14 Djomadae posterioris anni 990 (a. d. 7 Julii 1582) ad eum, in terras Beni Abbasi prope Modaam tunc commorantem venerat, ut de rebus belli cum illo colloqueretur, ut quam arctissime posset locum circumdaret et potius crebris et subitaneis militum incursionibus urbem castellumque oppugnaret, quam tormentorum continua explosione, quandoquidem hoc nihil aliud esset, quam glandium pulverisque pyrici detrimentum. Cui consilio obtemperavit Sinanus imperavitque ducibus et militibus, ut unusquisque sibi domum et equis stabula construeret; ita ut circa Modaam oliam urbem aedificarent a militibus habitandam, quod brevi fuit factum. Eo magis id videbatur necessarium, quia Modae et omnis illius tractus montanus notus est prae frigore et pluviae copia et crebritate, et hoc imprimis anno maximam aquae copiam nubes ubique effundebant per totam Jemenam. Ita cum in longum trahi videbatur obsidio, milites Soltanei facile frigus et imbres patiebantur et plerumque otio fruebantur gratissimo.

Hasanus interea f. Imami Scharafeddini, princeps castelli Cahlan Taadjed-

din

dan[a] (quo cognomine insignitur, ut distinguatur a castello Cahlano al Scharaf, quod ad Lothfallae pertinebat ditionem), audita victoria Sinani apud Ibalhadham et Modunae obsidione, reliquit nepotis sui Alu Jahjae societatem et, confugiendo ad Hasani Paschae benevolentiam, obsequium est pollicitus imperio Sultaneo. Lubenter eum et cum honore excepit Pascha et statim ad eum misit mandata excelsa, quibus imperium, quod tenebat, confirmabatur ei et ejus posteris, praetereaque ei in feudum adsignavit terras, castello Cahlano propinquas, quarum proventu uti ipsi liceret. filio quoque ejus constituit stipendium Sultaneum. Profectus tum est militandi causa ejus filius natu maximus ad Pascham, quem hic amicissime recepit, veste honorifica ornavit et muneribus pretiosis donavit liberaliter.

Eodem quoque tempore, quo Modunam continuis castris in urbis modum cingebat Sinanus, propius Tsolam accessit Defterdarius Mustapha, dux alterius exercitus Sultanei, cum omnibus copiis Muscalo relicto, et castra posuit in agro Hauschani. Quamdiu Musculi steterat hic Hasani exercitus, praeter minora proelia, quae inter Alu Jahjae et Mustaphae copias quotidie fere accidebant, quater et decies acie decreverunt certantes totos a matutino tempore usque ad vesperam et in omnibus his proeliis, uno excepto, in fugam se dederat Alu Jahjae exercitus. Uno in proelio ad Andoum[b], qui vicus est in Tsolae territorio, montium agmen fugit, sed nox demum proeliantes diremit. Quamquam autem toties erat victus, non tamen hisce cladibus confectus erat Alius Jahja. Loca enim montana natura et Tsolae vicinitas fecerunt, ut fugientes ut plurimum parum tantum laederentur, neque ullum proelium fieret cruentum praesertim quia Mustapha insidiis parandis non magis erat idoneus, quam Tsolae princeps. Jam vero Defterdario suaserat Izzeddinus, ut se agro Hauschani castra poneret; idque cum monuerat eo consilio, ut ita ipse suo uteretur exercitu, quem hic usque, duce Schabano, Schibami disposuerat, in ditionis suae finibus, metu subitaneae hostium incursionis. Cui monito ut satisfecerat Mustapha, statim Izzeddini exercitus intravit Alu Jahjae ditionem et potitus est terris Dhulaae[c], Beni-l-Khajjathi[d] et Beni Abbasi quas omnes per mandata excelsa Hasanus Pascha Izzeddino ejusque posteris concessit.

Ita uno Alius Jahja, a tribus oppugnatus exercitibus, terras antea sibi subditas,

---

a. قحطان تاج النبي b. الاوقو c. الصلع d. بني الخياط

tas, alius post alium, amitteret atque interea Modas arctissima obsidione a Sinano cingeretur et ad Heuschanum saepius cum Defterdario Mustapha decertare cogeretur, quia hic omnes vicos pagosque circa Tsolam delebat agrosque vastabat incolis aut occisis aut dispersis, aliquamdiu maxima belli vis ad occidentalem partem ditionis ejus fuit translata. Ansam huic rei dedit Abdarrahmanus f. Mothahheri, princeps partis terrarum Hedjdjac [a], qui hoc tempore fratris sui societatem deseruit publice et ad Hasanum Pascham se convertit. Cujus transfugii causa paullo altius est repetenda.

Paullo post obitum Imami Mothahheri, anno 981 (1573—4) dissidium ortum erat inter Alium Jahjam et Abdarrahmanum hos usque amantissimos inter se fratres. hic enim se injuria affectum autumabat ab illius Vesiro Alio f. Ahmedis et eo usque moverat odium fratrum, quorum alter, ut erat iracundus et acer, ultionis amantissimus et nulli unquam offensam condonans, maxima cum pervicacia vindictam poscebat gravem, alter, Vesiri et adfinis dilectissimi amore ductus, prorsus eam recusabat, ut bello se invicem petiverint et varia fortuna aliquamdiu pugnaverint. Hoc in bello Izzeddinus, princeps Caucabani, steterat in partibus Alii Jahjae cum summa constantia, cum juverat eum copiis suis et omnem adhibuerat operam ad laedendum et debellandum Abdarrahmanum. Hoc ejus constanti auxilio effectum erat, ut Alius Jahja tandem superior fieret et in eo esset, ut Abdarrahmanum imperio et ditione omni exueret. Jam vero Abdallah et Hifdhallah [b], duo itidem filii Imami Mothahheri, auctoritatem interposuerunt suam et illorum ex voluntate, nequidquam obstante Izzeddino, induciae erant factae, quas pax brevi est secuta. Inde ab illo tempore Abdarrahmanus socius manserat Alii Jahjae sed manebat alta mente repositum odium flagrantissimum erga Izzeddinum, qui multorum damnorum et cladis summae causa illi fuerat et auctor. Tempus et occasionem tantum exspectabat et ardenter sperabat, qua huic odiosissimo adversario par pari referret. Hanc quidem occasionem illi adesse videbatur anno 989 (1581), cum, mense Schawwalo (Novembri), fratrem suum Alium Jahjam adiret Tsolam et hunc sibi iterum amicissimum, ut olim vivo patre, invenerat et maximopere iratum Izzeddino. Quapropter cum Alius Jahja cum praefecerat omnibus suis terris occidentalibus, ut regionem eam regeret, copiisque et praesidiis ibi dispositis praeesset, intensissimo studio petivit a fratre,

[a] بلاد حجاز.   [b] حفظ الله.

tis, ut sibi liceret hostiliter invadere Izzeddini ditionem. Quod cum hic constanter negaret et adhuc negare pergeret, quum jam diu palam Izzeddinus se ejus hostem erat professus, effecit, ut Abdarrahmanus odium Izzeddini in Alium Jahjam transferret. Iracundiae plenus subvenit se tunc quidem adhuc Alio Jahjae adutque terras Hadjdjae, ditionem suam, pollicitus fratri ut, quocunque tempore arcesseretur, statim ad ejus auxilium advolaret, neque unquam desereret, sed in animo transfugium ad imperium Sultanicum volutabat hujusque occasionem cupidissime exspectabat, quam, ubi nactus est per adversam Alii Jahjae fortunam, statim arripuit eique se adversarium et hostem est professus.

Mense enim Redjeb anni 990 (Augusto 1582) convenit Abdarrahmanus cum fratre Gautseddino in locum ex terris Affari [a] Moschaib [b] dictum, quoniam hunc illum arcessiverat, ut colloquerentur inter se et rationem inirent de bello conjunctis viribus fortiter gerendo. Voluit Gautseddinus ei persuadere, ut simul Meswarum contenderent, ibi tum se conjungerent cum Mohammedis f. Ahmedis f. Hoseini exercitu et ita copias Sultanicas, quae tunc, duce Sinano, Madaam cingebant, continuis incursionibus delassarent, commeatus illis missos interciperent et praesidia hic illic disposita interimerent, ut adeo, si fieri posset, Sinanum cogerent signa movere et urbis obsidionem missam facere. Haec vero omnia longe rejecit Abdarrahmanus et contra magnam protulit querelam de Alio Jahja; praeterea affirmabat, sibi non esse potentiam belli gerendi contra exercitum Sultanicum et opibus et viris parum se valere, denique nihil se harum rerum facere velle aut posse. Frustrata spe rediit Gautseddinus, et Abdarrahmanus odio ductus Alii Jahjae, qui his ei ultionem denegaverat, ad Izzeddinum scripsit, se cum copiis suis fore obsequentem imperio Sultanico et illum eum rogare, ut pro se intercederet apud Pascham et in constituendis societatis et pacis conditionibus sibi faveret. Hujus desiderio lubenter satisfecit Izzeddinus et quamquam Abdarrahmani iracundiam et odium sui probe novisset, illum tamen eum per litteras Hasano Paschae imprimis commendavit. Respondit Pascha se admirare Abdarrahmanum et laudare ejus obsequium et pacem ei dare ea conditione, ut omnes terras, quibus Alius Jahja eum praefecerat, traderet imperio Sultanico et retineret eam tantum regionem, quam vivo patre imperio tenuerat. Quum revertendi non esset via, tradidit ille invitus et praeter exspectationem partem occidentalem ditionis Alii Jahjae Ha-

a) عفار b) المشيب

Hasano et accepit a Pascha cum mandatis excelsis, quibus in imperio ditionis suae confirmabatur, promissionem vexilli Sultanici, si cum constantia et fide aliquamdiu imperio Sultanico adhaesisset. Tum quoque per Alium f. Mattasch Khaulanum [a] accepit Hasanus ab eo fidei jusjurandum et obsequii promissionem.

Alius Jahja autem, audita Abdarrahmani defectione et comperto ejus transitu ad imperium Sultaneum, misit Mohammedem f. Hadu f. Imami Mothahheri versus Regi [b], qui locus est in territorio Meswari, et jussit eum contrahere copias, quae in castello Meswari et aliis quibusdam locis erant dispositae, et se conjungere cum Mohammedis f. Ahmedis f. Hoseini exercitu et cum iis, quos ad eum mitteret Gauteddinus, militibus ut adeo, exercitu justo comparato, Abdarrahmanum bello aggrederetur. Mandato obediens Mohammedes adortus est Abdarrahmanum, qui tunc locorum quorundam Ali Jahjae jam erat potitus eumque mense Schabano anni 990 (Septembri 1582), ex omni illa regione ejecit cum maxima clade ejus sociorum et militum turpissime fugientium. Hac strage accepta Abdarrahmanus, conquassatis viribus, conditionem suam tristem adnuntiavit Paschae et ab eo auxilium etiam atque etiam petivit. Neque ei defuit Hasanus, misit enim cohortibus nonnullis ex exercitu Sultanico, ejus rem paullulum restituit metuque illum liberavit. Izzeddinus quoque, audita illius adversa fortuna, veniam petivit ab Hasano mittendi exercitum in regionem Laam [c], ut eam expugnaret et ita Abdarrahmano opem ferret, quam veniam Pascha libenter ei concessit. Misit ergo Izzeddinus exercitum, duce Jakouto Nekrasano [d], ad agrum Djidmanum [e], pertinentem ad Meswari regionem, alterumque exercitum in finibus ditionis suae Caucabanensis disposuit sub auspiciis nepotis sui Mothahheri f. Selahi f. Schamseddini. Mohammedes vero f. Hadi et Mohammedes f. Ahmedis, audito adventu exercitus Caucabanensis, decreverunt quam primum proelium committere, priusquam Jakoutus cum Abdarrahmano se conjunxisset, ut ita disjunctos vincerent, quibus conjunctis non erant pares. Eo autem facilius id potuerunt efficere, quia medii erant inter utrumque hostium exercitum et, omnibus viis et angustiis montium occupatis, vix ullus nuntius ab Jakouto ad Abdarrahmanum poterat pervenire. Ut tamen prorsus securi Jakoutum adorirentur, Mohammedes f. Hadi remansit Meswari cum agmine lecto ex Gauteddini copiis adversus Abdarrahmanum, cujus vires jam adventu cohortium qua-

[a] بلاد التجهم [d] ياقوت نقران [c] لاعة [b] الرجيل [e] علي بن مثاش الخولاني

quarundam Sultaniearum erant refectae. Mohammedes f. Ahmedis cum copiis suis et reliquo omni exercitu obviam ivit Jakouto et ei occurrit prope Tsoumam[a] in ditione Meswari, ubi statim eum aggressus est die 18 Ramadhani anni 990 (a. d. 7. Octobris 1582). Mox superior factus ingenti, pro militum numero, strage affecit Jakoutum, ita ut hic reliquias copiarum suarum vix contrahere potuerit in montis propinqui cacumen et parum abfuerit, quin penitus interiisset cum omni exercitu. Ibi tamen constitit et defendit se pro viribus suis, obsidione cinctus a Mohammedis f. Ahmedis exercitu et omnibus incolis illius regionis, qui lubentissime Mohammedi se adjunxerunt. Audito hujus cladis nuntio Izzeddinus statim misit ducem suum Schabanum versus Tsoumam, ut Jakoutum obsidione liberaret, qui tamen sero venit, quoniam Sinanus, qui erat propior Tsoumae et adeo prius audiverat Jakouti calamitatem passum obsideri a Mohammede, citatissimo cursu cum lectissimo agmine eum locum petiverat et Izzeddini ducem restituerat in libertatem. Cum vero deinceps Schabanus advenerat ad Sinanum apud Tsoumam, constituerunt, ne incassum illud iter ille fecisse videretur cum tanto exercitu, regionem Loam, si fieri posset, sibi subjicere. Diviserunt ergo illam terram inter se, statuendo, quae quisque castella et oppida aliaque loca munita expugnaret, quo facto brevi tempore uterque exercitus ita consilium suum est executus, ut omnem istam regionem in suam redegerint potestatem. Convenerunt dein illi duces post hujus regionis expugnationem in locum dictum Beit-Adzaka[b], in terris Meswari, et, conjunctis ibi agminibus petiverunt Orram[c] eamque munitam urbem eo ipso die expugnarunt, tunc Sinanus rediit ad Modam, Schabanus Caucabanum. Motahherum nepotem suum f. Selahi Izzeddinus dein disposuit cum exercitu suo, tanquam praesidium, in monte Djolmas[d], dum Mohammedes f. Hadi pro Abu Jahja urbem Meswarum retinuit ibique resedit. Mohammedes vero f. Ahmedis post stragem exercitui suo a Sinano illatam, aufugit ad Gaotseddinum versus Affarum ibique aliquamdiu remansit, donec videret Gautseddinum inclinare ad pacem cum Hasano Pascha componendam, tunc petiit Saadam ibique est commoratus donec Moda Sinano traderetur.

In initio autem belli in occidentalibus Abi Jahjae terris gesti, cum Moda arctius coepit cingi et obsideri fortiusque oppugnari a Sinano, locum habuerunt commercium per litteras et legatos inter Abum Jahjam et Imamum Hasanum, prim-

a) [illegible] b) [illegible] c) [illegible] d) [illegible]

principem Almouni, factumque erat inter illos foedus ea conditione, ut Imamus Hasanus occuperet castella Meswari, Hadjdjae et Saadae eorumque terras, et ut, compensationis loco, omnibus viribus Alium Jahjam in bello adversus Pascham constanter juvaret. Huic vero foederi se opposuerunt Gauteddinus et Ahmedes f. Hoseini, negantes, se ratum habituros id pactum, aut ullam unquam opem laturos huic provinciae, quae ad Alium Jahjam pertineret, ut antea. Quumque praeterea continuo affirmarent, omnia sua auxilia se retracturos, nisi id foedus rumperetur, factum est ex eorum voluntate, quod magno fuit detrimento Alio Jahjae ejusque rem in pejus mutavit: praeterquam enim quod Imamus Hasanus eum sibi relinqueret, quippe quem taedebat mutati consilii, ambo quoque principes qui diruptis foederis fuerunt auctores paullo post Alium Jahjam deseruerunt. Gauteddinus enim, omnibus bene perpensis, cum videret potentiam Sultanicam sine dubio superaturam adversarios et fratrem suum Abdarrahmanum se parare ad invadendam regionem sibi subditam, quam Pascha per mandata excelsa ipsi dono dederat, melius existimavit, nunc ultro obedientiam polliceri, quam deinde vi et armis subjici et imperio destitui suo. Petiit ergo ab Izzeddino, ut suam vellet agere causam apud Pascham; quandoquidem obedientiam polliceri vellet imperio Sultanico, si terras suas dein regere sibi esset licitum. Quod cum Izzeddinus pro illo rogaverat et concesserat Hasanus, constitutae sunt pacis conditiones, ex arbitrio Izzeddini, cui hanc provinciam dederat Pascha, eaeque admodum gratae Gauteddino: quibus constitutis et acceptis, misit Pascha Khoudjam Alium [a] et virum nobilem Alium f. Mattaschi Khoulatenam ad Gauteddini sedem Affarum, qui fidei et obsequi jusjurandum acciperent ab illo. Quod cum praestiterat Gauteddinus, ornatus est a legatis Hasani veste honorifica pretiosa: quo facto, redierunt illi Sanaam. Ahmedes quoque f. Hoseini al-Moajjedi, princeps Saadae, vanis promissionibus Alium Jahjam turpiter decepit. Conduxerat quidem multos equites ex diversis regionibus et magnas in iis comparandis erogaverat opes; pollicitus quoque erat Alio Jahjae, se brevi venturum cum omnibus equitum turmis ad illius auxilium et sustentationem: sed nunquam fecit quod promiserat et socium suum sibi reliquit, equitibus circa Saadam dispositis. In aperto autem erat, illum quoque Paschae amicitiam quaerere atque favorem. Quum enim mense Schawwalo hujus anni (Novembri, 1582) principes Djazana [b], Ahmedis f. Ho-

[a] خوجا علی [b] جازان

Hoseini socii, expeditionem susceperant adversus regionem Abou Arisch* ejusque erant potiti, vicerunt ejus principem et miserunt eum Sanaam ad Ahmedem al-Moajjedi. Hic vero cum honore eum excepit, beneficiis cumulavit et post paucos dies illi, jam refecto ac recreato, veniam dedit proficiscendi Sanaam ad Pascham, qui hanc ejus agendi rationem magnopere laudavit et maximas illi gratias egit.

Abdarrahmanus interim adjutus a copiis Sultanicis, quas, uti memoravimus, ad eum miserat Hasanus, omnem adhibuit diligentiam ad nocendum Abo Jahjae et, expugnatis compluribus locis munitis, partem haud contemnendam ejus ditionis Paschae subjecerat, cujus nomine et auspiciis omnia gerebantur et ad quem omnis harum victoriarum fructus pertinebat. Hujus tamen conditionis taeduit Abdarrahmanum, qui regere malebat, quam obedire; quapropter, Caucabanum profectus, ad Izzeddinum se convertit, petens, ut hic pro se apud Pascham intercederet et ita sibi daretur Sandjakbegi Sultanici munus et dignitas id, quod ei antea pollicitus erat Hasanus, si strenue bellum gereret adversus Abum Jahjam et constanter adhaesisset aliquamdiu imperio Sultanico. Cui desiderio eum satisfecerat Izzeddinus, statim ab Hasano ad Abdarrahmanum legati sunt Aga Mustapha et Alius f. Muttarchi Khaulanius cum vexillo excelso et veste honorifica magni pretii, praetereaque stipendia loco concessit ei Pascha omnes terras, quas fratri Abo Jahjae demserat aut dein erepturus erat. Ita valde laetatus et gratus ob insignia favoris specimina, quae acceperat, rediit in regionem suam exeunte mense Dsoulkaada hujus anni (medio mense Decembri 1582).

Haec autem liberalitatis et benignitatis specimina, quae accepit Abdarrahmanus, paullo ante Paschae et Sultani infensissimus adversarius, moverunt Abdallam f. Imami Muthahheri, Izzeddino amicissimum patruelem, ut idem ab Hasano peteret, quod Abdarrahmanus acceperat. Per complures jam annos huc adhaeserat Izzeddinum, qui adeo, ut semper illi imprimis faverat, ad iter versus Pascham faciendum eum stimulavit. Profectus est igitur Abdalla mense Moharramo anni 991 (Februario, 1583) Caucabano Sanaam, postquam paullo ante ad Pascham Izzeddinus dederat litteras, quibus hunc principem, patruelem suum, sibi fidissimum socium imprimis commendaret Hasani benevolentiae. Commemorabat his in litteris Abdallae fidem et constantiam, qua semper sibi adhaeserat. Hunc movit

* ابو عريش.

unum ex Muthahheri filiis semper secum stetisse in partibus Sultani per suae praesertim se tantum valuisse et in oppugnanda consanguineis sua processisse absque populi seu criminatione aut impietatis accusatione, quandoquidem in reliquos Muthahheri filios Abdalla publice culpam transferebat denique petat Izzeddinum, ut, si quam gratiam ipse meruisset, hanc rependeret Abdallae, servo suo et amanti fidelissimo. His literis lectis statim Hasanus misorat Agam Mustapham et Alium f. Muttaschi Khaulanum versus Izzeddini sedem, Caucabanam, qui Abdallam honoris causa comitarentur Sanaam; praeterea circumdabatur a compluribus nobilibus Caucabanensibus et militum cohorte, ex jussu Izzeddini, qui eum summo honore dignissimum judicabat. Cum his comitibus, in quorum numero erat quoque codicis nostri auctor, Caucabana profectus Abdalla pernoctavit Dhilae. Cumque sequenti die Sanaae mutatabatur eum adpropinquare, misit Hasanus filium natu maximum, Hoseinum cum omnibus copiis ei obviam usque ad Mundjalum [a]; ipse vero Pascha ei occurrit ad Condanum [b] et comitatus est eum in urbem, ut ita cum summo honore Paschae sedem intraverit. Ut palatium Paschae in urbe introierant, induit eum Hasanus veste magna Persarum in more formata, pretiosissima et ita ornatum coenatum duxit ad epulum, a lectissimis cibis praeparatum cum summo illius temporis et regionis luxuria, ad quod nemo admittebatur nisi aut genere, aut virtute, aut sagacitate aliisve animi dotibus magnopere emineret. Epulo finito, Hasanus ipse comitatus est eum versus palatium, quod Izzeddinus Sanaae possidebat. Ibi vero omnia singulari cura erant praeparata ad honorificam ejus acceptionem. Praesto erant coqui, servi, supellex elegans, alimentorum omnis generis copia, vestes centum et quinquaginta in usum eorum, qui Abdallae erant itineris comites et nummorum aureorum numerus insignis in eorundem gratiam. Altero die misit ad eum Pascha equum eximium, cujus ephippium et frenum multo auro erat ornatissimum et iterum trecentos nummos aureos et cum nonnullis vestibus holosericis cidarim ornatissimam, cui dono Hoseinus Paschae filius alterum addidit pulcerrimum equum et, praeter loricam et galeam, vestimenta pretiosa centumque nummos aureos. Tertio, a quo advenerat, die arcessivit eum Hasanus et, summa familiaritate erga illum usus, induit eum veste regia et donavit pugione et gladio margaritis ornato maximi pretii; iterumque cum ad vesperum ad eum rediisset Abdalla indutus fuit indu-

---

[a] المنجيل [b] قشقان

dumento è pellibus sabinis facto, quale nemo unquam viderat et donatus vexillo Sultanico, quem maxime appetebat honorem et dignitatis gradum.

Postridie ejus diei appropinquare nuntiabantur principes a Sultano missi, ut vestibus regiis Pascham ornarent ob egregium ejus provinciae Jemanae regimen et res domi militiaeque laudabiliter gestas quibus obviam ivit Hassanus usque ad locum Hamar Alab[a] dictum. A quibus cum acceperat vestes, alteram ipse statim induit, alteram dedit Abdallae ipsum comitanti, itaque eum honore affecit prae omnibus principibus Arabibus et Turcis, quod et nunc fecit et deinceps quamdiu ille Sanaae commorabatur, omnibus bonis eum cumulando et summa erga eum utendo familiaritate. Quo die vero reversus est Caucabanam Abdalla, maxima demum beneficia maximumque honorem ei tribuit Hassanus. Dedit enim illi, confirmato Sandjakbegi munere, ut partem stipendii, regionem Saadae et hunc adjacentem regionem Hambi[b], reliquum stipendium ei tunc solutum fuit et deinceps solvendum erat nummis aureis ex fisco Sultanico: praeterea donavit ei clararis indumenta et strata sericea, regium donum, et alia multa munera cum nummorum aureorum larga copia et camelis, qui munera accepta portarent Caucabanam. Ejus quoque itineris socios vestimenta honorifica dedit nummosque argenteos eo copia, ut omnibus satisfaceret et omnium expectationem superaret. Tunc denique ipsum comitatus est extra Sanaam cum omni exercitu omnibusque principibus viris, qui tunc Sanaae erant et admodum honorifice eum dimisit, quemadmodum eum acceperat antea.

Hoc quoque tempore, mense Moharramo anni 991, (Februario 1583) ad incitas tandem redactus est Almus Jahja. Quotidianis cum Defterdario Mustapha proeliis debilitatus erat ejus exercitus neque ullus erat quo ipse, ullus loco, uteretur nec regio, unde milites contraheret posset et ita damna recepta resarcire. Plurimi quoque ejus duces et principes socii ceciderant in illis proeliis, adeo ut nulla ex parte exercitui Sultanico diutius posset resistere. Victu quoque carebat Tsola, quandoquidem omnem commeatum jam diu intercluserant Hasani copiae. Fratres ejus omnes, excepto Lothfalla, qui tamen ipse adversa utebatur fortuna et a Sultanicis premebatur copiis, eum perfide reliquerant et ad Hassanum Pascham transfugerant, apud quem nunc stipendia merebant adversus eum. Quibus omnibus calamitatibus jam accessit nuntius ad eum missus ab amicis ipsum, qui in urbe et cas-

---

[a] خمر أعلاب [b] بلاد خبيب.

castello Modaa obsidebantur a Sinano. Testabantur Deum, se plura mala perpeti non posse, passos se esse multa vel dictu horribilia; longe maximam suorum partem interiisse, quorum multos ab hostibus esse occisos, plures vero morbis abreptos occubuisse, qui superarant, defensioni Modaae non amplius sufficere, plurimos enim visum ex morbo amisisse aut tumore inflatos vix vitam agere, nedum se defendere posse: ita ut, nisi Alius Jahja ipsos brevi obsidione liberaret aut pacem cum Hasano Pascha iniret, castellum Sinano cogerentur tradere. licet deditioni maxime se opponeret Abou Haschasch Schemateus a, castello id temporis praepositus vir fortissimus.

Quibus cognitis, statim ad pacem inclinavit Alius Jahja, sperans fore ut per promtam ac properam submissionem nunc etiam imperium cum bonis suis conservaret et regionem suam, jam maximam partem amissam, reciperaret. Legatum ergo misit ad Izzeddinum, ut et ad Defterdarum Mustapham, qui induciarum tempus ab iis peteret quo, si fieri posset, pax componeretur inter ipsum et Hasanum Pascham. Izzeddinus tum ob veterem amicitiam et affinitatem ejus rebus favens Hasano per litteras proposuit Alii Jahjae petitionem et simul suasit ei, ut pacem victo concederet, quam supplicanti denegare impium est et nefas, quae monitione effecit, ut et induciarum tempus Alio Jahjae concederetur et simul pacis conditiones proponerentur. Has vero constituit Pascha admodum duras, ut se subjiceret Alius Jahja imperio Sultanico et fidem cum obsequio Sultani juraret: ut castellum Modaa cum omnibus terris, quarum potitus erat exercitus Sultanicus, pertineret ad provinciam Paschae subditam: ut praeterea dederetur castellum Bocorum b Izzeddino, idque etiam cum omni regione, quam expugnaverat princeps Caucabani, ad hujus deinceps pertineret ditionem, quandoquidem hic pac es spoponderat, eum perseveraturum in obsequio Sultanico: porro, ut regio, quam Hasanus concesserat Abdarrahmano aliisque sociis imperii Otmanici, his esset propria: denique, ut omnium rerum, quae Modaae erant et ad Alii Jahjae possessionem pertinebant, octava pars venderetur et Hasano Paschae traderetur.

Convenerunt deinde in campum Hauscham Alius Jahja et Izzeddinus cum Defterdario Mustapha, unde eodem die, qui erat alter mensis Safari (16 Februarii 1583), perrexerunt Caucabanum, quoniam Alius Jahja his conditionibus, licet

a ابو حشاش من بلاد شمات b بكُر

essent detrimenti, anxiumque diu, per adversam ipsi fortunam omnino cogebatur. Eo tunc venerunt quoque Khoadjæ Alius et Hoseinus Jeredji [a], scribæ Dewani, missi uterque ab Hasano, ut jusjurandum a Teolae principe acciperent; ad quos paullo post in eundem finem accessit Sinanus exercitus Sultanici ad Modam praefectus, qui tres legati deinde, post praestitum ab Alio Jahja jusjurandum, Modam sunt profecti eamque receperunt. Ejus cives omnes cum reliquerunt urbem et cum bonis suis contenderunt Teolam, quoniam unicuique liberum erat et licitum in urbe patria remanere aut, ea relicta, sibi sedem quaerere. Venit tunc octava pars bonorum Alii Jahjae, quae Modae inveniebantur ejusque pretium aequale fuit mille nummis aureis, quos tamen Hasanus liberaliter ei dono dedit. Tunc quoque Izzeddinus unus e ducibus quondam, qui castellum Bocorum receperat, cujus item incolae omnes cum bonis suis Teolam petiverunt eamque habitarunt deinceps urbem. Cum tamen hic videret, Alium Jahjam moerore et tristitia confici et saepissime lacrymis vix temperare, miserunt eum principe et cognata quondam conclusioni, et ultro ei reddidit dimidiam partem terrarum Mesworn, Metah [b], Koradhae [c] et Lase, quarum in bello erat potitus. Quo facto foedus antiquum est inter Teolae et Caocabeni principes renovatum et amicitiae vinculum denuo confirmatum. Hasanus Pascha tunc etiam juravit coram Ahmede f. Mohammedis f. Hamzae, Hamzio quem sunt in finem Alius Jahja Sanaam legaverat, se pacem et societatem conservaturum cum fide et constantia et muneribus hunc legatum ornavit uti et Alium Jahjam, quae honoris et obsecratis erant indices publica.

Deditum ergo est castellum Modae die undecimo mensis Safari anno 991 (a. d. 25 Februarii 1583), et octavo ab hinc die illud adiit Pascha et, ducibus principibusque exercitus sui vestibus aliisque donis donatis, omnibus quoque militibus stipendium duplicavit, denique toti exercitui paravit epulum magnificum, cui simile nullum unquam fuerat visum in Jemana quodque octo dies continuos duravit. His absolutis rediit Sanaam, postquam castello praeposuerat praefectum cum praesidio Turcico atque, opificibus et fabris undique magno numero arcessitis, intra brevissimum spatium illud refecerat et pulcrius firmiusque, quam fuerat antea, restituendum curaverat.

Ita

a حسين يارجي b متح c كرادقه

Ita hostium imperii Sultanici fortissimus Abus Jahja est victus, cujus perniciei proximae causae eaedem fuerunt, quae interitum Mohammedi f. Nasiri paraverant: praeter Hasani potentiam, perfidum fratrem transfugum cum ignavia et discordia sociorum. Hasciwum autem Jezodje statim post bellum finitum cum hoc laetissimo victoriae nuntio Hasanus Pascha misit ad Portam excelsam Sultaniam.

CAPUT TERTIUM.

Lothfalla deficit ab imperio Otomanico. Mittuntur ab Hasano Pascha copiae Sultanicae adversus Dzamarmarum Lothfallae sedem. Methahherus f. Schowaiae. Dhahvrne praefectus, jussu Paschae, ejus ditionem invadit. Vincitur tamen et fugatur. Restituit ipse Pascha male gestam rem. Adjutus ab Izzeddino auxilus cum duobus deinde exercitibus eam oppugnat Hasanus. Proelium Sirranum. Sensim circumvallatur Dzamarmarum. Devicto Alio Jahja Sinanus cum exercitu victore idem petit castellum. In itinere per vim capit omnia ab Lothfalla munita loca: montes Dholamam, Furachum et Kahalum, uti et castella Azzaman et Kahranum. Castris in urbis modum aedificatis cingitur Dzamarmarum. De salute sua desperant ejus incolae, quibus extrema miseria, neque deditioni locus. In Sinana locum sufficitur Mustapha, qui suas reprimens, obsessis vitae spem facit. Conditiones pacis accipit Lothfalla, ex quibus omni sua privatur ditione. Plurima utitur cautione, intercedente Izzeddino, ne sua sibi perfidia interitum paret. Colloquium Lothfallae et Hasani. Deditur Dzamarmarum. Lothfallae, praeter alia dona, vexillum Sultanicum concedit Pascha. Reficitur Dzamarmarum. Preces publicae ibi peraguntur concioque habetur nomine Sultani. Lothfalla paullulum Caucabani commoratus, Tsolam dein se certit ousque habitavit urbem.

Bellum adversus Alium Jahjam summo cum ardore per duos exercitus ab Hasano gestum fecit, ut e conspectu nostro aliquamdiu se subtraxerint Lothfallae f. Mothahheri res et perfida rebellio, quam nunc praesertim, devicto Alio Jahja, sedula curare et graviter ulcisci coepit Pascha, rebus suis adhuc impeditus, quominus illam vi sibi subjiceret.

Memoratum a nobis est, foedus fuisse sancitum et jurejurando confirmatum inter Lothfallam et Hasanum medio mense Dzoulhidjdja, anno 989 (Januario 1582) cujus hae erant conditiones, ut socii essent in bello et pace, sibi invicem, quando-

deremque necesse esset, auxilia mitterent et Lothfalla sese submitteret imperio Sultani. Tantum vero abest, ut sincere juraret Lothfalla et religiose fidem servaret, ut contra eodem tempore, quo amicitiam simulabat, odio Hasani et imperii Otomanici infensissimo flagraverit, neque postea aliter senserit. Primis tamen temporibus sese continuit viresque suas quam plurimum augere est conatus, eoque magis huic rei dedit operam, quo propior videbatur occasio sese liberandi ab imperii Sultanici societate, ingratis sed necessario inita. Cum vero Hasani exercitus in bello cum Alio Jahjae adversa utebatur fortuna, aut certe hunc adversarium neutiquam superabat, tempus adesse ratus est, aliquid cum spe aggrediendi, adeoque palam se Paschae hostem professus est et Khaulanorum tribus, quas jam pridem sollicitaverat, ad bellum cum imperio Sultanico gerendum evocavit. Id fecit mense Rebia altera, anni 990 (Majo 1582), cum Alii Jahjae res adhuc erant integrae et exercitus Sultanicus, duce Sinano, tribus proeliis mense Rebia priori (Aprili) commissis vix huic principi restiterat, uti a nobis est narratum. Hasanum tunc putabat Lothfalla majoribus implicatum esse negotiis et molestiis, quam ut statim sibi se bellum traduceret: interea sperabat fore, ut nancisceretur otium scribendi e regione sua milites plures, quam quibus adhuc utebatur, arcessendi quoque auxilia ab Arabibus Khaulanis et a tribubus, sibi finitimis et munienti omnia loca, quae adversus hostem ditionem suam invadentem poterant defendi. Quae tamen spes eum prorsus fefellit, non tantum enim alterum statim exercitum, duce Defterdaro Mustapho, contra Alium Jahjam misit Pascha, sed et tertium eodem tempore exercitum paravit et ornavit, quem sine mora adversus Lothfallum misit, ut illius perjurium et rebellionem gravi afficeretur supplicio. Castra hic exercitus posuit prope castellum Dsamarmarum eaque quam plurimum munivit. Adhuc enim minor erat, quam qui acie decernere posset cum Lothfallae copiis, quandoquidem ad hunc, quem strenuum et fortissimum ducem omnes cognoverant, undique affluxerant Arabes, quos potentiae Sultanicae taedebat. Brevi tamen Hasani copiae ad Dsamarmarum numero fuerunt auctae: collegit enim milites in omni provincia Jemana, et illius liberalitas insignis erga duces et milites, quibus magnam continuo pecuniae vim erogabat, fecit, ut e tractibus propinquioribus et procul dissitis undique milites ad eum accurrerent. Accedebat, quod illius constantia et animi fortitudo alios principes confirmaret, alios a defectione et rebellione retineret. Quamquam enim bellum adversus Alium Jahjam minus bene cederet, et insuper ab eo deficeret magni nominis princeps Lothfalla, cujus munitissimum castellum Dsamarmarum vix ve-

ro-

redi una devorsione distabat a Santa, nullum tamen timoris indicium in Hasani vultu aut agendi ratione apparebat, nec publice in Dewano, nec privatim inter familiares et amicos.

Quo tempore vero exercitum suum Dzamarmaro opponebat Hasanus, imperaverat etiam Principi Mothahhero f. Schowaine, quem terris Dhahirensi post earum expugnationem praefecerat, ut milites scriberet ex omni regione Dhahirensi et cum his et cum agmine, quod ex Sultaneo exercitu lectum secum habebat, intraret Lothfallae terras easumque peteretur. Profectus ergo his est cum militibus suis et auxiliis Dhahirensis versus Rahwam [a], ex terra Khaschab [b], qui locus pertinebat ad Lothfallae ditionem, ubique consistit. Hujus irruptionis fama ut ad Lothfallam pervenit, misit statim Abdalmoqnam f. Jahjae Nosarium [c] cum parte exercitus sui, qui Mothahheron f. Schowaine adgressus eum vicit et fugavit et e Lothfallae terris cum magna militum clade ejecit. Cujus male gestae rei nuntium cum acceperat Pascha, ipse cum copiarum suarum reliquiis properavit ad Mothahheri auxilium, quoniam nec Sinanum a Modaae obsidione vellet revocare, nec Defterdarium Mustapham a Tazia arcessere. Exiguus quidem erat militum, quos illuc ducebat, numerus, sed Paschae praesentia eorum ardorem et virtutem tantum auxit, ut Lothfallae dux Abdalmoqnam eis resistere nequiverit, primo concursu in fugam sunt conjecti ejus milites, nec fugae finem fecerunt, donec pervenerunt Dzamarmarum. Tunc redit Hasanus Sanaam ejusque exercitus magnam partem ditionis Lothfallae expugnavit ac potitus est regionum Khaschab, Dschebel Beni Ali [d], Ajal Abdallae [e] et Draben cum omnibus ad has regiones pertinentibus terris. Hujus autem tractus principes et proceres Sanaam abductos Hasanus benigne accepit et muneribus largis donavit, praesertim vestibus honorificis et nummis, quo facto, cum eos inclinare ad imperii Sultanei obsequium perceperat, stipendium Sultaneum iis concessit eosque adjunxit exercitui suo. Hoc quoque tempore Hasani exercitus ad Dzamarmarum adauctus fuit ab Izzeddino, a quo Hasanus, simul ac Lothfallae audiverat defectionem, petiverat auxilia, quique admodum diligens fuerat in iis mittendis, quanquam parva illius ditio vix viris gauderet non jam militantibus. Aliud enim Caucabanensium militum agmen erat penes Sinanum in Modaae obsidione occupatum, aliud cum Def-

---

الرحوه. الخشب. عبد المقبل بن يحيى النسري. جبل بنى علىّ.
بلاد عيال عبد الله.

Defterdario Mustapha ipsum Aliam Jahjam petebat apud Trakam; tertium exercitum disposuerat Sehabum ne ex inopinato damnum pateretur per Alia Jahjae eruptionem subitaneam, reliquos denique milites in occidentalem ditionis suae partem miserat, quam defenderent contra hostem eam circumdantem vim et necessariam. Abud tamen etiam agmen nunc misit ad castra Sultanica apud Damarmarum, bene perspiciens in citius bellum fere peractum, quo fortius ageretur.

Huic ergo exercitui jam satis valido Hassanus praefecit Agam Selahum f Seluni et Hossenum Jeredji Diwanzum, deinde hunc Constantinopolin ablegato, ubi in praecedentis capitis fine memoravimus, successit Alius Mohurdar a. Divisus tunc fuit hic exercitus in duas partes, quarum altera in tenuris se continuit Damarmario opposita, altera se vertit ad vallem Sirran b et Koradham c, quibus terris Lothfalla imperabat. Ibi paucissimos invenerunt incolas, maximam virorum partem Lothfalla coegerat cum uxoribus et liberis intrare Damarmarum et illuc transportare frumentum et bona sua, ut adeo et militibus fortibus, quales Sirrani erant et Koradhenses, ad urbis defensionem uteretur et frumenti magna copia illuc deducta a fame omnes liberaret, reliqua incolarum pars, adventante exercitu Sultanico aufugerat versus adjacentes terras, aut se receperat in montes altissimos et locis hostibus invia. Securitatem tum spopondit Hassanus Sirranis et Koradhensibus, si ad domus reversi tranquille et quieto degerent, at nemo eorum rediit. Cumque adeo ne nunc quidem ex incolis ejus regionis ea denuo daret conspiciendum atque Paschae venit nuntiatum, iratus ob eorum diffidentiam milites jussit agros vastare, domus et vicos quam plurimos comburere et castra ponere diligenter, ut in terra hostili, custodienda ad Kardlam as-Sofla d in valle Sirrae. Hoc autem non frustra est factum, paucos enim dies commoratus ibi erat Hamus exercitus, quum hostem adpropinquare nuntiabatur. Erat in exercitus a Lothfalla missus, qui copias Sultanicas e regione Sirrani ejiceret, ad quem confluebant undique Sirrani magno numero, partim ducti spe recuperandarum domuum suarum cum terris et bonis, partim incitati vindictae cupidine et ira ob domus combustas, agros vastatos arboresque excisas. Acriter tum pugnatum est simulatque ad alterum accesserat alter exercitus et saepius victoria ab altera acie ad alteram videbatur transvolare, tandem Sultanici vicerunt et repulerunt Lothfallae

a مهردار. b i. e. *Sigilli custos.* c بوادى السر. d براهده. e برطه اسفلى.

hac milites ex omni illa regione, quam deinceps sine ulla laesione retinuerunt.

Interea Pascha, iteratis vicibus, castra apud Dzamarmarum admoverat, quod castellum partim muro partim vallo circumdari curavit et cingi, ut adeo per famem caperet, quod per vim expugnare ob munitissimum situm nequibat. Quotiescumque autem venit, alacriores suos reddidit et diligentiores, alios variis laudibus confirmabat, alios increpabat castigatione severa; aliis munera dabat, vestes honorificas, nummos, aliis excelsiorem dignitatis gradum pollicebatur, omnes denique et singulos stimulabat secundum cujusque ingenium et indolem, ut adeo summo cum ardore ad opus incubuerint.

Dum haec gerebantur, arma Hasani victricia Alium Jahjam ad incitas redegerant, atque omnibus compertum erat vix ullam spem salutis, nedum victoriae, remanere Lothfallae; is quidem, Alio Jahja devicto, solus e tribus Hasani exercitibus oppugnaretur, qui ne minimo quidem uni adhuc par erat existimandus. Ardenter ideo cupivit Alius Jahja, ut ille secum pacem et securitatem cum imperio, quo utebatur, acciperet ab Hasano usque rei fortiter aliquamdiu restitit, quandoquidem ille unus e fratribus secum huc usque restiterat imperio Sultaneo. Sed frustra ejus fecit mentionem coram Hasano: ut enim de illo agere incepit, statim Pascha: hunc, inquit, nulla est via ad pacem, nisi dedito Dzamarmaro. Ad reliqua, quae protulit in ejus gratiam Alius Jahja, omnino non attendit Pascha, quippe ille probe sciens, Lothfallam hoc munitissimum castellum nunquam imperio Sultaneo traditurum, nisi vi coactum, illius non ulterius fecit mentionem: metuens, ne sibi turbarentur conditiones pacis, cujus jam erat cupidissimus, quia haud amplius bella mala et infortunia poterat tolerare. Dedita ergo Medan et devicto Alio Jahja, Hasanus ducem suum Sinanum cum omnibus copiis, quae id castellum obsederant, misit adversus Dzamarmarum, ut etiam hoc castellum obsidione cingeret et expugnaret et cum in finem exercitum suum conjungeret cum iis copiis, quae jam dudum in castris Dzamarmaro oppositis se retinuerant et, quantum ab illis fieri potuerat, Dzamarmarenses commeatu depulerant. Hoc in itinere pervenit Sinanus ad montem Dholmam [a], quem prius expugnare voluit et debuit, quam ad Dzamarmarum accederet. Hic autem mons est proximus Dzamarmaro et duobus castellis Kahrano [b] et Azzano [c], uno nomine Fissein [d] dictis, estque ampli circuitus, altus et asper. Jusserat

va-

---

a جبل ظلمة. b كهران c عزّان d الفصّين.

rato Lothfalla, in initio defectionis suae ab imperio Sultanico, mutare hujus montis vias et exstruere alias et communiverat locum eo monte munitum Khadharam [a], in quo disposuerat cohortes quasdam ex exercitu suo, quibus praefecerat principem strenuum, Abdelmoginum f. Jahjae Nossireum. Ad Dholmam montem ut pervenerat Sinanus, vespera divisit exercitum suum in multas partes, quibus singulis ducem constituit et loca designavit, unde postridie recta in altum progrederentur, ut adeo a lateribus, pluribus locis simul hostem oppugnarent, ipse viam rogatam sibi sociisque sequendam sumsit. Cumque ergo apparuit aurora diei Lunae, quarti Rebiae prioris mensis 991 (diei 19 Martii 1583) signo dato impetum fecit exercitus Sultanicus et unaquaeque cohors e loco sibi designato adscendit montem: unde factum est, ut Lothfallae milites, qui audacter in Sinanum ex alto procurrerant, a fronte et lateribus oppugnati, ne etiam a tergo circumirentur, initio lente gradum referrent; deinceps vero, postquam Sultanici milites castellum Kaffum [b] expugnaverant, mutato cursu fugerent versus Dzamarmarum. Multi eo die ex Lothfallanis ceciderunt militibus praeter eos enim, qui in certamine pugnantes occubuerant, in fuga multi sunt capti et caesi eorumque capita resecta captivi vero non sunt servati, sed ad unum omnes necati, quandoquidem summa severitate vel potius crudelitate in omni hoc bello utebatur Sinanus erga Lothfallae milites. Post Dholmae expugnationem disposuit ibi praesidium ex exercitu Sultanico lectum cum varii generis tormentis bellicis. Quum autem pervenerat nuntius ad Hasanum Pascham expugnationis montis Dholmae et fugae exercitus Lothfallani e munitissimo illo loco, quem non die per vim expugnatum iri vix ac ne vix quidem speraverat, post gratias Deo actas statim se paravit ad iter versus eum montem, ut illum circumiret et inspiceret et confirmaret praesidium ibi disponendum uti et reliquum exercitum ad Dzamarmarum proficiscentem. Petiit igitur montem Dholmam die septimo hujus mensis et eodem die illuc advenit cum magno militum gaudio, quorum eum salutantium voces tormentorum sonitum ferme superabant. Invisit tunc totum hunc montem, in nonnullis locis munitiones jussit construi et undique montem vallo council.

Tunc

---

[a] [illegible]. [b] [illegible]. Videtur autor per ludibrium hoc nomine, quod arcam significat, idem castellum appellare, quod Lothfalla, ut supra diximus, Khadharam, h. e. viride, appellaverat.

Tunc laudato et remunerato omni exercitu, hujus imperium aliquamdiu ipse suscepit.

Die altero post ejus adventum, qui erat dies octavus Rebîae prioris, impetum fecit exercitus Sultanicus in Faraschum [a] et Kahalum [b], quibus ut locis, ut Dsamarmari propugnaculis, praesidia firmiora Lothfalla disposuerat. Non vero ea loca tum ceperunt Hasani copiae, quamquam saepius incursionem repetiverant. Firmiter enim constitit totum illum diem Lothfallae miles in utroque loco et non sine gravi damno adversarii ejus repulsam tulerunt. Postridie iterum Sultanici milites in utrumque montem irruerunt, ac tandem eo die, cum fessis continuo recentes successissent milites, utriusque loci eodem tempore sunt potiti post atrox proelium, in quo utrinque complures occubuerunt. Magni erat momenti horum locorum expugnatio, ut quidem jam demum Sultanici prohibere possent, quominus Dsamarmarum ab omni illo tractu commeatum et auxilia acciperet et ideo digna erat, quae vel cum multorum militum jactura perficeretur. In universum autem animadvertere licet, copias Sultanicas hoc usque adversarium adeo fortem non fuisse nactas, ac Lothfallam ejusque exercitum: neque enim ullius regionis aut loci potitae sunt, in quo hujus stabat miles, nisi post pugnam gravem et multorum e suis interitum. Itaque cum ex vero dicatur, neminem bellum gessisse contra Hasanum fortius illo, illove constantius belli infortunia esse perpessum: tum milites quoque ejus in hoc bello viri erant strenui, audaces, fortes et constantes, quorum virtutem bellicam acuebant libertatis amor et servitii odium insatiabile.

Hinc misit Pascha, dum ipse Sanaam revertebatur, duo agmina adversus duo castella prope Dsamarmarum sita, Azzanum et Kahranum, uno nomine Fiswîn nuncupata, ut ea obsiderent, nisi eruptione subitanea possent expugnari. Kahrano praeerat unus e Lothfallae filiis, qui tunc omnium Arabum pulcerrimus habebatur et manu fortissimus, et praeterea ambo haec castella erant aditu difficillimo, quippe exstructa in montibus asperis et altis. Hinc factum est, ut Hasani milites, quum eorum praesidia vigilare cognovissent, ea obsidione cinxerint, ut ita tandem fame coactos praesidia coegerint ea sibi tradere. Id Kahranenses fecerunt mense Djomada priori (Majo — Junio 1583) et paullo post Azzanenses eorum exemplum sunt secuti. Quo tempore autem agebatur de Kahrani deditione, quum incolumitas ejus praesidio concederetur a Sinano, noluerunt tamen

ii

[a] بالفراش   [b] قهال

illi militi tradere hanc arcem, nisi adesset Hassanus ipse, cuius integritas et iustitia non minus erant cognitae, quam liberalitas et in condonando benignitas. Eorum desiderio satisfecit Pascha et Sanaa illuc profectus in deditionem eos accepit; neque tantum fidei et integritatis suae famam confirmavit, sed et Lothfallae filium veste honorifica ornavit et singulos milites vestimentis et nummis argenteis donavit. Castellum autem Kahranum tribus gaudebat portis et viae ad eas ducentes excisae erant in rupe, ita ut possint singulis tantum hominibus esse pervias. In media eius porta pendebat capillorum forfex, quo ad ignominiam tonderetur barba praefecti illius, qui hanc arcem hucusque invictam hosti traditurus esset. Illius tamen nunc nullus erat usus, quandoquidem Lothfallae filius, Kahrani praefectus, cum Hasano Sanaam se converterat. Noctu hanc urbem intravit Hassanus, ne populus videret formam et faciem mirabilem, qua Lothfallae filius gaudebat: fieri enim non poterat, quin, qui eum vidisset, inclinaret ad illum.

Cum ergo omnis Lothfallae regio omniaque illius loca munita, excepto Daamarmaro, in potestatem venerent Hasani, arctissime illud castellum, quod per vim capi non potuit, cingendum curavit Pascha eumque in finem, ad exemplar urbis circum Medinam exstructae, Daamarmarum circumdari iussit domibus continuis, quas Sultanici habitarent milites. Brevi quoque id est effectum, nequidquam repugnantibus Daamarmarensibus, quorum ita spes commeatuum advehendorum prorsus evanuit et omni salutis exspectatio multum diminuta est, quum iam aperte esset fore ut exercitus Sultanicus urbem circumsideret, donec eam cepisset.

Varia tunc acciderunt, quae efficerent ut obsessi animum desponderent: nequidquam hoc usque audacter oppugnaverant Sultanicum exercitum, multum numero multo eo superiorem, et vix perfecta erant castra in urbis modum circum Daamarmarum exstructa, quum prodigium inauditum superstitioso populo urbis interitum cecinerat. Apparuit enim media quadam nocte, cum primum ab omni parte clausa erat urbs cum castello, atra nubes quae contra ipsum castellum ingentem effudit multitudinem animalculorum alatorum ex genere locustarum flavarum, ita ut replerent parietes et omne tectum: quod inauditum et novum prodigium omnium animos horrore replevit et metu futuri interitus. Ad auroram sequentis diei, quum Lothfalla cum nonnullis cohortibus expeditionem vellet suscipere et irrumpere in castra Sultanica, ad agmen, cum in eo esset ut e Daamarmari porta erumperet, tantum non omne interiit. Cecidit enim, eo ipso tempore et loco, ingens fragmentum montis imminentis, quod multos interemit. His territi prodigiis noluerunt diu Daamarmarenses pugnam committere

 et

et tristes animoque remisso desides futuram urbis ruinam exspectaverunt. Nec tamen id ferrent suo ultima calamitate, cujus principem causa erat ingens hominum multitudo, quam Damascenarum vix capiebat. Praeter plurimos enim, qui ad Lothfallam sponte accesserant Arabes, collegerat ille quum primum se opponeret imperio Otomanico homines quam plurimos ex incolis Syriae, e terris Drubani et Ajal Abdallae, itemque ex Belmo [a] et reliquis terris Damascenis propinquis, eosque introduxerat intra hanc per castellum eorum munitissimam urbem cum uxoribus et liberis, adeo ut omnis urbs et castellum iis impleretur. Accessiverat vero plerosque invitos, nulla ratione habita strenuitatis aut rerum bellicarum peritiae et eos coegerat bona sua omnia illuc transferre. Supra quinque millia hominum ita per vim in castellum suum introduxerat, partim virorum ad pugnam aptorum inter quos eminebant Syrrani, partim parvulorum et mulierum. Paucis tantum horum stipendium concesserat, licet vi eos adegisset. quare cum per obsidionem mox omnis generis alimenta caro venirent, bene multi fame et miseria confecti occubuerant, antequam Sinanus ad Damascenarum accesserat. Quum vero aliquamdiu obsessi et arctissime clausi fuerant ab exercitu Sultaneo, duce Sinano, fames et ex fame orti morbi plerosque corripuerunt et consumserunt: plurimos hydropsis invasit et abripuit; alii fame confectis ad vitae finem ex auribus naso et ore exibant vermes, qui intus eos corroserant, alii alius morbis occubuerunt. Fames vero ad summum erat, et quibus licuisset corvis vel muribus vesci, cibis per religionem vetitis, beati dicerentur, neque quisquam se ulla re abstinuerit, quae alimenti referebat speciem. Ita interierunt brevi tempore ultra tria millia hominum, imprimis inter adultam aetatem et infantium puerorum et puellarum, et per multitudinem mortuorum, quibus humandis vivi vix sufficiebant, foetor intolerabilis omnem aerem replevit. Cupiebant quidem omnes loci deditionem et Lothfalla ipse videns tot hominum interitum et reliquorum miseriam graviorem cum continuo morborum incremento, probe noverat, nullam sibi familiaeque suae et meis, qui adhuc superabant, fore salutem, nisi rediret ad obsequium imperii Otomanici et serio desiderabat pacem, ad quam ineundam nunc non amplius ipsi patebat via. Ab initio enim obsidionis occlusum erat et vetitum omne commercium inter Damascenenses et ducem Sultaneum, qui suis imperaverat Sinanus, ut si quis hostium e castello exiret, statim caperetur et interfi-

ce-

[a] רלש.

ceretur; quod cum in conspectu obsessorum saepius factum esset illis quos fames in initio obsidionis coegerat urbem relinquere, maluerunt deinde omnes intra castellum mori, quam ferro hostium. Neque idcirco Sinanus novit istis malis pressos Damascenses, neque audire potuit deditionis desiderium iis esse flagrantissimum; quumque nunquam muros oppugnaret, facies quoque eorum formasque fame extenuatas non vidit. Nil enim agebat, nisi quod urbem obsidione cingeret continua, quod cum otio multum facere haebat, unde et in ipsius exercitu gravis defectus regiminis observabatur et decrementum strenuitatis et ordinis.

Cum igitur post diuturnam Damascenari obsidionem nullus victoriae nuntius ad Hasanum perveniret, quamquam validissimo Sinanus uteretur exercitu, atque semper rumor dispergeretur, languescere et depravari multum animos et corpora per dissolutionem et nimiam relaxationem, omnibus accurate perpensis Hasanus optimum judicavit revocare Sinanum ab imperio castrorum inclytorum, ita tamen, ut ille non animadverteret agendi suam rationem a Pascha reprobari. Arcessivit ergo Sinanum Sanaam, cui, cum advenerat, ostendit se velle contrahere exercitum, qui omnibus rebus instructus Saadam peteret eamque expugnatam reduceret ad imperium Sultanicum: eum se elegisse qui, exercitus imperator, omnia praepararet, quae ad id bellum essent necessaria et dum Saadam recuperaret. Exiit tum Sinanus cum militibus, qui Sanaae erant et constitit extra urbem ad templum Ferwae f. Mosiki Sabahi, ubi reliquae copiae illum adirent et justae magnitudinis exercitus convocaretur. In ejus tunc locum praefecit Hasanus Nadharum et Defterdarium Mustapham exercitui Sultanico Damascenum obsidenti, praefectum fortissimum qui cum ad castra illa pervenerat et in exercitus conditionem inquisiverat, vidit quam maxime negligi castrorum custodiam et castelli oppugnationem ac Sultanicos milites ignavia et desidia consopitos diligenter unice esse in conviviis formandis, per quae obsessi probrum inferebant et efficerant, ut de salute sua omnes desperavissent. Per praeconem ergo suis militibus edixit, ut unusquisque suo loco se contineret et a contumelia hostium se retineret; quo factum est, ut omnes, missis conviviis, ad defensionem castrorum et opus quisque suum graviter incumbentes, justi et bene ordinati exercitus speciem iterum exhiberent. Non desiit tum Mustapha, per nuntios ad id praeparatos, et mitigare corda hostium et; cum spe salutis; vitae desiderium renovare; quaeque ad obedientiam potentesque monstrare hunc tulerunt fructum, ut post paucos dies commercium per litteras inceptum sit a Lothfallo de castelli et urbis deditione et paullo post legatus quoque Lothfallae ad eum venerit, qui de illa re cum Defterdario colloqueretur.

Per-

Perjurium autem et perfidiá, quorum se reum noverat Loth'alla, fecerant, ut nec fidem nec religionem in hoste exspectaverit: quapropter id primum petivit, ut ad se accederent duo principes Caucabanenses Hasanus Ajanus *, Vezirus Izzeddinus, et Walius f. Abdallae, quibuscum de omni re ageret quibusque internuntiis inter se et Pascham uteretur. Hoc ejus desiderium Mustapha adnuntiavit Paschae, qui statim cum litteris ad Izzeddinum Caucabanum misit Agam Selahum f. Selimi, qui ab illo peteret ut duobus illis principibus veniam daret itineris ad Lothfallam. Neque id negavit Izzeddinus sed in gratiam patruelis sui et emolumentum imperii Otmanici utrumque cum Aga Selaho Sanaam misit; quos tum honorificentissime exceptos cum Khoudja Aho ad Lothfallam legavit Hasanus.

Horum principum ad Lothfallam adventus illum multo etiam magis inclinare fecit ad pacem quibusvis conditionibus componendam. Primo quidem die illi soli ad eum accesserant atque ei, harum rerum ignaro, retulerant quidquid accidisset tempore obsidionis Dzamarmari in Paschae emolumentum et detrimentum ejus adversariorum, ostenderuntque potentiam Sultaniciam nunc majorem etiam esse, quam unquam antea fuerat. Hinc altero die accessit cum illis Khoudjam Ahum et cum iis est collocutus in Dzamarmari porta Nasro **: conditiones tunc quoque pacis iis proposuit, petens ut sibi regimen Dzamarmari et ditionis ejus omnis permitteretur ex auctoritate Sultani et ut sibi liceret tuto adire Pascham et cum illo agere de societate ineunda. Quas conditiones ut Ahus ad Pascham retulerat, hic protinus rejecit: nullam esse Lothfallae viam ad pacem, affirmans, nisi traderetur id castellum imperio Otmanico: neque antea ipsi patere securum Sanaae aditum. Cognita Paschae sententia, Lothfalla misit Selahum f. Ahmedis et praefectum militum Belalam Sanaam, qui alias pacis conditiones proponerent hasce: ut proficisceretur Hoseinus f. Paschae Hasani Caucabanum ad Izzeddinum tanquam obses, ut adeo simulatque ille eo advenerat traderetur Dzamarmarum copiis Sultanicis: ut porro omnia sua sibi manerent bona, belli apparatus, pecunia, frumentum; octava omnium parte excepta, quae Paschae traderetur et conderetur in castelli horreo: ut denique Hasanus sibi polliceretur in posterum, praeter munera et honores, dignitatis gradum cum stipendio Sultanico, qui conveniret principi et principis filio. His conditionibus annuit Hasanus et donis pretiosis vestibusque honorificis legatos donavit et ornavit, hanc tamen addidit ipse con-

dis-

* حسن العيكى

** باب النّعرة

ditionem, ut ante omnia Dsamarmarum intraret pars exercitus Sultanici cum Dewani assessore, Hosemo Djauscho [a], legato Sultani ad Pascham, et alterum agmen ex copiis Caucabanensibus lectum ad nomine Lothfallae consequerentur legati. Tunc converterunt se iidem cum Khoudja Abo Caucabanum, ut Izzeddinum hoc consilium edocerent ejusque assensum rogarent. Ratum id factum habuit Izzeddinus, quandoquidem Paschae omnis ea res placuerat et statim cum hoc nuntio remisit legatos. Hasanus Ajamus deinde et Walius f. Abdallae cum Selabo f. Ahmedis intercessores fuerunt, per quos pacis conditiones ad exitum ducerentur. Intraverunt primum copiae Sultanicae, duce Hosemo Djauscho, et Caucabanenses, duce Jakouto [b], castellum laudatum et ab eo inde tempore bona sua Taolam transferri curavit Lothfalla. Postquam vero milites Sultanicos intravisse Dsamarmarum acceperat Hasanus Pascha, misit filium Hoseinum Caucabanum et una cum eo Agam Mohammedem, virum praestantissimum, qui cum Sultani mandatis hoc anno in Jemanum ad Pascham venerat.

Quumque certo noverat Izzeddinus, appropinquare Hoseinum, misit filium suum Schamseddinum Ahmedem illi obviam cum fratribus ejus et propinquis et omni exercitu usque ad Schibamum, ut intraret sedem suam cum comitatu nobili et pompa eximia: explodi praeterea tormenta bellica in ejus honorem curavit et quibuscunque modis laetitiam suam ostendit maximam. Ipse vero dolore pedis dextri, quem tumor fortuitus corripuerat, impediebatur, quo minus longius, quam ad palatii limen, procederet eique occurreret: ibi tamen Hoseinum salutatum ornavit veste suprema pretiosa admodum et eleganti, dono Paschae Hasani; et alia eximia veste filius ipsius fuit donatus ab Hoseino, honoris et favoris testimonio insigni.

Eodem die noctem eodem nostro mandavit princeps Caucabanensis, ut litteras daret, principis nomine, ad Lothfallam eique annuntiaret Hoseinum ad se advectum atque adeo ei imperaret, ut Dsamarmaro Paschae tradito ad se veniret Caucabanum. Mandato huic statim obtemperavit Amerus dumatique mox per nuntium istiusmodi epistolam cum festinationis monito. Eodem tamen tempore, quo ad Lothfallam perferebantur hae litterae, aliae ad Izzeddinum venerunt ab illo datae, quibus ei annuntiavit propositum a se fuisse colloquium cum Hasano, qui regationi annuens locum quendam designaverat prope Dsamarmarum in quem conveni-rent,

[a] حسين جاوش. [b] ياقوت.

rent quod gratum accidit Isaeddino qui et in eam sententiam ipsi respondit.

Mandavit tum Pascha suis parare convivium magnum in illo loco qui commercii cum Lothfalla constitutus erat et pecuniam multam dedit, qua omnis generis cibi emerentur et pariterque ac tentoria jussit erigi in adventum suum. Profectus deni est, omnibus praeparatis, ad eum locum cum principibus quibusdam imperii Otmanici, quos secum habere solebat et omnibus copiis Sultaneis et ad eum adpropinquavit Lothfalla stipatus ab amicis paucis, qui superabant et copiis Caucabanensibus, quibus accedebant Veziru Isaeddini et Welius f. Abdullae comitabatur cum praeterea ad itineris finem omnis exercitus Sultaneus, quem Pascha, honoris causa, ei obviam miserat. Tentorium Hasani ut tremebundus intraverat, summo eum honore eum adfecit Pascha, qui et publice sua manu eum induit vestibus honorificis, perfectae formae, Turcicis, interioribus et supernis, ac pugione argento obducto eum ornavit tum quoque ei dono dedit quod antea in ejus usum paraverat, tentorium strato et omnibus rebus necessariis instructum. Admodum familiariter tunc illo usus est, donec sedatus esset timor et recessisset metus: deinde cum eum ipsius socius largiter donatum ad convivium duxit et cum eo et omnibus principibus et militibus est epulatus. Finitis epulis concessit ei Pascha vexillum excelsum Sultaneum et iterum eum ornavit veste honorifica ac constituit ei stipendium Sultaneum, quod mereretur summus signifer et insuper quovis anno quingentas lances milio repletas et centum lances tritici. Denique dedit ei mille nummos aureos et equum eximium cum ephippio, antilena et monili ornatissimis, gladium pretiosum et tunicam pellibus sciurinis circumdatam, simulque principes et milites lectos eum comitari jussit, honoris ergo ad Isaeddinum, quem invisere cupiebat.

Eo die traditum est Dzamarmorum, cuique is dies Martis, tertius m. Dzoulkadae anni 991 (a. d. 9 Novembris 1583) et post Lothfallae discessum, statim Pascha illud adiit et circumiit et totus omnino inspexit deinde disposuit ibi praesidium militum cum praefecto, et cum militum ducibus et principibus omnibus, Arabibus et exteris, introiit castelli templum et ibi preces effudit et concionem habuit ex auctoritate et nomine Sultani. Exinde victoriae nuntios ablegavit in omnem Jemanam, Sanaae incolis mandavit festum septem dierum celebrare, et per litteras Isaeddino haec omnia retulit, ad quem eodem ferme tempore Lothfalla accessit. Adiit hic autem non tantum Isaeddinum et fratres ejus, qui Caucabam degebant aut aliquamdiu commorabantur, sed et Hoseinum Paschae filium, qui honorifice eum excepit et quinto post ejus adventum die Caucabanum relinquit

quit ad patrem rediens. Paullo post Lothfalla Taelam profectus est, quo ejus familia et liberi jam pridem advenerant, quam urbem deinceps habitaret.

Ita quidem potestate et ditione sua exutus est Lothfalla, vir fortissimus et fortissimis imperans militibus: qui quidem, si cum aliis se conjunxisset principibus, gravem se praebuisset Hasano adversarium, nunc vero per magnam Paschae celeritatem et vero felicitatem adiutarus cum exiguo militum numero superari haud difficulter potuit et opprimi.

H. CARDI

CAPUT QUARTUM.

Bellum paratur ab Hasano adversus Ahmedem f. Hosseini al-Moajjedi, principem Saadae. Origo narratur potentiae et potestatis hujus principis. Ad Pascham se convertit Hadius f. Nasiri. Sinanus praeficitur exercitui Sultanico et auxiliis Caucabanensibus. Hadius, Hufidhus et Abdalla principes cum illo adversus Saadam mittuntur. Iter exercitus Sultanici. Quibus copiis et qua ratione Ahmedes constituerit repellere exercitum Sultanicum. Ex inopinato eum adgrediuntur milites a Sinano missi eumque fugant et occidunt. Ejus socii aufugiunt. Tradit se Saada Sinano. Capita Ahmedis et reliquorum, qui in pugna aut fuga occubuerant, mittuntur Sanaam. Geranum construitur urbe ad pedem montis Dzamarmarensis. Variae tribus Arabum ultro se submittunt Sultano eorumque in castellis praesidia disponuntur. Victoriae nuntius ad Sultanum. Adveniunt auxilia a Sultano missa. Iter Hasani ad Modaam et Dzamarmarum. Purgat se illi Lothfolla. Castellum Haklum ultro se tradit Sultano. Sinani expeditio adversus castellum Omm-Lailam. Princeps Haidarus in ejus subsidium mittitur. Selahus f. Alii exercitum colligit quocum Omm-Lailam juvet. Imamus Hasanus in hujus subsidium mittit Mohammedem f. Ahmedis. Iterum ad Sinanum peditum et equitum auxilia adveniunt. Selahi et Mohammedis exercitus sejuncti vincuntur. Traditur Omm-Laila. Ejus praefectis honorem cum donis tribuit Pascha, uti et Sinano exercitus eui duci.

Propinquioribus adversariis devictis, paullulum ante Dzamarmeri deditionem, ut in praecedente capite verbo monuimus, mense Schewwalo anni 991 (Octobre 1583) esse parare incepit Hasanus Pascha ad oppugnandam et recuperandam urbem Saadam, quam Ahmedes f. Hoseini al-Moajjedi pridem imperio Paschae Jemanensis subduxerat. Fortissimus hic erat princeps, cujus potentia per ejus prudentiam et strenuitatem ultimo tempore continuo increverat. Fundamenta ejus

po

potentiae jecerat quondam Hasanarus Pascha, qui illum regionis Mosjjeditarum praefecerat sub finem praefecturae suae et extulit Ahmedi quam maxime faverat. Illo enim Pascha regnante Nasirus f. Ahmedis, princeps Dyofae, pater Mohammedis illius, quem ab Hosaino Pascha subactum fuisse capite primo memoravimus, defecerat ab imperio Otmanico illisque socius bello erat adortus. Primum quidem filios Schowanae adgressus erat eosque e terris, quibus imperabant, ejecerat, dein se converterat ad Hoseinum f. Abdallae al-Mosjjedi, quem cum illius filio Mohammede fecerat captivum cujusque terras occupaverat, denique continuo crescente ejus potentia omni Mosjjeditarum regione erat potitus, illam stirpem ejecerat e regione patria et illorum sedem deleverat, cujus portas transvehi curaverat versus Dyofam. Abi quidem exsules Mosjjeditae alio. Ahmedes vero se verterat ad Pascham Hasanarum a quo post multas querelas auxilium petiit contra Nasirum f. Ahmedis. Pascha vero aliis negotiis implicatus primo rem distulit et stipendium Sultaneum ei concessit, donec ejus rem in integrum restituisset. Deinde vero ejus causam magis curavit et bello Nasirum adgressus, recuperata urbe Saada et Mosjjeditarum regione, Ahmedem in patriam reduxit, cujus illum constituit praefectum et principem cum stipendio Sultanico aliisque beneficiis, quae jure hereditario post illum ad ejus posteros transirent. Quamdiu ergo Hasanarus praeerat Jemanae, in fide et societate imperii Otmanici mansit Ahmedes, sed statim post ejus discessum rebellavit adversus Pascham et urbes Saadae praefectum bello petivit. Nequidquam autem id temporis conatus est celeberrimae illius urbis potiri, quandoquidem eodem anno, qui erat primus praefecturae Paschae Mustaphae al-Nasschar, ab exercitu Sultanico victus et intra ditionis suae fines repulsus est. Non tamen ideirco ab incepto abscessit suo, sed deinde, regnante Morado Pascha, hoc consilium est executus et Saadam expugnatam fecit suam sedem. Spatio vero quod inter Mustapham al-Nasschar et Moradum intercessit, sedulo usus erat ad vires suas continuo augendas quod egregie illi cesserat. Solebat autem omnem regionis suae proventum in tres partes dividere aequales, quarum primam in exercitus sui usum erogabat, alteram legatis ad eum missis subditis suis et aliis dono dabat; reliquam tertiam partem in aerario reponebat, ut ea opportuno tempore uteretur. Ita quidem constanter agendo potestatem suam sensim auxit, quumque per Moradi Paschae imbecillitatem insurgendi occasio cum fausti successus spe ei dabatur, fecerant divitiae, ut continuo cresceret ejus cum robore potentia.

 Ut

Ut igitur hunc sibi subjiceret hostem magnopere auxit Hasanus Pascha exercitum, quo paullo ante, duce Mustapha f. Thahir, adversus Ahmedum Jahjam fuerat usus, eique praefecit Sinanum, cui mandata excelsa tradidit litteris consignata. Cumque in eo esset ut expeditionem illam susciperet, venit ad Pascham princeps Hadius f. Nasiri, a Lothfallae carcere nuper liberatus, cum agmine ex cognatis suis et gentilibus lecto. Erat hic frater Mohammedis f. Nasiri, qui, ob perfidiam et duplicem animum ab Hasano in vincula conjectus, duos menses ante ejus adventum in carcere diem obierat supremum. Paucos autem dies ante adventum suum Hadius per litteras ad Pascham datas sincere affirmaverat, obedientem se fore Hasano et confugere ad ejus benevolentiam; orabat ergo ne sibi in eitium verteretur perfidia et fallacia fratris, sed refugium sibi daret Pascha et securitatem. Huic desiderio lubenter satisfecit Hasanus missisque ad eum mandatis excelsis benevolentiam suam est professus, et postquam advenerat eum cumulavit honore et beneficiis contra plerorumque opinionem et exspectationem. Hunc quoque principem cum illius fratre Hafidho et Abdalla f. Mothahheri adjunxit Pascha exercitui suo, quem Saadam mittebat, et praeter hos subsidium eum confirmavit per auxilia Caucabanensia ab Izzeddino ad eum missa.

Tentoria locavit hic exercitus paullo extra urbem Sanaam prope templum Ferwae f. Masiki al-Sahabi [a], eratque haec castra prae tentoriorum multitudine magnae urbi similia. Ibi tunc ad armilustrium vocavit Hasanus omnem exercitum et omnibus inspectis dedit cuique praefecto ac militi suum stipendium, simul quoque Sinanum, cui Sultanus ipse hoc tempore Sandjakbegi excelsi honorem et munus adsignaverat, publice instituit exercitus ducem. Quibus peractis, profectus est exercitus ad regionem Ajal Serihi [b] ibique consedit in ditione Rounensi, ad quam illa regio pertinet. Aliquot dies mansit ibi exercitus Sultanicus, Sinanus vero cum cohortibus quibusdam adiit Pascham ad colloquium cum Lothfalla initum deditionis Dsamarmari die, et cum Pascha post castelli hujus expugnationem triduum Dsamarmari est commoratus.

Ahmedes interea f. Hoseini al-Moajjadi, audito exercitus Sultanici adversus se itinere, omnes suas copias omnesque asseclas et quoscunque poterat milites prope Saadam collegit eosque ibi in castris stativis disposuit. Erat is castrorum locus in acclivitate montis al-Scharaf [c] et per ipsam acclivitatem contra adventantem

[a] فروة بن مسيك الصحابى . [b] نقيل سُرَيْح . [c] جبل الشرف .

tem hostes defensu facilis et opportune situs multas tamen exstrui jussit munitiones in fronte castrorum quibus effecit, ut vix ac ne vix quidem vinci posse videretur a tergo castra sua non communivit, quum nullum unde exspectaret hostem, tectum sibi videbatur loco altiore castra retro et propius Saadam posuit quorum imperium filio et patruo Mahdio a tradidit viam regiam quae per castra sua Saadam ducebat diligenter munivit, et reliquas montis vias et semitas ita obstruxit, ut nemini iis uti liceret. Dum haec agebantur, ipse familiam suam et suos reginarumque parvulos traduxit ad castellum Omm-Lailam b, quod aedificaverat ipse et valde muniverat post obitum Methahheri f. Imami Scharafeddini eo consilio, ut si quando repelleretur ex urbe Saada haberet refugium ad quod se reciperet. Propinquum autem erat illud castellum tribubus fortissimis Haradjm c et aliis, quae ad tribus Schamenses d pertinent quibuscum foedere erat junctus Ahmedes, ut ante ipsum reliqui principes Moajjeditae, quarumque amicitiam et societatem semper sincere coluerat.

Recensuit dein Ahmedes milites suos multosque praefectos, inter quos numerabant filii ejus Selahus e et Mohammedes, et patruus ejus Mahdius f. Izzeddini: erat autem ejus equitatus, compositus partim ex ejus servis et sequacibus, partim ex nobilibus viris e Djofa et Schamo, quingentorum hominum vel et plurium secundum alios testes: sclopetariis militibus utebatur mille et quod excurrit reliquorum militum erat ingens numerus nobilium virorum et ignobilium. His tunc accesserunt etiam multi milites ex Khaulanensibus et aliis aliorum tractuum tribubus, quibuscum amice agere consueverat, allecti partim praedae spe et illius liberalitatis fama, partim incitati imperii Otsmanici odio et libertatis religionisque studio et amore. Hujus exercitus magnitudinem et egregium habitum ut inspexerat Ahmedes, putavit se sine dubio impediturum exercitum Sultaneum, quo minus ad urbem Saadam accederet quodsi adeo cogerentur Hasani Paschae copiae subsistere atque obsidione diuturna impugnare stativa sua castra, speravit fore, ut reliquarum illius regionis tribuum Arabes a tergo illas adorirentur et commeatu omni eas intercluderent, usque auxilia ad eas accedere paterentur, ita quidem fame et miseria hostes opprimi posse exspectavit. Longe tamen aliter et contra ejus spem res evenit perque Sunani prudentiam et suorum negligentiam secure principi extitum est paratum. Exercitus enim Sultaneus, regione Ajal Soraihi re-

a المهدى. b ام ليلى. c قبائل الحرجة. d قبائل الشام. e صلاح.

relicta, perrexit primum ad Ajanum[a] et paullulum ibi commoratus ad Ahmedem propius accessit castraque posuit in loco Ahmedis castris propinquo. Hanc castribus per exploratores bene investigatis Sinanus minime e fronte adortus est munitissima Ahmedis castra, uti hic speraverat, sed Abdallae f. Motahheri atque Hafidho et Hadio filiis Nasiri imperavit, ut cum agmine ex omni exercitu lecto a tergo ea impugnarent, via usi multis, quae per longas ambages Saadam ducebat, cujusque obstructionem et custodiam hostem neglexisse ab exploratoribus acceperat Sinanus. Profecti ergo sunt viri laudati noctu et cum summa festinatione altoque silentio eam secuti sunt viam, adeo ut sub lucem ad Ahmedis castra accesserint. Trepidi tunc ad Ahmedem accurrerunt ejus procubitores nuntiantes multiplicem a tergo adventare hostem: quo nuntio perterritus Saadae princeps; crediderat autem Sinanum cum omni exercitu adesse; contremuit et e castris suis, quae, ab illa parte non munita, defendi non poterant, recessit ad castra patrui sui Mahdii et filiorum suorum Solahi et Mohammedis quae quodammodo Saadae erant propiora. Ad ea tamen pervenire non poterat, nisi prius cum hoste conseruisset eumque paullulum repressisset, quapropter protinus pugnam instituit cum tumultuario trepidoque milite sibi infaustissimam. Simulatque enim ad hostem erat perventum fugerunt equitum plurimi, initio fugae facto a principibus Djofanis; eumque adeo, qui recedentem peditem protegere debuerant, equites ipsi primi aufugissent, nequidquam peditem transfectum Ahmedes hosti opposuit. Cum paucis tamen cohortibus fortiter ei restitit ipse, donec a sclopetario milite percussus de mulo cecidit, qua hoc die vehebatur: nostro quidem proelio equo voluerat velu, quo eximie in proelio uti consueverat, cum tamen hic neque adscensus daret copiam, neque se ornari pateretur, mulum adscenderat confertim, quae quidem res ipsi interitum paravit, neque ad pugnam neque ad fugam valida. Juxta eum cecidit ejus patruelis Izzeddinus f. Mahdii, vir egregius ex obdutissimis Mogjeditis quique eminebat inter omnes integritate, artis equestris peritia virtute et strenuitate: militum vero major pars interiit, partim pugnantium, partim fugientium quorum omnium capita pariter atque Ahmedis et Izzeddini sunt resecta, quum nunc quidem nulli parceretur captivo. Maximum hujus cladis nuntius excitavit pavorem in castris Mahdii ac Solahi et Mohammedis adeo ut non exspectaverint appropinquantem hostem sed ela-

[a] عيان.

itaque dispersi fugerint omnes ut plurimum in regionem Khaulanensium. Sciabus f. Ahmedis et Mahdius cum parva suorum manu contenderunt versus castellum Omm-Laila. Mohammedes f. Ahmedis cum alio agmine exiguo petiit Ahnumum principem Imamum Hasanum; reliqui milites Mosajjedtae et auxiliarii omnes quam maxime sunt dispersi. Pauci qui remanserant in anterioribus castris cum illuc se receperant, capti sunt a Sinano, qui accepto victoriae nuntio cum reliquo exercitu citato cursu erat progressus et castris haec utrutis omni apparatu bellico multisque bonis erat potitus. Pepercit hic tamen captivis, quos omnes eodem die liberos dimisit. Interiit ita Ahmedes al Mosajjedi ultimo die Dsoulkaadae anni 991 (a. d. 5 Decembris 1583.)

Castris item ulterioribus recuperatis vertit se Sinanus cum omni exercitu ad urbem Saadam, cujus incolae ei occurrerunt prope urbem, veniam et securitatem submisse quaerentes, quam post eorum continuo obsequii promissionem iis concessit Sinanus. Hoc enim illi praeceperat Hasanus Pascha, ut vitae daret securitatem omnibus, qui obsequentes sese praestarent imperio Otmanico neque ullum haberet reum ob peccata praecedentia, sed omnibus condonaret, qui ad ejus clementiam et benevolentiam confugerent. Exercitum idcirco Sinanus disposuit prope urbem Saadam, castra in agro metatus ne a militibus Sultanicis incommodi quid paterentur Saadae cives, dum ipse Sanaam adibat.

Longissime quidem haec benevola mitisque erga vivos agendi ratio distitit ab inhumanitate, qua ergi mortuos sunt usi, quorum omnium capita resecta Sanaam transportavit Sinanus tanquam victoriae testimonia. Cum magna pompa urbem hanc ille introiit et cum cantu et tympanorum pulsatione per eam circumtulit capita vero Ahmedis et Izzeddini affixa baculis maguata erant nopeutr velamentis, ut a reliquis dignoscerentur capitibus. Sinanum vero perhonorifice excepit Pascha, qui uti jam ante ejus adventum per Dei laudationem publicam et eleemosynas pauperibus et egenis concessas laetitiam suam declaraverat, nunc victori praesenti gratias egit et retulit summas. Post paucos dies Sinanus ad exercitum suum rediit, ut hostium reliquias persequeretur et imperio submitteret Sultanico. Celeriter admodum fama hujus victoriae et expugnationis urbis Saadae manavit in terras vel maxime distantes. Incidit enim Aga Alius Mohordar, quem victoriae nuntium Hasanus legaverat ad Sultanum, in peregrinatores Meccam petentes, per quos Hasani victoria et Ahmedis interitus Meccae innotuit, unde quoquoversus ejus res gestae sunt disperse.

Ini

Interea dum haec ab exercitu Sultanico gerebantur, jussit Hasanus aedificari urbem prope Dsamarmaram in loco Giras [a] dicto, quam circumdedit muro et duabus instruxit portis, quod opus per ingentem operariorum numerum intra brevissimum temporis spatium est absolutum. Hanc fecit sedem praefecti Sultanici, quem praefecerat regioni Dsamarmarensi ejusque incolis multa concessit commoda et beneficia: erat autem sita prope Sebabeorum Sabaeam [b], antiquam Himjaritarum urbem, in qua tunc adhuc multa antiquitatis superabant monumenta, quae tamen per Girasi exstructionem magnam partem sunt destructa. Praeter hunc potentiae suae fulcimentum aedificavit Pascha castellum admodum munitum in monte Kabala, quo illa suae ditionis pars contineretur et defenderetur.

Quamquam vero jam Ahmedes al-Motaggedi Saadae princeps interiisset et Saada sese tradidisset victori, multum tamen aberat, ut omnem Ahmedis ditionem expugnavisset Sinanus et recepisset. Praeter loca quaedam munitissima, quae adhuc defendebantur, illorum tractuum incolae erant bellicosissimum hominum genus et partim montes habitabant, ad quos omnino nulli armato petebat aditum invitis incolis, ut adeo, si se omnes suis locis probe defenderent, vix belli finis exspectari potuerit. Felicitas vero Hasani et timor, qui ex subitaneo Ahmedis interitu omnium animos attigerat, fecerunt ut plurimae gentes se ultro Paschae traderent, quas vi se subacturum ne speraverat quidem Sinanus. Simulatque enim redierat ad castra sua prope Saadam Sinanus, venerunt ad eum omnes tribus Khaulani, Watsilae [c], Bahmae [d], Nadjrani [e] et reliquae illorum tractuum, et obsequium sunt polliciti imperio Otsmanico, quas Sinanus benigne accepit quibusque pacem et securitatem concessit, obsidibus ab illis datis. Tunc in deditionem recepit omnia castella Khaulani et Razihi [f], veluti Miftahum [g], Musmatum [h], Hermum [i] et Zaribam [k], et recepit maximum partem frumenti et pabuli quod in iis inveniebatur, atque in imperii praesidia. Erat autem harum tribuum submissio horumque castellorum traditio utilissima imperio Sultanico, hinc enim plurimi centeni prodierant milites adversus potentiam Sultani strenue pugnantes, quod in praecedentibus bellis omnibus cum damno suo fuerant experti.

---

[a] الجراس [b] ... [c] وائلة [d] [illegible] [e] [illegible] [f] رازح [g] المفتاح [h] المسمار [i] حرم [k] الزريبة. Sic ex conjectura legi, at vero legendum esse videtur [illegible]. In Cod. punctis diacriticis omnibus hoc nomen destitutum est.

perti Paschae Jemanensis. Cum omni deni exercitu suo, modico tantum praesidio in castris ad Saadam relicto, ad montem Razham ipsum perrexit Sinanus, ut ejus castella inspiceret et omnem illum tractum in deditionem acciperet: est autem ille tractus montanus altissimus totius Jemanae et notus ob proventuum suorum suavitatem et insignem copiam. Quumque adeo in omnibus ejus castellis praesidia disposuerat et tributum Paschae solvendum constituerat, praesidiaque quoque imposuerat fissuris montium, ubi illud necessarium videbatur, cum copiis suis rediit Saadam ibique iterum consedit ulteriora expectans Hosoris mandata.

Advenit deinde Sanaam mense Safaro anni 992 (Februario 1584), duce Giwano, conscribarum quondam Moradi Paschae, exercitus Sultaneus missus a Sultano in Hasam subsidium et cum eo armorum et telorum copia ingens, ut eo fortius gereretur bellum. Laetissimum illud accidit Paschae, qui, quo alterius se extendebat provincia Jemanensis, eo pluribus indigebat militibus, praesertim extraneis, quibus magis poterat fidere quam indigenis. Eorum tum adventu repressa sunt quorundam principum Arabum consilia, eo tendentia, ut Sultani jugo se subtraherent, quorum animos Lothfalla inprimis stimulaverat. Nunc vero illorum plerique viderunt frustra se id conaturos et, aliud magis opportunum tempus expectandum esse rati, omnia belli consilia rejecerunt et pacem tantum et concordiam prae se tulerunt. Non tamen prorsus haec consilia fugerant Hasanum Pascham, qui adeo omnibus sedulo investigatis Lothfallam ad se arcessivit. Quumque die nono Rebiae prioris hujus anni (a. d. 12 Martii 1584) Sanaa Modaam proficiscendum ipsi esset, hujus urbis invisendae gratia, Imranum, qua in urbe convivium sibi suisque parari jusserat, colloqui cum illo sibi proposuit et inquirere in ea, quae de illo ad se erant delata. Acceperat enim Pascha odisse eum et vituperare suam potentiam et scripsisse ad Imamum Hasanum principem Ahnumi, ut eum litteris suis ad bellum adversus Sultanum fortiter gerendum identidem incitaret, denique consilia ipsum inisse defectionis et rebellionis adversus imperium Sultaneum. Imperavit ergo Pascha Lothfallae ut Tula relicta, qua in urbe huc usque degerat, se verteret ad regionem al-Scharaf *, sed antea ad se veniret Imranum, ubi in itinere suo unum diem commoraretur. Speravit vero Hasanus fieri posse, ut culpam immunem praedicaret illum principem, cui praeter vitam et rem domesticam omnia ademerat, et adeo constituerat eorum ei prae-

* بلاد الشرف.

praebere facilem et excusationi apertam, idque eo magis, quia statim per litteras Lothfalla responderat, se ejus jussa facturum et die constituto Imranum venturum. Quumque ergo Pascha, ut Imranum advenerat, nuntiabatur adpropinquare Lothfallam, obviam ei misit omnes principes, quos itinere habebat comites et exercitus sui agmen, ut cum honore ad se accederet praeclarae virtutis et magni animi princeps. Tum statim eum interrogavit de hostilibus consiliis quorum factus erat reus, et adfirmante Lothfalla omnem istam criminationem calumniae et odio inimicorum suorum debere suam originem, acquievit in hoc et socii atque amici nomine eum publice insignivit. Erant tunc multi qui putarent Hasanum illum comprehensurum et in carcerem conjecturum, quandoquidem bene multa culpae ejus indicia erant prolata: non vero intellexerunt illi, quanti interfuerit Paschae mansuetudinis suae et clementiae famam augere et aditum ad se reddere facilem omnibus, qui ad obsequium ultro redirent. Neque tiam Lothfalla libertate abutendo tantum ei poterat nocere, quantum in vincula conjectus: in carcerem enim secutura eum esset omnium misericordia, et nihil quondam imperium Sultaneum odiosius reddiderat, quam istiusmodi principum captivitas. Altum ergo visum ingressus Pascha ei donavit munere honorificentissima, familiariter admodum cum eo est collocutus et tum privatim et paullo post publice in convivio, itinerisque sui versus Medam illum postridie fecit comitem. Hanc urbem circumiit et invisit ejus munitionem lustravitque militum ibi dispositorum agmen: quo facto Imranum rediit, ubi splendidum iterum jusserat parari convivium, ad quod accesserunt, praeter Pascham et omnes qui eum comitabantur, Lothfalla et ex illius regionis proceribus et incolis quicunque vellent, infimi et excelsi, divites et egeni. Epulis hisce finitis Lothfallam dimisit Hasanus largo donatum Taolam, ut inde cum familia sua et liberis proficisceretur ad regionem al-Scharaf, quam desoceps ex Paschae jussu habitaret.

Eodem die, dum Imrani adhuc commorabatur Hasanus, accesserunt ad illum legati missi ab incolis castelli Hakh [a], obsequium pollicitis imperio Otamanico et petentes, ut ipsorum castellum et regio omnis esset in Sultani clientela et societate. Mirum hoc accidit Paschae et vero omnibus fuit inopinatum: nemo enim putaverat Haklenses sponte sua id petituros, ad quod vix aut ne vix quidem eos adigere potuisset Pascha, quoniam eorum castellum erat ex altissimis et firmissimis

---

[a] حقل.

nis et expugnari non poterat aut capi nisi fame post multorum annorum obsidionem, ut adeo dubitarent omnes, utrum illorum riderent insipientiam et vecordiam, an Paschae laudarent felicitatem. Hic autem eos honore affecit maximo, vestibus legatos induit honorificis eisque eorum consilium et sapientiam magnopere laudavit, jurejurando deinde eos obstrinxit Soltano ut obsides elegit ex eorum principibus, quos Sanaam misit. Ipse quoque illuc est reversus, postquam Dsamarmarum adierat et urbem Giranam, quam ad pedem montis Dsamarmarensis aedificari jusserat, circumierat et inviserat.

Hinc Hasanus ad ducem suum Sinanum, qui post peractum tractum montanum Raxilorum Saadam redierat, misit cum multorum equorum exiguo apparatum bellicum omnis generis, imperans ei simul ut cum exercitu ut sociis omnibus adgrederetur castellum Omm-Lailam et obsidione illud cingeret, donec id expugnavisset. Erant quidem inter principes et consiliarios, qui Hasanum ab illo proposito deterrere conarentur eique suaderent, ut omitteret ejus castelli obsidionem ob operis multiplicem difficultatem: erat autem id castellum in altissimo monte situm et militi prorsus inaccessum, si vel a paucis defenderetur, tractui quoque illi deerant omnia, quibus exercitui usui esse poterat, ut, ut erat desertum aridissimum, nec frumento gaudebat ista regio, nec pabulo, neque aqua nisi paucula admodum; denique vicinus tractus erat bellicosissimis viris refertus, eoque tribus omnes amicissimae erant principibus Moajjeditis et hostes imperii Otmanici infensissimi: quae tamen omnia Hasanum non impediverunt, quo minus ejus obsidionem et expugnationem Sinano mandaverit. Noluit enim in hostili illa regione relinquere fatiumnoch firmissimum castellum, quo tanquam refugio in posterum uti possent, quicunque imperio Sultanico restitissent. Sinanus ergo, simulatque haec Paschae mandata acceperat, ut morem gessit alacriter et cum principibus suis, militibus suis et auxiliis omnibus illud petiit castellum, instructus tormentis varii generis et apparatu bellico locupletissimo.

Effecit tamen commemoratio omnium difficultatum, quibus Sinanum objecerat quasque identidem principes nuntiali et repetierant, ut alterum exercitum satis validum cum apparatu bellico et multo commeatu adversus id castellum mitteret Hasanus, postquam Sinanum ad illud accessisse cognoverat. Praeposuit huic exercitui principem Haidaram, cujus ad Omm-Lailam adventus valde opportuno accidit tempore, ut reliquorum confirmaret animos et rem labefactatam in integrum restitueret. Erat enim inter principes, Ahmedi f. Hoseini adfines, vir notae virtutis Selahus f. Abi al-Moajjedi Hasanus, qui, omnem hanc regionem bello vastans con-

conturbatam, per Omm-Lailae obsidionem occasionem se invenisse ratus est restituendi rem Moajjeditarum ad interitum vergentem. Irruit hic cum paucis asseclis in tractum montanum Reshum illiusque regionis incolas convocavit ad recuperandam et vindicandam libertatem, quam cum magno ipsorum dedecore amiserunt, re ut ducem sequerentur instigavit et secum bellum gererent adversus odiosum illud Otmanorum imperium Imamo Hasano, cui et ipse libenter parebat, nomina darent: hanc viam esse ad beatitudinem, quae sine libertate sit nulla. Multi tunc ejus monitis auscultaverunt et cum illo rem conjunxerunt ad bellum adversus Pascham fortiter gerendum, quorum numerus intra brevissimum temporis spatium ita increvit, ut mediocre magnitudinis exercitum comparaverit. Litteras tunc dedit Selahus f. Alii ad Imamum Hasanum principem Alhanum, qui macin ea omnia fecerat, et ejus comprobationem quaesivit atque auxilia: hanc in finem affirmavit, se illum colere tanquam principem suum et semper reverentia debita se illum prosecuturum; hoc vero se apud animum suum constituisse ut continuis incursionibus exercitum Sultanicum Omm-Lailam obsidentem defatigaret et ejus commeatum intercipiendo eos inde repelleret. Has quidem litteras dedit Selahus f. Alii principi eiusdem ex propinquis suis, cui imperaverat, ut, quantum verbis fieri posset, incitaret Imamum Hasanum ad amicitiam secum componendam suumque sustentandum propositum. Magnopere omnis haec Selahi agendi ratio placuit Imamo Hasano et sine mora misit Mohammedem f. Ahmedis al-Moajjedi cum agmine ex sociis et sequacibus composito, qui se converteret ad tractum Khaulanum, in quo tunc quidem Selahus commorabatur. Nec multo igitur post eo advenit Mohammedes cum militibus et sociis suis, et in finibus quidem regionis Heidan*, prope castellum Miftahum, tentoria fixit. Huc multi undique milites ex incolis harum regionum ad illum confluxerunt, quamque ille tractus qui maxime opportunus videretur commorationi et defensioni, ibi se continuit Mohammedes neque ad Selahum accessit: quae ejus agendi ratio utrique exitio fuit. Acceperat enim Hasanus Pascha exercitum suum ad Omm-Lailam, licet confirmatus esset per Haidan adventum, vix tamen sufficere adversus hostem continuo incursantem, quia, etiamsi fere huc usque eum repulissent, non tamen volebant eum comprimere, qui per celerem fugam, quando victus erat, occidioni se semper subtrahebat. Misit ergo Pascha iterum praeter peditum agmen nonnullas equitum egregio-

---

* حيدان.

gierum turmas ad exercitus illius corroborationem quae Sinano fuerant ubliudimae. Cum enim ita auctus esset ejus equitatus, qui praesertim cuperet quemque ad persequendum hostem fugientem inprimis desideraverat statim misit Sinanus, qui huc usque se defenderat tantum et incursantem hostem repulerat, cohortes multas expeditas cum omni equitatu adversus Selahum f. Alis, quae ex inopinato, si fieri posset, ejus castra oppugnarent. Quae cum sub aurorum intravissent, primum trepidatio, tum confusio denique ingens pavor occuparat militum Selahi animos, ita ut affuso corum plurima castris relictis, fugerant cum ingenti militum strage, pauccissimi pugnantes occubuerint. Equitum autem opera factum est, ut neque in fuga, ex more suo, se conjungerent et ita hosti insequenti aterum resisterent, neque etiam superaverint, nisi pauti, qui non desierunt affestinantes cursu fugere donec pervenissent ad regionem Schamum [1]

Multo minus Mohammedus f. Ahmedis al-Moajjedi cum exercitu recens composito copiis Sultanicis resistere potuit, quod paucos post dies est expertus. Ad eum enim ut pervenit exercitus victor in regionem Haulani, pugnatum quidem est aliquamdiu, quum loci montani adscensus hosti difficilis, Mohammedi faverit: sed brevi apparuit justo et exercitato veterique exercitui resistere non posse istruendi novum recentem et undique collectum. In fugam ergo conjectus est Mohammedis exercitus, qui aufugit Ahnounum et ad Imamum Hasanum solus rediit, plerique cognati ejus et socii militesque occubuerant in pugna aut fuga; reliqui quoquoversus sunt dispersi: omnis illa tractus rediit ad obsequium Sultani. Tum vero fortius quam adhuc erat factum exercitus Sultanicus oppugnavit castellum Omm-Lailam, nec deserunt illud petere glandibus e tormentis bellicis noctu at interdiu emissis, donec obsessos quam maxime obsidionis taeduerit. Ad finem mensis Schabani anni 992 (ad finem m. Augusti 1584) ejus praesidium intense cupivit castelli deditionem et cum Sultano pacem: nullus enim quietis erat locus et magnopere inter illos increscebant quotidie dolores e pedum orti languare, qui inter illos pedem inceperat. Selahus quoque f. Ahmedis et Mahdius f. Izzeddini castelli praefecti consilia inter se inierunt de castelli deditione: quumque omnibus rite perpensis opinarentur sese transeuntes ad Sultani obsequium adepturos ab Hasano Pascha honorem et munera et gratiam apud eum maturos maximam, quaesiverunt sibi et suis securitatem et inducias, intra quarum spatium ... fi-

---

[1] الشام.

fieri posset pax componeretur. Hasano hoc eorum desiderium adnuntiavit Sinanus suasitque ei simul, ut et securitatem et pacis conditiones faustas iis concederet: sic enim id castellum facillima ratione posse capi. Auscultavit Pascha monenti, concessit obsessis, postquam castellum tradidissent, securitatem, et principibus laudatis pollicitus est favoris sui specimina multa. Tradiderunt tunc illi castellum Omm-Laila et intravit id exercitus Sultanicus eodem die: quo facto depositum ibi fuit praesidium e militibus Sultanicis lectum et instructum omnibus rebus ad defensionem et victum necessariis. Sinanus cum omnibus principibus et exercitu suo Saadam rediit. Hinc, exercitu ad Saadam relicto, cum exiguo militum numero ac principibus Selaho f. Ahmedis al-Muajjedi et Mahdio f. Izzeddini iter fecit Sanaam, quam urbem ingressus est initio mensis Schawwali (exeunte m. Septembri anni 1584). Obviam iis miserat Pascha filium suum Hoseinum cum omnibus principibus et militibus, qui Sanaae id temporis aderant, ut cum honore sedem suam intrarent. Sinanum tunc ornavit veste pretiosissima, Selahum Sandjakbegi munere, Mahdium stipendio Sultanico: atque post honorificentissimam receptionem amicissime est usus, quamdiu Sanaae commorabantur.

CAPUT

CAPUT QUINTUM.

Obitus Izzeddini, cui succedit filius Schamseddinus, ita tamen, ut foedere paternae antiquate sponte sua Paschae favorem per submissam obedientiam quaerat et accipiat. Hasani consilium subjiciendi sibi Teolam et omnem Alii Jahjae ditionem. Sanaam ergo arcessit Lothfallam f. Methahheri, quem amicissimum huc usque Alio Jahjae principem honorifica receptione et repetita saepius donatione sibi devinctum Sanaae retinet. Exercitum legit quem Teolam mitteret eique praeficit Desterdarium Mustapham f. Tchaheri. Schamseddini principis Caucabani auxilia cum illo exercitu conjunguntur. Aliud agmen eadem mittit ex Paschae jussu adversus Alii Jahjae urbem Meswarum. Regis Teolae uti et urbs ipsa ejusque propugnaculum per litteras sollicitantur et sine pugna Desterdario se tradunt. Castellum Teolae diligenter defenditur et strenue oppugnatur. Obsidio Hadhouri al-Masani. Ad Beit Izzanum exercitus contrahitur Sultanorum. Aga Mustapha Sultani ad Pascham legatus. Tormentis graviter contunditur Teolae castellum. Enumerantur principes, qui mense Schawwalo primum ad Pascham accesserunt. Tributum Jemanae. Schamseddini studium res Sultanicae. Ad Meswarum fugatur Alii Jahjae exercitus. Ejus res angusta. Ejus foedus cum Imamo Hasano. Mohammedes f. Hadii transit ad Pascham. Traditur Meswarum. Hoseinus Jazedji Sultani ad Pascham legatus. Adit Pascha Caucabanum et castra sua prope Teolam. Traditur Hadhourum al-Masani. Redit Pascha Sanaam.

Gravissima hoc tempore Jemanae evenit calamitas per Izzeddini Mohammedes f. Schamseddini f. Imami Scharafeddini luctuosum obitum die sexto Ramadhani anni 992 (a. d. 24 Augusti 1584). Steterat ille quidem hucusque a partibus Sultani et Pascharum provinciae Jemanae et imprimis faverat Hasano Paschae, qui ejus praesertim consilio et auxilio ad illud potentiae et auctoritatis fastigium erat evectus: sed ut erat vir integerrimus et ab omni perfidia et perjurio quam maxime aver-

averant, illius auctoritas et robur huc usque Pascham prorsus impediverant, quo minus consiliis tyrannicis aurem praeberet et per injustam agendi rationem praefecturae suae fines propagaret. Egregio principi successit ejus filius Schamseddinus Ahmedes, princeps bellica virtute clarus, laudis et gloriae cupidissimus, sed minus integritatis studiosus quam potentiae amans, cujus vehementi desiderio tenebatur. Hanc ut adipisceretur maximam, in re praesenti optimum se sequi viam ratus est, sese totum in Paschae tradidisset clientelam: quapropter, ut obiesset Izzeddinus statim litteris ad Hasanum datis ei nuntiavit patris sui decessum et post longam commemorationem fidei paternae, cujus testimonia erant promta ejus et parata celeritas in mittendis auxiliis et subsidiis quotiescunque iis indiguisset Pascha, uti et perpetua ejus pro Sultano bella, pollicitus est se magis etiam fore obsequentem Sultano ut obedientem omnibus Paschae jussis et interdictis. Quae litterae cum ad Pascham pervenerant, ostendit ille sinceram suam tristitiam et acrem quo animus officiebatur dolorem ob Izzeddini amicissimi principis desiderium ut in eam sententiam ad Ahmedem ejus filium rescripsit, testatus est dolorem ex illius parentis morte conceptum, simul tamen eum consolaturus, laudavit illius obsequii consilia et pollicitus est sese magis etiam ipsi futurum quam patri, tum ob perentis memoriam tum ob ipsius majorem obedientiam quam ultro sibi promiserat. Rogatus deinde a Schamseddino ut amicitiae et societatis vinculum jurejurando confirmaretur, legavit Pascha consiliarium suum Khoudjam Alium, qui perscrutaretur illius animi sententiam et, si eum in omnibus obedientem et Paschae deditum comperisset, confirmaret ejus dignitatem et ditionis Caucabanensis praefecturam. Brevi huic legato innotuit Schamseddini ingenium et amicitiae sinceritas, ut etiam illius firmissimum constantis obedientiae Hasano Paschae praestandae consilium: ex animo enim vere pollicitus erat se omnia Paschae jussa facturum, quandoquidem hoc plurimum sibi conducere existimabat eamque unam noverat viam ad honorem et dignitatem continuo increscentem. Accepit ergo a Pascha, cui Khoudja Alius haec omnia retulerat, publica honoris et amicitiae testimonia et eorum legato jusjurandum praestitit obedientiae suae et submissionis Sultano ejusque Paschae: quo facto Khoudja Alius rediit Sanaam et cum illo Mohammedes f. Hasani al Hamsi, Izzeddini quondam Vezirus, et alius e principibus Schamseddini ministris, qui dona Paschae ejusque filio offerrent et illius occuparent societatis jusjurandum. Multa tum dona maximumque honorem Hasanus tribuit Veziro laudato ejusque comiti, et cum gratissimi testificatione acceptis Schamseddini muneribus ostendit quam maxime sibi gratum esse illius consilium obe-

obedientiae imperio Sultanico praestandae. Constituta tunc est omnis res inter Schamseddinum et Hasanum Pascham, et foedere quidem nullo erat mentio, quamquam eo nomine peter ut socius et aequalis Paschae coluerat amicitiam. m subditarum numerum filius eo ultro dederat, neque is erat Hasanus, qui istiusmodi Schamseddini stultitiam corrigeret. Restipulati tamen sunt, reliqua omnia deinceps fore in eodem statu, quo fuerant vivo Izzeddino, beneficia quoque et stipendia, quae Schamseddino quondam concesserat Pascha, illi fore perpetua; praeterea Mohammedi f. Schamseddini stipendium tribuit Sultanicum et Sandjakbegi munus est pollicitus. Quibus jurejurando confirmatis, Caucaborum redierunt legati, secum ferentes pretiosissimas vestes, quas iterum Schamseddino Hasanus dono dederat.

Admodum opportuna tempore haec omnia evenerant, nec quidquam fieri poterat Hasano magis optatum, quam Izzeddini sorti integerrimi decessus et Schamseddina belli cupidissimi principis obsequium sponteneum. Nimirum cum placuerat Sultano foedus cum Alio Jahja initum, cujus imperio etiam nunc Tela et circumjacens regio cum compluribus castellis parebat, exeundus ille erat, ex mandato Sultani, omni imperio et dignitate, qui acerrimum se continenter praebuerat imperii Otmanici adversarium, et in cujus castello Telae adhuc inveniebatur apparatus bellicus et tormenta bellica, quae Mathahherus f. Imami Schamsfeddini quondam Sultanicis copiis eripuerat. Illud vero mandatum Pascha vivo Izzeddino exequi non potuit, nisi simul hunc integerrimum principem, sibi adhuc deditissimum eorum, in hostem et adversarium commutaret sibi atque imperio infensissimum et ob belli peritiam, virtutem et auctoritatem maximam summopere metuendum. Certissimum enim erat, illum nunquam perfidem foedera cum Alio Jahja initi rupturum comprobaturum, sed in ea acquieturum, qui perire maluisset quam perdere fidem. Ideo Sultani mandatum huc usque omnino reticuerat Pascha et aliquamdiu distulerat, quamquam exercitum ad hoc bellum jam antea inceperat parare; nunc vero, Schamseddini neque auctoritatem et potentiam metuens, neque intercessionem exspectans, fortiter ei rei operam coepit et etiam omnibus ad bellum omni studio paravit, ut adeo Alium Jahjam ex improviso adgrediendo uno impetu omnem ejus rem exitio daret.

Hunc in finem Lothfallam f. Mathahheri, quem huc usque Alio Jahjae amicissimum et ad bellum adversus se gerendum paratissimum cognoverat, e castello Cahlano al Scharaf, quod habitabat, arcessivit ad se Sanaam, sperans fore, ut hunc fortissimum et belli peritissimum principem beneficiis et honore sibi devin-

K ci-

cuet et belli socium redderet sibi deditum: quod ex voto illi cessit. Prorex enim dubio postquam mandatum illud acceperat, mense Schawwal (medio Septembri 1584) ad Pascham accessit Lothfalla, ibique commitabantur duo ejus patrueles Jahja f. Radhieddini a) et Izzeddinus f. Hasani f. Imami Scherafeddini et lenti quidam principes multique. Sanaeam appropinquanti Lothfallae obviam ivit jubente Pascha, hujus filius Hasanus cum omnibus principibus, magnatibus et militibus, qui Sanaae erant, ut ad Pascham accederet ille multo cum honore et maxima omnium reverentia, cujus receptionis splendorem auxit etiam Pascha, qui in omnium conspectu amicissime cum eo collocutus veste honorifica eum induit pretiosa. In ejus usum vero praeparaverat Hasanus Izzeddini palatium, servis, coquis et cujuscunque generis alimentorum maxima copia illuc missis: quamque per eundem Paschae desiderium quotidie in aula commoraretur apud Pascham, saepissime hic illum muneribus donavit pretiosissimis, supremis operibus argenteis aureisque et vestibus honorificis, inter quas eminebat tunica mirifica industria consuta, intexta auro et ornata margaritis electis, cujusque pretium erat quingentorum nummorum aureorum: sociis Lothfallae rebusque saepius quoque large donatis, Jahjae f. Radhieddini stipendium concessit Sultanicum. Sic igitur Lothfallae animum occupavit eumque retraxit ab Alii Jahjae consortio et amicitia eumque secum Sanaae retinuit. Paucis vero mensibus ante ejus adventum exercitum firmum et multiforium belli apparatum instruere et praeparare inceperat per Defterdarium Sultanorum Mustapham f. Thaheri, cui socios adjunxerat principem Khidhrum Begi b), Hafidhum, Muthahherum f. Schowaani, Alium f. Mattaschi et alios quosdam principes Arabes, quinque unum parata essent, quae ad bellum adversus Alium Jahjam gerendum erant necessaria, exercitui illi praefecerat Mustapham eumque jusserat castra ponere extra urbem Sanaam, quod accidit exeunte mense Djemada posteriore (exeunte Junio anni 1584), ibique commorari, donec castellum Omm-Laila, quod tunc obsidebatur a Sinano, expugnaretur, ut adesse quando rusciperetur a principe Alinoum aut alique principe Schami expeditio bellica, qua obviam occurreretur, cui exercitu uteretur Pascha ad Sinani auxilium. Quumque ita exercitus illic omnibus rebus instructus et unanimis commoraretur in castris prope Sanaam positis, ad Trabas obsidiorum omnino paratus, per litteras Schamseddini Ahmedi imperavit Pascha, ut agmen

ra

---

a) يحيى بن رضى الدين. b) الامير خضر بك.

ex exercitu ejus lectum statim mitteret ad Defterdarium Mostapham et exercitum Sultanicum, quos omnes milites, lubenter a Caucabani principe missos, donis sibi devinxit Pascha et tanquam auxiliarios conjunxit cum Defterdarii copiis.

Vix tamen ineunte mense Schawwalo anni 992 (medio Septembri 1584) ad Hasanum Pascham venerat nuntius de deditione castelli Omm-Lailae, cum Sultani mandatum propositumque suum, quod adhuc omnes celaverat, fuit executus et Alium Jahjam nihil ejusmodi exspectantem, sed propter foedus jurejurando sancitum securo quietoque viventem, hostiliter petens sine belli declaratione impugnavit. In utramque ditionis suae partem Taolae princeps tuos irrumpentem ex inopinato vidit hostem: ab altera parte accedebat ad illius sedem ejus expugnandae gratia Defterdarius Mustapha cum exercitu Sultanico, ab altera princeps Schamseddinus cum exercitu haud contemnendo. Ad hunc enim belli amantissimum principem Hasanus dederat mandata secreta, per quae imperavit illi ut exercitum Caucabanensium progredi juberet adversus Alii Jahjae castellum Meswarum et omnem eam regionem, qui obsidione illud cingeret et expugnaret; praemisit porro ut quidquid cepisset ex terris aut castellis Alii Jahjae id omne ad ejus deinde pertineret ditionem. Huic igitur mandato propter additum promissum lubenter et cum gaudio satisfecit Caucabani princeps, et pietatis erga Alium Jahjam et integritatis paternae immemor exercitum duce Jakouto Nacrezanio statim in Alii Jahjae fines immisit.

Quo die Schamseddinus Meswarum, eodem Defterdarius Mustapha f. Thobiri cum exercitu Sultanico validissimo et omni apparatu bellico ornatissimo Taolam contendit et primo expeditionis die pervenit ad regionem Ajal Sotaibi, unde postridie accessit ad oram regionis Taolanae. Nec tamen statim eam intravit regionem, sed per litteras ad incolas regionis Taolae missas et complures cunctae ejus incolas monuit ad obsequium Sultani et promissionibus minisque eos ad se allexit. Quae callide agendi ratio successu non caruit: praesertim postquam Taolanos, qui primi ad illum transfugerant, honorifice exceperat et large donatos cum securitatis promissa ad suos retromiserat. Absentis tum Alii Jahjae, quem Mohammedis f. Hadii, exercitus ejus praefecti, perfidia ad Meswarum vocaverat et captarum, quae eas terras defenderent, defectus fuerunt, ut ad humanum comemque illum virum frequentes adirent illius regionis principes, orantes, ut regioni Taolanae parceret aliquique securitatem daret: quos omnes benigne excepit Defterdarius et pacis conditionibus constitutis beneficiis donavit et muneribus exornatis, deinde ad Pascham eos ablegavit Mustapha, ut cum illo colloquerentur

 et

et pacti comprobationem ab illo rogarent, quorum desiderio Hosainus satisfecit, pacis conditiones a Defterdario constitutas ratas habendo et adprobando. Processit deinde Mostapha cum exercitu Sultanico ad locum proximum urbi Tsolae, unde, castris positis, nuntios misit ad Tsolae cives, per quos iis promisit optima quaeque, si sese obsequentes praestitissent imperio Sultanico, ac multum eos esse commonitos, si exercitum Paschae intra urbis munimenta recipere recusavissent. Nec diu dubii haeserunt Tsolani ad bellum imparati et ea inopinato a validissimo tanti exercitu exierunt statim eorum proceres ad Defterdarii castra et obsequium polliciti benigne ab illo sunt accepti. Intravit tum eo die, qui erat septimus mensis Schawwali (a. d. 24 Septembris 1584), Mostapha cum exercitu Sultanico Tsolam ejusque Ali Jahjae sedem in potestatem redegit suam, absente illo principe. Postridie quoque ejus diei eodem ratione recepit propugnaculum Tsolae munitissimum, quod inter urbem et castellum situm cum neutro erat conjunctum, cujusque praesidium subitaneo hostium adventu territum abjecto se tradidit exercitui Sultanico. Miserat quidem Alius Jahja, ad quem cum Merwani erat belli subito ipsi illati nuntius pervenerat, fratrem suum Ibrahimum f. Mothahhari cum expedito agmine Tsolam ut urbem illam tueretur et ejus propugnaculum defenderet, quam vero hic nocte ad Tsolam adveniens comperisset serius se venire quam ut urbi ab hostibus jam receptae succurreret, tamen cum ejusque milites probabant, quo minus urbis propugnaculum, secundum Alii Jahjae mandatum intrarent illudque defenderent. Cum agmine suo se recepit Ibrahimus in Tsolae castellum, quod altissimo in rupe conditum in firmissimis Jemanae castellis merito annumerabatur, quodque rebus omnibus satis erat instructum, ut diuturnam pati posset obsidionem. Praeerant tum huic castello quatuor principes Arabes, quorum quisque suis militibus imperabat, quique de communi salute communia inibant consilia, nempe praeter Ibrahimum f. Mothahhari, Ahmedes f. Alii Jahjae, Ahmedes f. Thahiri et Abou Hoschmeh, qui et castellum Modaae strenuissime defenderat, vir notae virtutis et belli peritia clarus.

Obsidione deinde a Defterdario cingi undique coepit illud castellum eodem die, quo Tsolae propugnaculum victor intraverat exercitus et brevi illud vallo aut fossa aut custodibus est circumdatum accurate admodum, adeo ut Sinanus, quem Pascha obsidionis rationem cognoscendi gratia illuc miserat, nihil non laudabile inveniret neque quidquam negligentiae eorum comperiret, licet propter suam ad Damascenorum negligentiam et disciplinae militaris defectum a Defterdario emendatum reprehensionis causam evadissime quaesivisset. Mostapha autem cum heri com-

omni exercitu Sultanico indigeret ad ejus castelli obsidionem, cum Paschae venia auxilia Schamseddini et alios quosdam cohortes ex exercitu suo lectas emisit ad oppugnandum castellum Hadhourum al-Masani sive Hadhourum el-Scheikh [a], illudque agmen potitum est primo impetu monte Nowascheh [b], qui Hadhouro imminet et ibi castris positis in angustias redegit ejus castelli praesidium. Nec multo post per exploratores certior factus eorum, quae ab Abo Jahja gerebantur, contrahere illum copias quam plurimas prope Meswarum, quibus uteretur ad liberandum obsidione castella Tsolae et Hadhourum al Masani, atroc diuit Defterdarius imparatum adhuc hostem adgredi, quam a parato ipse peti, quapropter agmen praestantissimum ex optimis copiis Sultaneis lectum progredi jussit ad Beit-Ilmanum [c], quod supra Nokailum al-Mahdad [d] situm oppositum est castello Meswari, cui agmini praefecit Agam Schibum f. Sabam [e], simulque imperavit Agae Morado praefecto Hafaschi [f] et Malhani [g], ut cum copiis suis eundem peteret locum, et Cawano praefecto Modane, in cujus propinquitate Nokailum al-Mahdad situm est, mandavit, ut aliquot cohortibus ex Modane praesidio lectis, cum Aga laudatis contenderet versus Beit-Ilmanum quo facto justae magnitudinis exercitus eum in locum convenit, quem Mustapha ornavit apparatu bellico multiplici et copioso. Hasanus Pascha quoque quum a Defterdario quae res ageretur accepisset, eodem misit militum manum quam Cawani inseruit copiis et multum laudavit Mustaphae prudentiam et promptum agendi rationem.

Hoc quoque mense Aga Mustapha, quem ad Sultanum legaverat Pascha cum expugnationis Dzamarmari nuntio, Constantinopoli rediit Sanaam cum veste regia Sultanica, a Sultano ad Pascham missa, et rescripto Sultani gratiam agentis Hasano eumque laudantis propter res in Jemana egregie et fortiter gestas. Adduxit quoque legatus ille Sultaneus per Paschae intercessionem et ex ejus rogatione vestem honorificam, in Izzeddini Principis Caucabani usum et honorem a Sultano missam quam ad ejus filium Schamseddinum misit Pascha ad patris respectus merita egregia.

Continua nunc oppugnatione impugnabatur a Defterdario Mustapha Tsolae castellum, quod operibus militaribus undique cinctum tormentis bellicis noctu et interdiu petebatur tam e munito loco inter Tsolae propugnaculum et castellum acstrue-

---

[a] حصور المصانع المعروف بحصور الشيخ [b] جبل النواش [c] بيت علمان
[d] نقيل المحدد [e] صلاح بن سالم [f] حفاش [g] ملحان

structo, tumex tormenta bellico quod urbis vallo, ubi proximum castello erat, imposuerat, maximopere illud contudit et ejus domus et habitacula prorsus destruxit. Saepius quidem eruptionem fecerant obsessi et conati sunt Sultanicos repellere milites, sed infelici semper successu: ubivis attentum invenerunt hostem et quovis tempore repulsi sunt et fugati in castelli munimenta.

Insigniter aucta fuit hoc mense Schawwalo (Sept.-Octob.) Paschae potestas, quando ad eum Sanaam accesserunt complures principes Arabum et magnates proceresque, qui officiose non adierant quemquam Pascharum praecedentium Otsmanicorum. Inter illos imprimis memorandi sunt praeter Lothfallam f. Mothahheri ejusque patrueles Jahjam f. Radhieddini et Izzeddinum f. Hasani, quorum principum mentio nuperrime praecessit, Solahus f. Ahmedis al-Moajjedi et patrus ejus Mahdius, Hoseinus f. Scharafeddini atque Abdalla f. Ahmedis f. Schamseddini, nti et Abdalla f. Schamseddini et alii, de quorum rebus gestis in praecedentibus capitibus a nobis est expositum. Memorandi tamen hic quoque praesertim sunt Mohammedes f. Abdallae al Hauthi [a], Vesirus Ahmedis f. Moseini et consiliorum ejus omnium particeps, Mohammedes f. Abdallae f. Imami Scharafeddini, eloquentissimus ille tempore omnium Arabum, Abdalla f. Mohammedis f. Abdallae al-Sarahi [b] cognominatus al-Waschli [c], denique Abdalla f. Jahjae, princeps Saadae, qui ultro Paschae agnovit auctoritatem et foedere cum illo ineundo tributoque solvendo ejus societatis et amicitiae particeps est factus. Tributaria nunc quoque facta est regio Djofar, cui hoc quidem tempore imperabant Mothahherus f. Selowazae et Hafidius Hadimaque filii Nasiri: cumque reliquae Jemanae regiones Otsmanorum imperio subjectae tributum solverent ex mithum nummorum aureorum, Djofae impositum est bis mille aureorum vectigal, quamquam nulli antea regi nisi principi extero quidquam solverat. Omnia quoque castella Djofae, quibus praeerat Hadrus, transierunt hoc mense ad imperium Sultanicum et praesidium acceperunt Otsmanica.

In eo praesertim nunc conspicuum fuit Schemseddini studium rei Sultanicae quod ineunte mense Dsulkaada hujus anni (medio Octobri 1584), quamquam bello adversus imperii Sultanici adversarios jam satis implicitus, tormentum tamen bellicum quod magnae dimensionis Caucebum habebat, obtulerit Paschae qui illo in castelli Thulae oppugnatione uteretur. Recusavit id pinguum Hasanus, quum

a الحوثي. b الشّراحي. c الوشلي.

quum id ad Caucabam, jam Sultaniciae urbis, defensionem pertineret. Initam autem Schamseddino annuit, mandavitque Defterdario ut milites mitteret, qui illud acciperent et Tholam traherent. Quo facto, postquam ligneo armamento, quo carebat, instructum erat a Defterdario, insignem illud in castelli Tholae obsidione praebuit utilitatem et plures majoresque fecit in ejus munimentis ruinas et fissuras, quam reliqua omnia tormenta bellica, licet et haec maximopere ejus muros conquassavissent.

Fractus est interea apud Meswarum Alii Jahjae vis et magna ditionis suae parte fortissimus ille princeps est exutus. Copiae quas Schamseddinus, duce Jakuto Nekreanio, uti in hujus capitis initio exposuimus, ex jussu Paschae adversus Meswarum miserat, castris in Beit-Odzaka [a] positis, varia fortuna aliquoties cum Alii Jahjae exercitu, cui hujus patruelis Mohammedes f. Hadii praeerat, acie erant congressae, quum tandem Mohammedem devicerunt et ejus exercitu fugato ipsum una cum Alio Jahja in castello Meswari inclusum tenuerunt. In hujus principis potestate tum non remanserunt in tractu Meswari nisi paucissima arces inter Rugium [b] et Hedadum [c] sita. Interim vero quum erat Alii Jahjae status, ut vix salutem nedum victoriam sperare posset, etiam aliae copiae Sultanicae ducibus Aga Selaho, Morado Aga et Ciwano, accesserunt ad Schamseddini exercitum jam victorem, quae deinceps conjunctis viribus continuo eum oppugnarant et maximopere ejus potentiam fregerunt. Desertus enim ab auxiliariis militibus et sociis tantum non omnibus, quos cladium fugarumque taedebat, et suis viribus subditorumque tantum defensione suae litesi ad eam inopiam et paupertatem est reductus, ut non haberet quod ad necessarium victum militum et familiae suae erogaret nisi mundum et ornamenta uxorum et pellicum. In quas angustias cum redactus esset Alius Jahja, incitatus est ab amicis et imprimis ab ejus Vesire Alio f. Ahmedis ad pacem cum Hasano Pascha componendam: hanc enim dulius illum comparare etiamnunc posse, si tradito Tholae castello, in clientelam se duret Paschae et obsequium Sultano pollicere[t]ur: hanc unam salutis viam si sequeretur, Meswari forsan imperium retinere eum posse. Non tamen attendit Alius Jahja ad eorum sermones, sed constanter se defendere perrexit, magis enim iratus erat propter Paschae perfidiam et subitaneam invasionem, quam ut pacem cum illo iniret, qui jurejurando sancitum foedus tam cito ruperat, et satius duxit quavis ratione sese de-

---

[a] بيت عذاقه [b] الرجيل [c] حداد

defendendo perire, quam in perjuri hostis sese tradere potestatem. Scripsit ergo, quum ipse se diutius tueri non posset, ad Imamum Hasanum, Principem Ahnoumi, petens ab illo auxilia et subsidium, et pollicitus simul se esi sese tactaturum ejus partes, aguturum ejus Imamatum et traditurum in ejus potestatem castella sua omnia excepto Tselae castello et Hadhouro, quae expressa conditione sibi vindicavit. His conditionibus statim foedus pactumque est initum inter duos illos principes, sed sero cognovit Alius Jahja, istud Imami Hasani auxilium a se avertere non posse exitium, nec suam salutem spectasse Imamum. Hujus enim in foedere ineundo consilium fuerat, ut sibi ipse ita salutem et securitatem compararet: voluit enim hac ratione a se avertere bellum atque ita, dum procul a regione Alii Jahjae ditione bellum gerebatur, impedire exercitum Sultanicum, quo minus ad se accederet. Attamen et Imamum Hasanum spes sua fefellit omnino: ut enim ad Pascham nuntius pervenerat eorum, quae acciderant inter illum principem et Alium Jahjam, habebat autem ubique exploratores qui quae omnia notitia digna ad eum deferebant, Sinanem misit Saadum eique imperavit, ut, collectis copiis Sultaniciis quae in ea urbe erant, et conquisitis rebus omnibus quae ad iter faciendum et bellum in hostili regione gerendum sunt necessaria, progrederetur adversus Ahnoumum et bello peteret Imamum Hasanum f. Alii al Moajjedi ejusque sequaces, donec omnibus ejus terris fuisset potitus. Simul quoque Hasanum Pascha Lothfallae f. Muthahhari, quo jam tum utebatur amicissimo et sibi devinctissimo, mandavit, ut rediens in regionem al-Sehrafi Ahnoumo confinem, contraheret illic principes secum et sequaces omnes et cum illo agmine progrederetur et se conjungeret cum Sinano, simulatque ille in terras Hasani infra Ahnoumum montem illas irrupisset, ut sic conjunctis viribus hunc imperii Othmanici adversarium ditione exuerent et potestate. Discesserunt ergo ambo principes eodem die Sanaa, uterque in locum quem ipsi Pascha designaverat, ut hujus exsequerentur jussa fortiter et cum summa diligentia et celeritate.

Imamus interea Hasanus, paullo post foedus cum Alio Jahja initum, ad hunc misit virum nobilem e regione Dholeimae *, Emireddinum, cum parva militum manu sine belli apparatu necessario. Qui quidem nactu cum his auxiliis e terra Dholeimae profectus Meswarum haud difficulter intravit, nil tale sperantibus hostibus, at vero postquam illuc pervenerant, eorum agendi ratio iracundiam et indignationem

* بلاد ظلمة.

rem Alii Jahjae maximopere movit: occupaverant enim dignitatem et locum hujus principis et, omnibus Mesweri principibus et proceribus spretis, principatum sibi arrogaverunt, invito Alao Jahja, qui eorum superbiam proterviamque comprimere non ausus est, ne ulteriore Imami subsidio, quod brevi adfuturum sperabat, se ipseque privaret. Frustra tamen ille illo expectavit auxilio: misit quidem Imamus epistolas et nuntios ad incolas regionis Meswari et Hadjdjae, per quos illos ab exercitu hostili jam oppressos incitavit ad obsequium sui et Imamatus sui agnitionem et sollicitavit eos ad bellum secum gerendum adversus Paschani, at nemo ex omni illa regione amplexus est ejus consilia, sed constanter adhaeserunt Sultano, cui obsequium erant polliciti. Quum ergo nullos harum regionum incola Imami Hasani sollicitationi aurem praeberet et Imamus spe nulla mitteret eorum, quae paullo ante promiserat, magnopere Alium Jahjam poenituit amicitiae cum illo compositae et obsequii praestiti, uti et deditionis castellorum suorum. Sero tamen venit haec poenitentia et acerbissimos ejus imprudentiae tulit fructus: quorum primus erat defectio et transfugium patruelis et praefecti ejus Mohammedis f. Hadii.[1]

[1] Paullo quidem ante hoc infaustissimum bellum acciderat inter illos contentio et dissidium, ortum ex delatione amici cujusdam Alii Jahjae, qui ad principem retulerat Mohammedem f. Hadii petere velle Meswaro et ejus castelli dominum se constituere, cui Alius Jahja eum praefecerat; et revera istiusmodi quid sibi proposuerat Mohammedes, sed adhuc parumper fecerat ad rebellionem spectans et plurima delatoris indicia erant ficta falsaque. Alius tamen Jahja tum e vestigio ipsi Meswarum se converterat et ibi aliquamdiu commoratus, cum Mohammedi, quem parum sontem compererat, praefecturam confirmasset, jam in eo esset ut reverteretur Tsolam, per subitaneam exercitus Sultanei irruptionem impeditus erat, quo minus ad sedem suam se reciperet eamque defenderet ab hostium vi et expugnatione. Veteres deinceps simultates veteremque iram redintegravit Alius Jahja per Tsolae deditionem furoris plenus, et ineptissime nunc se gessit ille princeps, quandoquidem tali viro exercitum suum crediderit, cui diffidentiae suae aperta dederat testimonia. Post foedus vero cum Imamo Hasano initum et obsequium illi principi praestitum deditionemque castellorum suorum petiit Alius Jahja a patruele suo, ut secum Hasanum agnosceret Imamum, quod recusavit ille et omnino detestatus est. Coepit de transfugio ad imperium Sultanum agere coepit et clanculum ad Pascham scripsit, internuntio uno illius mi-

litumi praefecto Selaho f. Salmi, eique nuntians quidquid inter Imamum Hasanum et Alium Jahjam erat actum, affirmavit se ad Pascham velle deficere et in posterum ei obedire. Maxumopere hae litterae Paschae placuerunt et ad eas hic respondit, post Mohammedis laudationem et praeviam remunerationem, se illi daturum lectissima quaeque munera et evecturum eum ad summum dignitatis gradum, simulatque ad imperium Otamanicum sese recepisset. Hinc summopere Mohammedes studuit res Sultanicas, ita ut rumor est divulgatus, eum hisce diebus interficere voluisse Alium Jahjam, sed locum idoneum et solitudinem frustra quaesivisse quod quidem in obscuro latet transfugit tamen nunc ad Pascham et publice cum maximo ejus principis damno ab Aho Jahja sequenti ratione defecit. Post acceptas gratissimas Paschae litteras studuit sibi conciliare compluros viros ex incolis Meswari, ex planitie et monte ipso, uti et quam plurimos milites ex patrum ejus exercitu, quos omnes juramento sibi obstrinxit. Quumque eorum magnum numerum sibi omnino addictum fecisset, admonitavit Agam Selaho f. Salmi, se brevi venturum ad Scheramam [1], locum supra ipsum castra ad Beit-Odakos situm, petivitque ab illo, ut, quando advenisset illuc, subsidium ad se mitteret quod se facturum pollicitus est Aga. Die ergo septimo Dsoulhidjdjae (a. d. 22 Nov 1584) ascendit Mohammedes f. Hadi ad Scheramam, unde transfugeret ab Aho Jahja, qui tunc, expeditione suscepta adversus pagum quendam e Sultanicis copiis occupatum, Meswaro aberat. Omnia tunc inter transfugam et exercitum Sultanicum secundum id de quo convenerant sunt acta, et post cohortem lectam Sultanicam accesserunt ad Scheramam Aga Selahus et Jakoutus Schamseddini dux cum copiis Sultanicis, quibus praerant, omnibus, et Mohammedem f. Hadi adierunt sub vesperam denique Ciwanus quoque ad illos venit cum militibus, quos secum habuerat in Beit-Ibnmo.

Hujus transfugii nuntius pervenit ad Alium Jahjam, qui, in expeditione adversus pagum e Selaho expugnatum in vico Meswarico Bagilo aliquamdiu requiescebat, unde statim convocatis militibus suis et lectis ejus viri incolis, quoscunque potuit, cum iis cito ad Meswarum rediit. Meswarum autem est nomen montis ampli et castelli excelsi in illo monte exstructi ea vero est hujus montis amplitudo, ut plura castella et vici, sylvae et arva in eo inveniantur, ita tamen, ut

[1] [illegible]

ja ad vicos et arva nullus detur aditus, nisi castella ejus montis bene munita prius sint expugnata; quae una ejus via adeo est aspera, ut vel singulis hominibus non sine difficultate montis cacumen attingere liceat, etiamsi a nemine repellantur. Ad hunc ergo munitissimum locum iterum pervenire studuit Abus Jahja, sed postquam venerat cum militibus suis inter Midhmaram [a] et Beit-Faisum [b], cum summa animi aegritudine animadvertit occupatum jam esse et custodiri a stipitis Sultanicis locum ad pedem montis Mesvari, per quem progrediendum ipsi esset. Proposuit tamen etiam suis, ut fortiter irruerent in exercitum Sultanicum eumque inde ejicere conarentur, quod audacissimum propositum nemini placuit, cum et loca altioris naturae opus esset contraria et adversariorum numerus multo major et exercitatior, qui adeo tumultuarium ut plurimum manum facile poterant repellere. Plerique milites tunc eum reliquerunt, nec nisi pauci essent viri apud eum remanserunt, quibuscum primum castella Midhmara et Beit-Fais adiit, quae tamen, cum expugnato Mesvaro defendi amplius non possent, brevi reliquit et uxores, puellas pellicesque suas secum inde abducens ad Ragilam se recepit, ubi sequentem constituit diem incertus animi et dubius haerens de eo quod sibi esset faciendum. Hinc se vertit insequenti nocte ad Dhafirum Hadjdjae [c], montem amplum et castellum excelsum, cujus incolae adfinitatis et amicitiae vinculo cum illo conjuncti habentur et eum honore eum receperunt.

Mesvarum tum intrarent cum Mohammede f. Hadii, Aga Selahus, Jakoutus et Ciwanus cum copiis quisque suis: quumque ad Paschae a Schamseddino, ulteriora ejus de Mesvaro mandata quaerente, esset nuntiatum, respondit Hassan, mandatorum anteriorum memor, quae in hujus belli initio ad Schamseddinum dederat, eum tradere illud castellum ejus custodiae et conjungere illam regionem cum Cecabanu ditione sub ejus praefectura. Imperavit quoque per litteras exinde ad Mohammedem f. Hadii, Ciwanum et Selahum datas, ut cum militibus omnibus excirent Mesvaro et ibi relinquerent Schamseddini copias, quibus Jakoutus praeerat, ita ut Ciwanus rediret ad praefecturae suae sedem Hodama et Mohammedes sequeretur Selahum ad Defterdarium Mustepham redeuntem. Aegre admodum id tulit Mohammedes f. Hadii qui cupiverat et speraverat fore, ut Mesvarum sibi, tamquam praefecto Sultanico, traderetur et diu cunctatus est, non pa-

a) المحمارة. b) بيت فايس. c) كفير حجّة.

pararum se dicens ad iter faciendum; donec tandem iterata Paschae mandata eum coegerint omnino. Conatus quidem tunc etiam est prodere copias Sultaneas et per iteratam perfidiam castello illo potiri, plurimumque sollicitavit ejus incolarum animos, sed fidem non invenit, ne apud milites suos quidem, et cum Selaho invitus Meswaro exiit vectusque ad Defterdarium Mustapham die 28 Dzoulhidjdjae (a. d. 22 Decemb. 1584).

Quo die autem Meswarum a copiis Sultaneis recipiebatur, accessit ad Hasanum Pascham consiliarius Hosenus Jazedji, legatus a Moradi f. Selimi et hujus nomine laudibus cumulans Pascham propter magnas illius victorias et tot castellorum et regionum expugnationem, quot nullus ante eum Jemanae Pascha in Sultani redegerat potestatem. Idem tunc Hasanum ornavit veste honorifica Sultanea et in honorem Izzeddini et Abderrahmani f. Mothahheri, quorum uterque jam interierat, vestem honorificam adduxit et gladium ornatissimum, quae munera deinceps a Pascha eorum filiis sunt tradita tanquam fidei paternae testimonia et favoris Sultanei in utrumque patrem indicia.

Paucis autem diebus ante Meswari deditionem praeparaverat se Pascha ad iter faciendum versus Beit-Odzakam, ut copias suas ibi Meswaro oppositas reciperet, et inde Taalam conversus castra moveret ad ejus castellum posita. Quod cum annotuisset Schamseddino Ahmedi f. Mohammedis, litteris ad Hasanum datis, ostendit, nihil sibi exoptatius fore, quam Paschae iter ad se Caucabanum; et propterea legatum Sanaam misit, qui sincerum amorem et amicitiam Schamseddini commemorando et ejus suum gratitudinem ob beneficia accepta laudando fortiter urgeret hoc Paschae iter. Lubenter ejus desiderio satisfecit Hosenus et post meridiem diei 24 Dzoulhidjdjae, qui erat dies Jovis, (18 die Decembris), reliquit Sanaam cum propinquis et principibus ceteris et Arabibus omnibus, qui ei se submiserant et iter fecit illo die et nocte diei Veneris, donec venerit ad Mankabum [a] quod ut nuntiatum est Schamseddino, statim hoc Hasano obviam iit cum suis patruelibus et exercitu suo eique occurrit prope Hodjum-Said [b], ex terris Hamadani. Honorifice tunc eum excepit Pascha eumque ornavit donis egregiis patrueles quoque Scheseneddini Mothahherum f. Selahi f Schemseddini et Djemaleddinum Mohammedem f. Izzeddini, atque Vezirum Schamseddi-

[a] المقب, [b] حاكر سعيد

diti, Mohammedem f. Hasani f. Selahi al-Hamsi, vestibus induit honorificis et comiter cum illis est collocutus simulque ipsi Schamseddino Ahmedi tradidit vestem Sultaniam et gladium ornatissimum, Sultanica ad ejus patrem munera, quae Hoseinus Jazedji nuper adduxerat. Urbem deinde in Schamseddini regione sitam Schibamum-Harrâz a, transeuntes, ante meridiem ejus diei advenerunt Caucabanum, quam cum maxima pompa ingressus Hasanus adiit convivium splendidissimum, quod in ejus adventum parandum curaverat Schamseddinus. Hinc se recepit Pascha, epulis finitis, in Izzeddini palatium, quod omnibus rebus necessariis tunc erat instructissimum et, pauculo tempore principibus et proceribus ejus adventum gratulantibus dato, una cum principibus Moggjeditis Selaho f. Ahmedis f. Hoseini, Hoseino f. Alii f. Hoseini et Hoseino f. Scherafi b, et cum Hadio f. Nasiri principe Djofae et aliis principibus ex regione Scherafi et Hasabi c, ex Jemana superiore d et inferiore e et ex amicis Schamseddini, adiit templum Caucabani et, concione peracta secundum Sunnitarum sententiam, preces sunt oblatae cum honorifica nostri Sultani mentione. Istud vero neque ibi, neque usquam in montana Jemanae parte adhuc erat factum, neque ulli Sultano ex Otomanica stirpe is honor concessus, nisi Morado f. Selimi nunc et deinceps regnante Pascha Hasano: quemadmodum neque ulli Paschae tot castella munitissima et urbes vicosque expugnare contigit, quot huic fortissimo felicissimoque provinciae Jemanae praefecto.

Hoc tempore cum Caucabanum appropinquabat Pascha, honoris ergo eum adiit et ejus salutandi gratia Abdarrahimus f. Abdarrahmani praefectus Sultanicus partis terrarum Hadjdjae, quem familiariter et comiter admodum excepit Hasanus, euique tradidit munera Sultanica, quae per Hoseinum Jazedji ad illius patrem, qui interim diem obierat supremum, a Sultano erant missa. His ergo donis Sultanicis alia multa addidit Pascha favoris et benevolentiae suae specimina evidentissima, et cum largissimo stipendio Sandjakbegi excelsum munus et honorem ei commisit et tribuit.

Triduum Caucabani substitit Princeps, quarto die postquam honoris ergo Izzed-

a شبام حرّاز. b حسين بن شرف. c الحشب. d اليمن الاعلى. e اليمن الاسفل.

reddidi sepulcrum iborum exheret; quod jam prius visitaverat ipso adventus sui ad Caucabanum die, et cum pietati erga patrem sincero fletu et lacrymis, tum amicitiae erga filium magnificis muneribus satisfecerat, a Schamseddino donatus ipse vertit se ad castra inclyta, prope Teolam posita, una cum Schamseddino, quem multi socii, cognati, militesque comitabantur, et Abdarrahmano f. Abdarrahmani. Ad ea ut accesserunt, paratum invenerunt convivium splendidissimum, quod in tentoriis compluribus parandum curaverat Pascha in suum suorumque adventum. Epulatus tunc est Hasanus cum omnibus principibus, magnatibus, militibus Sultaneis et subditis Arabibus, qui ea die ibi aderant: epulisque absolutis dimisit Abdarrahmanum et Schamseddinum, remuneratus utrumque principem, Caucabanum: cui mandato uterque e vestigio obedivit, postquam Schamseddinus veniam petierat et acceperat itineris ad Mesvarum, ut id castellum ejusque regionem inviseret, et Abdarrahmano veniam dederat Pascha redeundi ad terrarum Hadjdjee partem, cui imperabat nomine Sultani.

Aliquamdiu in castris commoratus Pascha legavit quendam e comitibus suis ad castellum Hadhourum al-Hasani, qui de ejus deditione colloqueretur cum Ahmede f. Mohammedis al-Hasani, al-Hasani, castelli praefecto. Apertum enim erat omnibus illud diutius defendi non posse, quod etiam Ahmedes perspicacis optimum ratus est et cum maxime saluti tum necessarium, ut id celeriter traderet; propterea que petiit ab Hasano suam et suorum salutem et securitatem et ut sibi proponerentur pacis conditiones, quas ille postularet. Missus tunc est Hoseinus Djaouich, a quo ex auctoritate Paschae omnia, quae ad honorificam deditionem pertinent, ipsi sunt concessa, quique dedito castello inde abportavit pulverem nitratum, plumbum et reliquum apparatum bellicum cum maxima frumenti parte, et rediit ad Pascham cum Ahmede, cui redditi sunt agri domusque, quas possidebat in urbis Sanaae territorio. Praeposuit deinde Hasanus Hadhouro praefectum cum praesidio Sultanico, et ipse illud adiit castellum, quod in altissimis Jemanae arcibus numeratur, ut ejus inviseret situm et conditionem; quo facto rediit ad castra sua apud Teolae castellum et Ahmedem cum ejus familia et liberis Sanaam dimisit, camelis ei concessis qui bona ejus omnia illuc transportarent.

Perlustravit deinceps opera munita castelli Teolae oppidi, nec quidquam comperit reprehensione dignum: contra vero plurimum laudavit Defterdari diligentiam et studium rei Sultaneae et optima quoque illi promisit. Legavit que-

quidem Alium f. Ahmedis ad castellum, qui cum obsessis ageret de ejus deditione, quemadmodum Hadhouri illud fieri jusserat, sed frustra hac ratione illud recipere est conatus, quandoquidem Tsolanenses adhuc nullius rei necessariae indigentes ejus defensioni strenuam operam dare perrexerunt.

Hac ergo spe destitutus exercitus sui praefectos militesque ad majorem etiam diligentiam majusque studium incitavit et rediit ipse Sanaam, quam intravit ultimo die hujus victoriarum et expugnationum feracissimi anni (a. d. 23 Decembris 1584).

CAPUT

CAPUT SEXTUM.

Iter Schamseddini versus Mesvarum, cujus praeda Sanaam transfertur. Sinâni et Lothfallae expeditio adversus Imamum Hasanum. Gautseddini rebellio, uti et incolarum Dhafiri-Hadjdjae. Invicem sibi opem ferunt Imamus Hasanus, Gautseddinus et Dhafirenses. Expeditio praeparatur ab Hasano Pascha adversus Gautseddinum. Aga Hoseinus Sultani ad Pascham legatus. Abderrahmanus gravi damno a Gautseddino afficitur. Duobus vicibus exercitus Sultanicus Imami Hasani terras depopulatur. Duobus proeliis uno die fugantur copiae Gautseddini. Expeditio Schamseddini adversus Nedjram. Augetur exercitus Gautseddino oppositus. Advenit uxor Paschae Sanaam. Pugna inter duos Sandjakbegos Sultanicos, Mothahherum f. Mohammedis et Hafidhum f. Nasiri. Consultant Sinanus et Pascha de belli ratione. Novus paratur exercitus qui duce Sinano Gautseddinum petat. Sinani iter ad Caucabanum. Litterae ad Alium Jahjam et Gautseddinum datae. Sinanus monte et castello Djiraan potitur et Affarum circumsedet. Triplex victoria uno die a tribus exercitibus Sultanicis reportata. Urbe Affaro expugnata continuis castris in urbis modum cingitur castellum Affari. Aga Alius Moherdar Sultani legatus. Lothfallae a Pascha conceditur imperium partis regionis al-Scharaf. Commercium inter Sinanum et Alium Jahjam. Tradit se Alius Jahja Paschae. Negant praefecti castelli Taolae sese ad dedituros. Alius Jahja adit Sinanum. Mohammedes f. Hadi frustra conatur Mesvaro potiri.

Anni insequentis, qui est Arabum 993 (fere 1585), initio profectus est Schamseddinus Ahmedes f. Mohammedis f. Schamseddini, cum Paschae venia, Caucabano versus Masvarum, ut ad castellum ejusque regionem, jam ditionis suae partem, inviseret et ubicunque opus esset communiret. Quo cum advenit haud sine taedio vidit Alii Jahjae horrea omnia, in quibus valde magnum apparatus bellici co-

copiam conservari fama ferebat, sigillo Paschae esse munita, ita ut intrare ea
ipsi haud liceret. Fecerat id Aga Selabus f. Salimi, antequam Meswaram cum
copiis Sultaniis, quibus praeerat, reliquit qui et priusquam ea obsignaret
clanculum multa instrumenta bellica et multiplicem apparatum ex iis deduc-
tum abstulisse. Convocato ergo principum concilio de ea re cum iis egit Schamsed-
dinus et jussit auctorem Codicis nostri, quem itineris habebat comitem, litteras
componere et dare ad Pascham hujus argumenti: venisse Schamseddinum Meswa-
rum, sed per sigilla Paschae impediri, quo minus omnia, quae in horreis ejus ca-
stelli inveniebantur, inspiceret; orare ergo eum ut principem quem vellet mitteret
Pascha qui sigilla ex ipsius auctoritate rumperet horreaque aperiret. Non dubitavit
autem Schamseddinus, quin Ali Jahjae bona omnia, quae Meswari erant, cum
ipso castello in suam venissent potestatem et sibi jam traderentur; sed longe eum
spes sua fefellit. Misit enim illuc Pascha Hosemum Djamuschum, qui omnia ea
bona reciperet et Sanaam transferri curaret. Aperuit ergo ille horrea omnia et
quae in iis inveniebantur accurate ipse adnotavit in libro rationarum, quem sta-
tim ad Pascham misit, et Sanaam omnia transportanda curavit cum gravi
Schamseddini taedio, qui aegre admodum illud tulit, attamen suo pectore iram
reclusit.

Dumque Meswari commorabatur Schamseddinus complures dedit epistolas ad
Alium Jahjam, ut eum a rebellione et imperii Otmanici oppugnatione revocaret.
Iteratis ergo vicibus ei proponit, quam salutaria et vero necessaria ipsi, per multa
infortunia debilitato, esset redintegratio societatis et amicitiae Hasani Paschae,
cum sic tantum posse retinere ditionem avitam et a belli aerumnis et adflictione
liberaturum familiam et liberos amicosque; frustra eum obniti et resistere numero-
sissimis et fortissimis Paschae copiis, neque aliud praemium ejus pervicaciam
laturam, nisi, post omnium bonorum amissionem, exilium gravissimum; obediret
ergo Sultano et tradito Tsolae castello confugeret ad Paschae benevolentiam om-
nibus notissimam, esse lubentissimo ipsi futurum in constituendis pacis condi-
tionibus et ne unquam durentur omnium. In quam sententiam quum saepius
Schamseddinus et deinde quoque Alius f. Ahmedis, quondam Ali Jahjae Vesirus,
scripsissent, utrique respondit ille dubia atque ambigua ratione neque annuendo
neque abnuendo, ut in aperto esset illum procrastinationem intendere si forte
tempus salutem afferret. Deserunt ergo scribendo ejus quaerere deditionem et
submissionem et cum fortunae suae reliquerunt. Post duodecim vero dierum in

M   Me-

Meswere commorationem redit Schemseddinus Caucabanum, validis praesidiis ea omnibus ejus montis castellis dispositis. Abduxit tunc ad sedem suam cum Hoseino Djazuscho, quaecumque transferri poterant ex apparatu ex horreis Alii Jehjae Meswari invento, aurum, equos, instrumenta bellica, libros, quae Caucabano Sanaam ferenda curavit per camelos cum comitante Haseno. Hujus autem praedae partem Pascha remisit ad Schemseddinum, addita novae craniaeque formae sede, quam ante paucos dies ex India acceperat. aliam partem vero in suum convertit usum: reliquam longe maximam amicis sociisque dedit dono.

Interea dum haec gerebantur, ambo illi principes, Sinanus et Lothfolla f. Mothahheri, quos, ut praecedenti monuimus capite, Pascha Imamo Hasano opposuerat, omnia paraverant, quae ad bellum feliciter gerendum viderentur necessaria: et nunc demum uterque diversa ex parte, licet primum haud laeto successu, Ahnoumum, Imami hujusce sedem, petiverunt. Sinanus quidem Saadam convocaverat omnes qui ea in regione degebant milites Sultaniae et hunc exiguum exercitum annona et omni apparatu bellico copiose instructum, quantum per temporis angustias liceret, probe exercuerat, adjutoribus usus quibusdem viris principibus Abdalla f. Mothahheri, Alio principe Turca [a], Mohammede f. Homaidi as-Sendjani [b], aliis. Omnibus ergo probabiliter comparatis Ahnoumum petiit et regionem Imamo Hasano f. Alii al-Moajjedi subditam occupavit, et primum castra posuit in regionis Adari [c] vico, Karanu al-Waari [d], e quo principes Adarenses per vim ejecerat. Huc eum adierunt post paucos dies omnes tribus Adari obedientiam pollicitae imperio Sultanico, quamquam hoc usque egregie et constanter defenderant Imamum Hasanum, cujus partes fuerant amplexae inde a primo tempore, quo Imamus nomen et dignitatem illo sumserat. Horum ergo tribuum legatos benigne et honorifice excepit Sinanus et conditionibus pacis constitutis, armis multaque munera iis concessit. Idem fecerat paullulum ante cum tribubus Osaimatensibus [e], quae necdum lacessitae sponte sua ad ejus castra venerant et in Paschae sese dederant clientelam. Erant autem Osaimatenses ut plurimum scenitae, gens strenuissima et validissima apparatuque bellico optime instructa, ceterum omnium artium et discipli-

---

[a] الامير علي من الاتراك. [b] محمد بن حميد السنحاني. [c] عذر.
[d] قرن الوعرة. [e] العصيمات.

plurarum provinciarum erant rudes, victu utebantur angusto et vestimentis sordidis et male olentibus, religionis denique eo usque ignari, ut illorum plurima nec novissent precationis formulam, nec jejunarent, neque eleemosynas darent pauperibus. Eorum et Adraeanum obsides Sinanus misit ad castellum Ajanum *. Paucos deinde dies etiam commoratus cum exercitu Sultanico in Karano al-Waari, ut eo melius communiret castra, tetendit ad montem Almouma et gravi atrocique proelio cum Imamo Hasano decrevit. Multi ex utroque exercitu eo die occubuerunt, ut haud facile dignosceretur utra acies majus passa fuerit detrimentum, neutra victoriam reportavit; postridie tamen Sinanus coactus est re infecta redire ad castra in Karano al-Waari posita et a consilio suo desistere. Haud feliciore eventu cessit Lothfolla, quem adversus eundem, eodem quo Sinanum tempore, dimiserat Hasanus Pascha. Simulatque ille ad Cahlanum al-Schorof venerat, adjutore usus fratre Hifdhollo f. Mothahheri, collegerat milites quam plurimos et progressus erat ad viculam quendam ejus regionis, cujus insalubre et grave coelum vulgo erat notissimum. Consedit ibi tamen aliquot dies cum exercitu, exspectans adventum Sinani, quocum ex Paschae mandato sese conjungeret. Cum plurimis vero militibus ipsi principes Lothfolla et Hifdholla morbo sunt correpti ita ut dies ingravescentibus iis, non exspectato Sinani adventu, coacti fuerint ad Cahlanum redire, ubi febrium vehementia diu plurimos retinuit.

Moharramo mense hujus anni exeunte (sub finem m. Jan. 1585) primos fructus tulit perfidia, quam jubente Sultano, Hasanus Pascha in Aliorum Johjam exercuerat. Rebellavit enim Grutseddinus, qui pridem, vigentibus adhuc adversariis Sultani, ad Pascham sponte sua transierat, uti in praecedentibus a nobis est memoratum, quique deinceps constanter partibus ejus adhaeserat: nunc vero amicitiae Hasani Paschae et Sultani favori bellum longe praetulit. Ante Hasani Paschae in Jemenam adventum indigne admodum et injuste cum illo egerant Imamus Hasanus ejusque socii, bello eum petiverant ex improviso non lacessiti et ad exitium fere eum redegerant, licet foedere cum ipsis esset junctus. Hinc etiamsi deinceps pacem et foedus inter se redintegraverant, non difficulter transierat anno 990 (1582) ad partes Sultanicas, credebat quod per Paschae continuo crescentem potentiam haud dubitaret, quin ejus adversarii bello opprimerentur. Biennium er

* عجان.

erga fidelem sese praebuit Paschae socium: nunc vero rejecto Paschae erga Alium Jahjam agendi ratio et foedere illius rupta cum impulit ad ubsequium denegandum et ad societatem cum Paschae adversariis ineundam. Paucos vero dies ante defectionem scripserat ad Sinanam et abtulerat ei ultro tormentum bellicum, quo, si vellet, uteretur ille in Alhamae oppugnatione. Miserat ideo Sinanus milites quosdam, qui illud ad se transveherent. Quum autem interea per Alii Jahjae litteras omnem Paschae comperisset perfidiam, primum quidem Gantseddinus illos milites retinuit, donec foedus iniisset cum Imamo Hasano ejusque sociis adversus Pascham; tum vero illos redire jussit e vestigio et retinuit tormentum quod paullo ante obtulerat Sinano. Ostendit ita infensissimum perjurii perfidiaeque odium, quod, cum antea validae et affines socios ob pristinam injuriam et Paschae potentiam deseruisset, nunc ad eosdem longe minus valentes ipsique infensos ultro rediret, amicitiam et societatem Sultani libertati postponens etsi periculosissimae.

Praeter hunc Dhafirenses, ad quos se receperat Alius Jahja, non dubitarunt in gratiam hujus Principis arma suscipere adversus Pascham, licet beneficia maxima ab hoc accepissent et per eum hoc usque securi vixissent. Magnas enim quondam aerumnas multaque detrimenta erant passi ab Abdarrahmano f. Muthahheri, qui insigni flagraverat cupiditate petendi illorum terrarum et ipsos opprimendi, nec per longum tempus desierat saepissime in eos irruere eorumque terras vastare. Ut vero Modae petitus est Pascha et Abdarrahmanus per ejus amicitiam et favorem terris ditatus erat et ad Sandjakbegi munus elatus, tum quidem excursiones et fere ad exitium usque ab illo oppugnati fuerant. Contenderant ergo eorum principes proceresque Caucabanum ad Izeddinum, quocum amicitiae et affinitatis vincula erant conjuncti et supplices ab illo petiverunt ut pro se intercederet apud Hasanum Pascham: esse omnem suam regionem in Sultani daturos clientelam et imperata omnia facturos, modo securis vivere sibi liceret et ab Abdarrahmani vi et incursionibus tutis. Quas cum Izeddinus Sinanam misisset cum intercessionis epistola, benigne accepit Pascha et cognito illorum statu vestibus muneribusque donatis omnia, quae ab ipso rogaverunt, lubenter concessit. Laeti tunc illi redierunt domum et securi vixerunt sub Paschae tutela: quumque deinceps Abdarrahmanus iterum expeditionem adversus eos praeparavisset et in eo esset ut in illorum terras irrumperet, adegit illum epistola Paschae, cui per Dhafirenses ejus propositum innotuerat, ut ab omni hostilitate abstineret et exercitum jam paratum et rebus omnibus instructum domum dimitteret. Hujus quidem principis timore nunc libe-

ra-

rati erant interfectus enim erat Abdarrahmanus noctu a servo in lecto, ex mandato aut filii Abderrahmi, aut quorundam ex ejus sociis, de eo enim dubitatur ejus tamen filius ei succedens cum imperio patris et ejus dignitate paternum quoque et avitum Dhafirensium odium haereditate acceperat. Non vero attenderunt illi ad proxima infortunia, quibus Paschae potestas ipsos liberaverat, neque ad futurum et jam imminens exitum. Utrique ad Paschae perfidiam et Ali Jahjae injuriam animum advertentes imperio potentissimo Otsmanico sese opposuerunt et simul ac Tsdae Princeps ad eos confugerat, ad Imami Hasani transierunt partes et agnoverunt hujus dignitatem, concionem et preces publicas ejus peragentes nomine. Eorum nonnulli statim profecti sunt ad Imamum et ab illo auxilium petiverunt, quod mox iis est concessum. missus enim est ad Dhafirum Emireddinus cum parva militum manu, quem principem antea ad Hesverum dimiserat Imamus. Audita tum Gautseddini a Pascha defectione, ab illo etiam principe Dhafirenses quaesiverunt subsidium et acceperunt cohortem ex ejus exercitu lectam.

Pascha autem ut accepit nuntium rebellionis Gautseddini, noluit cum eo agere de pace et ne inquisivit quidem in causas violati ab eo foederis. Sed misit statim adversus illum agmen ex exercitu Sultanico lectum et rebus bellicis satis instructum, ducibus Redhwano et Aga Selaho f. Salimi. Modicum illum exercitum, quia in aperto campo instructa acie dimicare non valebat, deposuit in oppido Beni Kothaïl, quod ad agrum Madanum pertinet, ut inde omnes Gautseddini actiones specularetur et ejus conaminibus invigilando eum impediret, quo minus finitimos principes Paschae socios laederet aut impugnaret. Eadem de causa litteras dedit Pascha ad Hasanum f. Imami Scharafeddini, principem castelli Cablani Tsadjeddini, confinem Gautseddini, atque ei praecepit, ut sedulo vigilando ditionis suae fines defenderet et praeterea quam plurimos scriberet milites, quorum opera Pascha nunc uteretur, si Gautseddinus quidquam moliretur, ad illum repellendum, et quos deinceps exercitui Sultanico validiori, quem missurus erat, tanquam auxilia posset adjungere.

In quum esset Jemanae status et pluribus locis exercitus starent sibi invicem oppositi, magnopere per Sultani legationem Paschae increvit auctoritas et dignitas, et quo suis major audacia, adversariis metus est obortus. Misit enim Sultanus Agam Hoseinum ad Pascham cum epistola laudatoria et muneribus eximiis et per hunc legatum simul ei tribuit dignitatem et munus Veziri Sultanici, ita tamen ut confirmaretur denuo in praefectura Jemanae. Die autem septimo Safari (a. d. 29 Jan. 1585)

1585) Homineus advenit Sanaam, quam introiit comitante Pascha, qui ei cum principibus et exercitu ierat obviam usque ad Hamar-Aaleb. Summam deinde animi laetitiam Hasanus ostendit per continuam tormentorum explosionem et festa, quae per septem dierum spatium Sanaae celebrari jussit dignitatis acceptae nuntium mittens quoque misit in omnes praefecturas suae terrae. Triduo post ad Pascham accessit Sinanus cum comitatu exiguo, ut ei acceptam gratularetur dignitatem et cum illo de rebus belli iniret consilia. Comitibus itineris utebatur, praeter paucos milites, principibus Abdalla f Jahjae f Mosfae, principe Suudae, Muhammede Alio f Schowmae et Abdalla f Kaami[a] f Schoweiae. Reliqui principes manebant cum exercitu Sultanico in Karane el-Waari, in regione Adari, bello occupati adversus Imami Hasani sequaces sociosque. Magno tunc honore Sinanum accepit Pascha et laetitiae suae eum fecit socium, qui accepti honoris haud remotissima causa erat per virtutem bellicam eam et prudentiam cum audacia conjunctam.

Die vero vigesimo primo ejusdem mensis (12 Februarii) gaudium istud nonnihil fuit diminutum per Gautseddini irruptionem improvisam in terram Paschae sociam. Misit enim ille validam militum manum, duce patruele suo Lothfalla f Radhieddini, principe castelli Djaranae[b], adversus eam Hadjdjae partem cui imperabat Abdarrahmanus f Abdarrahmani praeceperat autem Dhafirensibus, ut eodem die in easdem terras incurrerent hostiliter, ut sic Abdarrahmanus a duabus simul partibus impugnaretur. Egregie id consilium oppugnantibus cessit, praesertim per vigilum et exploratorum, quibus princeps Hadjdjae utebatur, incuriam et socordiam. Copiae enim illius subitaneo proelio lacessitae segniter paullulum pugnaverant et mox omnes terga verterunt eo autem citius in fugam se dederunt, quia neque Abdarrahmanus neque ullus alius ejus vice aderat princeps qui milites ordinaret et incitaret aut pudore vel minis praemiisve eos retineret. Ita e regione defensoribus destituta maximam rerum trahentes praedam et multos vicos depopulati altero die Affarum redierunt Gautseddini milites Dhafirenses item domum suam. Quod quum ab Abdarrahmano admonitatum esset Schamseddini et Hasano Paschae, misit ille statim Concaluum in illius auxilium cohortes quasdam ex exercitu suo lectas quae in castellis Hadjdjae sunt dispositae ut ea custodirent; Pascha vero videns non sufficere ad coercendum Gautseddinum exer-

---

a قليم b حجرع

erectum, quem in oppido Beni-Kothal disposuerat, constituit bello petere Gautseddinum ejusque sedem expugnare. Espropter misit principem Khidhrum, cognominatum Kolaak [a], cum copiis bene multis e Turcis et Arabibus et tormentis bellicis variae dimensionis ad oppugnandum Affarum, Gautseddini sedem. Radhwanum autem et Agam Selabum jussit cum copiis Sultaniis, quibus praeerant, proficisci ex oppido Beni-Kothal versus castellum Cahlanum Taadjeddini et ibi subsistere: id enim castellum Affaro est propinquum. Ejus vero castelli principi Hasano f. Imami Scharafeddini imperavit ut filium Izzeddinum cum delecta manu mitteret ad Radhwanum ut hoc duce militaret: quo facto et exercitum suum militum numero et robore auxit et Hasanum f. Imami Scharafeddini in obsequio Sultani continuit.

Vertit sese ergo Khidhrus per Imranum, in qua urbe tormenta bellica maximae dimensionis in praesentiarum reliquit, ad castellum Sojjidh al-Gerabi [b], quod antea dicebatur al-Dasemi [c], sed ab Hasano Pascha vi expugnatum, qui et in illo praesidium Turcicum collocaverat, propter nigrum adspectum eo insignitum erat nomine. Admodum propinquum illud erat Affaro itaque saepe ab hujus urbis principibus, imprimis vero a Mothahhero f. Imami Scharafeddini, oppugnatum, sed semper propter aditus difficultatem infelici successu conati erant illud expugnare. Juxta illud ergo in agro castra fixit Khidhrus et ex illorum tractuum incolis quam plurimos conduxit milites, quibus in bello adversus Gautseddinum uteretur. Nec diu post Sultanicas copias oppugnavit Gautseddinus ipse: die enim quinta Rebioe prioris (a. d. 25 Febr.) collegit cohortes complures sequacium et sociorum et milites Imami Hasani, quos secum Affari habebat et cum iis petivit castra Khidhri, sperans fore ut inopinatos opprimere posset: quapropter undique castra circumdata repente Khidhrum adoritur. Repellitur tamen post atrocem pugnam et nequidquam suos saepius ad vallum reducit: ac primum quidem pugnantes recesserunt Gautseddini et Imami Hasani milites, deinde in fugam sese dederunt et complures sunt caesi, quorum capita sunt resecta. Audita hujus expeditionis fama Radhwanus et Aga Selabus celeriter e castris prope Cahlanum cum copiis suis processerunt et occurrerunt militibus Gautseddini fugatis prope Affarum. Tunc vero a recente milite strages magna est facta militum lassorum, qui se in fuga rursus conjunxerant et per hostium agmen Affarum petere frustra conabantur.

Pau-

---

a الكحمى b سند الغرابي c ملاى

Pauci itaque redierunt cum Gautseddino ex omni illo agmine, quod Khidhri castra petiverat, multi quoque eorum sunt dispersi, plurimi interierunt. Perrexerunt deinde Redhwanus et Aga Selahus cum agmine suo ad Khodhrum et cum illo contenderunt versus vallem Kathabam [a], in qua horti erant Gautseddini, et omnem illum tractum depopulati redierunt quisque ad castra sua.

Ineunte hoc mense duplici expeditione feliciter admodum militavit Sinanus adversus Imamum Hasanum: et primum quidem Abdallam f Muthahhari cum delecta manu e Karano el Wusti inde misit ad ipsum montem Ahnoumi, qui cum medisset in exercitus Imami partem, etiamsi hostem altiorem occupare locum videret, non tamen dubitavit, militum virtute fretus, protenus manus conserere. Brevis fuit illa pugna, quam nec Sultanenses milites illi exspectarent, neque illos eum locum adscensuros esse opinarentur: hinc de loco suo deturbati mox in fugam ignominiosam se verterunt cum multorum militum occidione, et magnam munitionis partem hosti reliquerunt, qui ad castra sua se recepit praeda onustus. Paullo post altera vice per eundem ducem irrupit Sinanus in regionem Dhulemae [b], quae ad ditionem pertinebat Imami Hasani, et repulsis inde defensoribus magnum numerum virorum, mulierum et parvulorum ex ea abduxerunt Sinani milites, quos cum quadrupedum aliarumque rerum praeda ingenti ad castra in Karano el-Wusti posita hilares reduxerunt. Reliquam quidem praedam Sinanus militibus concessit, captivos vero omnes, sedium optione iis data, traducendos curavit in alias Jemanae regiones Paschae subditas secessuros.

Die septimo Rebiae prioris (a. d. 27 Febr.) comperit Schamseddinus f Mohammedis, incolis Nedjiae et quae cum iis affinitatis et societatis vinculo erant conjunctae, tribus Kedam [c] sese subtraxisse imperio Sultanico et misisse legatos de foedere ineundo ad Imamum Hasanum, postquam ejecerant e castello Koradhae praesidium Canethanense. Venerant autem sub imperium Sultaneum post amissum ab Abo Jahja Meswarum cum omni illo tractu, imperiumque erat Koradhae praesidium ab Izzeddino, qui tamen partem regionis Koradhae Abo Jahjae reddiderat, ut in praecedentibus memoratum est. Illa ergo gens strenuissima et apparatu bellico instructissima locisque munitis plurimis gaudens per indolem suam ab antiquo inde tempore omnis imperii impatientem et per Abi Jahjae principis

a عثابد b ثَجَر c قُدَم

pis quidem sui miserum statum invitata, decreverat sese conjungere cum adversariis imperii Otmanici, et eo rem pervenerat, ut, nisi brevi praeciperetur, palam Imami Hasani ejusque sociorum causam amplexura esset.

Clanculum ergo adversus eos expeditionem paravit Schamseddinus, simulans se venari velle in regione Thewilae e), quapropter omnibus ad venandum praeparatis profectus est in eam regionem cum militum et sociorum haud exigua manu, in eaque pernoctavit. Hanc vero insequentis diei pervenit in terram hostilem ex Thewilae regione cum militibus, unde nemo illum exspectaverat, et iter fecit cum summa celeritate et altissimo silentio, prorsus interdicto sclopetorum et sclopetariorum usu, et non retardavit citatissimum cursum, donec venerat medius inter reliquam regionem et castellum Koradhae, antequam incolarum quisquam ejus adventum perceperat. Tunc jussit suos incurrere in domos vicosque circumjacentes et captivos ad se ducere omnes quos invenirent majores minoresve natu viros ac mulieres. Quo facto in ejus potestatem venerunt id temporis, praeter plebejorum maximum numerum, magnates etiam complures et principes, qui licet fidem quondam et obsequium juravissent Sultano, tamen hujus rebellionis erant fautores et auctores, quos omnes jussit in vincula mitti. Tunc poenitentia ducti sunt, qui in castello Koradhae erant, et qui pauciores erant, quam ut illud defendere possent, exierunt illudque tradiderunt eodem die. Introiit igitur illud Schamseddinus et in eo pernoctavit cum amicis et principibus militibusque suis; imperavit vero eis ut mulieres omnes captas in unum ducerent locum ibique eas sancte custodirent, ne maritis earum aut patribus relatvpne reque causa daretur, quod religiose est observatum. Postero die omnes illae tribus iterum se dederunt in Sultani clientelam et obsequium, et idem factus est earum status, qui fuerat ante hanc rebellionis crisin. Dum praesidio valido Koradhae imposito Schamseddinus rediit Caucabanum et Hasano Paschae rei gestae caussam, modum et successum per litteras exposuit. Nec multo post responsum accepit laude et gratiarum actionibus plenum, quia sine sanguinis effusione per vigilantiam et celeritatem insurrectionis consilia represserat feliciter.

Non parum auxit Paschae hoc mense exercitum Khidhri ducis sui, quem Gautseddino nuper opposuerat. Sanaam enim arcessivit principem Abdallam f. Ib-

e) الثويلة

Idrisi Ali [a] praefectum Heimae [b] eamque cum nonnullis copiis pedestribus et equitum selectiorum cohortibus quibusdam integris dimisit ad ejus castra prope castellum Sajjidi al-Gorabi posita in terra Beni-Habasch al-Aasam [c], ut conjunctis cum Khaihro viribus eo fortius Gautseddinum impugnarent. Inprimis vero ejus expeditio illuc spectabat ut Gautseddini terras omnes quam maxime depopularetur et cuncta perdendo omni auxilio inde expectando eum privaret. Quamquam enim Khaihrus valde praeerat exercitui, neque ei nocere poterat Gautseddinus, minor tamen erat militum numerus, quam ut ex iis potuisset eligere cohortes satis firmas, quibus ad ejusmodi expeditiones uteretur.

Quo die autem Abdalla f. Idrisi Ali Sanaam reliquit, illuc advenit uxor Paschae, mater Haseini, quae sub finem praecedentis anni Meccam tetenderat, ut peregrinationem et solemnia sacra celebraret. Voluerat illa tunc adspectu gaudere filii Haseini, et per epistolam, quam mense Dsoulkaada ejus nuru ad Pascham afferebatur, eum ad se vocaverat Meccam, quasi filii videndi desiderio duceretur permagno. Is vero tunc erat Jemanae status ut Pascha nullo periculo uxorem suam posset Sanaam arcessere, quam, quum Jemanam primum petebat, in Aegypto reliquerat, ne bello tumultuque eam objiceret. Respondit ergo nuru, non sibi placere Haseini iter Meccanum, sed longe praeferre uxoris suae ad se Sanaam adventum. Mandavit ergo ei ut cum Khoudja Alio et Haseino interprete, ministris suis, illud iter susciperet. His vero quoque de hoc uxoris suae itinere mandata sua dedit, quorum alterum, Alium, praefectum constituerat peregrinatorum Jemanensium, alterum Meccam legaverat ad consolandum Hasanum f. Abi-Nomai Mohammedis f. Barcati [d], principem Meccae, de obitu patris ejus. Cum his ergo redit illa, et Haseinus cum Taizzum illam advenisse comperit, ei obviam misit filium Haseinum principesque et magnates, qui Sanaae erant, ut cum maxima pompa sedem suam intraret. Multi quoque principes socii, inprimis vero Schamseddinus, princeps Caucabanensis, munera miserunt, quae Paschae uxori adventanti offerrentur, omnia et egregia.

Accidit medio hoc mense pugna cruenta prope Zahirum in Djofo inter duos Saad-

---

[a] عبد الله بن ادريس على الداعى الاتقى. [b] الحيمة. [c] بنى حبش الاعصم.
[d] الحسن بن ابى نمى محمد بن بركات.

Sandjakbegos Sultanicos Muthahherum f. Mohammedis Schowaiae Hamzium * praefectum Djofae et Dhahirae, et Hafidhum f. Nasri Hamzium ejusque cognatos. Pugnatum autem est utrinque non odio vehementissimo atrociter admodum, ita ut, cum utrinque hastae et gladii essent rupti, collis adversariorum adhaerentes plerique ut eos suffocarent. Fugerunt tandem Hafidhi socii, quorum longe maxima pars interierat et vix pauci persequentium manibus sese eripuerunt. Ejus pugnae causa erat simultas antiqua, quae a patribus et proavis hereditario quasi jure ad illos pervenerat quaeque orta erat ex nece Schamseddini f. Imami Ahmedis f. Hosaini, vel secundum alios ex nece Mohammedis f. Hoseini, cujus sanguinis ultio nondum erat peracta: licet ille, stirpe tandem harum fuerit, mortem vindicatam voluisset. Avitum illud odium ut pridem utramque familiam saepius luctu repleverat et damnorum multorum fuerat causa, semper enim si ab hoste quodam alter impugnabatur, alterius auxilio hosti cuicunque adjungebantur, ita nunc quoque utramque haud parum laesit. Pascha enim aegre admodum ferens praefectos Sultanicos hac ratione viribus et potentia sua abuti ad se invicem laedendos, dum tumultus adhuc in Jamana essent imperio Otomanico adversi, principes quosdam et dignissimos quosque Arabes convocavit et ex illorum sententia, cum inducias unius anni illis indixit, tum castellum Zahiri Muthahhero abstulit et praesidio Sultanico ei imposito adjunxit imperio Otomanico.

Jam vero ad Gauteddini res quam maxime animum intendere coepit Pascha. Vidit enim non sine sollicitudine, copias quas ei opposuerat, etsi nuperrime per Abdallam f. Idrisi Alii adaucatae essent, non tamen pares esse comprimendo fortissimo illi principi, cujus ditionis maxima pars montibus praeruptis circumdata et interuxta non nisi a validiore et numerosiore exercitu posset subjici. Quando enim montis alicujus erat potitus Khidhrus, frustra militum non vero fortissimorum fecerat jacturam, nisi praesidio eum deinceps tueretur, quod quidem absque facere non poterat ob militum defectum. Accedebat, quod Gauteddinus non desinebat per litteras et nuntios sollicitare principes plerosque tribuum adjacentium eis suadendo, ut deficientes a Sultano se adjuvarent et libertatem amissam reciperarent. Et adhuc quidem nulla tribus ei opem tulerat, aut litteris hisce decepta ei se adjunxerat, contra vero omnes principes ad quos ejusmodi litterae erant

* المطهر بن محمد الشويع الحمزي.

erant missae, eas tradiderant Paschae et nihil prorsus Gauteddino respondebant. Metuendum tamen erat, ne continuis sollicitationibus tandem eorum praebentes externam ubique odiosissimam Otmanorum dominationem excutere inciperent. Cum Sinano ergo, quem paullo ante Sinaam advenisse memoravimus, consilium iniit Pascha de bello adversus eum fortiter gerendo, et placuit utrique non revocare exercitum, qui in castris in Karmo al-Waari positus Imamo Hasano erat oppositus, sed novos legere ex omni Jemana milites alumque componere exercitum, qui Gauteddinum ad obsequium Sultaneum reduceret. Sinanus ergo illius belli dux est creatus, et undique Sinaam convocavit Pascha milites quam plurimos, quot ad Sinani castra, quae locaverat ille prope templum Ferwae f. Mosikae al-Schahi, pretium dimisit. Exercitu ita justae magnitudinis comparato, milites omnes inspexit Pascha, eoque armilustrio peracto ducibus militibusque dedit suum cuique stipendium et praeterea largitionem amplam, qua eos magis sibi devinciret. Imperavit quoque Schamseddino, ut ex foedere agmen pararet ex exercitu suo, quod cum ille Sinano exercitu aggrederetur Affarum, et brevi accepit ab eo responsum, fore se obsequentem ipsius mandatis et majorum majorem etiam militum numerum, quam a se exegerat Hasanus. Quum vero Sinano Affarum petenti haud procul a Schamseddini regione esset transeundum, veniam petivit ab Hasano itineris versus Caucabanum, ut sic Schamseddinum ipsum adiret et ex ejus manibus milites acciperet, quos belli socios deinde haberet. Quod cum Paschae placeret et Schamseddino esset gratissimum, die quarto Rebiaa posterioris (a. d. 26 Martii, 1585) profectus est cum exercitu suo omnibus rebus necessariis instructissimo Caucabanum, eumque comitabantur praeter alios principes Muhammedes f. Hadii f. Muthahheri, qui ante triginta dies Sandjakbegi Sultanei munere erat ornatus, et Khoudja Alius, peregrinatorum Jemanensium anno superiore dux, cum donis splendidissimis et pretiosissimis, quae a Pascha Schamseddino offerebantur propter egregia ejus principis ad Hasani uxorem haud ita pridem missa munera. Prope Schibamum Sinano occurrit Princeps Caucabanensis cum propinquis, principibus et exercitu omni, et amice inter se sunt collocuti aliquamdiu, tum vero mansit ibi exercitus Sultaneus in tentoriis extra Schibamum dispositis. Sinanus autem cum nonnullis comitibus comitatus est Schamseddinum et cum summo honore eximiaque pompa intravit Caucabanum, conviviaque interfuit, quod Schamseddinus parandum curaverat. Egerunt deinde Sinanus et Khoudja Alius cum Schamseddino de rebus bellicis, et ex omnium sen-

mentanis duos scripsit hic epistolas, ad Gautseddinum alteram, alteram ad Alium Jahjam si forte eos ad pacem et obsequium reducerent. Illum quidem docuit Schemseddinus exitum probabilem rebellionis esse nuntiavitque ad obsequium Sultani laudando potentiam Paschae et fortitudinem exercitus jam adversus ipsum parati: hunc monuit ut prospiceret saluti suae et suorum et tradito castello Tholae rediret ad Sultani obedientiam, antequam exercitus Sultaneus adversus ipsum mitteretur ad Dhafiram-Hadjdjae ejusque potiretur. Nec diu post uterque respondit, Gautseddinus ferociter accusavit Pascham, ludibrio habuit Schamseddinum propter ejus obedientiam Sultano praestitam, et bellum longe paci praetulit. Alius Jahja vero dubitanter magis scripsit, ita ut in aperto esset, fructum ejus esse animum et paratum eum esse ad faciendum Sultani mandato, si modo conditiones proponerentur quodammodo gratae.

Propere ergo progressus est Sinanus versus Affiram ut Gautseddinum oppugnaret, et ea de causa rediit Schibamum, ubi exercitum reliquerat, quem refectum hilaremque invenit. Ibi acceptis auxiliis Caucabanensibus peragravit regionem Modiae et Aschmouri, donec venerat ad regionem Cahlam Tsadjeddini, ubi castra locavit. Accesserunt eo ad illum quatuor filii Hasani f Imami Scherafeddini, quos vestibus aliisque donis ornavit et secutus est eum exercitu usque ad ipsum castellum, juxta quod tentoria fixit. Mox ad Hasanum principem Cahlam, qui ea paralysi aegrotans ei obviam ire nequiverat, sese vertit ibique cum multo honore et splendido convivio est acceptus. Deinde donavit Hasanum ejus filios et nepotes omnesque principes et magnates et vero cujuscunque ordinis homines illius tractus tanta vestium honorificarum et auri argentique signati copia, ut omnes sibi per beneficia suum admodum devinxerit. Dumque ibi aliquamdiu commorabatur adjunxit sibi omnes principes ducesque, quos pridem adversus Gautseddinum miserat Hasanus: Khudhruum, Abdallam f Idrisi Alii, Ridhwanum et Agam Selahum f. Salimi, et copias quibus praeerant ibi contraxit. Dein eos cohortatus, ut plurimam adhiberent diligentiam et omnem darent operam bello, cum iis perrexit ad montem Djararum, qui conjunctus est cum castello Affirae et totius illius tractus est summum cacumen. Hunc asperrimum et quam maxime praeruptum montem expugnaturus agmina fecit quam plurima eaque longo intervallo alia alias loca constituit, unde signo dato adscenderent, sibi suisque militibus eum designavit locum, ubi aditus erat longe difficillimus. Ita cum numero militum longe plurimum valeret, speravit fore, ut non undique simul a Gautseddini militibus posset re-

repelli et coegit eum principem copias suas plurimum dividere cum magno suo detrimento. Gautseddinus tamen valde erat securus praeterquam enim quod Djaraa hucusque erat invicta, imperaverat paullo ante suis ut semitas corrumperent et viam ejus montis et aditum redderent illorum difficillimum speciali vero illius, id quod ipse nesciebat, non tamen egerant et plurima loca, ubi aditus, etsi haud quidem facilis, patebat tamen, reliquerant intacta.

Accidit hinc, cum die vigesimo Rebiaa posterioris (a. d. 11 Aprilis) agmina Sultanica ex loco quodque suo montem adscendere conarentur et Gautseddini milites omnes fere in illud agmen animum intenderent, quod Sinano duce irruebat, ut celeritas aliae cohortes aliis locis summis primum hostibus, in montes pervenirent culmen quae cum mox et a lateribus et a tergo adversarios nihil ejusmodi suspicantes aggrederentur, statim eos in fugam vertserunt. Celeriter itaque totius montis potitus est Sinanus eo die et omnia ejus loca munita vicosque omnes uno die recepit in deditionem excepto castello ejus montis ultimo, itidem Djaraa dicto quod postridie ipsi est traditum et dein aliis etiam munitionibus firmatum. Pauci tamen ex hostibus ab exercitu Sultanico sunt occisi, quum vix adversarii restitissent ovibus Imami Hasani, quos in eo monte statuerant, aufugerant Almonanum aliqui milites plerumque invulnerati adierunt cum Gautseddino castellum Affarum et intra ejus munimenta se receperunt. Occisorum autem capita resecta Sinanus primum Tiolam misit ut per urbem eam portarentur, quo quisque videret, quali successu ntereutus, qui copiis Sultanicis se opposuissent aut iis resistere annisus, dein sunt translata Sanaam. Praedam omnem Sinanus militibus concessit, exceptis mulieribus parvulisque, quibus ne detrimenti quid accideret, valde curavit. Castra dein posuit prope castellum Djaraae et obsidione absunt Affarum. Gautseddini sedem et munitissimum castellum unde tamen quotidie multi transfugiebant milites, quum sacii et auxiliarii longe plurimi Gautseddinum jam deseruissent.

Eodem illo die, quo Sinanus montem Djaraae expugnavit, copiae Sultanicae duobus aliis locis victoriam reportaverunt evidentissimam. Nam enim ejus diei immiserat Imamus Hasanus cohortes quasdam populandi gratia in regionem ipsi confinem, Sultani imperio subditam. Quod cum percepissent copiae Sultanicae, quae in castris erant in Kerane al-Wasri positis, statim prodierunt expeditae quasdam cohortes, quae Imami Hasani milites ex improviso aggressae profligarunt et in fugam jecerunt, multis necatis, quorum capita sunt resecta, multis quoque captis

Re-

Reliqui ad Affarum non redierunt sed aufugerunt quam maxime dispersi, alii in alias terras: ex copiis Sultanicis autem nemo desiderabatur.

Tertium autem proelium Sultanicis faustissimum eo die accidit in Hadjdja. Abdurrahmo f. Abdurrahmani f. Mothahheri mandaverat Pascha ut cum exercitu quo utebatur oppugnaret Dhafirum-Hadjdjae, cuique advenienti se opposuerat Abus Jahja cum multitudine sua, Dhafirensibus et Imami Hasani auxiliis. Isto proelio haud diu dubia fuit victoria, repulsam tulit Abus Jahja cum magna suorum clade et coactus est intra Dhafiri munimenta se recipere. Fractae tunc omnino sunt hujus principis vires fractusque alacer ejus et sociorum ejus animus, ut sese adversariis in aperto campo opponere deinceps non auderent.

Post expugnatum montem et castellum Djerane irruit exercitus Sultanicus duce Sinano in urbem Affarum, quae alto in loco condita, muro circumdata portisque occlusa, haud difficulter oppugnatores aliquamdiu potuisset repellere si a fortibus defensa fuisset militibus. Primo tamen impetu cum cepit Sinanus copiae enim Gautseddini, quibus illius defensio erat tradita, Sultanici exercitus undique irrumpentis vim non sustinuerunt et post segnem defensionem fugerunt ad Gautseddinum in ejus urbis munitissimum castellum. Intravit ergo exercitus Sultanicus suam urbem die tertio Djomadae prioris anni 993 (a. d. 23 Apr 1585). Tunc demum obsidione artissima Affari castellum est circumdatum undique, ut non potuerint Affarenses exire neque intrare: conabantur quidem Sinaniota repellere per continuam tormentorum explosionem, sed frustra ad egerunt annonamque fore laturent. Constituit tunc Sinanus Rindarum et Abdallam in clatiore urbis tumulo cum propugnatoribus quibus eos praefecerat, at cauxit Affarum non tantum operibus bellicis, sed et domibus contusis, quas milites habitarent, ut et ipsi melius frigus tolerarent et hosti omnem spem salutis abscinderent. Abundabant autem hace castra alimentis et omnibus rebus ad vitam necessariis, quarum Arabes circumjacentes et mercatores admodum largam copiam advehebant.

Expugnati hujus oppidi nuntius ad Pascham venit, quum Sinan aegrotus erat, ut obviam iret muneribus Sultaneis ad illum honoris causa per legatum missis. Erat is legatus Aga Alius Mohordar, quem ad Sultanum miserat Hasanus cum nuntio expugnatae urbis Saadae et interitus Ahmedis f. Hoseini al-Mouejjedi. Occurrit ei Hasanus usque ad locum Hamar Alab dictum cum exercitu Sultanico et principibus manstiusque Otemannis et accepit praeter splendidissima dona epistolam Sultani, per quam major Hasano tribuebatur honor et laus, quam ulli prae-

sedentium Pascharum Jemanensium unquam contigerat. Alia idem legatus munera Sultanica attulit Schamseddino principi Caucabani, et Sinano fortissimo exercitus praefecto, quem Pascha Sultano in primis commendaverat, unde factum est, ut statim Caucabanum proficisceretur et hinc pergeret ad castra prope Affarum posita ad Sinanum. Illum autem Caucabanum proficiscentem comitatus est, Schamseddini jussu, noster Codicis auctor, qui Schamseddini munera quaedam Sinano afferret, in quibus Codex erat Lexici celeberrimi Kamous [a], tam accurate et pulchre descriptus, ut auctor noster testetur se nunquam istiusmodi quidquam vidisse. Scriptus vero erat haud ita diu ante a viro Iracensi [b] Abu f. Nasri al-Hosaini al-Lahadjani [c], scriba quondam Mothahhari f. Imami Scharafoddini.

In initio autem obsidionis castelli Affari legavit Lothfalla ducem Belalum ad Pascham cum epistola, qua ostendit, partem regionis al-Scharaf, quae ipsius ditioni nunc adjacebat et antea ipsi fuerat subjecta, captam esse a Gauteddino, quo tempore Dammarmarum ab exercitu Sultanico obsidebatur et eam regionem dein a Pascha Gauteddino, animi et meum esse datam et confirmatam. Nunc vero rogavit, ut hanc quondam suam regionem, quam post Gauteddini rebellionem denuo vicerat et domuerat, rursus a Pascha acciperet dono. Libenter id ei concessit Hassanus et per mandata excelsa ejus regionis possessionem et imperium ei confirmavit, imperavit tum simul Lothfallae, ut agmen ex sociis et militibus suis cum praefecto militum a principibus lecto ad castra inclyta mitteret ad Affarum, cui mandato ille statim obtemperavit. Quamquam vero sic arctissime circumsedebatur castellum Affari, diu tamen duraturo videbatur obsidio, quia obsessi victu abundabant et Sinanus tormentis carebat gravioribus, quale unum Kindibrus in initio rebellionis Gauteddini secum traxerat usque ad Imranum, ubi vero reliquerat propter itineris in montana regione difficultatem et viarum asperitatem. Nunc ergo Sinanus Redhwanum misit, praefectum Modaae, qui istud inde advehoret. Convocavit ille omnes tribus regionis ejus cui praeerat, per quam via ad Affarum ducebat, et jussit unamquamque tribum illud trahere per terras suas usque ad earum limites, ubi occursuri essent alteri tribui, quae idem factura et tertiae illud traditura esset. Ita recentes continuo femis successerunt et intra brevi-

---

[a] كتاب القاموس المحيط للفيروزآبادي [b] من عراق العجم [c] الحسنى اللحجاني

-missimum temporis spatium illud transvectum est ad castra Sinani; quo facto nocte et interdiu Affari castellum glandibus est petitum et concussum.

Interea accidit inter Alium Jahjam et Sinanum commercium per epistolas et legatos, quod quidem Sinanus inceperat, respiciens ad litteras quas ad Selimum ed-dinum ab Alio Jahja paullo ante datas esse memoratum est, ex quibus compererat haud alienum eum esse a pace, si conditiones justae ipsi proponerentur. Non sine ratione animadvertebat Sinanus eos post cladem ante paucos dies per Abdarrahimum acceptam nunc etiam promtiorem fore ad pacem et obsequium. Ea propter monuit eum per litteras, ut castellum Tholae relinqueret imperio Sultanico et rediens in Sultani obsequium repugnantiae et delictorum rogaret veniam et condonationem; ita demum illum sibi familiaeque suae compensaturum salutem; non enim se dubitare, quin quiete habitare ipsi liceret Dhafiri in urbe et ibi frui stipendio Sultanico quod Pascha ei sine dubio concessurus esset. Respondit Alius Jahja sese accepturum ejusmodi conditiones, si non a Sinano sed a Pascha ipso proponerentur, eaque de causa rogavit, ut Ahmedes f. Mohammedis f. Hamzae el Hasani internuntius uti sibi liceret. Annuit Pascha, cui Sinanus haec omnia retulerat, roganti et dimisit Ahmedem cum mandatis de omni illa re ad Alium Jahjam Dhafirum. In conspectum ejus ut Ahmedes venit ingentis doloris specimina uterque ostenderunt, et primum tacite se invicem adspexerunt, tum lacrymas et ejulatum inter se miscuerunt aegritudine oppressi. Tandem tristitia superata de rebus suis egerunt et propositum est per internuntium Alio Jahjae, ut omni ditione Sultano tradita privatus viveret Dhafiri Haljdjae in urbe cum stipendio Sultanico, quam si accepisset conditionem, de reliquis quae statuenda viderentur deinceps agerent. In eo statim acquievit Alius Jahja, rogavit tantum, ut fratri Gautseddino simul pax daretur et ditionis suae imperium ei in posterum concederetur, quemadmodum ante rebellionem, ea conditione, ut apparatum belli Sultanicum, quem secum habebat Affari, Paschae traderet. Eam petitionem autem ut a Sinano Paschae est proposita, hic omnino rejecit, affirmans nullam fore Gautseddino salutem nisi tradito Affari castello. Reliquit ergo Alius Jahja fratris et socii negotia et suam tantum rem curare incepit. Traditum est nunc quidem omne hoc negotium Sinano, qui cum Alio Jahja convenit mense Djomada posteriore hujus anni, (Aprili Majo); cumque sibi invicem occurrerent, magna commiseratio Sinanum, durissimum illum severumque virum, tetigit et magnam vim lacrymarum effudit propter illius principis tristem conditionem, neque ob perditum ejus statum primo accipere volnit

 de-

donum, quod ei dari jusserat Alius Jahja, quod accepit tandem necessitate coactus, ne principes animum majore etiam tristitia afficeret.

Compositae tunc sunt inter illos hae conditiones pacis: ut Alius Jahja castellum Teolae dederet et cum stipendio Sultanico, quo sustentaret familiam, liberos et asseclas, esset ex sequacibus imperii Otsmanici; ut Dhafiri Hadjdjae in urbe, quorum bona ejus transferre ipsi liceret, secure viveret tanquam homo privatus sine regiminis aut castelli ullius dominio. Deinde constitutum est, ut quidquid in castello Teolae esset apparatus bellici, tormentorum armorumque uti et pulveris nitrati, plumbi, ferri, alia et ejusmodi rerum, id omne transiret ad Pascham; reliqua omnia, sed publici tantum octava pars, transveherentur ad Alium Jahjam ut porro Ibrahimus frater ejus, Teolae praefectus, et Ahmedes filius ejus stipendio fruerentur Sultanico. De Dhafirensibus denique est decretum, ut in eodem essent statu, quo ante rebellionem fuerant et rebus suis deinceps uterentur, quemadmodum antea, sub obsequio Sultani; ut spondérent pro Alio Jahja, nec paterentur illius apud se commorationem, si ab illo quidquam in posterum ageretur, quod ad bellum necessario tenderet. Pro Dhafirensibus tandem sponderent Ahmedes f. Mohammedis et Abdarrahmus f. Abdarrahmani, qui duo principes, si quidquam ab iis ageretur, quod ad rebellionem aut inobedientiam spectaret, eos statim conjunctis viribus bello adgrederentur. Quibus omnibus constitutis rediit Sinanus ad castra Sultanica prope Affarum et Alius Jahja Dhafirum. Pascha autem post paucos dies omnia haec adprobavit et eas conditiones habuit ratas. Profecti ergo sunt principes nonnulli Dhafirenses, qui Alii Jahjae pacem, secundum conditiones pacis, castelli Teolae deditionem curarent, primo Caucabanum, deinde cum Isaeddino Mohammede f. Hasem f. Selahi ul Hamsi, quem Schamseddinus iis itineris dederat comitem, versus Teolam et ibi cum Defterdario Mustapha sunt collocuti. Exposito autem itineris consilio ut explorata rerum statu, de quo ad Mustapham retulerat Pascha paullo ante eorum adventum, veniam petiverunt colloquii cum iis qui in castello Teolae obsidebantur, ut iis ea quae evenerunt annuntiarent et de conditionibus pacis, inter quas deditio illius castelli erat, redderent certiores. Annuente Mustapha noctu accesserunt illi ad castellum et causam adventus exposuerunt; quo facto hortati sunt obsessos, ut se intra castellum reciperent et Alii Jahjae litteris, quas afferebant, obedirent. Non tamen illud placuit Ibrahimo castelli praefecto, qui monitis sui effecit, ut legatis responderetur, castellum pertinere ad eos, qui illud huc usque defenderant et in po-

posterum conservarent, eos obedire Ibrahimo, vituperare Alium Jahjam, nec udituros castellum ex ejus mandato. Quumque neque Alii Jahjae literas nec legatorum quemquam vellent recipere, neque attendere ad eorum sermonem qualemcumque, coacti sunt Dhafirenses re infecta redire Caucabanum. Omnem deinde istam rem Schamseddinus et Defterdarius Mustapha ad Pascham retulerunt, in eo consentientes, non Alii Jahjae culpa, sed per Ibrahimi pervicatiam et rebellionem accidisse ut deditio Tolae, de qua convenerat, nondum habuisset locum. Alius autem Jahja ut comperit neque admissos esse legatos, nec deditum Tolae castellum secundum mandatum suum, imperio Sultanico, metuit, ne Pascha opinaretur eum perfide egisse et sese sincerum atque integrum fuisse in nequicquam conditionibus a Pascha sibi propositis. Hanc sese per litteras et legatos vertit ad Sinanum, quo sese culpam vacare ostenderet, deinde ad illum sese convertit ipse, ut crimen a se amoveret. Cum multo honore excepit eum Sinanus et tentorium ei parari jussit juxta illud quod ipse habitabat; effecit autem cum adventus ejus ad castra Sultanica, tum aperta omnis rei expositio, ut Sinanus eum insontem et innoxium haberet et apud Pascham crimine purgaverit.

Quo tempore autem Alius Jahja adhuc in castris commorabatur Sinani, accedit comites Mohammedis f. Hadii potundi per vim castelli Meswari. Quum adhuc in partibus staret Alii Jahjae, nunquam jam voluerat quoddam ejus castellum ei surripere et imprimis ita conatus erat eum privare primum castello Modane, tum castello Meswari, quae communia autem in Paschae census emolumentum evenerant. Jam vero post perfidam ejus ad Sultanum transfugiam, multo quidem honore eum affecerat Pascha et Sandjakbegi suo ornaverat munere, sed adhuc carebat ditione, cujus regendae intensissimo flagrabat desiderio. Sollicitare ergo coepit et clanculum ad rebellionem incitare incolas Meswari, nec desiit proceres et infimos hominum promissis et donis sibi devincere, donec multos reddidisset ad defectionem a Sultano proclives. Erat autem vir notae virtutis bellicae qui saepius cum parva militum copia multo numerosiorem profligaverat hostem. Accidit autem nunc, ut exploratores ei nuntiaverint unum e castellis Meswari, Beit-Fais * dictum, non custodiri nisi a parva militum manu; erat autem illud altissimum

* بيت فايس

mum ejus montis castellum, in quo frumentum, pulvis nitratus et plumbum conservabatur. Praecepit ergo omnibus, qui ipsi adhaerebant ipsumque praefectum constituerant, ut in locum quendam prope Meswarum convenirent noctu diei undecimae Djomadae posterioris (a. d. 30 Maji). Sinano vero ante tempus constitutum conatus est Alium Jahjam in suas trahere partes, quod eum aperte facere non auderet, ita tamen cum eo egit, ut de ejus consilio deinceps nullum remaneret dubium. Venit enim ad portam tentorii patrui sui et ei adstans confessus est opprobrio se esse dignissimum, cumque Alius Jahja ejus poenitentia commotus eum ad se vocavisset, obtulit ei gladium ornatissimum et pretiosissimum, quem Pascha ei dono dederat, quem quum Alius Jahja nollet accipere, juravit se eo non esse dignum, neque eo deinceps velle uti; nec tamen aut per ejus actiones aut per insequens colloquium inductus est Alius Jahja, ut pristinam renovaret familiaritatem; projecit tandem Mohammedes eum gladium, ostendens, se nihili facere dona Otsmanica, sed eum reduci curavit Alius Jahja ad illius tentorium. Convenit ergo cum sociis clam Sinano et sine ullius militis aut ducis Sultanici notitia, ad Regulum tempore constituto, et licet aegre ferret plurimos conjuratorum opera sese subtraxisse, cum iis tamen qui aderant profectus est noctu et advenit ad portam Beit Foisi. Socios tunc omnes abscondidit paullo inferius, superans ut signo dato protinus concurrerent; ipse solus ad portam remansit. Quae cum aperiebatur mane, nullum enim exspectabant hostem, statim ille intravit stricto gladio et domum petiit praefecti Ahmedis f. Jahjae al-Nemiri *, ut eum interficeret; quem cum extra domum comperisset, adscendit tectum illius domus et per sclopeti explosionem et altum clamorem suos hortatus est et ad expugnationem castelli concitavit. Frustra tamen illud fecit: socii enim ejus portam invenientes clausam omnes aufugerunt eumque ibi reliquerunt. Ipse coactus est sese praefecto tradere et in vincula est conjectus. Sinanus autem ut audivit eum clam omnibus e castris esse profectum intellexit eum petivisse Meswarum, quia noverat quam aegre tulisset, ejus ditionis imperium Schamseddini esse concessum. Misit ergo statim praefectum auxiliorum Caucabanensium cum sex manipulis ad eum montem, qui ubi illuc advenerunt eum in carcerem conjectum esse intellexerunt. Ad

---

* النميري.

Ad Schamseddinum autem praefectus Beit-Faki retulit quaecunque acciderant, et responsum accepit laudatorium per Mordjanum Karamanum. Majus tum praesidium ei castello est impositum et Mohammedes f. Hadi jussu Paschae Sanaam adductus ibi in carcerem est conjectus et temeritatis dedit poenam gravissimam.

❀

CAPUT SEPTIMUM.

Incitante Imamo Hasano, Selahus f. Alii expeditionem suscipit in regionem Khaulanensium. Expellitur inde, Paschae jussu, cum exercitus interitu et ditionis suae gravi damno. Corroboratur exercitus Sultanicus in Karano al-Waari. Alii Jahjae iter cum Sinano ad Tsolae castellum. Colloquuntur Schamseddinus et Mustapha f. Thaheri. Alius Jahja, post frustraneas multa consumina castellum Tsolae tradendi Sultano, cum Sinano adiit Sanaam. Ibrahimus f. Mothahheri Tsolae castellum tradit Paschae, mediatoribus usus Mustapha et Schamseddino. Praesidium validum ibi disponit Pascha. Ibrahimus f. Mothahheri, Mohammedes f. Schamseddini et Alius Jahja his temporibus Sandjakbegi creantur. Sinanum proficiscitur Hasanus. Incolae Dholemmae se submittunt Sultano. Sinanus cum exercitu magno mittitur ad montem Ahnoumum adversus Imamum Hasanum.

Grave interim senimque gravius factum est bellum adversariis imperii Otsmanati: quique adhoc Sultano obsequium denegabant satis habebant, si se defendissent et Paschae exercitibus intra munimenta sua se tenentes restitissent. Tres enim hostes Sultani qui supererant, Imamus Hasanus, Gautseddinus et Ibrahimus f. Mothahheri eo jam erant redacti ut semper se intra Ahnoumi, Affari et Tsolae munimenta retinerent, neque unquam in apertum descenderent campum. Alius enim exercitus Sultanicus in Karano al-Waari erat dispositus et montem Ahnoumi obsidebat, alius Affarum arctissime claudebat obsidione, tertius stabat adversus castellum Tsolae idque ad incitas ferme redegerat. Voluit ergo Imamus Hasanus, cui uni adhuc istud licebat, per nuntios quoquoversus missos, Arabes ad bellum incitare et novum hostem excitando milites Sultanicos a se sociisve suis avocare. Quod ut frustra saepius conatus est, tandem effecit in tractu Khaulanensi. Post expugnatam enim a Pascha Djaranam et Affari obsidionem nuntii prae-

fec-

fectum quendam ad Haradjam [a] et ejus urbis regionem, qui ex illo tractu equites conduceret quam plurimos et cum illis proficisceretur ad Selahum f. Ali Mongjedium Hasanum, principem Atheiri [b] qui quondam exercitum Sultaneum Omm-Lailam obsidentem continuis impugnaverat excursionibus, quemque nunc per litteras incitaverat et ne perduxerat ut, irruptione in regionem Khaulanensium facta, corrumperet in eo regione quidquid posset. Neque abnuerat ille hanc adversus Paschas socios expeditionem et eo libentius illam nunc susceperat, quia Nedjran incolae, quorum rebellionem et brevi secutam submissionem capite praecedenti exposuimus, illo tempore haud dubie insurgere coeperant. Exiit igitur Selahus f. Ali cum militibus quos colligere potuit omnibus et auxiliariis equitibus ab Imamo Hasano conductis et ad illum missis, a regione sua et intravit inopinantibus omnibus regionem Khaulanensium. Quamquam incolis harum tractuum nota esset ejus fortitudo et ipse amicitiae vinculo cum haud paucis Khaulanensibus esset conjunctus, multi ad eum confluxerunt ut plurimum infimae conditionis viri, quorum adjumento usus est in depraedando alias atque iterum alias regiones. Paucissimi tamen ex nobilioribus Khaulanensibus ei se adjunxerunt: in aperto enim erat hanc expeditionem nec sapienter esse conceptam nec cum consilio peragi. Destitutus enim erat Selahus horreis, opibusque carebat, unde eum sustentaret et quod maximum est, deerat ipsi exercitus valens et disciplina militari imbutus, quocum hostem quandoque impugnaret, deerantque loca munita ad quae se reciperet, quando per exercitum Sultaneum quem brevi exspectabant, repelleretur. Perspiciebant denique cordatiores omnes non id egisse Selahum f. Ali sua causa, sed Imamo Hasano istud esse consilium, ut via hostium exercitum a se revocaret.

Hand diu post adventum nostrum ad Pascham irrupisse eum in terram Sultano sociam et obsequentem et longe lateque vagari per regionem Khaulanensium ut omnia corrumperet aut praedaretur. Statim ergo unum e principibus, qui in castris Karani al-Waari erant in regione Adar, Aliam jussit cum militibus quibus praeerat Sultaneis celeriter proficisci et viam Haidani sequendo intrare Khaulanensium regionem, praeterea Mustaphae praefecto urbis Raziki imperavit ut eodem contenderet per aliam viam, et Hoseino praefecto urbis Saadae mandavit ut a Saada in-

[a] Kerjeh, الحرجة. [b] مطابر et مطاير scribitur in Cod. sine punctis discritnicis; priorem lectionem praeferendam duxi.

inde Selahum f. Alii impugnaret: ut ergo undique eodem tempore petitus cum praedatoria manu prorsus interiret. Hanc mutuo motem gesserunt omnes illi principes et celeriter militibus collectis regionem Khaulanensem petiverunt. Quod ut comperit Selahus f. Alii, iis resistere non est ausus, sed conatus est per celerrimum iter se recipere ad montem Beni Aufani [*], ut illa per loci asperitatem aliquatenus defenderetur. Per consilium vero hoc in perniciem ruit suam: plerique enim ejus milites et socii equitesque Schamenses omnes sese dispeserunt et fugam capessentes in regionem quisque suam se receperunt, ut cum paucis modo illuc adveniret. Facile ergo omnem Khaulanensem regionem receperunt principes Sultanici et rebellionem quorundam ejus regionis pagorum graviter ulti, obsides abduxerunt inde haud paucos praesertim ex numero eorum, qui aut ad rebellionem inclinaverant aut Selaho sese socios adjunxerant. Hinc contenderunt copiae trium illorum principum jam in unum exercitum junctae post pacatam omnem, quae insurrexerat, regionem ad ditionem Salahi, ut eam expugnarent et Sultani subjicerent imperio. Et adhuc quidem Athâra regio, asperrima illa et fortissimis abundans viris, quamque bellicosissimae circumdabant Arabum tribus, nunquam fuerat expugnata, neque ullius externi principis dominio per vim et arma fuerat subjecta; per foedera tantum, societatis munitae, ejus principes nonnunquam regibus quibusdam fuerant juncti. Haud difficulter tamen nunc absente Selaho et dispersis ejus copiis exercitus Sultanicus omnem illam regionem occupavit sedemque ejus principis victor intravit. Hinc ergo praeter omnium rerum praedam, quam in terris hostium vim et direptionem nondum passis invenerant locupletissimam, codices quam plurimos abstulerunt, quorum numerum ingentem Selahus ejusque proavi collegerant. Deinde ad Pachsam principes maserunt rerum feliciter gestarum nuntium et redierant cum copiis suis ad loca, quae ante hanc expeditionem tenuerant. Ne autem interea exercitus Sultanicus in castris Karanu al-Waari per discessum principis Alii quidquam detrimenti pateretur, miserat Pascha Khoudjam Alium ad ea castra cum copiis multis et bellico apparatu necessario: tormentis vero tormentis bellicis variae dimensionis, frumento denique et stipendio. Hinc vero factum est, ut post felicem expeditionis illius exitum et reditum copiarum principis Alii, exercitus ille egregie fuerit auctus et ad oppugnandam Imamum Hasanum multo paratior factus.

In-

[*] بنى عوفان.

Interea Alis Jahjae iter versus Sinanum ad castra Affari de quo paullo ante exposuimus, occasionem dederat commercio per epistolas inter hunc praefectum et Hasanum Pascham de rebus Tsolaeis. Et constitutum fuit ea Paschae voluntate, neque obnuente Alio Jahja, ut hic cum Sinano ad Mustaphae castra se converteret et ipse colloqueretur cum iis, qui in Tsolae castello obsidebantur et adhuc ejus mandato noluerant obedire. Non enim dubitabat Alius Jahja, quin si ipse adiisset Ibrahimum f. Mothahheri et ejus castelli praesidium, atque ita hi certo cognovissent ipsum in obsequio et clientela esse imperii Otsmanici, sine ulteriore mora se quoque submissuri essent imperio Sultanico et castellum Paschae traditura. Die ergo tertio decimo Djomadae posterioris (a. d. 2 Junii 1585) profecti sunt Alius Jahja, quem proceres Dhafiri Hadjdjae complures honoris causa comitabantur, et Sinanus ex castris ad Affarum positis et pernoctarunt in urbe Modaea, unde postridie pervenerunt ad castra Tsolaea. Die autem post eorum adventum altero legatum misit Alius Jahja ad Ibrahimum et reliquos obsessos, qui ei adventum suum annuntiaret et deditionem castelli postularet. Frustranea tamen fuit ista legatio, uti etiam colloquium, quod paullo post ipse cum Ibrahimo habuit, successu omni caruit, et nec ratiocinatio, neque exprobratio criminis, nec perjurii criminatio quidquam effecerunt ad illius praefecti animum flectendum. Hujus pertinaciae et vero temeritatis causa erat in Ibrahimi consilio se ipse comparandi plura quaedam bona et commoda pro se suisque, quam quae Alius Jahja pro iis in deditionis pacta stipulaverat. Eamque ob causam, quum per fratris adventum certo comperisset ad Sultani sequacem eum pertinere, nec quidquam amplius ab illo esse exspectandum, miserat clanculum legatum ad Defterdarum Mustapham, ut cum hoc ageret de castelli deditione et per eum Paschae veniam rogaverat ad utendam moderatoribus Defterdario Mustapha et Schamseddino Ahmede. Quod ubi comperit Hasanus, statim per litteras principi Canzabanensi praecepit, ut se converterent ad Defterdarum et cum illo de hac re ageret, clam Alio Jahja et reliquis. Descendit ergo Schamseddinus cum sociis sequacibus et consiliariis ad agrum Hauschan, qui est in montibus Tsolae, et Mustapham docuit adventum suum in vicum Sirwum [a] dictum. Ad quem locum cum Defterdarius accepto hoc nuntio brevi post accessisset, occurrerunt sibi invicem cum honore summo et mutuae amicitiae specimina mu-

[a] [illegible]

multis. Erat enim inter eos firma et sincera amicitia, quam inierant, vivo adhuc Mohammede f. Schamseddini, quum in agro Hauschani castra posuisset Mustapha in superiore Tailae obsidione, quamque deinceps semper servaverant et coluerant. Ingressi domum quandam et ex Mustaphae more domesticis omnibus e conclavi, quod intraverant, de rebus Ibrahimi diu egerunt et omnia, quae facienda volebantur, constituerunt. Finita consultatione redit Mustapha ad castra sua, postquam Schamseddino Caucabanum redeunti egregia dederat munera, inter alia annulum, quem gestare solebat ipse, cujus pretium trecentorum erat nummorum aureorum.

Sinanus autem postquam cognovit frustra Alium Jahjam omnia conatum esse, ut Ibrahimo deditionem castelli Tailae persuaderet, finem fecit colloquiorum et commercii omnis et paravit se ad iter faciendum Sanaam cum Alio Jahja. Die ergo 17 Djomadae (a. d. 6 Junii) profecti sunt ad Paschae sedem, quumque Hasano nuntiatum esset eos advenire et appropinquare, jussit eos unum diem commorari in Dhilaa, ut interea pararetur exercitus Sultanicus, qui Alio Jahjae occurreret eumque honoris causa comitaretur. Altero igitur die ex quo Tailam illi reliquerunt jussit Pascha filium Hasanum Beg et omnes principes et magnates cum copiis Sultanicis, quae Sanaae erant, obviam ire Alio Jahjae usque ad Mindjalum, et intravit eo die Tailae quondam princeps Paschae sedem cum multo honore et insigni pompa. Ad Ghomdanum ut advenit in praesentiam Paschae, acceptus est ab illo amicissime, qui manu ejus prehensa coram omnibus eum amplexus est Hasanus. Affecit deinde eum multo honore donavitque eum duabus vestibus pretiosissimis et honorificentissimis, quas Sultanus quondam Paschae dono dederat, et benignissime se gessit erga ejus itineris comites. Hunc ad convivium eum adduxit splendidum, quod in ejus adventum paraverat, et in Sinani domo Sanaae eum habitare jussit cum comitatu suo. Postridie vero iterum vestimenta multa vasa pretii, duos equos Arabicos praestantissimos, gladium eximium et trecentos nummos aureos ad eum misit nec desiit beneficiis eum consolari et quotidie eum ad se arcessere, donec sedatus esset ejus animus et sine taedio aut aegrimonia in Paschae praesentia versaretur. Ibrahimus interea f. Methahheri misit, post discessum Sinani et Alii Jahjae a castris Tailanis, quendam e principibus, quos secum habebat, ad Defterdarium Mustapham et Ahmedem f. Mohammedis f. Schamseddini et per eum hosce principes rogavit, ut mediatores essent inter se et Pascham in omnibus, quae pertinerent ad castella

Tai-

Taelae deditionem. Simul per eundem legatum conditiones tradidit, quas exposceret, in quibus praeter alias haec erat, ut ipse Sandjakbegi Sultanici munere ornaretur et omnibus, qui aliquo munere aut dignitate in castello essent praediti, securitas concederetur et venia exeundi cum bonis omnibus, quorsum vellent. Quod quum ab illis principibus Paschae esset nuntiatum, ex multis conditionibus, quas praeter modo laudatas Ibrahimus proposuerat, alias concessit Hasanus, alias recusavit, adjecitque in hoc responso ad principes illos misso, se nihil majus unquam concessurum Ibrahimo, quod si secundum illas conditiones, quas posuerat Pascha, tradidisset castellum imperio Otomanico, se non dubitare, quin e re sua egisset Ibrahimus: sin recusavisset eas, se nihil amplius cum eo acturum, eam quamque abscessorum conditionem, ut sine dubio haud ita diu post in suam venturi sint potestatem. Retulerunt mox Ibrahimo Mustapha et Schamseddinus, quid sibi respondisset Pascha eumque impulerunt ad properam castelli deditionem. Nec abnuit ille, et rescripsit sese traditurum castellum, praesentibus duobus mediatoribus et omnino absentibus Abu Jahja et Sinano, nec non praesente Hasano Pascha, integrum conditiones prouti Pascha eas constituerat, sine exceptione se accepere omnes. Quod cum Paschae innotuerat, statim se ad illud iter paravit et Abu Jahja Sinanoque jussis Saanae commorari profectus est noctu diei 22 Djomadae posterioris (a. d. 11 Junii) cum filio Hoseino et principum militumque comitatu, praelucentibus facibus, ita ut sub ortum solis jam advenisset ad Menkalum. Quumque accederet Hedjram-Saïd, Hamadani pagum, occurrit ei Schamseddinus cum amicis et exercitu, qui omnes acceptus et vestis ornatus Pascham comitatus est ad castra Taelana. Introivit autem Hasanus urbem Taelam una cum Mustapha f. Thaheri, qui paullo ante extra urbem ei obviam processerat et in hujus principis domum se recepit, in qua convivium in ipsius adventum erat paratum. Eandem deinceps aliquamdiu habitavit: principes et milites omnesque itineris comites in tentoriis sunt dispositi, in castris Taelanis. Paullo post adventum jussit Pascha, ut Schamseddinus et Mustapha Ibrahimum adventum suum docerent et postularent ut res, de quibus inter illos convenerat, jam exsequeretur. Ille vero admodum cunctatus est et consentientibus suis recusavit tandem castelli deditionem, nisi laetiores et honorificentiores conditiones sibi proponerentur, quam quas per mediatores Pascha commiserat. Tunc vero neque indignationem, neque iram continuit Pascha, quem frustra suscepti itineris et Ibrahimi haesitationis quam maxime taedebat, et affirmavit, non alias se daturum

 con-

conditiones, quam quas pridem proffiterat, quae in manus Ibrahimo placerent, scivit, se non iterum litteras aut legatos ad eum missurum neque ab eo missos admissurum. Hae ergo occisiones haud dubiae animo fregerunt Ibrahimi animum, ita ut non ulterius moram quaereret et eodem die misserit duos principes, Ahmedum f. Thahiri ex principibus Dsamari[1], doctrinarum ethicarum peritissimum virorum, et Nasirum f. Hasani Hamirum Dseifano[2] oriundum, qui curarent conditionum confirmationem et subscriptionem. Quae res ut sine ulla cunctatione per eos fuit absoluta, redierunt ad Taelae castellum a Pascha largo donati. Constitutum autem erat, ut tradito Taelae castello Ibrahimo concederetur Sandjakbegi Sultanici munus et stipendium, et Ahmedi f. Alii Jahjae stipendium quotidianum centum nummorum Otsmanicorum: quidquid vero in castello inveniretur ex bonis Alii Jahjae et Ahmedis f. Alii Jahjae, id omne aequaliter divideretur inter Pascham et Ibrahimum, ita ut ne minimam quidem ejus partem reciperet Alius Jahja; praefecto autem et ministris Ibrahimi liceret transportare bona sua omnia ad quem locum vellent ex terra Sultanica, et quicunque ex eorum numero transire cuperet in Sultani ministerium ei concederetur solitum stipendium; omnis porro apparatus bellicus, tormenta Sultanica, arma, pulvis nitratus, plumbum et reliqua ejusmodi transirent ad imperium Otsmanicum; Ibrahimo denique in pabuli et frumenti compensationem Pascha daret duo millia aureorum nummorum. Jussit dein Pascha consiliarium Hosainum Jaredji intrare castellum et in eo commorari cum agmine militum, ut curam gereret eorum, quae intra castellum pertinebant ad bona Sultanica. Statim tunc coeperunt obsessi bona sua omnia et quaecunque ipsis per conditiones erant concessa e castello auferre. Ibrahimus quidem et Ahmedes f. Alii Jahjae in urbem Schibamum-Hawal, alii alium in urbes aut regiones, ita ut die 26 Djomadae posterioris (a. d. 16 Junii) non remanserint ibi, nisi duo illi principes cum militum manu exigua. Religiose autem in omnibus hac re fidem servavit Pascha, quin multo etiam plura in obsessorum emolumentum et commodum fecit, quam inter illos pacto constitutum fuerat. Disposuit enim manipulum militum ad castelli portam, qui curaret, ne quisquam illud intraret nisi jussu suo et ne quisquam obsessorum impediretur in transportandis bonis aut uxoribus parvulisque, camelos praeterea Ibrahimo concessit, qui ipsius bona transfer-

---

1 ثمار 2 كيفلي.

ferret Schabanum, denique, quod nullus unquam victor erga victos fecit, unicuique ante migrationem post eorum submissionem nonnullos dedit nummos aureos, ut ita omnes haberent unde viverent et se suosque sustentarent donec cujusque status in nova sede esset redintegratus.

Matutino ergo tempore dicta diei exierunt Ibrahimus, Ahmedes et omnes eorum socii rendei ex castello; cumque ad portam ferream a, quae infima castelli erat porta, pervenissent, occurrit iis Hoseinus f. Paschae cum exercitu Sultanico qui eos ad Pascham est comitatus. Hi omnes adfuerunt convivio in eorum honorem parato et epulis finitis Ibrahimo Sandjakbegi munus cum omnibus, quae ad illud pertinent, nummis, vestimentis, reliquisque rebus est traditum. Ahmedes ulii et omnes proceres et magnates, qui Ibrahimum comitabantur, vestimentis et nummis large sunt donati. Duravit autem obsidio castelli Tsolae novem menses si novem detraxeris dies, unde factum est, ut haud pauca alimenta prorsus deficerent, alia parce modo superessent. Abundabant ad finem usque obsidionis butyrum, mel, lentes, fabae et oryza; triticum vero ea paucitate aderat, ut parvus ejus modius venderetur nummo aureo, ovis quatuordecim, bos triginta nummis aureis constabat. Multi vero ex obsessis morbis abripiebantur durante obsidione, ita ut cum septingenti homines castellum reliquerint, trecenti et sedecim per morbos interierint. Aerumnas tamen obsidionis eorum libenter sunt passi et non transfugit ex eorum numero nisi unus vir ex Hedjdjadjis b.

Tsolae castello imposuit dein Pascha praesidium validum Turcorum et summae ob ejus expugnationem laetitiae plurima dedit specimina. Victoriae nuntios misit ad omnes regiones praefecturae suae et ad principes omnes imperii Otomanici; copiis quae istud castellum tam diu circumsederant plurima dedit munera, omnibus auxit stipendium multos ad altiorem evexit gradum. Vexillum magnum erigi jussit per Mustapham f. Thahiri supra domum altissimam quae in montis cacumine erat exstructa, et dictum eventumque gaudium verbis significavit. Neque illud faciebat sine causa, erat enim Tsolae castellum in munitissimis et celeberrimis totius Jemanae, neque ullum erat firmius illo, neque a fortioribus habitatum et circumdatum familiis tribubusque. Nunquam istud ereptum fuerat regibus Arabum, neque ante, nec post Mohammedis tempora, quod antiqui et recentiores his-

a باب الحديد. b بنى حجاج.

historici et itinerum saepius observaverunt, ac licet saepius obsessum et oppugnatum fuisset, nemo tamen id potuerat expugnare. Praeter alios imprimis Esdemirus Pascha illud capere intensissime cupiverat et primum per duos menses illud obsidione cinxerat, quo tempore exacto post multa damna et plurimorum militum interitum coactus fuerat, salvis Taolanis, re infecta redire Sanaam; altera vice idem istud oppugnaverat una cum Mustapha al-Nasschar cum exercitu magno Sultanico et omnibus copiis Arabicis provinciae Jemanensis, ad quos accesserant Schamseddinus f. Imami Scharafeddini et Nedharus [a] princeps castelli Habbi [b] et praeter hos viginti et quod excurrit Principes et Sandjakbegi cum copiis quisque suis. Licet vero summa vi illud aliquamdiu fuissent aggressi, ita ut post triginta annos vestigia ejus obsidionis haud pauca remansissent, non tamen id ceperant, cum per obsessorum fortitudinem et loci situm munitissimum, tum propter duorum principum dissensionem, quae victoriae spem omnem recidit et Esdemirum coegit iterum spe frustratum Sanaam reverti.

Hunc igitur diei 29 Djomadae posterioris (a. d. 18 Junii) intravit Hassanus Pascha Taolae castellum, ut illud circumiret, ejus conditionem cognosceret et constitueret, quae viderentur necessaria; comitabantur illum omnes principes, proceres praefectique, qui in castris aut in Taolae urbe id temporis aderant. Intrato castello primum se vertit ad ejus templum, in quo omnes inclinatis capitibus preces obtulerunt Deo summo, quibus peractis, multus fuit Pascha in laude et gloria Dei celebranda et benedictione Sultani. Dumque illud agebat, continuus tormentorum fragor omnium aures quatefaciebat; explodebantur enim tormenta omnia castelli, castrorum et urbis Taolae, uti et Caucabani, Dhafiri, Sanaae, Kedane et Dsamarmori, ut terra videretur tremere et commoveri per istud victoriae et laetitiae indicium. Postridie ejus diei, qui erat dies Veneris, Hassanus preces effudit solitas et concionem habuit solemnem, qua Dei laudium et gloriam celebravit Ejusque auxilium invocavit pro sempiternitate et felicitate imperii Otmanici. Hinc jussit tormentum bellicum, Khabbaniense [c] dictum, quod erat maximum et pulcherrimum in Jemana, transferri Sanaam, eique operi ipse primam admovit manum, milites deinde, qui illud transveherent, plurimum est remuneratus.

Ineunte mense Redjeb (a. d. 20 Junii) veniam rogavit accepitque Schamseddinus

a الخشانى b حبّ c القطّارى

nus Ahmedes proficiscendi cum Ibrahime f. Mothahheri Schiharae Caucabanum. Misit autem Pascha ad utrumque cum hac venia vestes honorificas et creavit Schamseddinum Mohammedi f. Schamseddini Ahmedis Sandjakbegi Sultanei munus, quia videret principem Caucabani operam continuo collocare summam in promovendis rebus Sultaneis et se ipsum opesque suas ad ejus imperii emolumentum lubentissime tradere. Occurrit igitur Schamseddinus Ahmedes ejusque filius Mohammedes extra Schiharum Agae Mustaphae, qui vexillum Sultaneum transferebat, et cum maxime honore istud munus accepit, tum Mustapham omnesque ejus comites regiis donavit muneribus.

Constituit porro Pascha praefectum urbi Taolae Ahmedem Bothar [1]. Senaamque profectus est cum Mustapha f. Thaluri et reliquo exercitu. Cum maxima vero pompa sedem suam intravit, in quam confluxerant legati ex omnibus tractibus Jemanae missi, ut ei gratularentur victoriam reportatam, praeter hos aderant ibi quoque principes aliquot e tribubus regionis Dhuleimae, ex terris Schadhebae prope oppidum Ahnoumi, qui eo venerunt consilio, ut se seque omnia traderent Hasano Paschae et in obsequium et clientelam Paschae sese dederent. Simulatque autem Senaam redierat, victoriae reportatae certiorem fecit Sultanum et Mustaphae debitam tribuit laudem, ut de meliore nota hic innotuerit Moradi. Idem in litteris ostendit denique omnem jam Jemanam, exceptis castello Affara et monte Ahnoumi subjectam esse imperio Otsmanico, utrumque vero cladem, nec diu amplius posse resistere.

Die 13 Redjeb hujus anni (e. d. 2 Julii 1585) Hasanus concessit Abu Jahjae f. Mothahheri, qui Senaae etiamnunc commorabatur Sandjakbegi munus et stipendium idque honorifice ipsi tradi jussit, quo munere valde delectatus est ille et maximas Paschae egit gratias. Constituerunt autem ei Pascha maximum Sandjakbegi in Jemana stipendium et paullo post eum donaverat equo perfectissimo et gladio clipeoque excellentissimis. Id autem per benignitatem et liberalitatem effecerat Hasanus, ut imperio Sultaneo addictissimus et Paschae amicus esset factus adversarius quondam Sultani et hostis acerbissimus.

Haud diu post (die 25 Redjeb e. 14 Julii 1585) peditum agmen validissimum ex copiis Sultaneis et equitum selectorum turmas complures ex Arabibus et exte-

[1] احمد بتحار

terra ornavit Pascha armis et victu copioso et jussit eos tentoria figere extra Sennam prope templum Forwae f Masici al-Sohabi. Praeposuit vero illi Sinanum eosque omni apparatu bellico necessario instructissimos post amplustrum et stipendii divisionem misit ad Hobeurum* e terra Bholeitae, prope montem Ahnouani, ut Imamum Hasanum ejusque sequaces oppugnarent, donec eos subjecissent imperio Sultanico.

Tradunt autem post adventum Sinanum tormentum illud bellicum, quod e Taolae castello transferri jusserat Pascha. In urbem illud est introductum cum magnarum laetitia et eodem loco est collocatum, in quo fuerat, antequam Mothoheru f Imami Scharafeddini anno 977 (1569—1570) illud abstulerat et in Taolae castellum transportaverat. Eodem vero die Ibrahimus f Mothahhari illuc advenit, qui honorifice a Pascha exceptus cum ejus votus deinceps Sonane est commoratus.

Ita quidem Hasanus Pascha provinciam Jemanae, quam parvam, tumultuosam et adversus Sultanum plurimis locis rebellantem invenerat, intra paucorum annorum spatium valde auxit, omnino pacavit et totam Sultano subjecit; neque enim ou Affarum aut Alnoumnum, cujus principes jam saepius ab ille armi fugiti, diutius plus copiis Sultanicis potuerunt resistere. Unus ille devicerat munitissima quaeque Jemanae castella, hucusque armis Sultanicis invicta, Modane, Kafh, Dzamarmari, Azzani, Kahrani, Dyrane, regiones Schedhebae, Sajjidi al-Gorabi, montis Aufani, Taolae, ne de aliis minus munitis aut sequius defensis dicamus. Provinciam, quam affectam et prostratam accepit, praedatores exterminando et extirpando, mercaturam adjuvando, vias faciendo, denique justitia et constantia, quietam reddidit, locupletavit et exornavit. Unus ille omnem Jemanam sibi Sultanoque submisit per fortitudinem, justitiam et summam liberalitatem constantiamque, ut vere dicatur, nullum Pascham Jemanae melius illo inservisse Sultano, nullum Jemanensibus fuisse illo acceptiorem et gratiorem.

---

* حصور.

ANNOTATIO

A N N O T A T I O.

ANNOTATIO.

Ad Introductionem. Haud abs re esse videtur, de Zeiditarum origine, sententia et historia pauca quaedam commemorare, quandoquidem omnia, quae ad hanc sectam spectant, in multis libris dispersa adhuc a nemine sunt collecta. Duae fuerunt sectae eodem nomine الزيدية vel et الزيديون insignitae, quas male confudit Reiskius in Adnot. ad *Ann. Mosl.* T. III. p. 734. Earum altera originem trahit a Zeido f. Ebinet, quique eam profitentur, credunt, Deum missurum esse e Persis Prophetam electum, qui Koranum sit abrogaturus, hujus vero religionis doctrinam esse diversam fore a Sabaeorum, de qua in Korano (S. II. v. 61) agitur. Cf. (Hammeri) *Encyclop. Uebers. d. W. d. Or.* p. 416, Maracci *Prodr. ad Kor.* P. III. p. 80, ubi pro *Sedica* secta sine dubio legendum est *Zeidica*, et Rivaltium in *Tableau de l'Empire Ottoman*, edit. Hoganae anni 1700 pag. 80, in cujus libri alia versione, quam Reiskius citabit loco supra laudato, itidem per typographi vel interpretis errorem Zeiditae pro Zeiditis memorantur.

Altera Zeiditarum secta, quae in Jemana potissimum se extendit, dicta est a Zeido f. Alii Zein-l-Abedin f. Hosaini f. Alii f. Abou Taleb, ejusque sectatores hunc doctissimum fortissimumque virum Imamum praestantissimum praedicant. Ceterum non posse consistere Imamatum, nisi in filiis Fathemae filiae Mohammedis et Alii uxoris. Quapropter Ibn Koteiba in loco ex ejus libro فى اديان العرب a Reiskio ad *A. M.* III. p. 734 citato testatur, eos inter omnes Rafedhitas sive Schiitas minimum a recto aberrare itinere. Non autem duodecim Imamos agnoscunt, quos alii Schiitae venerantur, neque primos Khalifas odio et execratione prosequuntur; sed in concione sacra (Khotba) post Mohammedem nominant Alium, Fathemam novissimumque Imamum et deinde quoque Aboubecrum, Omarum, Otmanum et alios quosdam ex primis Mohammedis asseclis. In precum indicatione et promulgatione (al-Idsan) cum reliquis Schiitis utuntur formula حَيَّ عَلَيّ خَيْرِ العمل (*Salutatio Alii optimum est quod potest praestari*), et negant precationem diei Veneris esse legitimam, nisi adsit Imamus legitimus et unicus. Conf. *Encycl. Uebers. d. W. d. Or.* p. 418, Maracci *Prodromus ad ref. Kor.* P. III. p. 82, Sacyum in *Not. et Extr. d. MSS de la Bibl. du Roi*, T. IV. passim, et Niebuhrium, *Beschr. v. Arab.* p. m. 19.

Zeidus autem is, a quo nomen sunt mutuati Zeiditae, cum anno Arabum 121 vel 122 (fere 739 vel 740) Coufae, magno fretus sectatorum numero, novas res molitus ad Khalifatum adspiraret, ab ejus provinciae praefecto Josepho f. Omari est oppressus et

 post

post interitum primo cruci est affixus, deinde, corpore cremato, ejus caput palo suffixum Damasci est expositum. Aliquanto post ejus obitum ejus filius Jahja f. Zeidi in provincia Khorasana rebellavit adversus Khalifam Walidum f. Jezidi eaque per breve tempus restitit; tandem vero infelicissimum conatus ejus habuit exitum et cum sequacibus tantum non omnibus pugnando occubuit. Licet vero semel iterumque ejus sectatores essent devicti et fortissimi quique ex eorum numero interemti, non tamen destiterunt oblimo Khalifis esse opponere, cum Omajadis, tum Abbasidis, quotiescumque aliquis Alidarum familia ad eum potestatis gradum esset evecta, ut tumultus belloque movere posset. Inprimis autem Zeiditae ecumm numero sunt aucti Coufae et in montana Jemanae regione, atque his, regnantibus in Aegypto Fathemidis, principum Zeiditarum series, Beni Thabatheba nomine, imperavit. Post Fathemidarum deinde anno 567 (1171—1172) interitum haud parum crevit in Jemana Alidarum, praesertim eorum, qui Zeidum f. Alii f. Hoseini Imamum profitebantur, numerus et auctoritas, et illo primum tempore, sub Khalifatu Mustadhis Abbasidae, primus in Jemana Imami nomen et dignitatem surripuit Jahja f. Hoseini f. Kasemi ex posteris Alii f. Abou Thaleba, qui moriens eandem dignitatem filio Mutadhio reliquit. Ab illo inde tempore Zeiditae sunt vocati et serem maxima Djibala pars Jahjae ejusque successoribus paruit. Regnantibus autem in Jemana Ajoubitis, ut plurimum quieti in montibus suis vixerunt, et partim ipsorum potentia, partim Ajoubitarum discordiis belloque multa intestina fecerunt, ut vix se degere in Djibala potuerint. Sub Rasoulidarum vero imperio magis magisque increverunt imperia sui fines proferre, et omni fere Djibala devicto, Sanaaque, quam regni fecerunt caput et Imami sedem, expugnata, eo usque eorum potentia increvit ut et Aldiadum Rasoulidarum anno 793 (1384—5) oppugnaverint Zeiditae, opem ferentes ejus fratre al-Modhaffaro adversus eum rebellanti. Decem autem annis post eam expeditionem eorum Imamus Salaheddinus Mohammedes f. Alii f. Mohammedis cum exercitu in Tehamam descendit et urbem Zebidum, ejus caput et sedem regiam, aliquamdiu obsedit; non tamen eam occupavit, sed inter moenia est repulsus a Sultani auxilio in tempore advenientibus. Hujus filius, Imamus Alius f. Mohammedis eadem Zebidum obsidione cinxit, regnante al Aschrafo anno 791 (1389), unde in summa magnam celebritatem inter suos hos Zebidi accepit nomenque Imami dictus est. Ablius vero paulatim et deterius mutatus est Zeiditarum status, quum Thaheridae sibi hostes infestissimos fecissent, qui continuis de more bellis eos supprimere studuerunt. Zeiditae primum Thaheridas oppugnaverunt anno 820 (1417—8), regnantibus adhuc Rasoulidis, et plurimas in miserrimas damnis, deinde vero a Nasro Ahmede Rasoulida, qui Thaheridis successerat, rursus regionis suae terminos se recipere sunt coacti. Postquam vero Rasoulidis in imperio successerant Thaheridae, adversus eos anno 862 (1457—8) progressus est Imamus Zeiditarum, et in quodam anno pugnam detrectarunt utriusque exercitus duces et post colloquium de rebus suis arbitrium cedit Imamus Sanaam. Redierat autem Imamus propter majorem ho-

hostium potentiam et cum magno suo damno compescuit intra quatuor annos se Thaheridis minime esse parem. Insequenti enim anno ultro Imamum bello petiverunt et profligaverunt Thaheridae et anno 854 iterum illum in fugam conjecerunt post atrox proelium, occiso insuper ejus avo principe Djafar cum multis militibus. Gravissimus autem Zeiditis fuit annus 856, quo Damarum, Redja, Sanaa aliaeque urbes complures iis fuerunt ereptae et Imamus ipse interiit, cujus filius vices tantum quasdam et pauca castella alassilae jure accepit et imperata se facturum pollicitus est arcales. Non tamen Thaheridarum tulerunt imperium, sed cum paulum praefectus Sanaa a Thaheridis praepositus, Mohammedes f. Isa, quandam ob causam urbem reliquisset, anno 860 (1454—5) Imamus Mohammedes f. Naasr Sanaam petiit eamque expugnatam iterum tenuit. Conatus quidem est ad Dhafirus Thaherida anno vehementissimo exercitu illam recuperare nobilissimam urbem, sed muneribus eum mitigavit Mohammedes, ita ut Zebidum se reciperet. Cumque insequenti anno iterum convertere Sanaa peteret et prope illam urbem accessisset cum copiis imprudenter ad pugnam non paratis, subito Zeiditae in eum irruerunt, et plurimi quidem ejus milites in fugam se dederunt, ipse vero rex cum satellitibus et quamdis militibus fortiter dimicans diu hostibus restitit, tandem cum socius est occisus. Abhinc bello continuo cum Thaheridis implicati fuerunt Zeiditae, quae cum habuerunt exitum, ut horum res continuo decrescerent, Thaheridarum floreret autem. Anno 879 (1474—5) eo usque erant debilitati, ut ab al Modjahido iis rex daretur et imponeretur, Ahmedes f. Abu l Gaits, qui et deinceps coactus fuit lutes obsides dare filios suos, ne pacem cum Thaheridis vellet uti. Non tamen istud Zeiditarum regnum a bello et depraedatione liberavit, imo quotannis fame bello erant petiti et jam pretio date pacem sibi redimere debuerunt, jam multis aquas tributi loco deret et se movissent ipsi, a numerosiore hoste haud difficulter in fugam conjiciebantur et aut capiebantur aut trucidabantur, quod anno 895 (1490—1) semel iterumque accidit. Tot tantaeque calamitates cladesque jam Thaheridis remotae non amplius sunt nisi et sub Amero ultimo Thaheridae imperio una dum et antiulit quasi aliquamdiu viserunt, donec his eorum religionem offendit et Circassiorum Aegyptiorum in Jemanum irruptio iis occasionem dedit ultionis et rebellionis, quemadmodum paucis in Introductione commemoravimus. De Zeiditarum historia conferri possunt Herbelotii *Bibl. Or.* in voc. *Ali, Ali ben Hossain, Zeid bin Zein elabedin, Zeidiah, Keiand, Yahid ben Jeud* (ubi tamen in fine pro *la mort de Zeid* legitur *la mort de Jahja fils de Zeid*), *Thabathaba* et alibi, Abulfedae *Ann. Mosl.* ad annum 121 al., Anonymi de Zeiditis narratio apud Hamakerum in *Spec. Cat. Cod. Or.* p. 213, seqq. Guignesii *Hist. Gen. des Huns*, T. IV p. 204, et al. superius Johnsonum *Hist. Jamanae*, passim.

In exponenda historia de Zeiditis Introductionis plerumque secuti sumus, quae ex Kothbeddini *Bark al-Jemani* exposuerunt Sacyus in *Not. et Extr. des MSS de la Bibl. du Roi* T. IV et Hammerus in *Geschichte des Osman. Reichs* Tom. III. p. 545 seqq.

seqq.: ubi vero hic auctor deficit, unice mutuum secuti sumus codicem. Alia autem huc pertinentia testimonia, quae in transitu de hoc agunt temporibus in sequentibus nonnunquam occurrent, quae ad hanc introductionem, vel potius ejus postremam partem unice pertinent et in Cod. nostro pag. 12 seqq. leguntur, haec sequuntur: وكان الامير الشريف محمد بن الناصر الحمزى صاحب الجوف ممن قد لجا الى جانب الدولة السلطانية ونالته سعادتها وشملها فى ظلالها فى ايام ولاية الباشا بهرام بن مصطفى للبلاد اليمنية وانعم عليه بسنجاق سلطانى وجعل له (a) حاكمية سنجقه محصول بلاد رداع من الاموال السلطانية وبقى فى رداع مدة ايام فى ارغد عيش واجل نعمة حتى ظهر فى ايام ولاية الباشا مراد . . . الشريف الحسن بن على بن داود المؤيدى فى جبل الاهنوم فى سنة سبع وثمانين وتسعمائة وادعى الامامة . . . . ومال الى الامام الحسن فى ابتداء ظهوره جماعة من روساء اليمن مثل السيد على بن يحيى واخوه (واخيه l.) غوث الدين وعبد الرحمن والسيد احمد بن الحسين المؤيدى بعد خروجه من صعدة وكاتبه يومئذ اكثر البلاد التى كانت تحت يده والامير عبد الله بن المطهر والامير منهم محمد بن (بن محمد lege inverso ordine) الشويع (b) وله معه وقائع وملاحم وقال ضراء بامامته . . . وجمع الامير محمد بن الناصر من جانب السلطنة السعيدة اليه وكاتبه وبايعه وقال بامامته وزيم جمعه وجماعته وسار من رداع الى الجوف واجتمع بجماعة من اتباع الامام منهم حتى الامير عبد الرحمن وتقدم الى مدينة صعدة فهزموا عنها السيد احمد بن الحسين المؤيدى واستولوا عليها*

والامير محمد بن الناصر باق بصعدة اماما . . . وقصده السيد احمد بن الحسين المؤيدى فهزمه واخرجه من صعدة واستولى على جميع امواله وعدده وآلاته فسار الى طرف ظاهر همدان وكان فى الظاهر يومئذ عسكر الامير عز الدين ورئيسهم النقيب مبارك شعبان ومعه الامير مطر بن محمد الشويع فى جماعة من اصحابه وكتب الامام الى الامير محمد (ابن ad[?] lo) الناصر والى سائر قبائل الظاهر ان يجتمعوا ويخربوا عسكر الامير عز الدين فاجتمعت قبائل الظاهر الى محمد بن الناصر ومن لديهم من سائر القبائل المقاربة لهم وارادوا قصد عسكر الامير عز الدين واتبع (c) مواد ما يصل اليهم من الاقوات وسيرها فجاءت الاخبار الى الامير عز الدين بذلك وهو يومئذ بمحجة فلا بعد مبانية (مباينة l.) ولد عمه على بن يحيى للامام الحسن وحربه فسار من ساعته مجدا على اصحابه وعساكره الى الظاهر وكتب (وكتبت l.) يومئذ فيمن سار صاحبة ركابه فلما وصل الى الظاهر وذلك فى شهر محرم سنة سبع وثمانين وتسعمائة

وتسعمائة واجتمع بعساكره التي هنالك قصد الامير محمد بن الناصر وجنوده فهزمها وأسر وقتل وخيّم في خمر حيث تاقسم عساكره وخرب اهل الظاهر التي بلادهم واجلوا عن اوطانهم فبذل (فدخل a) لهم الامير عز الدين الامان بشرط الطاعة ورجعوا الى بيوتهم فلم يفعلوا بل اصرّوا واستكبروا فخرّب كثيرا من الزرع وقطع (b) اعنابا كثيرة من اعنابهم وسار من بلادهم وحين عمل على المسير امر بالخراب (c) خمر وتخريبه

واما الامير محمد بن الناصر بعد رحيل الامير عز الدين عن الظاهر لاعدائه الامام الحسني حصن ظفار والمبقاع بقي يتردد الى قرى الظاهر وتارةً يسكن في ظفار وصار اليه من الخصوب والشعمن ما قدر عليه

a. جامكية جامكيّة. Vocabulum جامكية ejusque plur. جوامك centies apud nostrum auctorem occurrit *stipendii* significatione. Eodem sensu invenitur apud Bohaoddinum in *Vita Saladini* p. 262, apud Arabschahidem in *Vita Timuri*, ed. Mangeri T. I. p. 200, in *Noctibus MI*, ed. Habichti, T. II p. 22 et alibi, neque dubitarunt plerique de illa hujus vocabuli notione. Errore tamen videntur Schroederus *de vestitu M. H.* p. 28 et Mangerus, quos Willmetus in Lex. est secutus, autumantes aliud vocabulum non dubie *donum* denotare in Arabschahidis l. l. Nulla enim est causa, ob quam ab usitata *stipendii* significatione recedamus, quum ادرارات, quocum conjungitur, idem significat et verba sequentia ما يكفيه ei plurimum annexuerat. Ibidem autem pro وصف non legendum esse cum Mangero وصف, sed وضع, frequentissimus apud nostrum usus ostendit. Ross enim dicitur وصل, saepius قرّر, saepissime وضع له جامكيته. Vocabuli origo est Pers. جامه, quod *vestem* denotat, quae vocis significatio videtur conservari ab auctore Chron. Bagd. cit. a Schroedero *de vest. M. H.* p. 28, ita ut potius *vestimenti* cujusdam, quam *doni* in universum ratio illi habeatur. hunc ut vilat in vestimentum designavit, quod militantibus dabatur stipendii loco; deinde in universum denotavit stipendium solutum ex aerario et summis vel et frugibus qui proventu ejusque regionis anastas. Per vocem autem سنجق, quae origine Turcica *flammulum* s. *vexillum majus* significat et praeterea illud vexillum, quod Turcis militaris dignitatis est insigne, veteres aliqui aut ipsum *illum* qui tali vexillo atque dignitate ornatus est (quem vulgo *Sandjakbegi* (سنجق بكى) vel simpliciter *Begi* (بكى) nomine appellant), aut munus atque *praefecturam* ejus exprimere solet: patet hoc loco posteriorem potestatem spectandam esse. Ceterum is, qui flammulam istam portabat, سنجقدار vocatur: qui vero Sandjakbegis omnibus alicujus Provinciae praeerat Pascha, nonnunquam hoc vocatur Beglerbeg (بكلربكى). Cf. Herbelot. l. l. in v. v. dicto, et Hammerus l. l. T. X p. 365.

b. [Verba وقائع وملاحم, non ab vertenda sunt: *qui* (*postea, cum rursus ad Sultani partes transisset*, conf. supra p. 18 vs. 12) *multa cum illo* (Imamo Hasano) *proelia ma-*

magnaque strage pugnas commisit. — Paullo inferius, in vs. seq., non dubito (supremo collato loco infra edendo, in annot. ad p. 79), quin pro جمعه substituendum sit حشمه, ita ut vocabula جمع et حشمة idem plane significent, et verba وقال بإملاك وحشمه جمعه وطرح, sic vertenda sint: *et agmen celat Imamatum ejus, ejusque (asseclarum) turbas et agmen adhaerescendum esse statuebat.* — In vs. 6 a f. ne quem offendat usus 4ae formae أحرب, cum accus. constructae: infra enim, in annot. ad p. 74, ejusdem rei exemplum occurret, et etiam in ann. ad p. 31 ea forma idem quod in duobus his locis significat (*nempe bellum gessit*), et illa cum praep. على construitur. — In vs. 2 a f. et seq., in quo haud magis dubitandum وكتبت, quam in verbis antecedentis مهاجة (de quo verbo conf. annot. nostram in p. 141), reposui, Auctor libri narrat, *eo quem eo tempore scriptum (lectum) esse in alterum militum agmen, quod perpetuus erat Jusuffum comitatus* de dictione سار صحبة ركابه conf. Hamakeri annot. ad فتوح مصر p. 80 seq. — In eodem vs., cave ne praepositioni على post مغيرا, potestatem Latini contra tribuas: verba enim صحبه ركابه على اصحاب significant nostrum *aan het hoofd van ayner Staf en ayne legers.* Conf. locum Hamak. p. 16 vs. 18, ubi eodem sensu dictum est وعليهم رجل, *et praeerat illis vir;* videsque locum in Hamak. annot. ad كتاب فتوح مصر, p. 70 vs. 11 a f., in quo verba وهو على مكة significant: *hic autem Meccae praefectus erat.* — Denique sciendum est, in extremo hujus loci verbis وساق الشيء, *et pertraxit* (proprie *propulit*, non de pecudibus sermo enim est) *ad se quodcunque posset de frugibus et pabulis;* in his igitur vocem شخص non pluralem, ductam a sing. شخصة. H. E. W.]

c. Sing. مادّة et plur. موادّ, cum ducta sint a verbo مدّ, quod *suppetias exercitui ferendi* eumque *auxilio juvandi* potestatem habet, eas omnes res exprimere possunt quibus *copiae juvantur itaque sustentantur.* Ut vero hoc loco موادّ nihil aliud quam Gallicum *transports* (*de vivres*) denotare apparet, sic alibi apud eundem, pag. 96 et 111, idem vocabulum, nullo addito rerum missarum nomine, ipsum *commeatum* (*les vivres*) significat.

d. أعناب, a sing. عنب ductum, non tantum *uvas*, quae significatio in Lex. reperitur, sed et *vites* denotare, uti ex contextu hujus loci, itemque loci cujusdam Abulfedae, *Ann. Musl.* T. I. p. 164, est probabile, ita confirmatur a Freytagio, *Florum Arg.—Arab.* p. CVII.

e. Ad vocem حمر pauca quaedam annotavit Auctor: dixit enim وحمر كان به مولد كسعد الكامل وبه أساس حمر عجيب مما عرب قال الهمداني في الاكليل في الجزء الثامن منه

منه خير مما يقايس داخلا (فلدخًا L.) الا انه لوسيع وفي القصر حجارة عظيمة طُوْل كل حجارة من خمس عشر (عشرة L.) ذراعا الى عشرة (عشر L.) ۞

[Quem Auctor hic significet As'ad-l-Câmil nomine, equidem ignoro: fortasse aliquem ex Imâmis Jemanae, de quibus infra, in not. ad p. 17, breviter dicendi opportunitas erit. De libro autem hic laudato الاكليل (sive plenius الاكليل في انساب حمير وايام ملوكها, *Corona, de genealogiis Himjaritarum et de proeliis Regum eorum*) vid. Hadji Khalfae *Lex. Bibliogr.* ed. Fluegelii T. I, p. 392 N. 1110. Animadvertendum vero, in uno de tribus Codicibus MSS hujus Lexici, quibus hic Leidae utimur, neque nomen praeit, annum mortis auctoris, Hasani al-Hamdâni, vulgo Ibn-Hâic (ابن حائك) dicti, non 334 ut Fluegelius edidit, sed 784 offerre. — ثلثا, teste Lex. Geogr., est nomen arcis Jemanensis, in cacumine montis exstructae, prope urbem Adanam (عدن). H. E. W.]

Ad pag. 6. Ne in annotatione justo simus longiores, allegare nolumus omnia testimonia, quae ad confirmandum textum Latinum facere possent: sic enim faciendo nihil aliud ageremus, quam eadem, quae breviter Latine exposuimus, prolixe sermone Arabico edere, cujus laboris pretium foret minimum. Interea ergo habet epistulam quandam, quam sub finem ejus, de quo agimus, temporis Paschae dicavit dedique quidam ex Arabum principibus, quamque auctor operi suo inseruit, pag. 325. Ea vero quam brevissime plerasque res gestas recenset et cum brevi auctoris prologo est ejusmodi: وكتب بعض اعيان الاكابر الى مولانا صاحب السعادة رسالة تتضمّن ما انعم الله تعالى به من فتح التحصون وحصول فتح قلعة ثلا وما يليها على يد مولانا مصطفى بك الخزندار وتوجّهه اليها وافتتاحه لها بعون الله تعالى وقوّة عزمه وهمّته وسعد مولانا السلطان الاعظم واشارة مولانا الوزير المعظّم حضرة مولانا حسن باشا بلّغه الله من العز والنصر ما يشاء وهي هذه الحمد لله — — اما بعد فقد انعم الله على الاسلام والمسلمين بالدولة الشريفة العثمانية من سنة سبع واربعين وسمائة وقوّى شوكتهم الخاقانية سلطانا بعد سلطان وزمانا بعد زمان ونصرهم في كل حين يتجدّد ونصرهم في الاسر والقتل مخلّد حتى بلغت فتوحاتهم الجليلة اكثر من اربعين مملكة من تخوت الملوك والسلاطين مع حفظ البلاد والعباد والعدل والتمكين وخصّ هذا القرن العاشر بتولية حضرة مولانا السلطان الاعظم — مراد خان ابن السلطان سليم خان ابن السلطان سليمان خان — ولم تزل الدولة الشريفة العثمانية مترقية الى فتح مملكة اليمن التي ملكها نبيّ الله سليمان بن داود بعد شراحيل بن ذي حدن (جدن؟) والد بلقيس صاحبة العرش العظيم وبعده ملوك تبّع وحمير وملوك بني غسّان والسيد الشريف مطهّر صاحب ثلا اللذي كان المدح الاركان وملك البلاد والقلاع الحصون الشاهقة

الشاهقة العالية المُلْسان وهي ان لبى بالحرمة الدَّوْرَانْ حتى نظر بطرز الثاقب ورايه المُنير الصائب حضرةُ مولانا السلطان مراد ـ ـ ـ في سنة ثمان وثمانين وتسعماية ولّى اليمن الميمونْ الدالاخْ البكلاربكيْ المعمورْ حضرة مولانا حسن باشا ـ وحضر الى محروس اليمن في غرة (لى a sic) الحجة الحرام من التاريخ المذكور وباشر افتتاحَ اليمن الى اوائل جماد الاول (جمادى الاولى l) سنة تسع وثمانين وتسعماية متوكلا على العزيز الصبور وشمّر عن ساق الهم وشدّد الحزم ومضى مُدْرارًا على العساكر المنصورة والامراء والأعوان ـ والعساكر (hoc dele) بالرايات المشهورة قدوة الامراء الكرام عمدة الكبراء العظام صاحب السيف والقلم والسّد والعلم حافظ الاموال السلطانية والدفاتر الشريفة الديوانية مولانا المقرّ العالي ذو (ذا l) الفضائل العليّه والمآثر حاوي المناقب والمفاخر الامير مصطفى بن طاهر دفتردار الممالك اليمنية بتلك الاقطار المؤيد من الله تعالى بالعز والانتصار وكان اول فتوحاتهم (فتوحاته l. potius) في السنة المذكورة ظفار داود بعناية الله الملك الودود وعمّر محجة عزان التي هي حرابة ثلا وكوكبان في الثمن واربعين يوما من سنة تسعين وتسعماية وحصّنها وشحن القلعة مُدّخر وحفظها وشدّدها وليها افتتاح قلعة نُكُر وما اليه من الحصون والقلعةُ عقان وحيان والقلعة ذيقان وجبل صبال وريدة وجبل نقيل عجيب والظاهر وما يليه والمخلّع البين وفي سنة احد (احدى l) وتسعين قبس جبل خلملم وما يليه من قلعة الفشْتي والبلدة بالقلعة الشاهقة شمّر وما يليه من الجهات والحصون وافتتح صعْدةُ وما يليها من الاجبال الشاهقة والقلاع وجبل العقارب وجبل وارح (وارح l) والقلعةُ القفلة تخت السيد احمد ولا زال النصرُ والسعدُ يتجدد بسعد مولانا السلطان الاعظم ومولانا الباشا حسن ـ النصر والسعد متجدد (dele haec tria) وفي اوائل سنة اثنين (اثنتين l) وتسعين وتسعماية فتح قلعة أمّ ليلا التي سلا (hoc dele) توصف بالمنعة بالقرب من صعدة وتوجهت القصّاد بالبشائر بالنصر على الاعداء الى الابواب الشريفة السلطانية والى سُدّة السعادة المرادخانية العثمانية بافتتاح غالب الجهات اليمانية بعد ذلك انعم حضرة مولانا السلطان مراد ـ ـ على حضرة مولانا حسن باشا بالوزارة في نظير شكر هذه البشارة وجهّز له التشريف والمناشير الشريفة والسيوف الماضية المُذهبة والخلعُ السامية والزينة العالية شكر نعمة سيّده ومولاه وعلم قدر ما علمه به أنعم الله وعمل الزينة والفرح والسرور في سائر المملكة وصار تاريخا مشهور (مشهورًا l) ومن غزوه توجّه الى قلعة كوكبان في اوائل سنة ثلاث وتسعين وتسعماية واقام به (بها l) عشرة ايام وحاذب

وحصل فيها لمولانا سلطان الاسلام والعم على صاحبها الامير محمد بالشلطاف الشريف واللواء
العالى المنديف وتسلم قلعة منصور وما اليها من البلاد فى السنة المذكوره
وحصنه (وحصنها .l) بالعساكر المنصوره وأما معقل القلع المشهوره باليمن ومعتها أشهر قلعة
ثُلا — وحضور الشيخ وغزان (haec iria dele) تَغَلب مطهر فانقعب اليه حضرة مولانا
مصطفى بك الدفتردار وتوجه اليه خاصة سردار فى رجب سنة الثمن (اثنتين .l) وتسعين
وتسعماية وكان افتتاحه على يده فى رجب الفرد سنة ثلث وتسعين وتسعماية بعد حرب
شديد ولم يبق ما عنها مريد لملكه فالملك لله يؤتيه من يشاء والله ذو الفضل العظيم
وأستقلت البلاد اليمانية فى الحضره الشريفة السلطانية فالحمد لله على ذلك والشكر له
فيما ملكه وصارت ملوكها وحكامها من جملة الأعوان والخدم لمولانا السلطان ✱

Pauca admodum ad hanc epistolam videntur annotanda. quod enim initio confirmat auctor, ab anno 647 imperium Otmanidarum Sultanorum exstitisse, in eo haud dubie errasse dicendus est; quapropter ejus anni loco reponendus erit, aut annus 699, quo Otmanus Sultani nomen et imperium accepit, aut 657, quo natus est. — De Salomone porro et Balkisa connubio et in Arabia regno, de quibus multum fabulantur Arabes, non attinet post Herbelotum (in voc. *Balkis*) plura dicere, neque hujus est loci. In iis autem, quae ad historiam Jemanae nostri temporis faciunt, ut plurimum apprime conveniunt hae litterae cum iis, quae e Codice nostri auctoris in medium sunt prolata. In nominum propriorum scriptione paullulum dissentiunt: hic enim inscriptum Dhelamimum, Dhamarmarum, Dhalarum Dauuda, pro Dholma, Dsamarmaro, Dhafaro. Huic tamen urbi Daoudi cognomen ob auctore videtur datum a Daoudo f. Imami Mansouri Abdallae f. Hamzae, viro virtute bellica claro, qui hac in urbe est natus vixitque et in oppido propinquo Behni est sepultus, cujusque sepulchrum Niebuhri adhuc aetate commonstrabatur, ut in *Descr. Arab.* p. 249 hoc memoriae tradidit. Neque alium ob causam illud nomen Dhafaro adhaerere est verosimile, nisi ut distingueretur ab aliis ejusdem nominis urbibus Jemanensibus. Commemorant denique montem Akarah et castellum Falalah, de quibus nostri ubet, quae tamen cum pertineant videantur ad tractum Khaulanensem, quem expugnatum capite quarto enarravimus, difficultatem pariunt nullam. Ubi vero dissentiunt hujus epistolae et Codicis auctores, praeferendum duximus hujus testimonium, cum quod ubique ejus rerum gestarum accurata notitia perluceat, tum quod hanc epistolam videri ipse et opera sua meruerit, nec tamen ex propriis quidquam mutandum putaverit.

(Juvat his nonnulla addere, quibus meum perperam alicui epistolae loca illustrentur. In initio (p. 129 vs. 23) legi quidem potest [illegible] ita pronuntiatum ut vocali adscripta

R 2 su-

subcavimus (nempe ut pendeat a praep. ب, antecedente vocabulo بالدولة praefixa); verum expeditior tamen loci structura videretur, si pro وكرو aut وكرى substitueres (وكرى شركتهم الاتنانية), ut nominativus hujus quoque verbi esset antecedens الله, cui ..., ut sequentia شركتهم الاتنانية efferentur in nominativo casu. — In vs. 25 seq. verba مع حفظ — والسكين significant *dum simul operam dabant tuendis (ab hostium incursione et injuria) regionibus suis et subditis, eosque aequitati exercendae et (optimis quibusque civibus) dignitate et potentia ornandis.* — In vs. 3 a f. et seq. primum animadvertendum est, Bilkisae patris nomen *Scharahbilum* tribui, quod convenit quidem cum traditione, etiam ab Herbelotio commemorata (in v. *Balkis;* ubi tamen non *Scharahil*, sed *Sarahil*, scriptum est), at repugnant plerorumque Auctorum testimoniis, ut Abulfedae (*Hist. Anteisl.* p. 116, conf. Schultensii *Hist. Imp. Joct.* p. 8) et al-Mas'oudii (teste en-Nowairio, apud Schult. l. l. p. 64), cum Regis al-Hedhâdi ibn-Schorahbil (الهدهاد بن شرحبيل), Hamzae Ispahânensis (apud Schult. l. l. p. 24), cum Regis Hadhâd ibn Schorahbil (هداد بن شراحيل); Ibn-Khaldounii (teste en-Nowairio, apud Schult. p. 54), cum Regis al-Hadhâdi ibn-Amr ibn-Schorahbil (الهدهد بن عمرو بن شرحبيل); Ibn Kotaibae (teste eodem, ibid. apud Schult., conf. vero etiam p. 56 inf.), cum Regis al-Houd ibn-Schorahbil (الهود بن شرحبيل), et denique en-Nowairii ipsius (ibid. apud Schult.), ex plane diversa traditione narrantis, cum Dhou-Amrodj (ذو امرج), non Regis, sed Vezire Regis Schorahbil Himjaritae (شراحي الحميري), filiam fuisse. In his autem omnibus Auctoribus nullus alius est, qui eos Bilkisae, a plerisque Schorahbilo vocato, appellationem tribuat talem, qualis hoc loco effertur et ذو حدن quidem, quod in Codice scriptum est (pariter autem ذُو حَدْنٍ pronuntiare et verti *Possessor amoris*), in tota aliorum Regum historia nusquam offenditur, si vero ذُو جَدَن legeris, quae (testibus Abulfeda et Hamsa, apud Schult. p. 10 et 38) appellatio est multo recentioris ex eadem familia Regis, et quidem ultimi ante Habessinorum in Jemanam accessionem, epistolae auctor censendus est haec satis obscura et intricata temporis parum accurate cognita habuisse, et ex Regibus istis Himjaritis alterum nomen cum alterius confudisse. Nec minus, credo, imperium suum veteris his orae pendebit sequentibus verbis وحمير — وبعده, in quibus effertur, *post* Bilkisam et Salomonem ... tera Jemanae imperium ad Reges, a *Tobbai et Himjari stirpe oriundos*, devenisse, et primum ad stirpem illam Himjaritarum jam et ipsa Bilkis et qui eam antecesserant Jemanae Reges, non minus quam qui secuti sunt, pertinebant, ac deinde vocabulum تبع non peculiare nomen fuit veluti alicujus Regiae familiae, ab *Himjaritis diversae*,

ane, sed aut communes, ut plerique ferunt, appellabo omnium horum Regum, certe quotquot ex illis *totam* Jemanam dominio tenuerunt (qui igitur aeque generali hoc Tobbaorum, التبابعة, ac veteres Aegypti Reges Pharaonis, Romanorumque Imperatores Caesarum et Augustorum titulo muncuparentur), aut, quod omnino verum videtur, trium tantum ex Himjaritarum numero Regum proprium nomen fuit (vulgo distinctione eorum Tobbaï primi, medii, et ultimi dictorum), quod recentiores demum Arabes ad universam stirpem magnam communem appellationem transtulerunt. Conferatur hac de re Niebuhru *Beschreibung von Arabia* p. 185, Johannseni *Hist. Jemanae* p. 50, et R. a L. *Zur Geschichte der Araber vor Muhamed* p. 217 seqq. Quod jam apud epitolas auctorem sequitur وملوك بنى غسان, in eam sententiam accipiendum videtur, ut silentio praeteritiae sex integrorum saeculorum intervallo, statum post Himjaritas hic de Rasoulidarum (بنو رسول) familia mentio fiat, qui inde ab a. Arabum 630 in Jemana dominati sunt ad medium usque saeculum nonum, quo a Thâheridis oppressi pulsique, hi imperio cedere cogebantur. Rasoulidas enim Reges, ab antiqua tribu غسان, ut videtur, genus ducentes, (ideo *Gassanidae* cognominatos fuisse, ex Johannseni libro supra laudato, p. 6 et 158, apparet), at nescio tamen, an satis sit moslimi horum familiam simpliciter بنو غسان appellare, cum nomine isto, unde sic posito, ab Arabibus Regia illa gens, ex eadem Jemanensi tribu oriunda, saepius soleat, quam a tertio fere post C. n. saeculo ad Omaris usque Khalifae aetatem in Syriae parte regnasse nobis est. Post Rasoulidarum mentionem injectam auctor epitolae statim ad Imâmi Mathahheri aetatem procedit, et sic ad illud pervenit tempus, de quo Doctissimus Rutgersius in Introductione hujus libri docere exorsus est. — In p. 130 vs 8 forma بكلاربكية pluralis est ducta a sing. بكلاربكى (sive بكلربكى), de quo Turcico vocabulo supra, p. 129, dictum est. Ea autem formatio Arabum consuetudini omnino congruit, a singularibus in ى, exeuntibus pluralia ducentium per additam terminationem ة (ut شافعية, *Schafiitae*, a sing. شافعى); conf. Sacyi *Gr. Ar.* I. p. 377 n. 883, et Ewaldi *Gr. Crit. l. Ar.* I. p. 200 n. 323. Quod autem hoc loco Hassanus Pascha افتخار البكلاربكية, *Gloria Beglerbegorum*, dicitur, hoc Turcicum illud افتخار الامراء العظام (*Gloria magnorum Principum*) aut افتخار الامجد والاكارم (*Gloria honoratissimorum et illustrissimorum hominum*) plane redolet, quibus titulis sibi Reges exteros aut excelsae dignitatis viros appellant. — In vs. 6 vocabulum سردار, quod Persicae originis est, *ducem exercitûs* significat, et sensu igitur illa وجين — معتلى vertenda sunt: *et tanquam ducem, gloriosis exercitibus et Bassae et Agae* (de plurali أغوات sive آغاوات,

a sing. أمّ ducto, conf. Ewaldi *Gr.* I. p. 170 n. 301) *profectum, per expansa (ante illum) vexilla conspicuum fecit — Mostafam.* — In vs. 6 المقرّ السامى, *proprie locus altus*, titulus est apud recentiores Arabes haud infrequens, quem Galliae *Son Altesse* optime exprimeret: vide Abulfedae *Annal. Mosl.* V p. 170, 244, 254 (ubi المقرّ السّيفى significat *Vir illustris* (*Son Excellence*) *Saifo-d-din*), et crebro usum vocabuli مُقلم in loco infra edito, p. 136 vs. 8 a. f. et p. 138 vs 17. — In vs 11 voce حولة potestas est tribuenda, quam schon Maninski iis offert, nempe *propugnaculi, arx quo munita, arx urbium imminentis, quo hae aut contra hostium impetum defenduntur, aut ea quo ab hostibus occupato facilius impugnantur.* Urbs igitur fundamentis ita sita fuit, ut hoc munita neque Sultanus et Taclam et Casselbanum, validissimas arces, tutius aggredi et cum majore spe successus obsidere possent. — In vs. 13 pro ربما البد certo arcederem reliquo illud ربما بلد, quod in hac etiam epistolâ tertes occurrit, reponendum esse, nisi in pag. seq. vs. 2 iterum ربما البدا se offerret. Cuoe magis dubia mihi res videtur, et saltem animadversione dignum est, praepositionem الى in eum saepe sensum ab Arabibus adhiberi, ut ab hoc quoque loco non plane aliena existimanda sit: ut quum dicunt ذو كرم وحلم الى أدب جلم, *Vir generosus praeditus nobili et miti animo*, (*accedentibus*) *ad elegantiam doctrinae et multiplicem scientiam*, hoc est *juncta cum el. d. et m. s.* (conf. duo e multis exempla, alterum in Vitâ Ibn-Khallicânis a Tydam editâ, p. 78, alterum in Vitâ Ibn-Zeidouni ab Ibn-Khallic. *scriptâ* (n. 50), ex edit. Wüstenfeldii I. p. 78 vs. 8), itu dicere quoque posse ربما البد, *et quod ad eum locum accedit, quod cum eo junctum est*, pro *al ager ei adjacens aut ditio ei subjecto.* — In eodem vs 13 pro ignoto nomine صقان facile quidem mihi substituere صفر nomen validissimae cuius arcis, cujus expugnatio supra in Capite sexto (p. 101 seqq.) enarrata est; at una tamen haec difficultas obstat, quod Affarum anno demum 993 ab exercitu Sultanico captum esse, hic autem ea urbs jam anno 960 expugnata legatur: quare si epistolae auctor vere صفر scripsit, hoc loco, nec hoc quidem solo, rerum gestarum tempora non satis accurate notavit et priora cum posterioribus confudit. — In vs 14 ignotum illud nomen حمل دخل ماعيب quodammodo illustratur duobus Lexici Geogr. locis, altero in v. مقيل, quod postquam dixerat Auctor magni montis Jemanensis nomen esse, haec verba adjecit: والقبل باعلة اليمن القصد, *Vocabulum* نَقِيل *in dialecto Jemanensium idem quod* عقد, *jugum montis difficile adscensu, significat*, alter locus est in v. ماعيب, ad quod nomen Auctor simpliciter annotavit: موضع باليمن. Nomen igitur illud fortasse a tractu in quo si-

iatus erat, *Jugum Adjibi* dictum est. — In vs. 17 dubitari posset an علاة ثغلة recte pro Cod scriptum sit; si enim pro altera *Lâm* litteram *Câf* substitueres et ثغلة كلاة legeres, haud magis notum quidem hoc nomen, sed aeque facile explicatu esset atque antecedens illud حمل العقارب (*Mons Scorpionum*). ثغلة enim, ut quamlibet rem rotundam significat, ita idoneum nomen foret ad *castellum rotundam in formam exstructum* designandum. — In vs. 20 forma ضلعة (sive ضلعة, ut Kâmous auctor etiam pronuntiari posse docet), quae iterum in p. 131 vs. 3 offenditur, plane idem quod ضلاعة, nempe *firmitatem, robur innatum armis*, significat. Alii loci, in quibus eadem forma exstat, hi conferri possunt: *Vitae Timuri*, ed. Mang. T. I p. 84 et 388, Aboulfaradji *Hist. Dyn.* p. 139 (sive Pocockii *Spec. Hist. Ar.* ed. 2ae p. 2), et Aboulfedae *Ann. Mosl.* I p. 68 (sive *Vitae Moh.* p. 43, ubi tamen Gagnierus verba sic male transtulit), at in his quidem locis sat [illegible] non est, ut forma ista potius, sicut hoc loco, pro nomine abstracto singulari, quam pro nomine concreto formae pluralis (ducto a sing. ضليع, *defensor*, conf. Freyt. lex) habeatur, aut in nonnullis eorum etiam evidens est, revera hanc, non illam, potestatem ei ab Auctore subjectam esse. — In vs. 23 verba في مثلم — الشارة in hunc sensum accipienda sunt: *sic pari modo tantum hunc amicum remunerans*, quod autem mox sequitur vocabulum الطرر, sine dubio ita pronuntiandum est ut vocalibus adscriptis indicavimus, et pro plurali habendum ducto a sing. طرة, quod non tantum *oram vestis* (quo sensu plurale طرر pro mendoso طرر restituendum videtur in Aboulfedae *Ann. Mosl.* V. p. 80 vs. 4 a f., itemque in loco Chrestomathiae Syriacae T. II p. [illegible] vs. 4), sed etiam *peculiarem aciem*, oraeve vestium aut pannis aut aliis quibusque rebus [illegible] usque inditam, significat: nam apud Ibn-Khallicanum in Vita poëtae at-Thograï (n 196), ed. Wüstenf. II p. 144 extr., legitur: الطغرا هي الطرة التي تكتب في أعلى الكتب فوق البسملة بالقلم الغليظ ومضمونها نعوت الملك الذي صدر الكتاب عنه. *Nomine Thogra peculiare illud signum exprimitur, quod grosso calamo exaratur in parte suprema epistolarum (Regiarum) supra columna imitatum; quo vero (implicitis et tortuosis litterarum ductibus) scripta continentur epitheta Regis a quo epistola procedit* (conf. Freyt. lex. in v. طغرا, et ibi mendosum vocabulum *Lignum* in *Signum* muta). Ex collato autem hoc Ibn-Khallicani loco jam simul, credo, lectori manifestum erit, hic illud طرة ipsam *Thogram* significare, itaque verba وجهز — والمناشير vertenda esse: *et misit illi Thogras et Diplomata*, h. e. *Diplomata Thogra instructa*. — In vs. 24 voces الخلعة et السامية sic explicandae sunt, ut eas ab excelso Principe donatas et quibus alio quo honore af-

afficitur, quae excelsae et altae dicuntur; conf. etiam pag. seq. vs. 2. — In p. 131 vs. 3 aenaaem puto augurum, delenda esse verba illa حصور — وعران, quae sententiam plane turbant: videntur autem e margine ex alienissimam huncce locum recepta esse, cum qui primum ea adscripserit, sine dubio indicare voluerit, auctorem epistolae post commemoratam Meswera expugnationem (in vs. 2) debuisse etiam de Hadhouro-e-Schaikho et de Azzâno captis mentionem injicere. Et revera prior illa arx, alio nomine حصور الصانع dicta (conf. supra p. 77), statim post expugnatum Meswaram (exeunte anno 992) exercitu Sultanico tradita fuit, quemadmodum Auctor in extremo Capite quarto, p. 80, narravit; at posterius castellum, el Azzânum, unum est de duobus illis, quae communi nomine الغشي appellantur (conf. p. 49), et jam anno 991 a Paschas copiis expugnata sunt (vide p. 80); quare cum epistolae auctor recte jam suo loco de his compendium mentionem fecerit (p. 130 vs 15), hanc quoque perquam vero dominis est, ut his rursus unum illorum separatim commemoraverit, ad glossatorem vero quod attinet, hoc fortasse per errorem وعران irrepsit, cum in animo haberet de *Affâri* (عفار, ejusdem de quo supra egi p. 134 vs. 11 e f.) expugnatione dicere: hanc enim arcem post Hadhouro-e-Schaikhum captam esse, ex Capite sexto apparet. Jam vero, si ista illa verba e textu abjeceris, locus, quem male interserta turbabant, satis facile est et hoc modo vertendus: *Et quod attinet ad columen illud inclytarum in Jemana arcium (quarum quidem robur supremis celebratum est), castellum dico Tsolae, sedis imperii (Imâmi) Motahheri, (Pascha) cum exercitu ad illud (expugnandum) misit — Mostafam.* In sequentibus illud حاكمه سردار simpliciter exprimi Latinum *et dux exercitûs*, uno Gallicum *ne qualité de Général.* — In vs. N verba واستعلى — العلمنية, ita ut in textu factum est vocalibus instruenda et sic mihi vertenda videntur: *et portatae sunt regiones Jemanenses in tractum,* hoc vero est, *adjectae sunt, accesserunt, regi J traditae, ditioni, cui excelsus ille Princeps, Sultanus, imperat.* — Postremo animadvertendum est, hanc epistolam eo esse orationis genere compositam, quod Arabes سجع (*prose rimée*) appellare solent, unde membrorum resonantia haud paucis in locis verba etiam in fine pronuntiari jubet, quam vocales, lectoris adjuvandi gratiâ e nobis additae, suadere videntur; ne, ut e solâ p. 132 [illegible] exempla afferam, facile quidem apparet, verbo تغلّب قدير antecedentibus ومثلها اقهر, vocabulum سردار praeci الدفتردار, itidemque بعد ما هيا مرتد in antecedentibus حب سيحفّ assonare. [H. E. W.]

Pag 7 Regum Sanaae palatium positum in colle Gomdaei, cujus membrorum pag

pag 30, e Kodhaie, quem laudant Sacyus in Annot ad Abdollatifi librum, *Relation de l'Egypte*, p. 442, in mundi aedificia omnium memorabilibus est numeratum. Non tamen illud Niebuhrio multum placuit, dubitanti, num duobus illius collis palatiis palatiorum tribueret nomen, *Reis n. Arab.* T. I. p. 403, quare ea Gomdani descriptione, cum l. l., tum ex *Arab. Descr.* pag 219, serborum est parcissimus. De hujus autem palatii amplitudine judicari potest ex eo, quod ipse mox p. C. N 17, Petrus van den Broeck ibi mille et quod excurrit obsides ex omnibus Arabiae regionibus lectos manserit, qui cum Pascha, hujusque familia, militibus et servis, eodem in castello seu palatio commode degerent. Caeterum conf. Sacyus in *Chrest. Arab.* T. III. p. 192 seq

Pag. 8 Multum abest ut princeps Caucabanensis hoc tempore omni ei imperaret ditioni, quam demceps tenuit et Niebuhrii etiam aetate regebat. Praeerat tunc uni tantum monti, in cujus vertice Caucabanum, sedes ipsius, urbs munitissima, sita erat, juxta quam pagi pauci, et Schibamum atque Thowila, oppida duo minora, jacebant Reliquam Caucabanensis ditionis hodiernae partem etiam adhuc imperio tenebat Alius Jahja, princeps Tsolae, qui quomodo illam regionis suae partem amiserit, memoravimus Capite secundo et quinto.

Pag. 10 Ditio Mohammedis f. Nasiri, Djofa, sita erat ad orientem terrarum Haschedwa-Bakil ea ejus tamen urbibus non memoratur, nisi ez-Zahir. Post Rodane autem amissionem, nunc quoque imperabat regioni, Djofae adjacenti eo Haschid wa-Bakil, Dhabiras et castellis Dhafaro Hibaeque. Djofam vero quam non expugnaverit Hassanus Pascha, sed ejus modo partem haud contemnendam per perfidiam praeteream Mohammedis acceperit, non saepe non nisi in transitu Auctor nominavit.

Pag 11 *l* 12 Saepissime apud nostrum occurrit vocabulum سماط, quod non dubio convivium, *epulum* significat Ex origine denotat *ordinem*, *seriem* ubi autem convivii sensu est accipiendum, propria adjungi deberet الطعام (conf. *Vitae Timuri* ed. Mang. T. II. p. 64), ab Abool̃ardjo autem, *Hist. Dyn.* p. 371, ab Abulfeda multis in locis, itemque a Codice nostri auctore, الطعام semper omittitur et simplici سماط convivii potestas tribuitur

Ibid Foederis Jaaschitarum inter et Hasanum Pascham rationem Auctoris verba confirmare, non ab re putavimus; sunt autem sequentia: ويحصل وصول الوزير بايام قلائل وتعين المفارقة فيما بينه وبين مولانا صاحب السعادة على أخذ العهود والأيمان وعلى أتحاد الحال فيما بين مولانا صاحب السعادة وبين الامير عز الدين وولده الامير شمس الدين في طاعة الدولة السعيدة السلطانية والقيام على من خالف اوامرها ونواهيها من قريب وبعيد وأن الامير عز الدين مَتى توجهت العساكر السلطانية على مدينة صعدة لاسترجاعها الى الممالك السعيدة الخاقانية — ان (hoc dele) يُعين بعسكره وكذلك اذا قصدت الامير محمد

محمد بن القاسم الحمري وغير مَنْ ذكرنا ممن اراد محاربة عساكر السلطنة*

Pag. 12. *Tormenta bellica.* Instrumenta bellica, pulvere pyrio explodenda, quorum mentio fit in Codice nostro, sunt مدافع quoque sive مدفع, زبطانات sive زبطانات aut ضربطانات, ab سحقبات. Horum ergo instrumentorum primum tormentum denotat bellicum, quemadmodum ex ejus usu luculenter patet. Ita quoque illud verteret Mengens in *Vita Timuri*, T. II. p. 824 n. 2, licet in Lexico, cum reliquis, tum Willmetiano desideretur; Sacyus porro in *Not. et Extr. des MSS. d. l. Bibl. du Roi*, T. IV. p. 421, et Niebuhrius in *Reis n. Arab.* T. I. p. 403 in Gomdani descriptione. Alterum, cujus scriptio زبطانات sine dubio est adversa, زبطانات est legendum, quae lectio ejus germana, reperitur non tantum in nostro Codice, sed etiam in Anonymi libro Arabico, historiam Jemanae exhibente e Rodlovense ad Bahramum, cujusque aliquam notitiam dedit Sacyus in *Not. et Extraits d. MSS du Roi*, T. IV. p. 511, permutatus cum ضربطانات. Plerumque in Codice nostro conjungitur cum مدافع eique postponitur, et sciatur ex origine Persica olim denotasse *tubulum flatu jaculatorium*, qualem, haud mutato vocabulo, *Sarbacane* Galli dicunt, quemadmodum in Ormoto uno vel ex Chardino itinerario Tom. III. p. 70 cognoscitur: hinc autem factum est transitus ad *tormenti bellici* significationem, quam Sacyus l. modo l. ei tribuit. Tertium بندقيات *sclopeta* denotare non est quod dubitemus, quandoquidem eorum usus in bello id certissime indicat. Testatur id quoque Sacyus l. l. p. 421, auctoritate usus Hydii in *Synt. Dissert.* T. II. pag. 123.

Pag. 16. Motahhari f. Mohammedis Schowaeni ad Paschum transfugium quam primum est, quod e nobis commemoratur, locos huc pertinentes e Codice nostro afferemus, ut pateat, qua ratione Hasanus Pascha eos acceperit, qui ex hostium castris ad eum transiverant. Postquam ergo Codicis pag. 14 pauca verba dixerat, hunc principem quam maxime adhaesisse Mohammedis f. Nasir partibus, pag. 32 ejus transfugium ad Paschum refert his verbis: وقد كان الامير مطهر بن الشويع مدم الى مقام مولانا صاحب السعادة بعد وقوع معاقدة بينه وبين محمد بن الناصر كان خالفها معاكرا وغادرا بينهما بعين أقليما حارة تدعيه لا يمكن ان يجاحد (يتصد ا) لهما حال وانعم عليه مولانا صاحب السعادة بمصاحب شريف وغمره باحسانه وافضاله وامتنانه*

Ejus tandem receptionem et honorem, quem cum multis beneficiis ei tribuit Pascha, his verbis retulit auctor, pag. 55: ومن قدم عليه ووفد اليه من كبراء اشراف الجوف الى محروسة صنعاء ونالته مكارمه وشمله تفضلاته وشملته اسماعه وتلالاته الامير الشريف مطهر بن محمد الشويع الحمري الحسني في جماعة من اخوته والاولاد فاسر له والعطايا

بالعطايا الكثيرة والصِّلات الجزيلة وخلع عليه من الخلع الأنيقة النفيسة ما يَجِلُّ قدرُها وغيرَ ذلك من الكُسا من الملابس (الملابس ed, ملابسه ?.l) الشريفة واعطاه خيلًا مُحلّيةً عليه (عليها ?.l) بسروجٍ مُحلّاةٍ واعطاه ايضا خياما وفُرُشا ودنانير كثيرة وامر ايضا بعطايا جَمّة لمن وصل صحبتَهُ من اخوته واقاربه وقرّر لهم جوامكَ سلطانية وانعم عليه بسنجقٍ سلطاني وهو اوّلُ سنجقٍ أُنعم به مولانا صاحب السعادة في ايام ولاية اليمن وعرض له به الى الابواب الشريفة السلطانية وقرّر له جوامكَ سنجقه وولّاه بلاد ظاهر همْدان وحين انعم عليه بالسنجق الشريف تحصّل منه جميع ما يُعرف بسبب السنجق من كُسًا وخلع ودراهمَ وسمّاط وغير ذلك فعظم بذلك حالُه وكثرت به ثروته وحمل اليه ظهرا فصار غنيًّا بعد ذلك مُثرّيا وكان الامير مطهر بعد وفاة صِنْوِه الامير على بن محمد الشويع صاحب الملاجم (الملاحم ?.l) المشهورة والمكارم المذكورة في جناب السيّد على يحيى وخدمته ثم صار (مع edit) الامام الحسن صاحب الاقنوم ثم رجع الى جناب السيّد على يحيى وخدمته بعد مُباينته للامام وتقرّر بينه وبين على يحيى قواعدُ ومرسومات على شطر الامير عز الدّين وضمانته ثم وقع من الامير مطهر تَعَقُّب عن التحصّل بما تقرّر بتلك القواعد فلم يتمّ له على يحيى بها فوقعت بينهما مواحشةٌ ورُفِعَ عنه الى على يحيى ما غيّر قلبه عليه وحرّج صدره وامورٌ يطول شرحُها وليس هذا موضع ذكرها وقد كان وفد الى مقام مولانا صاحب السعادة ولد الامير مطهر بن محمد الشويع المسمّى عليًّا الى مدينة تَعِزّ ومعه جماعةٌ من اقاربه وجدّه يوسف الاميرُ عز الدّين محمد بن شمس الدّين وشفع له ان يقرّره مولانا صاحبُ السعادة في خدمة السَّلطنة السعيدة وان ينظر اليه بعين برّه وفضله فقبل الشفاعةَ فيه وانعم عليه بخلع سنيّة واعطاه عطايا وافرةً من الخيل والكُسا والدراهم والخيام وانعم ايضا على جميع مَنْ وصل صحبته بكُسًا ودراهم وقرّر له ولهم جوامكَ سلطانيّةً ما يَسْتحقّونها ؛

Loci supra laudati vix quidquam habent, quod lectorem eruditum suspensum teneat. Observamus tantum, ubique fere in Codice nostro Hasanum Pascham titulo ornari صاحب السعادة, quod sic plane, quemadmodum dicta illa, in libro *Noctium MI*, ab Habichto edito, saepius obvia, دار السعادة (quorum convenit سدّة السعادة; vide supra pag 130 vs. 6 a f.), *palatium beatitudinis* i. e. *regium* significat, accipiendum est pro *Viro Beatissimo* i. e. *Augustissimo* s. *Regio*. In posteriori autem loco descripto (hujus p. vs. 7), ubi auctor narrat Pascham pro Motahharo iis suscepisse, quae a Sandjakbegis recens creato *eroganda* essent munera, verbo صرّف *erogandi*, *expendendi* enim tribuenda est, quam antea in Lexicis neglectam, bene nunc Freytagius offert

[Hic

[His etiam nonnulla addere haud supervacaneum videtur. In p. 139 vs. 1 seq. verba خلع — التشريفة sic vertenda sunt: *et honoris causa cum donavit e vestibus honoris, hoc est e Kabâae sumtuosis, talibus quarum magnum erat pretium, et praeter has alias vestimenta : vestibus suis nobilibus.* Et ex hoc igitur loco apparet, vestes illas pretiosas, quibus Principes honoris causâ alios donabant, peculiariter ex eo genere fuisse quod قبة, et eo plurali اقبية, dictos: sunt autem *breves tunicae, sive interulae, ab antica parte apertae* (conf. Reiske annot. hist. 124 ad Aboulf. *Annalium Mosl.* T. IV). Alii loci eandem rem confirmant, ut ejusdem pag. vs. 7 et 18 seq., ubi etiam خلع, *vestes honoris, a dona quae vestibus aliis* (كسى) *constabant*, distinguuntur; et praesertim pag. 143 vs. 22, ubi plane ut hic, الاقبية العالية per oppositionem vocabulo الخلع adjunctum est. — In vs. 2 vox mendosa الملابسة alterutrâ quam proposui ratione corrigenda est, collato autem loco, infra edito p. 147 vs. 11, probabilius videtur, ملابسة legendum esse. — In eodem vs. et seq. apparet, verba واعطاه خيلا — محلاة significare: *et dono et dedit equos monilibus ornatos, instratos ephippiis itidem ornatis monilibus.* Ea more autem uto equos dono mittendos pretiosamis temporibus inducendi, at insuper ipsa quoque eorum ephippia hoc modo ornandi aut gemmas iis interendi, praeter locum infra sectantem ut p. 148 vs. 17 et 19, et in annot. ad p. 51, conf. locum Aboulfedae *Ann. Mosl.* V. p. 358, et تاريخ مصر, ed. Hamak. p. 110, 113 et 114. — In vs. 5 propter potestas aetiorum السلطانية — وعرض haec esse videtur: *et obtulit ea, sive consertit ea, in illum* (Mothahhar) *gratum cum ea re ad Portam sublimem Sultaneam*, hoc est, *legato misso per ipsi talem Sultanum certiorem fecit, Mothahharum primum esse qui Saadjakbegi munere se dignum praestiterat.* Conf. infra p. 146 vs. 9, ubi eadem locutio offenditur, iidemque loca in annot. ad p. 74, in quo reperies عرض له في الشيء, *obtulit ei in illum gratum de re*, et praeterea hoc sensu nomen actionis عروض usurpatum videbis. — In vs. 8 seqq. dictio illa رجع الى حضرة السيد et وكان في جناب السيد, proprie significat: *Fuit in atrio et rediit ad atrium Principis*; jam vero amplicius exponam: *Fuit apud Principem, et rediit ad illum.* Loquuntur enim περιφραστικῶς de atrio Principis, cum Principem ipsum volunt, et in hoc etiam libro isto περίφρασις saepe obvenit: conf. infra p. 145 vs. 2 a f., et paullo inferius locum in ann. ad p. 41; item قدس مصر p. 111 vs. 5, et ad eum locum Hamakeri annot. in p. 157 seq. — In vs. 10 a probatis insertam e voluto praepositionem مع, confirmari potest locus Aboulf. *Ann. Mosl.* III p. 480, ubi verba فسار غالب عسكر الخليفة مع مسعود manifesto significant: *Ac transiit major pars exercitus Khalifae ad Mas'oudum*: sic ipsius hoc loco Ausios etiam volui, Mothahharum se-

relicto Alio Jahjâ *transiisse ad Imâmum Basanum*. Nescio autem an idem quoque sensus verbis tribus possit, si pro الامام amplectas للامام substituerea. — In seq. vs. narrat Auctor, *postquam ipse Alius Jahja Imâmi Basani auctoritatem agnoverat* (conf. supra p. 4), *rursus ad illum Principem se convertisse Mothakkarum*, hic autem verbum se offert, cujus illustrandi causâ aliquid monendum est. Nempe 8ª forma يلس, cum accus. pers. constructa, significat *se separavit ab aliquo*, *reliquit aliquem*; si vero praeter hunc accusativum aliud ei nomen cum praep. ل subjungitur, si ergo dicunt يلس آمل بيته لصاحبه, hoc sententia vertendum est: *reliquit domesticos suos in gratiam amici sui*: jam hic, nomine quod in accusativo ponendum fuisset non expresso sed subintellecto, solum illud nomen alterum est additum, itaque يلس للامام propria sakt *separavit se (a pristinis sociis) in gratiam Imâmi*, et liberius quoque ne vertis potest *transiit ad partes Imâmi*, *agnovit Imâmi auctoritatem*. Confer locum supra editum p. 120 vs. 3 a f., in quo pro tremendo مصامه, hanc ipsam formam (صسيم) restitue, et cujus igitur verba حرجه نما — jam sic explicanda sunt: *postquam patruelis ejus Alius Jahja se adjunxerat Imâmi Basani partibus et in societatem belli ab hoc gesti venerat*. — In vs. seq. verba بيعقر بيده — وضمانة significant *et stabilitae, firmiter positae, sunt inter Mothakkharum et Alium Jahjum bases et structurae*, hoc est *solemnia pacta inter Mothakkharum et Alium Jahjam constituta sunt, hac conditione addita, ut Izzoddînus oculos adverteret (ad ea quae in posterum ab utroque gererentur) et (pactorum servandorum) sponsor esset*. Similiter in loco, infra in not. ad p. 41 vs. 20 edendo, legitur: على أنه يسلّم حصن بُكُر للامير عز الدين ويضمن عليه الامير عز الدين النح, *hac conditione, ut traderet castellum Bacori Emiro Izzoddîno, atque hic pro illo sponderet* etc.; et in eodem loco, haud longe a fine, haec exstant: وضمنه بكر في يده بسبب ضمانة عليه, *et quod devenerat Becorum in manus ejus, quoniam pro ipso sponsor exstiterat*. Ceterum de fide et integritate Izzoddîni, quae fecerat ut hunc prae reliquis sponsorem sibi optarent, insignem conf. quae Doct. Rutgersius supra in medii pag. 73 narravit. — In vs. 16 lectori monendus est, ne illud لما ab ipso verbo antecedente pendere putet, neque igitur hinc efficiat, 5ᵐ formam يتحمّل, sub portandam sumere *ea imponitam sibi portavit*, *praestitit* rem, cum ب rei construi: construitur enim hoc sensu cum accusativo, quod probat locus Ibn Zeiduni apud Ibn-Khâkânum, edit. nostrae p. 27 vs. 5, itemque alius locus in Grangeret de la Grange *Anthol. Arabe* p. ۴۲ vs. 3: unde id Auctor exprimere voluisset: *Tum conditi. ut Mothakkherus impar esset portando, praestando, illud quod stabilitum fuerat inter ambas istas partes*, pro بما debuisset لما scribere, nunc autem cum بما scripsit, hoc quidem a

ga-

gnificat *secundum quod*, pro *eo quod*, *quoatum*, et verbum cui subjunctum est proprie objectum additum non habet: verte igitur: *Tum a., ut M. i. e. portando secundum quod*, hoc est *praestando* tantum quantum, *stabilitum fuerat pactis illis*. In sequentibus: *atque tum Abun Jahja etiam illi pacto non perfecit: unde orta est inter utrumque animorum alienatio*, evidens est infinitivum illum 3ᵃᵉ formae (hinc Lexicis addendae), مراخمة, illum quod وَحْشَةٌ (conf. Abulf. Ann. Mosl. II. 238 et 490), nempe *simultatem*, significare — In vs. 14 dictio ما تَغَيَّرَ قلبه عليه vertenda est *quod cor hujus contra illum mutavit*, hoc est, *ab illo alienavit*, *avertit*; conf. locum Bidpai, ed. Sac. p. 233, et locum a Sacyo editum in *Gramm. Ar.* I. p. 78 vs. 2 a f., itemque locos infra citandos in ann. ad p. 41 (ولم يَتَغَيَّرْ عليهم حالٌ, *nec illis in re mutatus est status eorum*; et متعالة أَنْ تَتَغَيَّرَ عليه النواحد, *mala ne cum domus suae mutarentur pacta*). Hoc autem ab praecepto de eadem notione, ne quis per unam praepositionem على in errorem adducatur, fortasse putari, 2ᵃᵐ formam غَيَّرَ hic transitivam esse formae 1ᵐᵃᵉ (غار عليها, *zelotypus in eam fuit*), atque porro non *zelotypum* hoc loco, sed paullo diversum sensum sui *iratum reddendi* significationem tribuendam esse: contrarium enim possit probari, cum propria quidem illa potestas *zelotypum* aliquem *reddendi* formae 4ᵗᵃᵉ, اغار, sed huic sola, inbad, 2ᵃᵉ vero semper *mutandi*, *aliam reddendi*, vim habeat, eaque igitur in tali loco, qualis est *Vitae Timuri* I. p. 22 vs. 3 a f. (in quo ut nunc est editus, necessario ei significatio *iratum reddendi*, *irritandi*, tribuenda esset), bene se habere videatur, equidem non dubito, quin dualus mendis iste locus corruptus sit, et pro غَيَّرَهُ بما كان عليه — ثم انه قاضيها substituere illic oporteat ثم انه أَغْضَبها — تَعَيَّرَهُ بما كان عليه, *Postea iram ejus movit — quo facto exprobravit illi statum priorum*. — In eodem vs. illud وامورٌ, *et res*, accommodate ad stilum negligentiorem, qui in plerisque istius recentissimae aetatis scriptis conspicuus est, absolute positum videtur et cum verbo quod proxime antecedit nequaquam conjungendum: volunt, credo, Auctori: *et res* (*unde ortus sunt*) *quas longum est nunc narrare*. — Denique in vs. 20 evidens est, ultima verba ما يَسْتَحِقُّونَها significare in *quantum iis* (*stipendia*) *digni erant*, hoc est *ratione habitâ singulorum gradûs et meritorum*. H. E. W.]

Pag. 17. Nullus jam dubito, quin pro ذبمان legendum sit ذيفان, cum quo, si signa diacritica rejiciantur, levissima est mutatio signorum ي et ن, tum quia ubi punctorum defectus scriptionis quoddam vitium innuere videtur: denique quia ذيمان *Desfanum*, oppidum regionis Haschid-wa-Bakil, ad viam situm est, quae Sanaa Dhafarum ducit.

Ibid. De Dhafaro sequentia refert auctor, pag. 40: وظفار هو الذى شيّد فيه القصور وهموت

وصوت (وَضَوَا) في أثنائه الكُّور الامام المنصور بالله عبد الله بن حمزة الحسني ــ واولاده بعده وكان كرسيّ مملكته واولاده ايضا من بعده وصل فيه من الترك اعشيمة الواسعة الكثيرة ومُشهده عماله وكان تحصنه لكفار وآبتهاله له معقلا يلتجأ اليه اذا نابته نائبة لأنه لما عظم امر الغُزّ باليمن واشتغلت شوكتهم ــ وعظم امرهم (haec duo dele) وملكوا اكثر اليمن وحصونه ومدنه وكانت بينه وبينهم ملاحم مشهورة ووقائع مذكورة رأى المنصور عمارته وتحصينه بعد مشاورة لاصحابه من اهل مملكته وحماته (وحاكمية ا) باشبيله وكان قلعةً للامام ابي الفتح الديلمي فشرع في عمارته يوم الاثنين لعشرين ليلة خلت من شوال سنة ستمائة ٭

[Qui hic legitur primus Dhafâri arcem muniisse, Imâmus Jemanensis al Mansour-billah, verbo etiam commemoratus in Johannsen *Hist. Jemanae* p. 20 vs. 8 a f.; universum autem hoc lemma, e media inde p. 28, nonnulla mentio de peste et, nobis ex primis ignotâ, historiae Jemanae, ad quam res gestae pertinent Imâmorum illorum, Sadae plerumque habitantium et plenâ potestate in plurimis et Tihâmae et Djibâlis partibus dominantium, qui a Khalifae sede al Mostadhil aetate (a. Arab. 500) ad recentissima usque tempora suam dignitatem variâ fortunâ tenuisse sunt (conf. Niebuhrii *Beschreib. von Ar.* p. 185 seqq.). Caeterum ex hujus lemmatis loci fine jam apparet, aetatem Imâmi al-Mansour incidere in exitum saeculi Arabum sexti et initium septimi. — In vs. hujus pag. 2 seq. patet verba وعمل — الكثيرة, ut in textu factum est vocalibus instructa, hoc propemodum exprimere: *et paravit in ea arce ex piscinis sive aquae receptaculis, tales quae magna et ampla et multa dici merentur*, quod eodem jam redit quo scripsisset وعمل فيه بركا عظيمة واسعة كثيرة. — Quod in vs. 4 offenditur nomen الغز, nullam quidem difficultatem haberet, si hic non de Jemanae rebus, circa initium saeculi septimi, sed de rebus Khoriâsânae, saeculo quinto et sequente, ageretur; fuerunt enim *Ghozzorum* gens (غز, ut Arabum lexica pronuntiandum docent), origine Turcica, quam Togrulbec secum ex Transoxanâ regione adduxerat, jam ante medium saec. quintum semel iterumque in Khorâsânam et Mesopotamiam incursionem fecit, nec non inferam a Principibus Ghaznawidis et a Khalifâ al Kâimo-biamrillah subigi et ad Medias montes, ex quibus proruperant, repelli potuit (conf. Herbelot. in v. *Gaz*, Aboulfaradj *Hist. Dyn.* p. 337, Bar Hebraei *Chron. Syr.* p. 219, Aboulfedae *Ann. Mosl.* III. 140, et ad h. l. Reiske annot. hist. n. 104), postremum vero circa medium saeculum sextum in Khorâsâne saevit, omnes fere urbes quas per breve tempus occupatas tenuit, longe lateque rapinas egit, et urbes cum incolarum innumeros homines, nullâ nec sexûs nec aetatis ratione habitâ, trucidavit (vid. Aboulfedae l. l. III, 528 et 540). At eandem etiam gentem in Jemanam quoque penetrasse, quia circa initium septimi saeculi *majorem hujus regionis partem arcesque ejus*

ejus et urbes ejus subjectas habuisse, non tantum nullo Auctorum loco confirmari potest, sed a probabilitate etiam longissime remotum est. Accedit, quod nemini, in historia Jemanae non plane hospiti, ignotum sit, hoc ipsum tempus esse, quo Ajoubidae, paullo ante Aegypti et Syriae domini facti, jam in illam quoque terram invaserunt, eamque fere universam, omnibus fere urbibus et castellis expugnatis, in suam potestatem redegerunt (conf. Johannsen l. l. p. 148 seqq.): itaque fieri non potest, ut ea verba Auctoris لما علم — مذكوره ad alios quam Ajoubidas, eorumque horum in Jemana expugnatione progressus et bella cum ac et Imamo al-Mansouro gesta, spectent. Unde hae duae quaestiones oriuntur, an haud plane ab ineptus, Ajoubidarum gentem hic Turcicae illius nationis nomine *Ghozzae* dictam esse, et deinde, an probabilis aliqua causa hujusce nominis illi tribuendi se offerat. Ad alterum quod attinet, praeter evidentissimum argumentum quod infra, in annot. ad pag. 31, extat, alius quoque locus probat, revera Ajoubidas isti appellatione ab Auctoribus significari: est in Abulfedae *Hist. Dyn.* p. 454 vs. 8 a f., ubi nunc legitur ولما ملك الغز مصرا وانقضت الدولة العلوية (l. مصر). In margine vero adscriptum est, in alio Codice pro الغز alterum الغز; nostra vero lectio per istius temporis historiam in commodum sensum accipi potest, et nullum nobis dubium restat, ibi idem illud nomen الغز reponendum esse, et Auctorem dicere: *ex postquam Ghozzi, hoc est Ajoubidae, Aegypti potiti, et (per eos) Alidarum, seu Fathemidarum, imperium exstinctum erat* —. Jam de probabili causa cur haec familia, quae vulgo creditur ad nobilem aliquam Curdorum tribum pertinuisse (conf. Herbelot in v. *Curd*, *Aiub ben Schadhi*, et *Salaheddin Josef ben Ajoub*, cum A. Schultensii *Indice Geogr. in Vit. Salad.* in v. *Curdi*), nomen illud generis, effrenatissimae genti Turcicae proprium, acceperit, de duobus statuendum est, aut *revera* Ajoubidas a Ghozzis oriundos, et cum Curdis (in eadem illa montana regione Mediae habitantibus, quam Ghozzi frequentatam venerunt) per nuptiarum tantum affinitatem conjunctos fuisse (quod collato loco Nowairii, a Schultensio adducto, nequaquam veri dissimile est), aut *falso* illis originem illam, sive per errorem (Curdis et Ghozzis in eodem jam tractu degentibus), sive ignominiae inurendae causa, a nonnullis tributam esse. Cujus quidem rei accuratius indagandae hic profecto locus non est, conf. vero imprimis Hamakeri *Commentarium ad locum Makrizii* excerpt., p. 62 — 64. — In vs 6 seqq. verba الديلمي — بعد significare credo: *postquam in consilium iverat cum Comitibus suis e subditis imperii sui, et cum accolis Dhafari (qui sedem habebant) in monte ejus: erat autem his tunc temporis castellum Imâmi Abou-l-fath ed-Dailami.* De Abou-l-fatho illo, Imâmi al-Mansouri aequali, quem in tabula ei data diximus, etiamsi quem fuisse Principem plena potestate istis suis dominantem, nihil porro impertire lectori possum: nec certum quoque est, unde relativum illud nomen الديلمي

11*

insederit, cum دثم quidem, sine articulo scriptum, proprium nomen sit notissimae illius Persidis regionis (de quâ Herbel. dixit in v. *Dilem*), verum eodem, articulo addito, et mons aliquis et aqua Arabiae, denique tribus Dhabbenaeum (بنو ضبّة) appellari legatur. H. E. W.]

Pag. 19. Licet autem hac ratione Mohammedes f. Nasiri fato sit functus, non tamen omnem ejus ditionem occupavit Pascha, imo nunquam regionem Djofae cum exercitu intravit. Eam tantum ejus partem imperio tenuit, quae perfidia fratrum Mohammedis ad illum facile pervenerat. Djofae caput et celeberrimam urbem Mareban neque expugnavit, nec vel oppugnavit; Mohammedisque posteri imperii partem cum libertate deinceps tenuerunt, ille et post duo fere saecula, Niebuhrii aetate, eadem ditionem rexerint avitam. Conf. Niebuhrii *Descr. Arab.* p. 268.

Pag. 21. *l.* 9. In potentissimis Jemanae principibus hoc tempore erat Alius Jahja, cujus ditio montium altitudine et asperitate viarumque difficultate et magis etiam incolarum fortitudine et castellis munitissimis egregie defendebatur. Frustra praecedentes Paschae Praefective Sultanici conati fuerant hanc sibi subjicere regionem et illorum fortissimus felicissimusque belli dux, Sinanus, neque eam poterat expugnare, neque ultra ejus terminos praefectorum suo Eam prolatare(?). Sita erat illa ditio ad septentrionem, occidentem et meridiem ditionis Caucabanensis, quam fere totam cingebat, et complectabatur, praeter plurimos vicos pagosque, urbes et castella plurima, Tailam, Madaam, Ambanorum, Imranum, Mesvarum, Beit-Odsakem, Orram, aliaque de quibus deinceps agitur. Exercitu autem utebatur Alius Jahja numeroso, fortissimo, omnibusque rebus ad bellum gerendum necessariis instructissimo; ducibus belli peritia et virtute clarissimis gaudebat, quorum plurimis, praeter fidem et constantiam, nihil deerat eorum, quae in egregio duce Jemanenses illius temporis poneat(?) requiri.

Ibid. l. 7. Pauca modo in praecedenti historia, veluti in transitu, diximus de origine et natura conjunctionis, quae Imadeddinum inter et Pascham intercedebat et intelligitur magis, quam perspicitur, firmissimam inter eos principes fuisse amicitiae et societatis vinculum. Multus autem est auctor in enarrandis mutui amoris testimoniis, quae inter eos jam firmaverant conjunctionem, quae in maximis fuit causis prosperitatis et victoriae Hamsi Paschae et interitus libertatis Jemanae. Quumque ergo de his dedita opera non retulerimus, nisi pauca quaedam, hic proferre placuit nonnulla huc facientia testimonia. Refert itaque pag. 183 ومن جملة مساعدته الظاهرة وكفى بها من اجواله
الشهيرة الحميدة الباهرة ما هيّأه الله له وفتح به عليه ويسّره لخدمته من اول وقت القدمة
اليمن موالاة الامير عز الدين لاحبابه وقيامه معه في حروبه بكلّيته وقلبه ولم يزل الامير عز
الدين على موالاته في خدمة السلطنة الى ان مات رحمه الله تعالى.

ولما رأى مولانا صاحب السعادة من الامير عز الدين تيقّظ Et deinceps pag. 58 seq.
معه في الخدم السلطانية بحسبه وجهده والامانة منه حيث توجهت العساكر السلطانية
لحرب أو حصار أو جهد يقصر فتحها والتعسف أمرٌ ما بماله ورجاله امتثل واستطلع له وشكر
له على ذلك وأداه من مكارمه وإحسانه وهداياه وصلاته ما تنتهي ذكره ومن جملة ذلك
الانعام وعند حلول ونام أنعم له باحساناته دينار من الذهب ووجّه له بخلعة سنية مرارا
متكررة ووجه أخرى بمفارش رومية عليها خاتم العنبر العجيب والتشريفات البديعة من
الأمور وأنواع الطيور والكلاب وغير ذلك ولم يزل يتعهّده بالهدايا والتحف في اوقات متعددة
وأنعم على ولد الامير عز الدين السيد الامير شمس الدين احمد بن محمد بسنجاق شريف
سلطاني وعرض له به الى الابواب السلطانية والعتبات الخاقانية وقرّر له جوامك سلطانية
بسناجقه وكذلك قرّر جوامك الجماعة (الاخصة .l) من خواص الامير عز الدين واعيان اصحابه
منهم الشيخ مبارك شهاب والسيد على بن الحسن وزير الامير عز الدين وكاتب رسائله
ووجّه مولانا صاحب السعادة بالسنجاق الشريف الى مولانا الامير عز الدين الى محروس
كوكبان صحبة الاغا مصطفى وخلعة للامير عز الدين وخلعة لولده الامير شمس الدين
وأمر أيده الله تعالى الامراء والاعيان الكبرى ومن في محروس كوكبان نهار الجمعة مستهل
محرم سنة تسعين وتسعماية وامر الامير عز الدين ولده وجميع عسكره نقل السنجاق
الى دار شبام بالتعظيم والتكريم واظهار الفرح والمسار ومما امر به مولانا صاحب السعادة
للامير عز الدين بحصان لحبيب مخلّى عليه سرج مخلّى وسيف مخلّى وخلعة سنية وفي
هذه السنة المقدّم ذكرها وجّه للامير عز الدين هدية لمولانا صاحب السعادة حصانين
فاخرين عربيين مخلّيين من مختار مراكبه وعليهما درعان ليس لهما نظير في الحسن
والنفاسة عظيمتان وسيفان مخلّيان وسرج احدهما مخلّى والآخر (ونحوهما .l) محلّية ولما
وصل ما ذكرنا الى حضرة مولانا صاحب السعادة دام الله أنحس تلقّاها وأثنى على مهديها
وأنعم على الواصلين بها بانعامات سنية من الخلع الأبيضة الخ (العالية .l) وصلات جسيمة
من الدراهم وثم مكن الامير عز الدين مهاداة احد فيما مضى من باشوات الدولة العثمانية
غير مولانا صاحب السعادة لانه ولم يكن احد من باشوات الدولة الخاقانية بل ولا من
ملوك العجم فيما سلف من الزمان يسهّل له اقليم اليمن جملة وسهله وتقنع معاقله
وحصونه وتأخري على يديه الفتوحات العظيمة للدولة السعيدة الخاقانية وسلكه (وتملّك .l)
ملوكه

ملوك اليمن ونزلهم من حصونهم الشامخة التي يحير تحت أعلامه وبقي البيد العربي
بأسرها وتحيد المحبة الأكيدة الصادقة وأنس به مثله ولم يكن بعد ورود هذه الهدية الا
ايام يسيرة حتى وجه مولانا صاحب السعادة ايده الله تعالى للامير عز الدين بهدايا

Quae qualia fuerint narratur pag. 65 his verbis واما هداياه وصلاته ومكارمه
الى الامير عز الدين لانه عنده جليل المكانة عظيم الجاه في رتبة يتحمل شأنها ويعظم
مكانها وقد تقدم ذكر بعضها ولا يقدر ان يحاط بها لكثرتها منها ما أمر له به في شهر
رمضان سنة احدى وتسعين (وتسعمائة adde) بهدية جليلة من العنبر الهندي وغيره من
التحف من جملتها كوز من فضة ومشق — اعنى (hoc dele) بحريق المشلح من فضة ومشبه
(ومسبه L.) غريبة الشكل من فضة ومجمرة من فضة وخلعة من الملابس النفيسة التي هي من
أحق الملابس وذلك صحبة الجناب الفخيم الخواجا علي المقدم ذكره وأهدى مرة للامير
عز الدين شعورا من قبله من ملابسه مما كساه به مولانا صاحب السعادة وامر له مرة بفرس
محلى يوجد له مرة أخرى بالخنجر — محلى (من pro hoc lege) ذهب مغشى بسالوب
وفيروزج يشترى قيمته ثلاثة دينار

Ex his igitur locis satis efficitur, quanta humanitate et amicitia se invicem acceperint Izzeddinus et Hasanus Pascha, quandoquidem ex donorum copia atque pretio ad animi propensionem concludere satis in regionibus quodammodo licet. Ceterum parum hi loci habent difficultatis; sub finem vero pro vocabulo prorsus ignoto مشمة, substitui مسمة, quod non minus quidem quam illud in Lexicis Arabicis desideratur, at occurrit in *Abulf. Ann. Mosl.* IV. 380, et ibi, ut recte monuit Reiskius in ann. hist. 271, *pelvem* significat: quam potestatem nostro etiam loco imprimis congruam esse nemo negabit.

In initio horum locorum, p. 146 vs. 3 a f., pronomen ما Latinum *quidquid, quodcunque*, valet, et usus praepositionis لذي in يسّرا لكبد لذي, *prosperum eum reddidit in ea re*, optime illustratur Germanorum et nostrâ locutione: *einem bey etwas helfen, iemand bij een onderneming helpen.* Universum enim locum illum ita verto: *Et a magnitudine felicitatis ejus* (Hasanis Paschae) — *quaecunque res* (h. e. *quidquid mundi quod, nos in omnibus rebus quas*) *Deus illi ad prosperum eventum ordinavit, quibusque auxilia eas et praestitit, et in quibus incepta ejus secundavit, est bello societas quam coluit Emirus Izzeddinus cum illo.* Hoc verba عند ولي illustranda sunt usu loquendi Persarum et Turcarum, qui vocabulo Arabico قلب (*forma externa ad quam res facta est*) in suam linguam recepto eam vim subjecerunt, ut

T 2

sor-

corpus significat, ut Persae dicunt قلب بی جسم, *corpus sine animâ*. Jam ergo evidens est, verba *adesse alicui et ipsulari corde suo et corpore* non simpliciter significare *totis viribus*, et idem exprimere quod in p. seq. vs. 2 verba بيجنه وبقلبه. — In p. 140 vs. 1 seqq. diversae sententiae partes ita inter se cohaerere censeo, ut locus hunc in modum vertendus sit: *An postquam vidit — — et auxilium ab illo (nanctus) — quaecumque castra movebant exercitûs Sultanus ad bellum aut obsidionem aut regionem expugnatu difficilem, aut molestiam faciebat quae tandem cunque res — tum per personam suam tum per milites suos missos, pro beneficio habuit et pulcram suam censuit (istam) illius (agendi rationem) illique pro eâ gratias egit.* Nempe post استمتع واستملح jam supplendum esse puto sequens pronomen ذلك, nec dubito quin prima ex his verbis ea quam vertendo expressi potestas ab auctore subjecta sit. — In vs. 8 animadvertenda est forma plur. تقوشات (*picturae variatae*), quae, docente Castello, etiam offenditur in libro نزهة المشتاق (vulgo dicto *Geograph. Nub.*) p. 18 vs. 12, est autem habenda pro pluralis ductâ a تقوش, quae jam ipsa pluralis est formae نقش, *pictura*, ideoque plane conveniet cum formâ تنجحات, *expugnationes*. Castellus, ut pluralem illam explicaret, casle singularem تقوشة creavit et hanc formam tanquam revera usitatam in lexicon suum recepit. — In vs. 14 aliquid excidisse mihi videtur inter vocabula تمالی et الامراء: fortasse verbum, quod Latinum convenit *excipere* valet; hoc enim sui simili restituto, locus qui nunc nullum sensum habet, facile sic explicatur: *jussitque illa quam Deus corroboret (Hazrat Pasha), laudat epulas (sacra annuâ) struî Emiris et maximis inter Proceres et reliquas omnibus qui in urbe Cancaldar (Iscoddiani sedis) habitabant*, &c. Nempe, ut quo tempore magnus ille honore, de quo Auctor scripsit, ipsum Iscoddianum ornaret, simul omnibus civibus illius commune quoddam festum pararet, et ne cellulae in illum dignitati et nomo muneri majorem etiam splendorem et magnificentiam adderet. Quod jam in vs. 15 sequitur, hoc solâ animadversione egit, verbum نقل ibi non videri significare *transtulit* ad locum (in quo manseret), sed potius cum *pompâ circumtulit* usque ad locum. Nisi enim fallor, Auctor voluit, jussisse Iscoddianum, qui magnitudinem in se collatâ honoris gratiae agnosceret simulque festi dici solemnitatem augeret, filium suum omnemque exercitum Caesahanensem, versûs ad eo a Paschâ missum ad territorium usque Schihân (oppido prope Cancaldarum sito, aurî supra p. 20) cum summâ pompâ ostentationis et suâ circumferre. — In vs. 17 pro يحتمل melius Auctor in quosdam. scripsisset تحتمل, quod autem nunc scripsit sic explicandum est, ut in animo habuerit: ومما امر به — عز الدين أن أمر له بحمّان. Conf. locus aliquâ ex parte similis in p. seq. vs. 6 et 7. — In vs. 8 a f. facile quis pu-

putaret, scriptionem vocabuli مراكيد mendosam esse mutandamque in مراكب, cum nominum quorum sit forma مَرْكَبٌ, plur. مَرَاكِبُ, jumentum, equus, et in nullo lexico offeratur eodem sensu مَرْكُوبٌ, pl. مَرَاكِيبُ. Duo tamen loci Aboulfedae rem extra omne dubium ponunt, quorum in altero, *Ann. Mosl.* IV. p. 380, haec vox forma singularis, in altero, V. p. 334, utraque simul, singularis in vs. 16 et pluralis in vs. 18, offenditur. — In vs. 4 a f. 3am formam verbi خلع, cum acc. pers. constructam, idem significare apparet, quod 4am cum الى constructam, *donum alicui misit*, cujus usus, in Lexicis nondum consiti, exemplum etiam exstat in Aboulf. *Ann. Mosl.* III. p. 274. — In p. 147 vs. 4 et 5 evidens est, verba واما قعداياه — فهي رتبة, quae proprie valent: *Et quod ad munera illius attinet — haec gradus honoris sive dignitatis erant*, significare: *Et q. u. m. i. a. — haec virum illis donatum in gradu honoris collocabant*, aut: *ea cura illis donati indicio erant gradus dignitatis, qui esset.* — In vs. 10 et seq. verba واقلدس — صاحب السعادة ita vertenda videntur: *et dono misit aliquando Emiro Issoddino pellem mustelae Scythicae, quae pura erat*, h. e. *quae subsuta erat*, *Kabâïo* (conf. supra p. 140; infra autem, in fine annot. ad p. 31, similiter doctum offertur مُسْتَحَبٌّ من قباء) *quae ad ipsius vestimenta pertinebat; haec autem una erat e multis vestibus quibus donavit illum Fazcha.* — In vs. 13 participium passivum 2ae formae مُفَصَّصٌ significare potest *cui gemmae insertae sunt*, quae igitur potestas a nomine فَصٌّ, *gemma*, ad hanc ipsam verbi formam translata fuit. In Lexicis ea non enotata est, et alterum ejus exemplum infra offertur in annot. ad p. 51. [H. E. W.]

Pag. 23 seq. Aedificatio Imrani, Bedjrae, vicorumque Bounae, quorum incolae per longum brevitatis temporis spatium extra patriam dispersi degerant, quam plurimum valuerit ad Paschae res confirmandas et Alium Jahjam debilitandum, digna visa est, quae auctoris verbis referatur. Hujus vero expositio exstat pag. 47 seqq. et sic habetur modo:

وفي خلال ذلك وقعت المراجعة من الامير عزّ الدين لمولانا صاحب السعادة في شأن ابن عمّه علىّ بيحيى لعلّه يرجع عمّا هو عليه وما وقع بسبب مُخالفته من هلاك الرعايا وخراب القرى وسفك الدماء ورجا الامير عزّ الدين ان يرجع ابنُ عمّه الى معقوله ويسمع راى (الى ا) نصحه ويثنّه من عقله رعاية لحقّ الرّحم والقرابة ورجع لمولانا صاحب السعادة عمارة عمران الثوى لتكون من يسكنها من العساكر السلطانية واتباعها في نحو علىّ يحيى وضررا على ثلا وقد كان أكثرها خربًا السيد مطهّر بن الامام شرف الدين خرابا مُحكما الى حدّ ويرتها في سنة سبع وسبعين وتسعماية في ملك السنة التي خرج فيها الوزير سنان

سنانٌ وحاصَرَ فيها محروسَ كركمانَ فلمّا مولانا صاحبُ السعادة الى الامير سنان ان يَحضر بمن معه الى عمران وتُقيم بها فلما صار الامير سنان بها امر مولانا صاحب السعادة بعمارة عمران وامر كثيرا من اهلها بالرجوع اليها والسكون بها وسار اليها واهلها واجتمع بالامير سنان والعساكر السلطانية هنالك وامر حينئذ بعمارة سورها وعاد الى محمية صنعاء المحروسة وبعث بالصنّاع والعملة من نواح (نواحي .l) اليمن الى عمران لعمارة سورها وتمّم الامارة فيها فتمّ دائرها فى اربعين يوما وهذا شيء لم يُسمَع الله بان ذلك معجزة يعمّ ويَتمّ فى مثل هذه المدّة القليلة وذلك أنّ الامير سنان (سنانا .l) كان يَحضر كل يوم بنفسه عند العمّار والصنّاع والعملة فيحمل الحجارة بنفسه من جملتهم فحين تراه عساكرُ السلطان كلّ منهم يُبادر بحمل حجارة او طين فمن اجل ذلك حصل سُرعةٌ لعجايب (العجائب .l) دائرها فى هذه المدّة لكثرة من هنالك من عساكر السلطان والصنّاع والعملة۞

وفى ايام وقوف العساكر السلطانية بعمران فى ايام عمارتها تُفكّر ما قد كان خرب من قرى البون ورجع اهلُها اليها بعد ان كان بعد مدة سكون اهلها منها لانّ هذه القرى خلت (خلا .l) اهلُها عنها فى ايام الحروب بين عساكر الدولة الظاهرية وبين حيّ السيد مطهر بن الامام شرف الدين وعمر حسنٌ ناحية ورتّب به جماعة من عساكر السلطنة السعيدة ولما رجع اهلُ هذه القرى من البون الى بلادهم واتّصلوا باموالهم بعد الإياس منها قرّر لهم مولانا صاحبُ السعادة جزيةً من الاموال السلطانية حتى يتمالوا خيرَ اموالهم وقد كان للأمر منهم منها ضحو مسمعة (تسمع ١) وثلاثين سنة وعاروا بدعوا (يدعون .l) لمولانا السلطان نصره الله تعالى بحفظه وتأييد ملكه ويشكروا (ويشكرون .l) لمولانا صاحب السعادة ويُثنون على افضاله بارجاعهم الى بلادهم ومساكنهم۞

[Totum hujus loci minus accurate, credo, his verbis Latinis a Doctissimo Rutgersio in p. 23 vs. 8 a f. et seqq. expressum est: *Jamque colloquuum sunt Pascha cum Izzeddino, ut adeo simul dahlawerant, qua potissimum ratione superarent Alium Jahjam et sic cogerent eum redire ad obsequium Sultanis imperio.* Equidem hoc dici ob Auctore existimo: *Interea vero dum ista gerebantur (a Pascha adversus Alium Jahjam), locum habuit epistolarum nuntiorumque commercium a parte Emiri Izzeddini, in gratiam (h. e. ad promovendam causam) Hasanu Paschae, de re patruelis sui Alii Jahjae (magis propriae dicimus eum patruelis suo Alio Jahjâ de re ejus), ut forte (hac consilium suo et monitis permotus) desisteret caet.* Nec recte etiam ibidem mihi scripsisse Rutgersius videtur *Sumsit tum is Hasanu, ut reaedificaret* caet.]

cod. ego verba ورجع لمولانا — البون, sic ut vocalibus additis indicavi pronuntiatis, hunc sensum tribuo: *Placuit vero Paschae, quo l'ascha vero constituit, restaurare Imâmi arbem in tractu Bounense situm.* Lexica quidem hunc usum verbi رجح non offerunt, at cum hoc proprie significet *propendit*, *praeponderavit* libra, nullam difficultatem habet figurata dictio رجح له ذلك, *propendit ei illud*, *prae reliquis illud ei placuit; consilium quo rei cepit.* In sequentibus plus semel offendetur 2ª forma ejusdem verbi, cum accusativo rei constructa, itaque proprie valens *propendere rem (apud animum suum) fecit*, hinc autem figurate *praetulit*, et etiam simpliciter *probavit vel voluit rem.* Conf. infra in annot. ad p. 41 vs. 29 et ad p. 51. Potestas illa *praeferendi* 2ªᵉ formae in Lexicis jam tribui potuisset ex loco *Vitae Saladini* p. 219 med. — In vs. 1 a f. verba الى حدّ بيوتها significant *ad domus usque*, *nec ipsis quo domibus non exceptis*: vide Aboulfedae *Hist. Dyn.* p. 80 vs. 4 a f. et p. 168 vs. 1, quibus in locis illud الى حدّ eundem sensum habet. — In p. 150 vs. 11 evidens est, formam 8am اعتمر idem valere quod 1mam, nempe *restauravit*, *habitabilem reddidit locum.* — In vs. 12 pro verbis بعد ان — بها, in quae et nunc loquuti vox ulla explicatio mihi cadere videtur, juxta se transposito altero بعد et مدة hoc facillime substituatur: بعد ان كان مُدّةً تُمْضَ سكون أليخ, *postquam longo intervallo remotum erat tempus quo eos habitaverant incolae ipsorum* — In vs. 18 et seqq. verba ولما رجع — وثلاثين سنة sic credo vertenda et explicanda esse: *Ac postquam reversi erant incolae horum vicorum ad Bounensem tractum pertinentium in loca olim a se culta, et reverterant ad possessiones suas sic relictas* (nempe domus suas et agros), *postquam desperaverant de illis recuperandis, assignavit illis Pascha summam pecuniae quâ repararent fortunas suas, ex aerario Sultani* (illa tamdiu quotannis solvendam) *donec recuperassent praecipuam partem opum suarum* (conf. infra in ann. ad p. 79 haec verba: وامره — ان يحارب الامام الحسني — حتى يستولي على جميع بلاده, *et jussit illum bellum gerere cum Imâmo al-Hasano, donec omnem ejus terram in potestatem suam redegisset*, quo constat Auctorem etiam alibi vocula حتى, sequente imperfecto, eam quam vertendo expressi potestatem subjecisse): *plerique autem eorum (constituti) fuerunt de hac (pecunia) circiter novem et triginta annis, ac constituta fuit haec pecunia circiter in novem et triginta annos proximos.* Et vocabulum quidem جَبْرِيَّة, ductum a verbo جبر, rem in integrum restituit, et divitem aliquem reddidit postquam pauper fuerat, nemo dubitabit ita ut feci vertendum esse (pecunia, vel minus Latine, redditoria, pecunia restitutoria, reparatoria), quod vero ad ultima verba وقد كان مع سنة attinet, equidem praetermissa iis sic malim

مبها ad antecedens حرية relati, et hoc significari ab Auctore existimo, pecuniae summam, hominibus illis a Paschâ concessam, ita fuisse singulorum damnis accommodatam, ut qui plures annos e patria sede exulem abfuissent, hic in plures annos futuros, qui pauciores, hic in pauciores eadem pecunia augeretur: unde consequens fuit, cum plerique eorum hominum jam ab initio inde bellorum inter Mothahherum Scharafeddini filium et diversos Praefectos Otomanicos desaeviorum (ergo circiter ab a. inde 950, quo Mothahherus Imâmi dignitate ornatus statim acerrimum hostem Turcis se praebuit: conf. supra p. 2) sedibus suis expulsi fuissent, ut anno 980 rescissis circiter in 30 annos id beneficium illud constitueretur. De industriâ autem hunc locum accuratius explicui, ut quia, in universum quidem eundem sensum ei tribuerim (qui etiam supra, ad p. 24, bene expressus est), ultima tamen verba male exposuerat; neque ne quis, pronomen لا in مبها ad remotius قرى المورن referens, verba illa ita simpliciter vertenda censeret: *plerique autem eorum jam 39 annos ex iis (sedis) abfuerant*, quem e. gr. Arabem dicere posse: وكان لي من وطني عشر سنين, bene Latine exponeret: *domo abfui decem annos*. H. E. W.]

Pag. 28. Mustapha f. Thâhir, cujus res gestae sub Hasano Paschae praefectura fuerunt maximae, unus ex omnibus principibus, qui hoc tempore in Jemana aliquo munere ornati erant, non ab Hasano acceperat dignitatem suam, neque ab illo pendebat, quocum in Jemanam advenerat. Licet enim ab altera parte Paschae obedire deberent, ab altera tamen parte juxta illum a Sultano erat positus, ut ad regimen ejus et universam agendi rationem animum attenderet, et de omnibus quae a Pascha gerebantur ad Sultanum referret. Mos enim erat Sultanis Praesanctorum Praetoribus adjungere fidum quendam ministrum Defterdarii i. *Thesaurarii* nomine, qui curaret, ne, insciente Sultano, nimiam sibi arrogaret Pascha potentiam, neque ab obsequio Sultani aliquatenus recederet: quod licet in dissitorum provinciis neque per Pascharum potestatem redderetur frustraneum et numquam per Sultanorum socordiam negligeretur, in Jemana tamen adhuc constanter habuerat locum. Hasanus tamen eo honore atque liberalitate Mustapham erat prosecutus, ut omnino securus esse posset de ejus erga se fide et amicitia. Intererat vero Mustapha non tantum in senatu, sed etiam in belli consiliis Paschae consilio, quum Defterdarii et Nadhiri i. *Inspectoris opuarum Sultaniorum* curaret munera; in quibus quali adjumento fuerat Hasano Paschae, nihil attinet hic repetere, quum ejus res gestas in historia exposuerimus. Antequam ad hanc in Jemana dignitatem a Sultano exhiberetur, judex fuerat in jurisdictione Tirkhalae sive Trikhalae, ترحاله, urbis Thessaliae (olim Triccae) prope Janschehrum sive Larissam. Tirkalam sive Trikalam eam urbem nuncupat Hammerus *Gesch. d. Osm. R.* T. I. p. 249, eamque Tom. IX. p. 3 et 10, inter primarias Romiliae recenset jurisdictiones et Sandjakbegi dicit sedem.

Pag.

Pag. 28. l. 25. Textus Arabicus habet وركب — — بعسكره وزمره وضرب طبوله ونشر اعلامه, ad quem locum observamus زمر esse Turcicum *vexilli magni* nomen, quod uti nunc quoque in Lex. Freytagianum receptum est, ita eodem sensu offenditur apud Niebuhrium in *Beschr. v. Arab.* p. 200, et apud Hammerum in *Gesch. d. Osm. R.* V. 459 VIII 67 et passim. De figura et usu fistularum sive tibiarum et tympanorum egerunt Niebuhrius in *Reis. n. Arab.* ad tab. 26 et Hammerus l. l. cum aliis, tom I. 575.

[Nescio an Doctissimus Rutgersius verba بعسكره وزمره male intellexerit, vertens (in p. 28 vs. 8 a f.) *cum vexillo magno sub cantu fistularum*, et posterius ergo pronuntians زمره. Equidem puto, hoc زمره pronuntiandum et formam pluralem esse ductam a sing. زمرة, *turba hominum, agmen*. Illud vero non *vexillum* ipsum hoc loco, sed (itidem ex more loquendi Turcarum: conf. Meninskii lex. in v. بيراق) *cohortem* sub vexillo militantem, significare. Sensus ergo horum verborum hic mihi esse videtur: *Et equum conscendit — cum cohorte sua et agminibus suis, et pulsavit tympana sua et explicuit vexilla sua.* Plurale illud زمر eodem sensu offertur in *Vitae Timuri* T. II. p. 252 vs. 4, et forma sing. in Abulf. *Ann. Mosl.* T. III. p. 170. R. E. W.]

Pag. 30 l. 28. Haud parum detrimenti accepit Mohammedes f. Ahmedis f. Hosaini, dum Ihdhadlu[?] cum copiis commorabatur, ex militum plerumque repentino interitu: quae quidem calamitas ejus ipsiusque sociorum fugam quodammodo explicet. Ut vero pateat, quam superstitiosi fuerint ejus temporis Arabes, verba auctoris, Cod p. 88, huc pertinentia adjungemus: ومن أعجب ما اتفق مع بعض عسكر ابن السيد احمد المؤيدي حال دخولهم بالحساس[?] انهم قطعوا هنالك شجرة كبيرة من شجر العرعر للحطب والعمارة للمنازل عقروها لاقامتهم في ذلك الموضع فكان من جملة الذين قطعوا الشجرة مرضوا وماتوا في اقرب مدة وهم فوق الخمسين النفر منقلي مبتكل[?] تلك البلاد وهذه الشجرة كانت مشهورة بكبرها وحكمها في تلك الجهات وكانت اهالي تلك الجهات يحترموا (يحترمون l.) ان يقطعوا شيئا منها ويعتقدون انها من مساكن الجن وقد يتدروا (يتذرون l) بالجانب عندها لأمراضهم وعند هلاك عسكر ابن السيد احمد الذين اكثروا قالوا ان الجن الساكنين (الساكنين l.) بها هم الذين قتلوهم بسبب قطعها لكونها على زعمهم من مساكنهم ويدعون انهم قد سمعوا فيها اصواتا من الجن وغير ذلك مما يحكون من حالها والله اعلم

Nec tamen Arabiae haec superstitio prorsus est et propria, quandoquidem a compluribus peregrinatoribus per Indiam Orientalem iter facientibus eadem incolarum de nocive sacrarum arborum excisione opinio commemoratur, qui his relationibus fere ad-

V dunt,

dunt, unicum quomodo aegrotantium remedium, ex Iudaeorum mutatio, cum preces solemnia rite juxta arborem excisam a presbytero quodam recitatae.

[Quae in p. 153 vs. 21 offenditur dictio حتّى ولوقوم, quo tempore annumerabantur, ea si saepius infra se offeret (ut in eandem ad p. 64), et apud alios recentiores scriptores usitata esse conf. Aboulf. *Ann. Mosl.* T. IV. p. 426, 444 et 610. — In vs. 22 seq. verba فكان — وماترا bonum sensum habent, si modo الذين non pendere opinere ab antecedenti قولا sed sic ea vertas: *et factum est ut ex his* (*multitudine*) *a qua arborem exciderant aegroti fierent et moererentur.* — Quod in vs. seq. legitur الخمسين النفر male quidem se habeat, si vocabulum نفر non de pluribus quam decem hominibus usurpari soleret, quemadmodum in Lexico docetur, at contrarium ex multis aliorum scriptorum locis apparet, ex. gr. ex *Vitae Timuri* T. I p. 224, ubi de 17; ex Aboulf. *Ann. Mosl.* T. III p. 434, ubi de 6000, T. V p. 320 et 340, ubi de 6000, p. 340, ubi de 50000; denique ex p. 374 vs. 7 a f. ubi de 100 hominibus idem vocabulum adhibitum est. — In vs. 24 eadem est, formae 8ae arabi حترم *prae reverentia abstinendi* potestatem subjectam esse quam *abstinendi* significationem Jo. Jac. Schultensius jam in Golio suo ad hanc formam adscripsit (ocum locum citans ex Hariri Cons. 43ª, qui in edit. Sac. exstat p. 468 vs. 4), idemque annotavit, eam *honorandi* quoque vim habere in compluribus locis quos ibi citavit, ex gr. in *Vitae Timuri*, ex edit. Golii, p. 100 (ex ed. Mang. T I p. 336 vs. 6), in Hariri Cons. 29ª (edit. Sac. p. 309 vs. 4), caet. Male igitur Freytagius duplicem hanc Schultensii annotationem in Lexico suo sub hac forma una est, non separatis scribus, ut oportebat, sonibus *Abstinuit; Honoravit*, sed conjunctim *Abstinuit honorare.* H. E. W.]

Pag. 31. De castello Modana haec notabilia retulit auctor p. 113 seq. وحصن مُدَع من مَشاهير حصون اليمن المشهورة المُدَوَّنة المذكورة في التواريخ والسِّيَر ولم يقدر احدٌ على تَسَلّمه من ولاة الدولة العثمانية وامراء المملكة الخاقانية ولا حَصَل بالقرب منه ولا قد ملكه احدٌ من ملوك اليمن والعَاجم فيما مرّ من الزمان وتقدّم وحاصره الامامُ شرف الدين رضي الله عنه وحلّ عليه اربع سنين متواليَة وما اخذه وملكه الا بعد هذه المدّة وكانت لديه حروبٌ عظيمةٌ وملاحمُ هائلةٌ جسيمةٌ وفي بعضها كُسِر الصيفُ المطهَّر بن الامام شرف الدين كسيره (كَسَّرًا ه) كبيرًا وتَسَلَّطى على كثير من أَصْحابه وعسكره وكان مدع يومئذ للامام مجد الدين بن الحسن المؤيَّدي وكان مدَّةُ حصار عساكر السلطان لِيخُويس مدع من الابتداء الى التسليم (التسليمه ه) الكافية التي ولم يقعْ لاحد من ملوك ولا الائمة السابقين

سريعة لفتح دملوة والاستيلاء على بلاده فى آخر السنة غير مولانا صاحب السعادة فإن حصن دملوة حوله وما يقاربه قبايل كثيرة اهل شاكلة وتحقيد وكثرة عدد وقوة وابتاعا اردهم والامير شمس الدين اراد دخول بلاده واخذها عليها فلم يتمكنا من دخولها فرجعا عنها وذلك فى سنة سبع وخمسين وستماية فكان هذا الفتح لهذا الحصن وبلاده من أعظم سعادات مولانا صاحب السعادة وحسن سياسته وعظيم همته وكمال رجاحته وسعايته وكثرة بذله وعظم فضله وصلاح سرائره وبعده عن المظالم وسهولة حجابه ولين جانبه وذكر صاحب العقد الغالى الثمن فى اخبار الملوك من الغز باليمن فى ذكر دملوة وانه سلمها حصون جبال اليمن ما لفظه قال لما اجتمع الامير يحيى بن حمزة صنو الامام المنصور بالله عبد الله بن حمزة واولاد اخيه بالملك الشهيد اول ملك بنى رسول الغساني بعد زوال الدولة الايوبية من الغز فى العسيل فى محروس تعز ودمرت يومئذ للسلطان على بن حاتم وكان المتوسط بين الامير يحيى وبين اولاد اخيه والملك الشهيد السلطان على بن حاتم على انهم يحلفوا (يحلفون ا) على المعاضدة والمناصرة اذا خرجت العساكر المصرية الى اليمن كانوا جميعا فى حربها وانعم الملك الشهيد على الامير يحيى بن حمزة ومن معه من اولاد اخيه انعاما طائلا واكرمهم على بلادهم وحصلت المؤانسة والانبساط فقال الامير عماد الدين يحيى بن حمزة للملك الشهيد عندى لك نصيحة قال ما هى قال تعمر جبل الدرك فان لى به خبرة وقد تفقدته وهو يمنع منك العسكر المصرى قال الملك الشهيد نعم وعندى لك نصيحة ايضا فقال الامير يحيى وما هى قال تعمر انت دملوة فهى ولى بلادكم فقال نعم وافترقا وعمر كل موضعه فلعله لم يكن يومئذ قد استحكم امر الملك الشهيد وملكه وانما كان فى ابتداء ملكه وكان يومئذ جماعة من امراء الدولة الايوبية معارضين له ومعاندين له فى ملكه ثم انه تمكن منهم فيما بعد لما امن من قبل الاتراب وذلك حسبما نطقت به التواريخ والسير والله اعلم *

Cum Auctore ignoto libri hic laudati (qui in Hadji-Khalifae Lexico non commemoratus est): *Monile auri pretii de historia Regum e Ghozzis ortorum* (Ayyubidarum) *Jemanensium* consentit Auctor *historiae urbis Zebidi*, quem Johannsenus excerptum edidit, quod ad munitionem loci Dork dicti attinet; vid. hujus libri p. 157. Situs autem erat ille pagus in monte ad mare inter Meccam et Jemanam, et non quidem conditus est a Rasulidarum rege primo Mansuro, sed munitione cinctus et cum incolis tum militibus refertus, ut adgredientem ex Aegypto hostem posset repellere. Quid in loco hic descripto significent voces فى العسيل, distincte admodum in Codice scriptae, equidem prorsus ignoro.

[In pag. 154 vs. 8 a f. animadvertendus est usus participii مُشَهَّر, quod, si lectio bene se habet, idem hic significare videtur atque antecedens مشهور, nempe *celebratum, scriptum* qui quidem usus inde oriri potuit, quod sunt haud aliorum quam celeberrimorum hominum carmina dictare in unum corpus sive *dîwânum* (ديوان) a posteris redigi solerent, hinc ex gr. شعر مُشَهَّر, pp. *poësis in dîwânum collecta*, jam idem fere exprimeret quod شعر مشهور, nempe *poësin claram, celebratam*. — In loco qui sequitur in p. 155 a vs. 4—6, فكان — حسنه, haec notatu digna videntur nobis, nisi eum qua meo judicio ita vertendum sive: *Erat haec expugnatio hujus arcis ejusque tractuum ex maximis felicitatibus Hasanus Paschae, h. e. annumeranda maximis f. H. P.;* jam vero sequentia, tamquam cum his cohaerentia, hunc in modum — *et (accepta referenda) pulcrae ejus rationi rerum moderandarum et magnitudini* (conf. quod ad hoc adjectivum مليم hic tributum etiaet, locus in Wehd. فتوح مصر p. 120 vs. 9 et 10) *animi ejus et perfectae ejus virtuti et curae sunt.;* quasi in antecedentibus sic scriptum fuisset. *Erat haec exp. h. a. e. t. accepta referenda magnae felicitati, qua fruebatur Hasan Pascha*. Deinde, formam quam hic offendimus رُجُلِيَّة, *virilitas, masculus animus*, in Lexicis non enotatam esse, hoc sensu tantum formas رُجْلَة et رُجُولِيَّة afferentibus, cum vero in verbis contra formas infinitivi فُعُلَة et فُعُولَة neque notatum sunt (conf. Sacyi *Gr. Ar* I. p. 285 № 633), patet a رَجُلَ, *virili animo praeditus fuit*, non minus illam quam hanc formam duci potuisse. Porro, vocabula صلاح سرائر significare *integritatem cogitationum, consiliorum, ejus, probitatem animi ejus* ad quem sensum non tantum plur. سرائر, sed etiam cognata et ejusdem propemodum significationis forma أَسْرَار transfertur: nam in Wehd. فتوح مصر, p. 117 vs. 11 (conf. p. 119 vs. 7) legitur: قاتلوا بقلوب قوية وأسرار نقية, *pugnate firmis cordibus et mundis animi cogitationibus sive puris animis*. Denique, ad explicandam figuratam dictionem وتسهيل حجابه attendendum sive ad eam potestatem vocis حِجَاب, qua significat *locum elatum terrae durae:* تسهيل حجابه ergo proprie valet *planam et facilem reddidit asperam regionem suam*, et hinc tum h. l. quam infra in ann. ad p. 79, ad figuratum sensum *facilem se hominibus praebendi* translatum est. Eodem modo notamus illud quod jam sequitur وَلَيِّن حجابه explicandum est: nam si Arabes dicunt هو لَيِّن (اللين) (الجانب) aut opposito sensu هو خشن الجانب, *ille lenis indolis, mitis*, aut *durus moribus, intractabilis, est*, comparent aliquem cum monte cujus *latus*, aut cum regione cujus *tractus* (جانب, حجاب), vel lenis et adscensu facilis, vel asper, durus

ei intercessit est. — In vs. 6 seq. verba ذكر ـ ما أنشدَ hoc significant: *Et narravit auctor — —, ubi de Modao loquitur et hoc castellum altissimum esse refert inter arces in montanâ Jemanae parte sitas, sequentia quae ipsis illius verbis trademus.* — De loco autem illo, videtur mihi protasis, quae statim in initio, vs. 7, per particulam لمّا formatur, continuari ad vs. 14 usque, et in hoc a verbo قال apodosis incipere, ut ergo diversas sententias omnibus ne inter se cohaereant: *Postquam convenerant Emirus Jahja — et filii fratris ejus cum Rege — in as-Sahoula — de spondendo sibi invicem solenni jurejurando ope et auxilio, (nempe) ut Aegyptiorum exercitus Jemanum aggrederentur, se in bello cum eis gerendo conjuncturos esse vires suas* (conf. quod ad potestatem perfecti كانوا hic tribuitam attinet, alia comminus loci in mil. ann. ad p. 41 vs. 29, et in ann. ad p. 74 et ad p. 79) *et donaverat Rex — et confirmaverat eos — et adstiterat (inter illos) familiaritas et liberior confabulatio, dixit Emirus* caet. Usitatum autem esse, praesertim apud recentiores scriptores et apud tales quorum stilus a sermone vulgi propius abest, ut verbo quod in apodosi primum est, particulam ف praefigant, supervacaneum videtur multis exempla comprobare: quarum unum tantum locum citabo, Wakid. فتوح مصر p. 173: 7. In vs. 11 conjeci verbum حلف in 8ª formâ restituendum esse, quae quidem in Lexicis non offenditur, at cui per linguae analogiam eadem vis atque 6ªe subjici potuit: conf. exempla a Sacyo allata in *Gr. Ar.* I. p. 136 N. 297, et infra in vs. 17 usus 6ªe formae اقترن. Verbi نعم formâ 2ª quam in vs. 12 (et infra in ann. ad p. 81) se offerre vides, in Lexico quidem Freytagii nondum enotata est, at e Castellii tamen et Wilmetti Lexicis jam dudum innotuit. In vs. 16 vox جلال donationem magnam, amplam, copiosam significat, quae potestas ei subest quoque in loco *Vitae Timuri* T. II. p. 96, itemque in locis Abulf. *Ann. Mosl.* T. II. p. 134, T. III. p. 330 et 384. — Quod vero jam ad nomina propria attinet, quae in loco ex ignoto illo libro hic descripto, occurrunt, unicum quidem est, in vs. 8 seq. verbis الملك الشهيد ـ الصحابى significari ad Mansourum Nouroddinum Omarem ibn Alî, primum e Rasoulidarum stirpe Regem, qui ab anno H. 630—647, quo a servitiis suis Tarcicis occisus est, in Jemanâ gloriosissime regnavit (conf. Johannsen l. l. p. 150 seq. et Abulf. *Ann. Mosl.* T. IV. p. 524 seq., apud quem tamen anno 648 interfectus esse legitur); verum mirabere, credo, cur ille hoc loco الملك الشهيد appelletur, quo nomine nihil aliud quam Latinum *Rex martyr* h. e. *pro causâ Dei occisus*, expressum est. Animadvertas vero, non proprium ei Regi hanc appellationem esse, sed communem cum aliis, qui eodem titulo post mortem suam ornari solerent. Sic Nowairius in fine praelectionis ad opus suum encyclopaedicum, se caput ultimum partis historicae perducturum esse dicit usque ad ipsum quo scriberet tempus, nempe ad annum septingentesimum et . . . . , quo regnaret مولانا السلطان

السلطان - الملك الناصر - ابو الفتح محمد بن السلطان الشهيد الملك المنصور - ابن الملك قلاون الصالحي (conf. Reiskii *Prodidagm. ad Hagyi Chalifae Tab.* p. 234 med.); itidemque Abouifeda in *Ann. Mosl.* T. IV. p. 304 loquitur de الملك الصالح اسماعيل ابن نور الدين الشهيد. Jam vero his duobus locis collatis, evidentissime mihi apparet appellationem illam *Martyris* haudquaquam iis tantum Regibus tributam esse, qui aut in pugnâ occubuerint aut quâcunque violentâ morte extincti essent: neque enim aut al-Maleco al-Mansouro Kelâouno, Aegypti et Syriae Sultano, aut Nouroddino, Syriae et Mesopotamiae domino, nex illata est, sed suo uterque fato functi sunt, alter anno H. 689, alter anno 569 (teste ipso Abouif. T. IV. p. 14). Quare statuendum videtur, eam laboris sensu iis Principibus honoris causâ a posteris tributam fuisse, qui militari laude imprimis excelluerint et vitam suam bellis gerendis consumpserint. — De Imâdoddino Jahjâ ibn-Hamza, qui in vs. 6 et 18 sqq. commemoratur et frater fuisse traditur illius Imâmi al-Mansouri, de quo breviter in p. 143 dictum est, itemque de Sultano Allo ibn-Hâtem, domino urbis Dzamarmari, quem in vs. 10 legimus conciliatoris partes suscepisse inter Jahjam ibn-Hamza et Regem al-Mansourum Rasoulidem, nihil amplius habeo quod lectori impertiam; nec certo etiam definire possum, quid illo obscurissimo nomine العبول in vs. 6 significatum sit: vix tamen dubito, quin proprium nomen sit castelli urbis Dzamarmari, quemadmodum infra in ann. ad p. 74 propugnaculum quoddam castelli Tmlani proprium nomen المامرة gessisse legitur. — Caeterum in vs. ultimo apparet vocabulo الأشراف significari Principes indigenas Jemanae (Ajoubidis oppositos), e quorum numero praecipui, nempe Jahjâ ibn-Hamza et filii Imâmi al-Mansouri, supra in obtuato illo loco commemorati fuerant. H. E. W.]

Pag. 89, *l.* 29. Inter alimenta quae ab auctore hic plurima nominantur, quorum tamen reliqua sunt notissima, occurrunt quoque القهوة al القات, البن. Quarum primum et tertium est fructus arboris Coffeae, ea diversitate, ut *Bunn* sit verus arboris fructus, cujus usus nobis est notissimus, *Kahwa* vero sit capsula, e qua, eodem modo quo e fructu, potum Arabes praeparant, gustu et colore simillimum infuso herbae Theae; alio nomine haec *Kischr* (قشر) ab incolis Jemanae vocatur, estque hujus capsulae, ad praeparandum potum optimmae, usus in Jemana multo plurimus et fere praefertur potui e fructu parato. Cf. Niebuhrii *Beschr. v. Arab.* p. 52 et 136 et Forskålii *Flora Aegypt.-Arab.* p. xxxxvii. Alimentum quod *Kathas* nomine appellatur ex foliis constat arboris ejusdem قات dictae, de qua quum Lexicographi nihil proferant, sequentia afferimus ex Forskålii *Flora Aeg.-Ar.* p. 64, notantis: قات in Yemen colitur iisdem hortis cum Coffea, Stipitibus plantatur. Arabes folia viridia crude edunt, multum eorum vires venditantes; qui copiosius comederit, vel totam vigilat noctem: asseve-

rent

rant quoque pestem ea loca non intrare, ubi haec colitur arbor: et hominem ramum Cathen in sinu gestantem, tuto posse inter infectos peste versari. Gustus tamen foliorum tantam virtutem indicare non videtur. Conf. quoque Niebuhrii *Descr. Arab.* p. 137 et *Iter versus Arab.* Tom. I. p. 402.

Pag. 40 *l.* 18. الشاش quod in Codice legitur vertit *cidarae indumentum*, in eo secutus Niebuhrium *Beschr. v. Arab.* p. 60. Conferri quoque potest Habichtum in Glossar ad Tom. 2. libri *MI Noctium*, et, quem is laudat, Sacyum *Chrest. Arab.* ed. 2 T. I. p. 199.

Pag. 41. *l.* 17. Laudetur in textu egregia Korani sententia, S. VIII. vs. 63 obvia, وإن جنحوا للسلم فاجنح لها ea tantum diversitate, ut pro وإن noster posuerit فإن.

Ibid. l. 20. Pacis conditiones Ahom Jahjam inter et Hasanum Pascham ipsis auctoris verbis dabimus. reperiuntur vero Cod. pag. 107 sq.: وتقررت القواعد حينئذ على انه يسلم حصن مدع للدولة السعيدة الخاقانية وان البلاد التى استفتحها مولانا صاحب السعادة جميعها للسلطنة وانه يسلم حصن ثلا للامير عز الدين ويمشى عليه الامير عز الدين باستقامته على الدلعة السلطانية وما كان من شحنة الحبوب وغيرها بمحروس مدع فللسيد على يحيى ولا توجد وتمت أحمالها وفي خلال هذه المراجعة المقدم ذكرها بتقرير قواعد الصلح وقعت من الامير عز الدين وابن عمه على يحيى مكاتبة على الاتفاق بينهما فعرف الامير عز الدين مولانا صاحب السعادة بذلك والاس (قلب الاول l.) منه في الاتفاق ان رجع ذلك فأبى مولانا صاحب السعادة للامير عز الدين بالاتفاق فكتب الى ابن عمه بالملقا الى طرف حوشان والاتفاق هنالك وسار الامير عز الدين لاجل الملقا والاتفاق وسار صحبته حضرة ارباب الاقتدار الامير مصطفى الخازندار وجميع العساكر السلطانية الذين عنده يومئذ في المخيم بحوشان فالتقوا في طرف قاع حوشان ثم ساروا جميعا الى محروس كوكبان وذلك في اليوم الثاني من شهر صفر ولما صاروا في كوكبان وذلك في اليوم الثاني من شهر صفر كتب الامير عز الدين الى مولانا صاحب السعادة يخبره بحصول السيد على يحيى عنده واسعاده الى ما طلبه والى ما شرط عليه فوجه مولانا صاحب السعادة الجناب الفاخم الامير حوجا على (علينا l.) الى الامير عز الدين لتمام ذلك واصحبه خلعة شريفة للسيد على (يحيى adde) فلما تحررت الامور على مقتضى الامر الذى اختاره صاحب السعادة وجه الجناب السامى حسين (حسينا l.) يارجى الجبرانى لتقرير العهد من على يحيى وتسلم حصن مدع وفرش شحنته وتفقد عدده

مُقدّه بعد تراسيم شريفة بالامان لمَن في مدح بعد تسليمه للسّلطنة السعيدة قبض الفهيّ
من عليّ يحيى في حضرة الامير عزّ الدين وجماعة من أعيان اصحابه والامير سنان قد كان
مولانا صاحب السعادة امّر له ان يصل الى مقامه بعد وصول الامير عبد الله بن المطهّر لمقاومته
في تكريرات تراميد الامير عبد الله وغيرها والاصلُ ان الامير سنان (سمانا ..) ممّن يُخاف في
بعض أطرافه وأشواره ومن اجله امر (امره ..) مولانا بالوصول الى حمايه في خلال أمر الاصلاح
فسار الحساب الفخيم حسينٌ كاتبُ الديوان في جماعة من اصحاب الامير عزّ الدين بعد
قبض العهد من السيد علي يحيى وتسلم قواعده الى محروس مدح لتسليمه وأصحبه السيدُ
علي يحيى بعض شيء من كتبه جعله خطوطًا الى مَن في مدح وكان رئيس مَن في مدح رجلٌ
يسمّى ابو (ابا ..) حشاش مشيشي معيحشي من بلاد شبات من فحول الرّجال وشجعانهم
وأمرائهم بتدبير الحروب وكان ممّن مارس الحروبَ مع السيد المطهّر بن الامام شرف الدين فلما
وصل الحساب الفخيم حسينٌ بارجي الديوان الى مدح ومَنْ معه تسلّمه وخرج سائرُ مَن فيه الى
مدينة محروس ثلا ولم يُغيّر عليهم حالٌ بل خرجوا على الأمان الذي وعد لهم مولانا صاحبُ
السعادة والقواعد التي قرّرها لهم وكرّمتْ بعد التسليم أثمان الشّحن والذخيرة التي بمحروس
مدح فجاءت أثمانها الف دينارٍ فسلّمها مولانا صاحب السعدة للسيد علي يحيى ولمّا بما صدر
منه ايّده اللهُ تعالى وامّا الامير عزّ الدين فانه مَنْ قبض له حصن بُكُرٍ وخرج مَنْ كان في بكر
وشحنته التي كانت فيه أخرجها السيد علي يحيى الى ثلا والسيد علي يحيى لما سقط في
يَدِهِ ولد منه الامير عزّ الدين ورأى منه الامير عزّ الدين المحمّد والاصحّ على ما تقدّم من مخالفته
في آرائه وتعمير بكرٍ في يده بسبب ضمانته عليه في تلك الامور التي شرحنا ذكرها أرجع
له تحصّن بلاده التي قد كان استولى عليها من بلاد محوّر مثل قواطة ولاعة وما يليها
وتجدّدت بينهما عهودٌ ومواثيقُ في اتّحاد الحصال بينهما وانتظام امرهما في طاعة السلطنة
العثمانية الخاقانية المنصورة وامّا البلاد التي صارت الى عبد الرحمن من بلاد اخيه عليّ
يحيى فانّ مولانا صاحب السعادة ايّده الله تعالى اشترطها لعبد الرحمن جميعها حتى الحوس
في السلخ وانّه لا رجوعَ لقريبه منها لعليّ يحيى ودخل عبد الرحمن في طلع مولانا صاحب
السعادة لانه الذي أوى الى جناب ظلال أمن السلطنة الشريفة وعُقوها وصار من جملة أتباعها
وأنصارها والسيد علي يحيى ثم يبرح من مقام ابن عمّه الامير عزّ الدين حتى تُجرت جميع
القواعد وتسلّم مدح وبكرٌ ولما تمّت الامورُ وجّه الامير الشريف احمدَ بن محمد بن حمزة
الحمزي

الحرق الحسنى الى حضرة مولانا صاحب السعادة الى صنعاء المحروسة لاخذ العهد منه بما تقررت عليه القواعد فلما قدم الامير احمد الى حضرة مولانا صاحب السعادة أنعم عليه بخلع سنية وعطايا هنية وامر لمن جاء صحبته من اصحاب السيد على يحيى بكسا ودراهم وقبض الامير احمد العهد للسيد على يحيى من مولانا صاحب السعادة ورجع اليه يسار السيد على يحيى بعد ذلك الى محروس مدينة ثلا وقد كان رجح من السيد على يحيى فى حال الخروج فى الاصلاح ذكر اخيه لطف الله انه يكون صلحه بصلحه فلم يسعفه صاحب السعادة ولم يوافقه على ذلك بل قال لا يمكن صلح الامير لطف الله الا بتسليم ذمرمر والا فلا سبيل الى صلحه فترض السيد على يحيى عن ذلك مخافة ان تنخرم عليه القواعد التى قد انتظمت وبارزت فى الصلح بينه وبين مولانا صاحب السعادة؛

Ad praecedentem textum Arabicum universum monemus, Alam al Hoseinum, ut a reliquis ejusdem nominis viris posset distingui, ubique in textu Latino Khourdjas et Jazedjis nominibus adjunctis gaudere, quorum prius subitum *Praeceptorem*, posterius *Scribam* denotat: unde hoc quidem vocabulum Turcicum (quod in Meninskii Lexico يازيجى scriptum, derivandum est a verbo يازمق, *scribere*) hic ab Auctore commutari potuit cum Arabico كاتب, et Hoseinus igitur alio modo يازجى الديوان, modo كاتب الديوان, *Scriba Divani*, *seu Curiae supremae*, dictus est. Verbum رجح quo auctor utitur in pag. 159 vs. 18 quodque et infra occurrit in pag. 149 vs. 28 et mox recurret in pag. 167 et 168, ut annot. ad pag. 51 loco infra explicanda, uti recte a Golio, in Lex., Latine est redditum per verba quae s. v. ad Spec. II. leguntur: *Quod praeponderaret*, *dedit* id est momentum addidit rei, quae ponderatur eamque praeponderare fecit aut alteri id est *suasit*, aut ubi id est *probavit*. Convenit haec versio omnibus locis in quibus ab auctore nostro usurpatur: id autem saepissime fit. Construitur vel simpliciter cum acc. rei quae probatur vel suadetur, uti hoc loco p. 15 vs. 18, ubi quia pro ل legatur أن, quoque adeo vertatur: *eamque suasit Inseddinus conveniendo cum Alio Jahja ut praeponderare faceret istud* (id est istas pacis conditiones, de quibus agebatur) in animo, puta, Alii Jahjae; seu ut eo ipsi suaderet. Eodem iterum sensu infra occurrit v. c. in loco ad pag. 51 citando et ita explicando. Vel potius cum acc. rei et ل pers., uti supra in pag. 149 lin. 28, in quo loco verbum رجح potius in Spec. II. رجّح ponatur, quam in Spec. I, quoque adeo vertatur: *et* (Inseddinus) *praeponderare fecit Pascham* (id est ei suasit) *renunciationem Imrani*. Specie tamen magis quam re a nostra versione differt sententia Clar. Weyersii et modo رجّح ibidem legatur

in-

satis conveniat quandoquidem vix quidquam interest discriminis inter dictionem: *fecit ut alius quidquam praeferret* et nostram versionem *essent alteri aliquid.* Denique construitur in loco ad pag. 61 laudato cum لدى et tunc quidem رجع لديه praepon. dere ubi fecit aliquid, idem denotabat quod, *sibi constituit aliquid*, illudque *probavit* — Vocabulum اثمان, quod in pag. 159 l. 16 et 160 lin. 13 et 14 legitur dupliciter sensu assigne potest. Referendum enim est vel ad sing. ثُمْن *pars octava*, vel ad sing. ثَمَن *pretium.* Prius olim placuit et secundum hanc sententiam supra pag. 41 et 42 hanc partem hujus pacis exposui. Nunc posteriorem ut ei praeferam cogit praesertim locus in pag. 160 l. 14 laudatus, qui postulare videtur, ut statuamus, non *octavam tantum partem*, sed *pretium* totius apparatus in castello Modeno inventi ad Alam Jahjam ex pacto pertinuisse. Idem Lothfallae Daamarensium Paschae tradendi consensum fuit qua de re infra ad pag. 61 videbitur. — Vox محصول in pag. 160 l. 13 unicuique *apparatum belli* denotare videtur: conf. Wakid. فتوح مصر pag. 3 lin. 4 et loca, quae ex Abulfeda ad illum locum Hamakerus attulit. Hic tamen potius pro apparatu praesertim rerum ad victum necessariarum usurpatum videtur. Namque et alibi distinguitur ab armis et apparatu bellico, veluti Abulf. III p. 620 et saepius in cod. nostro, in loco ad pag. 89 citando et praeterea hic frumentorum apparatui ita adjungitur ut in pag. 159 l. 15 per formulam ومحصول, in quamodi rebus comprehendatur. — In pag. 160 lin. 2 verba والامر سلن — الاصلاح ita vertenda sunt: *Ad Emirum autem Sinanum Pascha mandatum dari curaverat, ut ad se veniret Sinanum, postquam eo advenerat Emirus Abdalla f. Muthahheri*, (vid. supra pag. 36 seq.) *specie, ut cum illo consilium iniret de constituendis conditionibus pacis cum Emiro Abdalla ineundi et aliis rebus, revera tamen quia Emirus Sinanus metuebatur in nonnullis rebus ad imperatorem suum; et ideo jussit eum Pascha ad se venire, interea dum agebatur de pace* (*cum Abu Jahja*) *ineunda.* Quod vero et aliunde et praesertim ex iis, quae ad Daamarensium gesta sunt, abunde patet Sinanum, ducem fortissimum, asperiorem fuisse et vehementiorem, quam ut paci componendae opera dici potuerit, idem hic ab auctore disertis declaratur verbis. Non enim sub finem hujus periodi خشاب pronuntiari debet, uti ipse olim feci, de itinere ad خشاب حصين cogitans, cujus in sequenti versu est mentio, sed حشاب. Significat enim, ideo dixit a Pascha Sinanum venturum fuisse, ne, quum ab colloquio ventum erat, aliquo imprudentius et suo moderatum ingenium impediret, quo minus ea, de quibus agebatur, ad felicem perducerentur exitum. Quod ne quis id ita accipiat, ac si Sinani fides in suspicionem veneri, animadvertimus obiter, illum mox, ubi antea, copiis Sultanianis Daamarensium potentibus praepositum fuisse vid. supra pag. 48 lin. 24 sqq. In codice pars posterior hujus periodi الاصلاح — والاصل pro-

praeposita fuit parti priori غيرها — والامر, quod errore sic adhuc in annotationem inter lineari e manu ejus, qui codicem scripsit, originem ducente, ita corrigitus, ubi a nobis supra est editum. Quod in adeo لد امر non tantum simpliciter *mandavit ei*, sed mandatum dedit adferendum ei sive *mandatum dare ut curaret*, e constituti constructione verbi امر cum acc. pers profluit. Unice enim verbum امر cum praep. لـ videtur in consensu constru loco, quando *mediantibus aliis*, *qui illud transferunt*, mandatum aliquod datur ut adeo magis animadvertatur in constructione ad *transferendi* verbum subintellectum (أتى vel simile quid), quam ad verbum امر expressum. Ita occurrit in Wahidi كوم مصر pag 93 vs. 5 a f. et eodem ratione explicari potest in Mori Arab. T. I. pag. 115 lin. 4. Eadem ergo est constructio cum constructione auctoris nostri usitatissima امر له بكسا pag. 161 vs 3 pag 167 lin. 8 et mancentes alibi, ubi constructio non pendet ab ipso verbo امر, sed e subintellecto nunquam autem scripto, neque scribendo verbo أتى aliove ejusdem generis. Quod in vs. 19. pag 160 occurrit vocabulum مثل, adverbium est, *ut*, *velut*, non vero nomen proprium loci, quam utitorem ex per errorem dedi e m anim nomen proprium dangerre voluisset auctor ex more scripsisset مصور وشتل وجراثة neque omisisset copulas. Legitur ergo pag. 42. l. 16 terrarum Merovari, ut Kurdhea et Lane.

Pag 43. l. 26. *Praefectum* verti vocem دزدار, quae in Codice exstat. Quae quidam vox, in Lexicis non obvia, per frequentem in posterioris aevi scriptoribus usum, est omnino notissima. Unico ergo *Hammeri*, *Gesch. d. Osm. R.* VII: 68, testimonio versionem nostram confirmavisse sufficiat.

Pag. 44. Lothfallae regio magis longitudine quam latitudine se extendebat a septentrione ad meridiem et sita erat ad orientem et septentrionem terrarum Paschae jam subditarum atque Khaulani et ad meridiem et occidentem regionis proprio nomine Hjofa dictae. Complectebatur partem terrarum Haschid wa Bekil, regionum Nahm et partem regionis al-Scharaf occidentalem. Lothfallae sedes erat Dsamarmarum, urbs munitissima: praeterea vero castella pauca, oppida nonnulla, vicosque pluribus imperabat. Hujus autem ditionis incolae magnam partem erant fortissimi et cum bellica virtute fidem et constantiam conjungebant haud exiguam.

Pag 51. Obsidio et expugnatio Dsamarmari, cum imprimis enarrata ab auctore Codicis ordine [illegible] et plurimum fecisse ad Hasani Paschae ejusque praefectorum ingenia dijudicanda, eorumque cum bellicam virtutem tum integritatem cognoscendam, operae pretium duxi eandem ipsis auctoris verbis totam exponere.

Retulit ergo quae huc pertinent et acciderunt ab eo inde tempore, quo structura obsideri coepit urbs, pag 121, seqq his verbis ولما طالت مدة الحصار على محروس ذمرمر

قمرمر امر مولانا صاحب السعادة ايده الله تعالى جميع الامراء وكافة الكبرى (الكبراء ا) والعساكر السلطانية المحاصرين (المحاصرين ا) لحصن قمرمر بالعمارة لبيوت ومنازل يسكنوها (يسكنونها ا) عوضًا عن الخيام ويعرف منه في حصن قمرمر انه قد بنا على استدامة حصارهم واقامة العساكر السلطانية عليهم فاني كالت المدة فاسوت لنعهم فعمرت المنازل هنالك والدكاكين حتى صارت كانها قرى حول قمرمر وعمرت منازل وبيوت في الجبال والخروب قائمة على ساق ومن اقرب ما وقع ويجمع ما اتفق في ابتداء حصار محروس قمرمر ما اخبر به الشريف الفاضل العلامة نقمن بن احمد الحسني شيخ الامير لطف الله في علم الادب وكان في ابتداء الحصار بقمرمر في حضرة الامير عز الدين في محروس كوكبان انه وقع في ذات ليلة كان فيها قمم بعد العشاء الاخير انه مطر على نفس الحصن بحصنه شيء كثير من جنس الدنيا الصغار (الصغراء ا) لها اجنحة وانها امتلات منها الحجرات والمعاقل فلما انه زال المطر فاخرجنا لنظر فاذا هو ما ذكرناه قال فعجبنا من ذلك قلت وهذا شيء لم يسمع بوقوع مثله فيما رأينا من الكتب والتواريخ في ذكر الحصارات ولا رايت في تاريخ فيما اعرف ما يقارب هذه الحادثة وسيا قدر حصن قمرمر للدولة العثمانية وصيانتي الحسين ان شاء الله تعالى على ذكر قيمته ولقد اجتمعت بالفقيه الامجد عبد النبي بن يحيى الشمري وكان من المتحصنين بقمرمر فسالته من هذه القضية المقدم ذكرها فقال ذلك صحيح وقال لي ايضا مما اعجبك هنا (منا ا) ومع تم ذلك من الحوادث هنالك ان الامير لطف الله وجه جماعة من عسكره بحريا (يقرون scribere) الى المخيم المنصور السلطاني فلما جلوا الى بابه التمر احد ابواب محروس قمرمر وقد مروا على الخروج سقط عليهم قطعة كبيرة من جبله الاعلى فهلك منه جماعة كثيرة فلم يربحوا (ان adstare) نفرا بعضها ورجعوا ايضا من مراعم ذلك وكان من سوء تدبير الامير لطف الله وقبح فعله انه في ابتداء خلافه على جانب الدولة العثمانية جمع خلائق كثيرة من اهل السر ومن غيرهم من بلاد نجران وجبل عبد الله ومن بهم ومن سائر القبائل المقبلة بقمرمر واقسامهم محروس قمرمر باثقالهم واولادهم حتى احتمع بومئذ في الحصن خلف كثير وجمع غفير لا ينبغي لعاقل ولا عاقل ان تجمعهم ولا يقعهم في حصن يريد ان يتحصر فيه وسمعت من بعض الثقات من انحصر به فوق خمسة آلاف نفس من الرجال المقاتلة والاطفال والنساء ولما اشتد الحصار مات اكثرهم جوعًا لان

فى الامير لطف الله لم يُشْغَلْ الّا على بعضهم وكان مُعْظَمُ افكاره على العسكر وكان اشتغالهم بالقهر والنقد فلما عظم الحصار واحاطت العساكر السلطانية بالحصن من جميع جوانبه ولم يقدر احدٌ ممن فيه على الخروج لا بنفسه ولا بخروج اهله واولاده من الذين اضطروا على الدخول اليه والانحصار به وقع فى ايام الحصار على من فيه آلامٌ كثيرة متنوعة قيل نحو اربعة عشر نوعًا من جملتها ألم الكربل الذى يقع فى ايام الحصار على المنحصرين فمن عِظَم التعفن والخضراوات فهلك من ذلك خلق كثير وانه كان يقع مع ناس علّةٌ كان يحرم منها الالم فاذا مات خرجت الدود من انفه واذنه وقد سمعتُ عن الثقات ممن انحصر بكوكبان بومئذ أن جملة من هلك ممن كان فيه من الالام والجوع ثلاثة آلاف نفس ونحو مائتى نفس ما بين كبير وصغير من الذكور والاناث وأن الحصن فى مدة آخر الحصار انسدت والتبع جيفته من كثرة الاموات فيه ولما راى الامير لطف الله عدم العون له والناصر وهلاك اصحابه وازدياد الالام وانه لا رأى له ولا اسلم (سلم له) نفسه ومكانه واولاده ومن بقى معه من اصحابه وعسكره الا دخوله تحت طاعة الدولة السلطانية والملاذ بعفوها فسوى ذلك واسرّه فى نفسه ولم يشعر به الا خواص اصحابه فى مدة محاصرة محصورين لمرضهم خاصة الاعيان من الخارجين ولم يشعروا بحقيقة ما قد نال اهل داخل الارض والالام والمشاق وذلك أنّ الامير سنان (سنانا له) كان فى ابتداء الحصار الا خرج الهارب من الحصن أمر من يقتله فقتله والحصن داخل يشاهدون ذلك فرضوا بالموت والهلاك من داخل وضعف اللحوم ايام الحصار حتى أن بعض المحصورين به اكل لحم الجمل والغربان واشتد الغلاء فى الاسعار ايام الحصار وغلا السمن والعسل غلاء عظيمًا لان اكثر الداخلين كما ذكرهم ليس لهم من الامير لطف الله طريق ولا نقد وقد اكرههم على الدخول فلما طالت مدة الحصار على لطف ولم يظهر من الامير سنان شيء فى امر الفتح فى تلك المدة الطويلة من عِظَم سياسته واقدام نصائحه وتدبيره وتغيير العدو المخذول لشدته وصلابته وإن كانت العساكر فى غاية الكثرة والشجاعة وقوة البأس فانه لا يتم الا بالتدبير والمساعدة تفرّس مولانا صاحب السعادة وجال برايه الصائب فى رفع الامير سنان من سردارية المخيم المنصور من غير أن يشعره بذلك فشرع صاحب السعادة فى جمع العساكر وتجهيز الجيوش والمدافع الى مدينة صنعاء ثم ارسل الى الامير سنان بالحضور اليه وهو يومئذ فى المخيم المنصور فلما وصل الامير سنان الخبر وما

وبما اراد من تجهيز العساكر المنصورة الى مدينة معدة ومحافظتها وأن يكون سردارا على الأمراء الأعلام والأغاوات الفخام عزّ الامير حسان بالعساكر المنصورة الى خارج مستغانم مشاهد قريه من مسكنه الصحابي رضى الله عنه فى أثناء ذلك عيّن مولانا صاحب السعادة . . . الامير الناظر مصطفى بك بن طاهر دفتردار الأقطار اليمانية سردارا على العساكر المنصورة بحصن تمرمر لاعتماده على ذخر تدبيره وحسن سياسته وصدقه وأمانته وكمال ديانته فخرج الامير الناظر مصطفى بن طاهر الدفتردار المشار اليه سردارا ورئيسا على المخيم المنصور وكشف على جميع احوال العساكر المنصورة وتفقد المتاريس والمحاجي ورتب لكل أمر مقتضاه وبالغ فى العساكر المنصورة أن لا يصدر من احد مشاتمة ولا مسابقة لمن فى الحصن المأخوذ انشاء الله تعالى فهابت العساكر المنصورة وتركوا المشاتمة التى كانت بينهم ولزموا متاريسهم ومحاجيهم بالأدب والحذر والتجمّل فى تلك الايام ثم برز الامير دفتردار تفضلا يرقق قلوب العدو ويستميلهم به الى الطاعة والمصالحة فبعد ايام قلائل وقعت المكاتبة بين الامير دفتردار وبين لطف الله فى الأمور الخارجية ثم نزل رسل لطف الله الى الامير دفتردار المشار اليه ووقعت المكالمة فى شأن تسليم القلعة المأخوذة فرجع رسل لطف الله اليه بأخبار سارّة وعرّفه بها على الصلح الشريفة أقرّها الله تعالى فبعد ذلك طلب الامير لطف الله أن يصل اليه السيد الفاضل السيد حسن الحيانى وزير الامير عز الدين والسيد العلامة السيد ولى بن عبد الله عوض الامير الدفتردار صورة الواقعة على حضرة مولانا صاحب السعادة فكتب بذلك مولانا صاحب السعادة الى الامير عز الدين صحبة الاغا صالح بن سالم لمشاورته فى ذلك كونه من أعيان أمراء الدولة السعيدة العثمانية ومن أنصار المملكة المتمادية . . . . فوجّه الامير عز الدين بالسيدين المذكورين صحبة الاغا صالح بن سالم فلما قدما (قدحا forte) الى حضرته الفخيمة خلع عليهما وأكرم تلقيهما وأجل تعظيمهما وبالغ فى الاحسان اليهما ثم وجّههما بعد ذلك الى الامير لطف الله الى تعمير وصاحبهما الخوجا على (علنا il.) المعظم ذكره فى هذا التاريخ فسارا الى ممالك وأحتمعا بالامير لطف الله ووقعت المفاوضة فيما هم بصدده ومن الناس دونهما أجمع الامير لطف الله والخوجا على تحت باب الثغر ورجع الخوجا على الى صاحب السعادة بما وقع بينه وبين الامير لطف الله من تقرير الشوائط وقد كان الامير لطف الله أراد أنه يبقى فى الحصن مع طيبة السلطنة الشريفة وأن يواجه بنفسه مولانا صاحب السعادة الى محروس صنعاء

شفقاه فلم يُساعِدْه صاحبُ السعادة الى مَطْلَبه بل قال لا بدّ من تَسْليم الحصن للدولة السعيدة العثمانية وخروجه منه وأمّا مَطْلَبه هذا فلا سبيل اليه فلما تحقّق الامير لطف الله عُظْمَ إشفاق صاحب السعادة الى ما طَلَبه وأراده وجّه حينئذ السيّد صلاح بن احمد ومملوكه النقيب بلال (بلالًا .ا) الى حضرة صاحب السعادة وأوْدعهما ما أراده فى تقرير قواعده ومقالته حال خروجه من حصنها أنه سيّر (يُسيّرْ .ا) ولد مولانا صاحب السعادة الامير حسين (حُسينًا .ا) الى محروس كوكبان فاذا قد صار عند الامير عزّ الدين فى محروس كوكبان خرّج من ثمرير وأنه مُخْرِج جميع ما معه من آلاته وسلاحه وأثقاله وما كان من سائر الخيول ونحوها فيُسلِّم له أسماها ويُبْقى الى خزائن السلطنة فى الحصن المحروس وأنْ يُنعِم عليه مولانا صاحبُ السعادة بما هو أهْله من التفضّلات والمؤمّل فيه من المنوّلات فيما يُقيم به وبحاله من الانعامات السلطانية ومن التشريفات الخاقانية ما يَنْتظم به حالُه ولأمره فأجابه صاحبُ السعادة الى ذلك وخلع على السيّد صلاح بن احمد والنقيب بلال وأمر لهما بصلة جزيلة فاشترط مولانا صاحبُ السعادة ان يدخل الى ثمرير جماعةٌ من عساكر السلطنة منهم الماجلى السامى حُسين جاوش الذى تقدّم ذكرُه فى هذا التاريخ حال وُصوله من الابواب العالية السلطانية بالمراسيم الكريمة والخلع الشريفة السلطانية لمولانا صاحب السعادة وجماعةٌ أُخرى من قِبَل الامير عزّ الدين وسار السيّد صلاح بن احمد والنقيبُ بلال من حضرة صاحب السعادة الى الامير عزّ الدين الى محروس كوكبان صحبة الشَوجا على لتعريف الامير عزّ الدين بذلك ومُشاورته ولأجل اشتراط الامير لطف الله هذه الامورَ التى حكيناها على نظره فلما وصل المذكورون الى الامير عزّ الدين وأخبروه بذلك الامر استحسنها واستصوبها وقال الرأىُ والبركة فيما رآه مرحِمُه صاحبُ السعادة ونحن تابعون لأمره ورأيه ومتّفق فى الاحكام السلطانية حسبما يُحبّه ويأمر به ثم رجع السيّد صلاح وصاحبُه الى ثمرير بعد وُصولهم من عند الامير عزّ الدين الى حضرة صاحب السعادة ولما وصل السيّد صلاحُ بن احمد الى الامير لطف الله وأخبره باختيار ما قد تقرّر من القواعد المباركة إنشاء الله تعالى أنْعف الامير لطف الله الى ذلك فوجّه السيّدين الأفضلين المذكورين الى الحضرة الباشوية والسيّد صلاح بن احمد معهما لاختيار الأمور وعسى وليه مولانا صاحب السعادة الى محروس كوكبان جسر العقبات التى مدخل محروس ثمرير من قبل مولانا صاحب السعادة ومن قبل الامير عز الدين فأمر صاحبُ السعادة الاميرَ عزّ الدين

ان

أي يتوجّه بالقبيلة التي من قبله فوجّه الامير عزّ الدين من وقته وحينه بالقبيلة صحبة مملوكه النقيب ياقوت الى حضرة صاحب السعادة فوجّه مولانا صاحب السعادة بالعيّنات المباركة صحبة حُسين جاووش الى لمرمر فدخلت هذه العيّنات صحبة السيّدَين المقدّم ذكرهما والسيّد صالح بن احمد وصل صاحب السعادة . . . الى الامير لطف الله حلّاً لتحويل آلاته وعُدده وأثقاله ونقله لأهله وأولاده ما لا يعلمه (يعلمه !) والذ لولده في أداء حُمالة وعرفا بالأُجرة منه وعليها ناسٌ من قبله من ثقات أصحابه لحمل ذلك الى مدينة مفحوص لئلا الثرة في إثم الثرة ولما دخلت العيّنات الى مفحوص لمرمر وجّه مولانا صاحبُ السعادة بولده الامير حُسين الى مفحوص كوكبان وصحبته المجلس السامي . . . الآغا محمد (محمّداً !) مملوك مولانا الساطان الأعظم . . . وبعد استقرار ولد مولانا صاحب السعادة بمفحوص كوكبان أمرني الامير عزّ الدين أنْ اكتب الى ابن عمّه الامير لطف الله أنْ يخرج من لمرمر ويُسلّمه الى الدولة العثمانية ويصير اليه الى مفحوص كوكبان ففعلتُ ما أمرني به ووجّهت بالكتاب من ساعتي وأمرت الرسول أنْ يحثّ في مسيره فلما كان في اليوم الثاني من توجيه الكتاب وصل من الامير لطف الله رسولٌ الى الامير عزّ الدين بكتاب منه اليه يذكر فيه أنّه رجّح لديه الاجتماع بمولانا صاحب السعادة وأنّه قد كتب بذلك اليه واستأذنه الى أيّ مكانٍ يكون فيه الاتفاق فأجاب عليه الاميرُ عزّ الدين أنّ ذلك عينُ الصواب فلما وصل كتابُ الامير لطف الله الى مولانا صاحب السعادة بذلك الامر الذي طلبه منه أسعفه الى قوله فأجاب عليه أنّ الاتفاق به يكون بمكان هينه لم تحت لمرمر حرسه الله تعالى وأمر أيّده الله من ساعته أنْ يهيّأ في ذلك المكان بمباءة عظيم وأمر بما يُحتاج اليه ويُصرف عليه وما يُفعل فيه من شيء من مأكل وحلوى وسكّر وغيره ومن اللحوم على النواهية وأن تنصب هنالك خيامٌ لتركّب حوله وسار أيّده الله تعالى الى ذلك المكان المعيّن للاتفاق فيمن عنده من أعيان المملكة العثمانية وجميع العساكر السلطانية وخرج الامير لطف الله فيمن بقي معه من أصحابه والعبيد التي من قبل الامير عزّ الدين ومعه وزير الامير عزّ الدين والسيّد . . . الولي بن عبد الله الى مقام صاحب السعادة فامر مولانا صاحب السعادة العساكرَ السلطانية التي لديه بتلقّي الامير لطف الله ولما دخل عليه خيمته أكرمه غاية الاكرام وبالغ في تعظيمه على رؤس الأشهاد وخلع عليه خلعة سنيّة بمجمع عظيم من الخاص والعام وألبسه بيده الكريمة بعد جلوسه بُدلة كاملة نفيسة مُستكملة الزيّ

الدرق السكلكيّ التُركي من لباس النُهار والحُقار من جُملتها خنجرٌ مُفضّض له قيمةٌ نفيسةٌ وقبل ذلك عُرّة له خيمةٌ كاملة الفرش وسائر الآلات كان قد دخلها السيفا ثم أعطاه ملكه الخيمة بما فيها وآنسه غاية الأنس حتى سكنتْ رَوعتُه وزالت وَحْشتُهُ وخلع على جماعةٍ من أعيان الامير لطف الله وأعطاهم دراهم كثيرة ولهم من ذلك السماط الهنيّا هنالك ولعم معه الامير لطف الله وجميع اصحابه وجميع الكبراء والامراء والأغاوات والرؤساء وكافّة العساكر السلطانية وأتباعهم ومن حضر يومئذ من اهل البوادي وأنعم على الامير لطف الله في ذلك اليوم بمُصحف شريف سلطاني وخلع عليه ايضا خلعة نفيسة وأرز له من الاخواجات السلطانية ما يستحقّها أمثالُهم سماعك وعمل له من التلعيم في كل سنة خمسمائة رُبْعيّ ومائة وبخشيش ايضا من التبر وأعطاه ذلك اليوم الف دينار وأمر له بحصان ناجيب مُحلّى سَرجه ولُبْبُه وقلادته وعليه سيف مُحلّى وأعطاه مُسْحابا من ديباه ثم نُر مثله وخلع على السندي المقدّم ذكرهما على والنقيب (وعلى النُقيب ؟) ياقوت مملوك الامير مِن الدين خلعًا سنيّةً وأمر الامير لطف الله بالمصير الى محروس كوكبان وأمر بشروع الصناعف الشريف حتّى مصير الامير لطف الله بما يُستحقّ من التعظيم وأمر الاثراحا على (عليا ؟) أن يسير صاحبه وكان الاتّفاق هذا وخروج الامير لطف الله من محروس صَنعاء وتخليته للدولة السعيدة الخاقانية نهار الخميس ثالث شهر القعدة الحرام سنة احدى وتسعين وتسعمائة

In hoc loco, quem maximam certe partem Latine vertimus, nonnulla tamen sunt, quae explicatione indigere videntur. Quod in initio statim occurrit vocabulum in pag. 164 vs. 5 دكاكين, Persicae originis, a sing. دُكّان, in Lexx. vulgo solet offerri, sive loci ad opera facienda et vendenda destinati: quae tamen significatio nec huic loco convenit, neque umquam ei tribuenda videtur. Conf. De Sacy Annot. ad *Abdollat. Relation de l'Egypte*, pag. 304. Neque etiam, quod ibi observat Vir Doct., scamna denotat, quibus mercatores sedent et ante merces suas transeuntibus ostendunt: haec enim referente eodem Viro Doct. in lib. laud. pag. 303 non دكاكين sed مصطبة, مصاطب appellantur et ante دكاكين exstrui solent. Sunt vero ex origine et usu دكاكين *tabernae, in quibus mercimonia exponuntur tantum*, vel et scamna huic tantum usui inservientia. Haec autem notio hic optime quadrat et a Sacyo plenissimo jure ei tribuitur in libro laud. pag. 305, e quo alter locus pag. 304 explicetur et corrigatur. Horum vero in castris Sultaneis usus satis docet, qua mercatura degere potuerant milites Sultanei et

quam

quae parum rebus ad vitam necessariis caruerant. — In eadem pag. vs. 11 رَدَّة المطر sonitum denotare videtur, quem *imber violenter producit*. Inest enim verbo رَدَّ repulsionis et repercussionis notio, quae et in ipsius verbi usu apparet et in derivatis رَدّ, رِدَّة, رَدِيد, رُدَّة atque aliis conspicitur. Hinc quoque رديد usurpatur de nube, *aquam ad fatim reddente*, ut est vero cū copiā ut sonitus pluviae audiatur. Verba ergo كنّا اننا رداد المطر vertenda sunt: *Et videbamur nobis audire imbris repercussionem*: respondent enim haec verba praecedentibus vs. 8 citatis, in quibus consecutionem inter locutorum agmina decidentia et imbrem vehementius fusum his verbis adtigerat: ال بحبالة — — مطر — Verbi ثقل species octava, quae in pag. eadem vs. ultimo occurrit et paullo post in pag. 165 vs. 10, 18 et saepius deinceps invenitur, in Lexico quidem Goliano desideratur. Dudum tamen observavit Cl. Willmetus in Lex. *vehementioris* significationem huic quoque speciei esse tribuendam. In omnibus tamen, quae in Lex. s. v. adduxit, locis, uti et in duobus supra laudatis et fere ubique haec species *molestiae* simul notionem involvit, quae percipitur aut creatur. Recte adeo in Fabularum Locmani, Gramm. Arab. adjunctarum, interpretatione Latina Th. Erpenius eandem vocem reddidit per Latinum *molestus fuit*. Conf. Fab. IV in textu. In pag. 165 vs. 18 obsidionis gravitas et ciborum defectus ita depingitur ab auctore, ut testetur, e carne felium, دمم e sing. دَمّة, et corvorum non abstinuisse obsessos: erat tamen utrumque ciborum genus et parum esui aptum et per religionem vetitum. Licet enim in ipso Corano non sint passim res ut elementa vetita numerentur, (conf. Sur. V. 4 ubi et II. 173. XVI: 115 Ed. Maraccii) compertum illud, quod Christiani orientales partim ex Apostolorum decreto et praecepto, partim ex more vetustissimo pro divinis habuerant semper, ulterius tamen progressi sunt doctores Muslemorum seniores aetate, ex quorum praeceptis praeter multa alia animalia, quorum usum institutum Mosaicum interdixerat, genus omne felinum et rapacium avium species plurimas interque eas corvos ciborum loco habere prorsus vetabatur. Conf. Niebuhrius, *Descr. Arab.* pag. 270. Vocabulo autem دَمَّة variae tribui significationes vel ex Golii Lexico est notissimum. Ex illis tamen, quae ibi memorantur, animalibus, nullorum caro his in censum venire potuit, nisi *felium* quam et illam ab auctore hunc putamus. Mirum tamen cuiquam accidere posset hujus vocis usus in carne felina denotanda, quandoquidem multo usitatiora et notiora sunt alia felium nomina, السنور, الهر, الضيون et alia plura, quae ex Damirio attulit Bochartus *Hieroz.* lib. III. cap. 15, idque eo magis, quum *felis* nomen Arabicum e Damirio non دَمَّة dicatur, sed دُمّ e rad. دمى derivandum. Fieri tamen potuit, ut vocabulum دَمَّة Arabibus Jemanensibus nostrae aetatis usitatum fuerit. Olim quidem ma-

tuere in voce denotari putavimus, e qua tamen sententia nobis redeundum esse duximus. Quum vero nullibi hanc vocem scriptam invenerimus et ejus adeo interpretationem nitatur auctoritate Golii, qui et ipse admodum vagam et indeterminatam notionem huic vocabulo apponit et de vera ejus versione incertus fuisse videtur, viridem ipsi hac versione contenta sumus et dubitanter admodum in ea acquiescimus. — Verba in eodem pag. occurrentia vs. 23. فشرع صاحب السعاده فى جمع العساكر وتجهيز التجريش والمحاطّ الى محروسة صعدة vertenda videntur hac ratione: *et instituit Pascha colligere copias et parare milites et tormenta bellica* (mittenda) *versus urbem Saadam.* Licet enim hoc tanto vocabulum محطّ nuspiam in libris editis occurrat, non semel tamen ea hac voce utitur codicis nostri auctor, ut appareat illum hanc notionem revera ei tribuisse. Non referendum igitur est hic in locis vocabulum nostrum ad sing. محطّ *locus, ubi quis descendit*, sed ad sing. مِحطّ, *instrumentum, quo aliquid demittitur vel deponitur*, instrumentum depulsionum, ad normam vocis مِدَق in plur. مَداقّ *instrumentum quo aliquid contunditur:* illud e rad. حطّ demittere, hoc e دقّ contundere. Ita hic locus facile intelligitur, cum vulgata ejus vocis interpretatio vix aut ne vix quidem aptum sensum ludere possit. Idem hujus vocis sensus est alio Codicis loco in pag. 118, ubi post expugnatam montem Dhofaman sequentia retulit auctor: ثم حمل فى المسير الى جبل الظلمة لطباقتها وتقرير من بالرّه من عساكر السلطنة وكذلك تقرير المحاطّ حيل حصن الحرم حيث يراد وبامر به فمارس — ورتب المحاط حيث اراد. In quo loco mandat de iis sermo sit rebus, quae Dhamarmari oppugnationem et coaequationem mox secutam praecesserunt, tormentorum apta depositio res haud memoratu dignissima. Eadem denique hujus vocabuli significatio infra occurret ad annot. ad pag. 74 versu 7 a fine textus Arabici ubi exercitus Sultanicus, Taelae propugnaculum adgressurus, ita dispositus fuisse dicitur, ut المحاطّ id est tormenta bellica ad ejus latera fuerint collocata.

Templum Farwae I. Moschi al-Sabahi in pag. 165 vs. 3 memoratum, juxta quod Hemanes aeraeum colligere et nutrire solebat, ad meridiem erat situm Saanae. Jubente Mohammede illud erat conditum per Ferwam, ut precibus famadis inserviret. Quumque primum Turcae, occupata quoque Saana, hujus regionis Jamanensis erant potiti, aream Praelaptus Exdemirus istud reparavit et renovavit. Hassanus vero Pascha anno 991 multum illud ornavit, aream templum refecit, turri id muravit et juxta id hospitium aedificavit diversorium, سمسرة quibus perfectis, magnum aegroti pondus, multosque agros huic templo donavit donavitque et quam maxime pelosi conditoris memoriam honore et laudibus est prosecutus.

Formula المُشارُ اليه quae in pag. 166 vs. 6 et 13 occurrit et ad verbum denotat illum, *ad quem monstratum est*, id est *vir laudatus, memoratus*, recte sic interpretatus a Maugero in *Vit. Tim.* I. 610: 11. Non autem ad speciem primam referenda est مشار, uti Willmeto in Lex. s. v. placuisse videtur, sed ad speciem IV, a qua formam et significationem derivant. Verbi enim شار spec. IV, quando cum praep. الى construitur, denotat *innuit, monstravit*: neque ulla causa est, ob quam ob unum alterum recedatur in *Vita Tim.* I. 122. 15 ubi verba من اشار اليه vertuntur a Maugero et Willmeto *consiliarium aliquem*: potius est vertendum erit *hominem laudatorum aliquis* (nempe in pag. 118) aut pro praepos. الى ponatur على, quae cum praep. constanter construitur اشار in *consilium dedit*, *suadendi* vel *jubendi* significatio ei est tribuenda. Plurimum de hoc verbo egredum erit in annot. ad pag. 67, in qua saepius occurrit. — In pag. 166 vs. 20 necessarium nobis visum est mutare vocem كذلك in كذب. Licet enim aliud quoque sensum aptum constituat, neque absurdum dici posset, si statuamus Amerum hos quoque legatus, ut saepe alios, fusse comitatum, nullo tamen ejus mentio fit in reliqua hujus legationis expositione, nec pauca in sequentium rerum relatione insunt indicia, e quibus apparere videtur, illum per omne hoc obsidionis Damascenarum spatium Caucabarum prorsus non reliquisse. Conf. pag. 168 vs. 10. Vocabulum عينة quod in eadem pag. in ultimo occurrit et in reliqua parte hujus pericopes octies invenitur (vid. pag. 167 lin. penult. et 168 vs. 1, 2, 3 seq.) in Lexx. quidem non reperitur, nec tamen incerta est dubia est ejus significatio. Derivatur enim ab عان, cujus verbi Spec. II inter alia denotat: *Peculiare quid fecit et veu proprium designavit, determinavit.* Hinc عيّنة est illud, quod designatum vel determinatum est et quando de militibus adhibetur, *segregata ab universo exercitu turba; certo cuidam usui designata*, ut adeo cum Gallico vocabulo, *détachement*, prorsus conveniat. — Homine legato Sultanico in pag. 167 vs. 13 duo tribuuntur nomina dignitatis, quorum prius ماجلس paullo post in pag. 168 vs. 8 etiam Agao Mohammedi eidem legato Sultani tributus et a nobis secundum verbi originem latine redditum est *assessor*, nempe *Curiae supremae*. Habemus tamen potius pro titulo honoris, legato conveniente, quique conferri possit cum Gall. *Excellence*. Cf. Aboulf. A. M. V. 400. Posterius Djeouch, aut potius Tjaouch, *nuntium* denotat, virumque dongent nuntiorum Sultaniorum ordini adscriptum. — In eadem pag. vs. 10 verba الراي والبركة فيما رآه ورشّح صاحب السعادة sunt ipsius Imadduni et sententia: *salutem et benedictio sit super illud*, quod Fascha elegit et probavit. In illo vero manifestiore licet ubi unum verbi رأى cujus significatio, uti ex adjuncto بركة apparet, sine dubio in bonam partem est accipienda aliqua vis exponendo ubi saepe fecimus. De verbo رشّح supra egimus in pag.

161.

Illo nostro autem loco in aperto est phrasin *Pascha praepondere fecit istud*, nihil aliud significare posse, cum *probavit hoc* ut rem gravissimam atque optimam habuit. — In periodo والسد لبعة مستكملة الرق in pag 168 vs. ultimo accusativus casus nomen الرق pendet, ab object. verb. مستكملة, quod secundum regulam *tamen* relicta utrumque ita cohaeret, ac tanquam una constructio conjuncta sit. Eadem constructio, de qua Sacyus egit in Gram. Arab. Tom. II n. 267, iterum occurrit pag 169 vs. 2 in verbis, ضوءه له خريمة كاملة الفرش, ubi primum legenti mutatio se offert lectionis commutatae in, ut loco receptae lectionis dicatur ضوءه في خريمة, sine dubio tamen eadem lectio ratio caret et omnino est retinenda ac tuenda. Vocabulo الفرش eamdem Fatham non sine dubitatione adponimus. Quum enim, uti e locis Djauharii et Firuzabadii apparet, quos attulit Sacyus *Chrest. Arab.* I. p. 44 annot., الفرش *tapetum*, الفرش *lectum* denotat, prius hic potest sensu aptius in lectorum supellectile, quam posterius. Optio tamen lectori relinquitur. In Cod. puncta nulla adposita sunt. — In pag. 169 vs. 1 vocabulum مفصّص est participium spec. II, et denotat, cui *gemmae insertae sunt*. Deducta est ergo verbi significatio e nomine فصّ quod unum recte Golius vertit *pala annuli*, significat vero, gemmam annulo insertam. Occurrit autem vocabulum فصّ hac significatione in Fab. Arab. *Mil Noctium*, Tom III. pag 167, 193 et 258, in Vol Tim II: 872: 10 et alibi. Conf. Hamakerum ad Pseudo-Wakid. فتوح مصر pag. 26. — Quae in pag. eadem vs. 9 hic legitur vox زندى (nescio autem qua sonat [illegible] primo litera) in Lexicis pleraque frustra quaeritur. [illegible] ejus formâ زندة, *lanceam*, [illegible] significans donat [illegible] de Sacy. Habichtius in Gloss ad Tom. II libri *Mil Noctium*, in quo saepius occurrit. Pluralis autem forma زنادى (sic facile, quemadmodum a ترياق fit ترامق) [illegible] in Arabica [illegible], in Polygl. edito, I Reg X 21, ubi eadem male والزنادي impressum est. — Vocabulum طلم ibid. vero eadem, non minus quam بر in Lexx. Arabico [illegible]. [illegible] frumenti species per diversa haec vocabula indicari e nostro loco [illegible] patet et aliunde notissimum est. Nos primo vocabulum supra in pag 58 vs. 20 [illegible] interpretati sumus, auctoritatem secuti Niebuhrii, *Descr. Arab.* pag. 154, Forskalii pag [illegible], [illegible] ut 173 et aliorum, quos laudant Sacyus in Annot. ad Abdollat. *Relation de l'Egypte*, pag. 119 et 120. — Denique in pag 169 vs. 15 pro [illegible] nomen ذو القعدة omnino legatur شهر القعدة, quod ne cui istum aninetur in corrigendo neglectum adnotare volumus saepiusque hoc scribendi ratione, vulgari sermoni fortasse adscribenda, uti auctorum nostrum. Nec tan-

tantum mensis Dsou-l-kaada ita defective scribitur v. e. Codicis nostri pag 7, 104, 192, 194 alibi; sed et saepissime pro mense ذو الحجّة simpliciter legitur mensis الحجّة veluti Codicis pag 40, 47, 104, 202 et alibi. Nullum tamen loqui scriptionis exemplum in libris editis vidimus, quam enim in Sacyi *Chrest. Arab* pag 123 occurrit scriptio defective الحجة في ذ et alia est et pro scribendi vitio potius, quam vera dicendi formâ accipienda.

Pag. 67. Obsidio et expugnatio castelli munitissimi Omm-Laila ita ab auctore narratur, pag 123: ولمّا ما كان بعد مسير العساكر السلطانية صحبة الامير سنان وغيره من الامراء والكبراء الى جبل رازح واستقرارهم فيه مدّة ايام لصلاح أحوال تلك الجهات والنواحي وتأكّل اهلها للطاعة (الطاعة l.) وقبض رهائنها وأخذ معاقلها وملك قلاعها وتقرير الأمل السلطانية عليها وسدّ ثغورها ونظام امورها امر (فأمر l.) مولانا صاحب السعادة الامير سنان (سنانا l.) وكانه من معه من الامراء بالرجوع بمن معهم من العساكر السلطانية الى محروس صعدة لما يحتاج اليه من العدد والعدد والآلات وغير ذلك ثم يتقفّون (يتقفّوا l.) بالعساكر السلطانية المنصورة الى حصن أمّ ليلى وأن يحفّوا عليه ويحاصروه (ويحاصروه l.) حتّى يفتحوه (يفتحوه l.) للدولة السعيدة الخاقانية حتّى لا يبقى هنالك في تلك النواحي معقل ولا مكان يكون بسببه فساد في تلك النواحي والجهات فامتثل الامراء الاوامر الشريفة وساروا بمن لديهم من العساكر المنصورة السلطانية بمدافعهم ومكاحلهم وعددهم وعُددهم وفي خلال ما صار مولانا صاحب السعادة يأمر من الأموال والخزائن مما يحتاج اليه العساكر السلطانية السائرة الى حصن أم ليلى وجمعه للعساكر أشار على مولانا صاحب السعادة من أشار عليه من أهالي المملكة بترك محاصرة حصن أم ليلى لصعوبة الأمر على من حاصره لانّه قلعة منيعة شامخة (شامخة l.) رفيعة وانها بين شعاب وقفار وممّا يقاربها الماثل أشرار والأمر في ذلك كما أشار ذكر من أشار بها أشار فلم يصغ مولانا صاحب السعادة الى رايه ولا التفت الى قوله وتدبيره بل جدّ في الاجتهاد والمسارعة وبلغ ما أمر منه في محاصرتها وتوجيه العساكر المنصورة عليها وجهاد في تقوى رايه اليمن والبركة والظفر وجهّز أيّده الله الامير حيدر (حيدرا l.) في عساكر عظيمة وخزائن وعدد كثيرة بعد مسير العساكر المنصورة المقدّم ذكرهم على حصن أم ليلى فسار الامير حيدر بمن معه الى المخيم المنصور على حصن أم ليلى فعند تخييم العساكر السلطانية على أم ليلى بأيام يسيرة سار الشريف صلاح بن على

على المؤيّدي الحسني في أطراف جهات رازح جماعة فطار اليها واشتمل كثيرًا من اهلها وحرّضهم على القيام معه والمحاربة فوجد ودعا الى مناصرة الامام الحسن صاحب الاهنوم ومتابعته وهو رجل ممنوع الكلمة في تلك الجهات فاجابه خلائق كثيرة من اهل تلك النواحي وثاروا معه وأظهروا الخلاف والعصيان على جانب الدولة السلطانية وكاتب هذا الشريف الثائر (الثائر 1) الى الامام الحسن صاحب الاهنوم وأخبره بقيامه والدعاء الى طاعته ومن الى بايعه وشايعه ومراده بهذه الثورة أن يزيل المحافظ التي من عساكر السلطنة على حصن أم ليلى ويقبض على من فيه من قرابته ووجّه الى الامام الحسن صاحب الاهنوم برجل من قرابته يحثه على خروج العساكر من عنده الى بلاد خولان فوجّه الامام الحسن لمحمد بن السيد احمد ومعه جماعة من أشياعه وأتباعه وقد سبق أسباب تقدم محمد بن احمد الى الاهنوم بعد قتل ابيه فخرج محمد بن السيد احمد ومن معه الى أطراف بلاد خولان مما يقارب بلاد حيدان (حيدان 1) المسماة (المسانية 1) لقلعة البقلاع فعسكروا هنالك وحلّ اليهم من مال من اهل تلك البلاد وفي حال ثورة السيد صلاح بن علي المؤيدي أنهت أخباره الى مولانا صاحب السعادة وكثرت الأراجيف بذلك فلم يكترث بهذا الامر بل وجّه من مجربي ضباط العساكر المنصورة والكتائب الموفورة والطوابير الواسعة والعدد النافعة الى المخيم المنصور على حصن أم ليلى مددًا لمن هنالك من العساكر السلطانية وأتباعها وأعوانها وأنصارها فلما وصلت هذه الأمداد الى هنالك اشتدت قلوب العساكر المنصورة التي في المخيم المنصور على أم ليلى والذين في حرب السيد صلاح بن علي فلما تكاثرت العساكر السلطانية هنالك توجهت منهم طوائف كثيرة على هذا الشريف الى مقامه وهاجم أتباعه فهزمه أقبح هزيمة وصار فارًا لا يلوي رأسه على احد من جماعته وأصحابه وقتل جماعة كثيرة من أتباعه وأنصاره ولم يزل فارًا حتى دخل الشام وأما محمد بن السيد احمد ومن معه وشيعه وثار معه فانه لما استقر في بلاد حيدان وقصدته عساكر السلطان وقعت بينهم وبينهم حروب وملاحم أجلت هذه الحروب عن قريب ابن السيد وقتل جماعة من أصحابه ونكوص بعض أنصاره ولم يزل فارًا على وجهه حتى دخل الاهنوم وتفرق عنه من قد كان مال اليه وشايعه ومن قد كان قد قام معه وبعد هذه الوقائع المذكورة رجع من قد خالف على الدولة العثمانية من اهل تلك الجهات ودخلوا الطاعة فعفا عنهم صاحب السعادة لما لاذوا بجانب السلطنة واستغفروا عما قد كان وقع منهم من العناد والتمرد وخمدت بعد ذلك نيران الفتن وما قد كان جرى هنالك من

من التّعب والمشى وانّفق مولانا صاحبُ السعادة ايّام محاصرة حصن ام ليلى المذكور واسمه لا يقدر ان يقوم بها غيره ممّن قد تولّى اقليمَ اليمن ولم يزل الاحصار على حصن امّ ليلى والحروبُ عليها بكرةً وعشيّةً والرّمْىُ عليها بالمدافع والزّبطانات من جميع الساحات فى أواخر شهر شعبان سنة اثنين (الثنتى .l) وتسعين وتسعماية بلغت المشاقّ بمن فيها مابها والمسار نهايتها وشرع ائمّ الكربلى يتدى فيهم فحفظا فى يد السيّد صلاح بن احمد وهمّ أنّه السيّد مهدى ورأوا الدّخول فى طاعة مولانا السلطان وتسليمَ القلعة أولى بهم وأحرى وأنّهم يأتون بالعذر الى طاعة مولانا السلطان الأعظم خلّد الله ملكه ونصر جنوده ببركة مولانا صاحب السعادة من الكرامات (الاكرمات .l. potius) والتّشريفات ما هو معروفٌ من مّحامد صفاته وحميدِ كرمه وجلاله مكارمه فطلبوا لأنفسهم الأمانَ وليس معهم معرّف الامرَ سالَ مولانا صاحبُ السعادة بأمرهم فأذن له فى تأمينهم وتقرير قواعدهم بما تُطيبُ به نفوسُهم وتقرّ به عيونُهم ويُصلح به امرهم وتنتظمُ به حالهم وأن يخرجوا من القلعة المحروسة ويُسلّموها للدولة السعيدة العثمانية فلما تقرّبتْ مواضعُهم خرجوا من القلعة بأهلهم وأولادهم الى محجة صعدة وأُرسلِ لهم بيوتهم التى بها ودخلت العساكرُ المنصورة حصنَ امّ ليلى بعد تسليمها وبعد قبض حصن ام ليلى وتقرير مَنْ تقرّر بها من العساكر السلطانيّة وعرّفه ما فيها من الخزائن والعدد والسّلاح من الحُصوب ونحوها رجع الاميرُ سنان جميعُ الامراء وسايرُ عساكر السلطان الى محروسة صعدة *

In textu arreedenti pauca tantum sunt quae vel explicatione indigeat, vel peculiarem animadversionem mereatur. In pag. tamen 174 vs. 10 verbis تقرير الأموال significatur tributi impositio s. impositum. Videtur autem الأموال non nisi in serioris aetatis scriptis pro vocabulo الخراج usurpari. In editis saltem libris vix inveniatur et unicum exemplum eius vocabuli hoc sensu occurrentis est locus, quem Willmetus in Lex. adduxit ex *Vita Tim.* I: 270 3 in quo مال الأمان occurrit nec *tributum accuratum*; in illo autem exemplo per adpositum vocabulum الامان vocis مال significatio modificatur ejusque sensus definitur. Non tamen dubitamus, quin loco supra laudato, alioque modo ponatur vox الأموال, pro *tributo* et *reoepirada*. Saepenumero enim in nostro Codice occurrit et eo quidem modo, ut appareret, non aliam nisi hanc significationem ei tribui debere. Conf. locum quem e Cod. descriptum infra invenies ad pag. 78, quique hanc hujus vocis notionem roborat admittat. Alibi in Cod. permutatur الأموال cum الخراج, uti in pag. 193 ubi sequentia verba inveniuntur: وفى هذه المدة لرز مولانا صاحب

صاحب السعادة على الحجوف جميعه (جميعها ا) من الأموال السلطانية التى حملو والقوم بهذا المال المقرر الميران مطهم من الشروبح وحفظ من الناس ولم يكن فيما أعرف ولا سمعت من احد ولا حلت عليه فى ماريخ انه الد تقرر على الحجوف والله الخرلج السلطانى لاحد من الملوك — In pag. 174 vs. 13 et 17 verba عُدد وعدد copiae et apparatus ponuntur pro omnibus ad bellum requisitis. Ejus usus exemplum adduxit ea Vil. Tom I 18 7 Willmetus in Lex. ad v. et deinceps in nostro occurret in annot. ad pag 95. — Hollum bedi auctor in pag. 174 vs. 13 et 23 in uno verbi شار, cujus ope IV in paucis versibus quinquies repetitur. Prior locus nihil habet, quod molestiam creet: apertura enim est verbis اشار على مولانا صاحب السعادة من اشار عليه vertenda esse: *suaserunt Pascham nonnulli ex principibus* cet. Paullo vero infelicior est alter locus, qui his verbis continetur والامر فى ذلك كما اشار ذكر من اشار مما اشار. Quae quidem verba, si ad litteram vertuntur, sonant, *et in hacce re erat quemadmodum indicaverunt commemoratio eorum qui indicaverunt rem indicatam*. Cum tamen haec vocabula Latina obscurissima sint, eorum sensum apponere non supervacaneum erit. Significat ergo auctor, revera in oppugnando castello Omm-Ludae eas adfuisse difficultates, quas principes illi commemoraverant vel indicaverant. — In sequenti pag. vs 1 nescio, qua ratione accipi debeat vocabulum جاشى. Veronomillusum onis quondam videbatur, istud esse nomen proprium cum antecedenti رازج conjungendum. Eodem ratione igitur ea adhaereret, uti postenus nomen in جندا اليمن, السودة عقلب, خافر ضعدان et al. explanandi gratia priori jungitur. Forsitan tamen distinguendum est in duas partes et conjungendum cum sequentibus duabus vocibus, جا من فطار اليه, ita ut فطار pro nomine proprio accepiatur, unde in regionem Raubi venisse dicitur. Nullibi tamen mentio est loci vel regionis Fallahiri. Utra melior sit sententia, jam ignoro et lectori integrum sit earum alterum sequendi aut vocem tanquam spuriam et nihili e textu rejiciendi. In Codice admodum perspicue scripta est vox et ita, uti supra impressa fuit, legi debet. — In pag. 157 vs. 8 iterum occurrit vocabulum مجانقا, de quo supra in annot. ad pag. 61 egimus. Prorsus eandem istud hic requirit explicationem, quam 1 l. ei tribuimus et verba eadem supra allata, أن يزيل المجانقا التى بى عساكر السلطنة على حصن ام لُلّلى vertenda sunt: *ut dissolveret machinas bellicas, quae ab exercitu Sultanico adversus castellum Omm-Lailae (adhibebantur)*. — Rarum accurata obtinet constructio in verbis, in pag. 175 vs. 8 reperiundis فوجه الامام الحسن لمحمد — وجعه جماعة: nam recte enim verbum وَجَّه, quod, si cum ل construitur, denotat *vertit eo ad illum*, at cum secum, *misit illum*, in hac periodo etiamsi non repetatur duplicem habet significatio-

gem

nem: vertendo enim haec sunt: Et accrit se Hassanus ad Mohammedem et (misit) cum eo turbam sed. In numero igitur repetatur ante وعدد verbum ووجّد *et nacti illum et simul rel.* — In pag. 175 vs. 13 verbi كرث spec. VIII occurrit, cujus significatio vulgata, quaeque in Lexicis leguntur, ab hoc loco aliena est. Solet enim usurpari sensu aut *audi, respirandi*: quam qui hue afferret notionem, absurditatis labem in auctorem transferret, cujus haec esset narratio: Pascham novum hostem non curavisse, neque ad eum respexisse, sed tamen milites misisse, qui ei se opponerent. Potius speciei octavae significatio e spec. I repetenda videtur; quoque كرث significat *premit* aliquem et *afficit* moeror aut *molestia adficit*, spec. 8va اكترث denotabit: *moestitia, anxietate sollicitudine adfectus est.* Eodem sensu part. مكترث occurrit in *Vit. Tam. II*; 244, 5. — In pag. 175 vs. 20 cave, ne nomen proprium الشام accipias pro ipsa Syria. Summa enim fuisset fuga, si uno cursu a clade in Syriam pervenissent. Hoc autem nomine tractus aut regio in Septentrionali Jemanae parte sitae videtur et eam ob causam in textu Latino Schamum retinuimus. De eo agetur in Indice Geographico. — Vocabulum تكوّن in pag. 175 vs. 22 non magis quam كوّن aut aliquod derivatum ab hac spec. vocabulum in Lexx. memoratur. Ex prima tamen sp. facili negotio ejus significatio repetitur, cumque illa significet: *subegit* se vel et submisit fuit; haec *graviter et per vim submissus est*, denotabit. Egregie autem haec notio nostro loco convenit voci تكوين *submissionem per vim* vel *oppressionem* significanti. In pag. 176 vs 6 verba وراى الدخيل الاهد sic vertenda sunt: Et placuit illis transitus ad partes Sultani et (tum ipsis fuit) deditio castelli eos tantumque conventum ipsis et optima et (potuerunt) esse reportaturos per transitum ad obsequium Sultani — — Insuute Pascha, beneficia et honorem. Triplici igitur sensu verbum رأى eodem scriptum, aliorum utrumque cogitatione supplendum, adhibetur, cujus rei rarius saepe exemplum vidimus exemplum. — Speciei quartae verbi فرغ, quae in pag. 176 vs 12 invenitur, significatio huic loco apta in Lexx. non tribuitur. Facile tamen ea derivatur e sp. I, e majori potestate ceciderunt, vacuum esse, sp. IV repetit notionem huic loco convenientem vacuum *facere* et pass. form. vacuum *fieri*. In pag. denique 176 vs. 12 verba خرجوا من القلعة باهلهم واولادهم vertenda sunt: *exverunt e castello cum uxoribus et liberis*. Licet enim in lexicis ea socia اهل significatio desideretur, ea qua uxorem tantum denotat, sine dubio tamen haec ei tribuenda est. Plura ejus exempla occurrent infra in pag. 181 vs. 2, in pag. 183 vs. 17 et alibi praeterea que invenitur et vocabulum hoc sensu in *Sententiae Arabicae* Ali aliorumque scriptorum edit. a Fleischero, in sent. 161 sub nomine *margaritarum sparsarum* Ali sententiis adjecta.

Pag. 74. Hassani Paschae erga Alium Jahjam agendi ratio perfidie perjuriique plena prima specie proresus dissentit a reliqua ejus vita integerrima et alienus videtur ab eximia ejus

qua fide et justitia, cujus fama apud socios hostesque adhuc et deinceps perpetuo maxima erat. Saepius enim castellorum praefecti principesque arce et castella, quibus praeerant, Sultanicis copiis tradere noluerunt, nisi praesente Pascha, de cujus probitate et aequitate ne hostes quidem dubitaverunt unquam. In eo tamen est excusandus, quod in isto bello repente contra foedera suscepto ipsius Sultani mandato paruerit, neque adeo est culpandus, nisi ob nimium obsequium, quale in Pascha Sultanico, quamquam ceteroquin integerrimo non valde miramur; licet per se ejusmodi obsequium reprehensione sit dignissimum et tacito acerbos solent fructus haud paucos. Quae vero ad causas hujus foederis rupturae pertinent et expeditionis praeparationem, enarrat auctor pag. 180 seqq. Cujus tamen loci proxime sequentis prima verba, ecce, ne ita accipias, ac si eodem demum tempore, quo Lothfallam arcesserat, ad bellum se praeparare inceperit, quod auctor primo obtutu videtur significare. Namque mense Djomade posteriori eo consilio jam exercitum, cui Mustapham f. Thahiri praeposuit, parare incepit et mense demum Ramadhano Lothfallam accersivit, qui mense Schewwalo Sanaam advenit. Auctoris solum testimonium, de quo loquimur, hoc est: وصمد أرسال مولانا صاحب السعادة للامير لطف الله سهل على تجهيز العساكر السلطانية والعُدَد الكثيرة ومن ذلك صاحبه . . . مولانا الامير الناظر مصطفى بن طاهر وعمه الامير حسين بيك وحفيظ مطهر بن الشويع والشيخ على بن متاش وغيرهم من اعيان الأغوات ورؤساء العرب وجعل الامير الناظر مصطفى بن طاهر المذكور راسا على هولاء الامراء والعساكر لما يعرف من حُسْن سيرته وكماله ورجاحة عقله على حصن قلعة محروس ثلا وفتح بلاده والاستيلاء عليها والمحاطة والمحاصرة لمحروس ثلا حتى يفتتح للدولة السلطانية الخاقانية وقيل انه كان سبب هذا التجهير عليه أوامر سلطانية لأنّ في هذه القلعة عددًا (عددًا .l) للدولة الخاقانية وعمرًا من المدافع السلطانية التي أدخلها اليها محمّ السيد المطهر بن الامام شرف الدين حين استولى على إقليم اليمن في ايام الباشا مراد الذي قُتل في الشلالة وقد كان مولانا صاحب السعادة مرتّب (مرتّبًا l) لهذه العساكر المقدّم ذكرها خارج مدينة صنعاء أمرهم بالتخييم هنالك في أواخر شهر جمادى الاخرة من هذه السنة وذلك في أيام حصار حصن أم ليلى وهراده بتجهيز الامير الناظر دامسودي الاعراق السلطانية ومَنْ معه من الامراء والعساكر وتخييمهم في هذا الموضع بعددهم وعددهم وآلاتهم أنه اذا نجم أمرٌ من الامام صاحب الاهنوم او من احد في بلاد الشام وجّههم عليه وفي خلال تجهيز الامير الناظر للتخيير لمحاصرة ثلا فلا كتب صاحبُ السعادة الى الامير حسن الدين

الدين احمد بن محمد ان يُوجّه بعسكرٍ من عنده للمسير مع الامير الناظر مصطفى
والعساكر السلطانيّة فامر الاميرُ شمس الدين بعَيْنة من عنده الى مقام صاحب السعادة فلما
رَكبهم خلعةً سنيّة وامر بكساة لجميع مَنْ معه بما يليق بحالهم وامر لهم ايضا بالجُملة دراهمْ
وأَلزمهم اللُّحوق بالامير الناظر وامر مولانا صاحبُ السعادة الاميرَ شمس الدين ان يُوجّه —
عسكرا من عسكره (عساكره .l) على عليّ بن يحيى الى حصن مسوّر وبلاده وأنْ
يحاربه ويحاصره وأنّ ما فتح من حصون مسور وبلاده كانت له وجعل له بذلك مرسومٌ
شريفةٌ فاجاب الاميرُ شمس الدين بالسّمع والطاعة وأنّه لا يُخالف امرَه في أيّ جهة يُوجّهه
عليها او يندبه اليها لحربها او فتحها فسار الاميرُ الناظر مصطفى الدفتردار فيمن معه من
الامراء والعساكر السلطانيّة وصحبته المدافع والزربطانات والعُدد والحراقّ حتى وصل بلاد
عيال سُريح من أعمال البَون وخيّم بها ثم تقدّم الى أطراف بلاد معروس ثلا وكاتب الى
اهل بلاد ثلا وراسلهم في طلب المواجهة منهم ودخولهم في الطاعة السلطانيّة فوصل اليه منهم
مَنْ وصل ومَنْ وصل منهم أكرمه وكساه وأعطاه ورفع الى مسامع صاحب السعادة خبرَ مَنْ
يقدّم عليه ويصل من مشايخ بلاد ثلا اليه ويعرّض لهم في تقرير قواعدهم وإجرائهم على
عوائدهم ومولانا صاحبُ السعادة يأمل لهم بمقتضى عروض الامير الناظر ثم تقدّم الامير الناظر
ومَنْ معه من العساكر السلطانيّة الى مكان بالقرب من مدينة ثلا وخيّم به وراسل الى اهل
مدينة ثلا ومَنْ تأخّر من اهل بلاد معروس ثلا من المواجهة ووعدهم بكلّ خير ويالوه
(ويسألونه .l) متى أطاعوا وإنْ تأخّروا فعلى أنكار اليهم والنذر اذ الشعهم وأخربهم
فسار مشايخُ اهل مدينة ثلا ومقاحشهم واعيانهم الى المخيّم المنصور وواجهوا الامير الناظر
المذكور فأحسن اليهم وخلع عليهم ولمّا كان يومُ الجُمعة سابعَ شهر شوّال تقدّم الامير
الناظر دفتردار الاموال السلطانيّة والامراء واعيانُ الكبراء والعساكر السلطانيّة الى مدينة ثلا
واستولَتْ عليها شاءة وامتلأت العساكر المنصورة فيها وابراهيمُ بن المطهّر وصل في تلك الليلة
من عند اخيه عليّ بن يحيى في عسكره فلم يكن همّه وقصده الّا الدخولَ الى حصن ثلا من
غير طريق المدينة ودخل من مخلفة الى معروس ثلا وقد كان وجهه منوّه يُريد انه يحفظ
المدينة او يقف في الشاسرة فوقع معه جميع مَنْ كان معه فشلٌ ودخل الحصنَ ولمّا
استقرّت العساكرُ السلطانيّة في مدينة ثلا وحُوّل الحصن والترّاب المحاطةُ المنصورة في حَواليه
راسل الامير الناظرُ الى مَنْ في الناحية يتسلمها أهلهَا من قِبَل الله تعالى عليه وسداده
رأى

رأى مع القائم عليه جماعة ممن بها يخلطوا (يخلطون ?) أنفسهم وتمنى فيها الأمان فيخرجون
منها فتسامع الامير الدفتردار وآمنهم وكتب لهم ان يخرجوا بأهلهم وأولادهم الى حيث
يحبوا من البلاد السلطانية ووجه الى الناصرة بالجماعة من عساكر السلطنة يتسلمها ويبقى
فيها ووجه بالبشرى بفتح مدينة ثلا وفتح الناصرة الى حضرة مولانا صاحب السعادة فانقلب
المشاكر الى الأقطار المسعدة

Supervacaneum quid videri posset in pag. 179 vs. 20 in distinctione قلعة على حصن et, si حصن castellum vertere, omnino superfluo esset alterum horum vocum. Neque tamen opus est ut prius vocabulum e textu rejiciam, quando commode verti potest: *adversus munitionem*, id est munimenta, *castelli Tsolani*. — Vocabulum ثلاثك in pag. 179 vs. 25 frustra in Lex. quaeritur: *impulsum hostilem* eo significari ex radicis notione nota satis apparet. Conf. de illo verbo Sacy, *Chrest. Arab.* T. II pag. 484. Accidit haec res, teste Kothboddino anno Arabum 974 (1566—7). Per Mahmoudi praecedentis Paschae tractatum ergo successorem Ridhwanum, provincia Jemanae in duas partes divisa, anno 972, duobus jam parebat Paschis Sultanae, Ridhwano et Moradi: quorum quum prior post biennium munere esset exutus, neque ejus advenisset adhuc successor Hasanus, posterior, unus eo tempore Jemanae praefectus, oppugnatus est a Motahhero f. Schamseddini et ea Habbo, castello munitissimo, ejectus. Dumque Moradus versus sedem suam pedem referat, undique ab hostibus cinctus, cum omnes copiasque omnibus in itinere fortiter dimicans occubuit. Post ejus interitum, Sanaa, quam urbem statim obsidione cinxerat Motahherus, est capta, ejusque praesidium vincula traditum et praeda militibus concessa: optima quaeque spolia et plurimum belli apparatum Tsolam transtulit Zeiditarum princeps, licet ante deditionem de militum, ut plurimum Turcarum, libertate et salute, ab et de urbis tranquillitate inter Imamum et obsessos convenisset. Ubi haec essent in eadem pag. in vers. vox مرقبًا prae illa, quam textus exhibet مرقبٌ, vel, uti grammatica ratio postulat, مرقبًا. Quum vero verbo اتى non minus haec notio conveniat, et supra in Tsoul. ed pag. 67 vs. 11 textus Arabici eodem sensu illud verbum occurrat, nulla causa esse videtur commutandi codicis lectionem. Verba in pag. 180 vs. 10 obvia ومن تاخر — — من المواجهة satis ostendunt non omnes agri Tsolani incolas ab Abo Iahja defecisse atque in partes Sultani transisse. Vertendo cum suoi: et per legatos egit cum civibus Tsolanis *et cum iis, qui ex incolis regionis Tsolanae jam recesserant a conspectu suo*, quorum adeo numerus mihi magnus fuisse videtur. In pag. 180 vs. 21 vocabulum طاعة in Acc. positum adverbium accepit, ut idem fere sit, quod طوعًا. Pendet autem accus. a verbo quodam sub-

intellecto *promittendi* vel ejusmodi alio et tota dictio vertatur: *at petitus est urbe*, obsequium (*promittente*). Nondum mihi constat, quod in pag. 180 vs 24 seqq. الناصرة fuerit, de qua nemo, quod sciam, exposuit, neque adeo certus sum de eo, utrum sit nomen proprium an appellativum. Posterius in expositione historica praeferendum esse duxi, ea maxime de causa, quod nominibus propriis, haud nobis..., auctor constanter adjicere soleat, urbis, oppidi, castelli, portae vel ejusmodi epitheta, ne pro appellativis a quoquam acciperentur. Quod quum neque in eo الناصرة fecerat, haud semel hoc loco et deinceps occurrat, praetuli ... versionem, et *propugnaculum* illud in textu Latino nominare. Fatal enim, ne plurium locorum uti ... collatione, locum munitum, situm inter castellum et urbem, quique utrisque defensioni simul et oppugnationi posset inservire. In pag. 180 ss. ult. verba اليمنا من فيض الله الأكة vertenda sunt per faustam instigationem, quam per Dei gratiam acceperat et motis vel consilii justam directionem a Deo initiatum. Verbum rare الهام non de quocunque bono ac male instinctu usurpari, quod ex Golii Lex. putares, docuerunt Willmetus in Lex. ad voc. et, loco Djamaleddin citato Sacyus, in Annot. ad Abdollat. *Relation de l'Egypte*, pag. 424. In textus Arabici versu penultimo حضرة hoc dignitatis nomen est, conveniens cum Gall. *sa Majesté*. Licet enim illud vocabulum in eum sensum apud alios occurrat scriptores, (Conf. Willmeti Lex. s. v., Abulf. A. H. II. 400 alibi) suasit me tamen tum constans orientalium usus, secundum quem hunc titulum non nisi prophetis, sanctis et supremis imperatoribus tribunnt, uti et refert Reiskius in Annot. ad Abulf. A. H. p. 400, tum illud, quod ab Codiani auctore dignitatis titulus noster, quibus Paschae ... ac constantius tribuitur, ... dignitatem laudandi fuit occasio, ut amplecter illo *praenomine* denotari putem, quae ... vel ex Lex. est notissima et per frequentissimum usum certissima. Vas tamen in hoc locu relevem illum, quam edidit Sacyus ex Tekijjeddino Makrizio in *Chrest. Arab.* T. I. Text. Arab. p. 173 mad. ... edect. pag. 492. Nihil enim impedit, quominus hanc vocem de Timuri dignitate adhibitam putemus, quandoquidem adjectum جلالة solus ... , non solo honorificum illum titulum hosti ab hoste tribui.

Pag. 78. *l.* 23. Calami vitium fecit, ut hoc pro *sexaginta millium*, legatur in textu *sex millium*. omnium quoque est frumenti tributum, quod quantum fuerit, non constat. Affirmat enim auctor de modo Jamanae tributo agro, pag. 192: وفي هذه السنة حضرت (خمسة) الأموال السلطانية التي على البلاد التي آستملكها مولانا صاحب السعادة في اقليم اليمني فكان مبلغها نحو ستين الف دينار من غير الذخيرة

Pag. 79. Causam, rationem et lotidiem autem foederis illum Jahjam inter et Ima-

Imamum Hasanum auctor retulit his verbis pag. 195 sqq. وأمّا ما كان من عسكر الامير شمس الدين الذي توجّهوا بأمر مولانا صاحب السعادة الى بلاد مسور فتقدّموا اولا الى أطرافها وكانوا فريقين كلّ فريق مع نقيب من عبيده فلستولي (فاستولوا l.) عليها ووقعت هنالك حروب وجراءة منه انهم بين عسكر عليّ يحيى وبينهم وكان رئيس عسكر عليّ يحيى ولد اخيه محمّد بن الهادي فكانت الدائرة على عسكر عليّ يحيى فرجعوا منهزمين الى مسور وبعد ذلك وقع الحصار على السيد عليّ يحيى في مسور حصن منه ولم يبق تحت يده الا قرى يسيرة في حارة مسور فيما بين الرفس وهداد على حال دخول عسكر الامير شمس الدين الى بلاد مسور وفتحها ودخول اغاها في الطاعة السلطانية وجّه مولانا صاحب السعادة الآغا صالح بن سالم في ثلة من العساكر السلطانية مددا لعسكر الامير شمس الدين الذي في بيت عذاقة من أعمال حصن مسور وكان رئيس عسكر الامير شمس الدين بيت عذاقة النقيب ياقوت تكروري فأقاموا هنالك وامر مولانا صاحب السعادة الامير كيوان والي بلاد محويت مدع وتوابعها ان يتوجه بمن معه من عساكر السلطنة الى بيت علمان مما يشرف على مسور وان تخيم به وان يكون قريبا من العساكر السلطانية الذين ببيت عذاقة الا اتفقهم أمر الناس اليهم فصار الامر كيوان الى هنالك واشتد الحصار على عليّ يحيى يوما فضعف عن محاربة عساكر مولانا السلطان وقلّ من الأنصار والأعوان وكلّ موجود فقدت (فقدت l.) خزائنه وامواله ولم تمكن (يمكن l.) بدّ من الالقاء على من معه من عسكره واهله واولاده وما بقي له الا ما عليه من حلي نسائه وجواره (وجواريه l.) ومن سلاحه واسفاره وآلاته فاشار عليه وزيره السيد العلامة الفاضل الاماعيد عليّ بن احمد وغيره من أعيان اصحابه بدخوله في الطاعة السلطانية وان يسلم حصن فلا للسلطنة العثمانية خصوصا قد ورد من الأوامر الشريفة السلطانية أنه لا بدّ من أخذه وان تلك الأمكنة لشأنه وألقم أمره وسلم لنفسه وأنه يمل بدخوله بحسب الأوامر الشريفة السلطانية من انعامات مولانا صاحب السعادة مما يؤمله من التشريفات والخيرات وشمول السعادات ويبقى له حصن مسور وبلاده والحصون التابعة بحسب يده فلم تساعد الى كلام السيد عليّ بن احمد ولا الى كلام غيره وذلك من سوء تدبيره ليقضي الله فيه أمرا كان مفعولا وكان امر الله قدرا مقدورا وفي تلك الايام كتب السيد يحيى (عليّ يحيى l.) الى الامام الحسني صاحب الاهنوم يطلب منه النصر له والمعاضدة ويكون من اتباعه ومن الداعين

القائلين بامامته والمنابذين لاجتهاد جماعته يسلّم له ما بقي في يده من حصونه الا ثلا وحصور (وحصورا a) فاشترط مقارها (مقاديرها) لنفسه فساعده الامام الحسن الى ذلك وانعقدت بينه وبينهم عهود وعقود بذلك وهو عارف انه لا يقدر على نصرته ولا يطيق أن يحمي عنه مدينته ومراد الامام الحسن بذلك أن يبعد عنه الحروب والفتن وتكون خارجة من مكائد بلاده وأن ذلك مما يمنع العساكر السلطانية من التوجه عليه وأن ذلك من سعيد تدبيره وترتيب أنظاره فكان عاقبة ما تقرر بينه وبين علي بن يحيى من المحالفة والمعاهدة نكبة على يحيى من حصول المطلب وخروجه عن مملكته وسيأتي الكلام على ذلك ان شاء الله تعالى ولما انتهى الى مولانا صاحب السعادة عنده الاخبار الواقعة التي حكيناها عن الامام الحسن بن علي المؤيدي وعلي بن يحيى بن المطهر وله ايده الله تعالى جواسيس وعيون في كل ناحية تأتيه بالأخبار من كل مكان من مواليه وعاداه وهو ايده الله تعالى اكثر الناس تيقظا وتثبتا في جميع أموره لا يغفل وقتا من تلك الامور وعلاج حال الجمهور وسد الثغور وتدبير الحروب كثير الجد قليل الغفلة مسهلا (مسهل a) حاجاته ملبيا (ملبي a) لاجابته وجه الامير سنان (سنانا a) الى محروسة صعدة وامره متى وصل الى هنالك أن يجمع من في محروسة صعدة من العساكر السلطانية ويحصل ما يحتاج اليه لسفرهم ويقدم بهم على الاقوم ويحارب الامام الحسن بن علي المؤيدي واتباعه حتى يستولي على جميع بلاده وامر الامير لطف الله بن المطهر بالمسير الى بلاد الشرف وان مناجزة للاقوم وان يراقب هنالك ويجمع اصحابه وأعيان من هنالك من أتباعه وحتى صار الامير سنان بمن معه من العساكر السلطانية في بلاد الامام الحسن بن علي التي تحت جبل الاقوم وصل اليه واجتمع به وكانا جميعا متعاضدين في حرب الامام الحسن بن علي وقتال الاقوم فسارا جميعا من محروسة صنعاء في يوم واحد كل منهما الى حيث امره مولانا صاحب السعادة ※

In pag. 183 vs. 8 verbum اسولي mutandum duximus in plur. اسولوا ut adeo eadem ratione cum praeced. voce عسكر in numero conveniat, quae in antecedenti versu verbum تقدّموا. Licet enim nihil impediat, quominus in duali illud ponatur, ut respondeat praecedenti فريقين, malumus tamen cum praecedenti verba illud componere et ad collect. عسكر referre. Singularis certe numerus ex scriptoris negligentia atque incuria profluxit. — In pag. 183 vs. 7 vocabulum حارة occurrit in dictione في حارة مسوّر, cujus in Lexx. nulla fit mentio, quamquam in libris editis invenire mihi non licuit. Saepius

plus illud vocabulum in Codice nostro legitur, veluti pag. 241, in qua haec sermonis scripta, وفرق (لعزا legr) العساكر المنصورة الذين يصحبهم الى الروم من بلاد حلب الى حارة جبل الاقرع ubi huic vocabulo duplicationis nota et vocali adponuntur, quae tamen omittuntur alibi, ut pag. 209 in his verbis: ثم حصل بالعساكر المنصورة السلطانية على حار (lege حارة) ودخل بلدة من حارة معان, qui locus simul aliquatenus explicat ea, quae supra leguntur in pag. 120 vs. 10, quandoquidem castellum Affari non aliud sit ein ipsum Affarum. Ex locorum autem laudatorum contextu orationis satis patet tractus vel regionis vel pagi notionem huic vocabulo حارة tribuendam esse, quam tamen Lexica ignorant. Dici enim solet tractus vel regio talis حوزة a rad. حار med. و aut et حارة. Quum vero saepissime significationem e se invicem mutuentur aut eandem significationem aut verba, quorum med. duplicatur et ea quae و vel ى medium habent literam, a verosimilitudine non abhorret vocem حارة nec minus quam حوزة vel حارة tractum aut montes montosae regionem denotare. Quodsi statuatur, eadem hic obtinebit vocabulorum adfinium permutatio, quae in verbis حارة et حازة locum habet. Utrumque enim hoc vocabulum licet e radicibus adfinibus quidem, nec tamen iisdem, formam derivat, vicum urbis e plateam denotat. Quumque adeo orationis contextus et vocabuli nostro adfinis notio suadeat, ut regionem vel tractum illo significatum fuisse credamus, tum primaria vis verbi حز quae et in sedem et praecipue in ejus derivatis حراز et حزيز conspicitur, innuit celebritatis notionem nostro vocabulo adscribi debere. Vocabulum igitur حارة dicto vel regio erit montana eaque asperior aut scabrosa quod quam egregie conveniat regioni arcum Marworum, Aboaramum et Affarum sitas, unusquisque notum est. — In eadem pag. vs. 9 mendum typographicum invenitur in voce خلقة, cujus loco legatur حلقة. In pag. 184 vs. 1 et sequentibus in hoc libro verbi سلم formae secundae construitur cum ل pers. cui aliquid traditur, cum tum soleat eaque praep. الى pers. et acc. rei, cui genuum areum uti in loco e Vita Timuri I: 80 in Lexico Willmetiano laudato. Aliud exemplum, in quo verbi سلم forma 2ª construitur cum ل pers., exhibet Cl. Weyerus Specimen exhibens locos Ibn Khacanis de Ibn Zeidouno pag. 57 ac 0 ad quem locum auctorem Cl. videatur adnotatio 374 pag. 202. — Quae in eadem verba proxime antecedunt verba القائلين بإمامة والتابعين لأجمعة وجماعة vertenda sunt, ut ut esset in illa, qui agnoscebant ejus Imamatum, eumque tanquam antistitem et principem sequebantur. Vocabulum enim جمع pro quo in loco supra laudato pag. 126 vs. 28 جمعة usurpaverat auctor, ita differt a جماعة, ut illud praecipue adhibeatur de conventu in Templum aut Veneris, hoc vero de consensu aut in religionis doctrina, uti explicat

Sacyus ad Mirkhondi Hist. Ismael. in Not. et Extr. Tom. IX. p. 144, aut *in unius principis agnitione*. Haec autem notio verbo جماعة ab eo inde tempore peculiariter adhaesisse videtur, quo Moawija post multas Muslemorum turbas tandem assentientibus omnibus summum imperium adeptus fuit. Annus enim ille sic dictus fuit عام الجماعة *annus consensus* لاجتماع الامة فيه على خليفة واحد, *quoniam hoc anno in uno principe agnoscendo gentes consenserunt*. Conf. Freytagi Annot. ad *Selecta ex Hist. Halebi*, pag. 53.

Pag. 83. *vs.* 14. Nominum potestatis jactatum fuisse Schamseddinum et revera illum summi imperantis in ea regione jure, quo Izzeddinus perpetuo fuerat gavisus, exutum fuisse ex eo praecipue apparet, quod Sunnitarum in religionis exercitio consuetudinem, quam Zeiditae detestabantur, Caucabani in templo majore ab Hasano Pascha qui in posterum horum situs ibi peragi curavit. Erat enim anacionis maran precumque solemnium ratio in rebus, quae plurimum Zeiditarum sectam a reliquis distinguebat, quod supra monuimus p. 128, unde et Zeiditarum principes hanc etiam in urbibus a se expugnatis commutabant, ut ex Kothbeddino apparet, cujus testimonium laudavit Hammerus *Gesch. d. Osm. R.* T. III. p. 350. Quam vero etiam concionis meras mutationem nec prohibere potuerit Schamseddinus, nec contradicere Hasano Paschae suma ut, aut voluerit, hinc facile colligitur eum non magis religionis formam, cui addictus fuerat, curasse, quam alia pleraque jura avita, quae post patris obitum omnia neglexerat, ut auctoritatem suam apud Pascham augeret et per hujus favorem ditiones suas, sub Sultano auctore imperabat, fines paululum prolataret. Ut quum autem nobis visum est illud Sultanicae potestatis evidentissimum indicium, quod auctoris verbis explanetur, quae reperiuntur Codice pag. 214: وصلى ايده الله تعالى في محروس كوكبان فلقك اليوم صلاة الجمعة وخطب فيها لمولانا السلطان الاعظم والخاقان المؤيد المكرم سلطان الاسلام مولانا السلطان الاعظم خلد الله تعالى ملكه وكانت الخطبة على رأى اهل السنة في تقديم المشايخ رضى الله تعالى عنهم ولم يكن قد حدثت فيما قبل ذلك ولا في جبل اليمن لاحد من سلاطين آل عثمان في اقامة الجمعة الا في ايام دولة مولانا صاحب السعادة لاقليم اليمن وانما كان ذلك فيما مر اكثيرا تشاعا لمولانا السلطان الاعظم ومولانا اقطاره وضمه اتباعه من غير زيادة ثم اشتهرت الخطبة المذكورة لمولانا السلطان الاعظم في محروس كوكبان وهذا امر لم يكن قد تأتى لاحد من ملوك الدولة السعيدة الخاقانية وامراء المملكة العثمانية مثل ملك الدولة السلطانية اليمن ولا لاحد من ملوك العجم فيما سلف وعصر من الزمن ولا قد وقع لاحد منهم من الفتوحات مما تقدم ذكره من الفضول المنيفة

السبعة الزينة ما وقع وحصل لمولانا صاحب السعادة المذكور حسن ولا قد تخلف رؤساء اليمن وملوكه تحت لواء سلطان او ملك مثل دخولها تحت لوائه وذلك لتعين (لأمين lege) سعده وتعميم دولته وحسن سياسته ووفور كماله ورجاحة عقله وتأنيس كرمه وعظيم عفوه وكثرة حلمه وصلاح نيته وطيب سريرته *

Est hic locus eo quoque nomine attentione dignus, quia nonnulla hic recensentur ad cultum solemnem et publicum pertinentia, in quibus a Sunnitarum ritibus et consuetudine recedebant Zeiditae. Huc primum pertinet, quod in pag. 186 vs. 24 dicitur خطب لمولانا السلطان quae verba denotant, Hassanum concionem habuisse ex auctoritate Sultani, tanquam principis Moslemorum, cujus nomen a Sunnitis in fatiho statim precum publicarum cum benedictione proferri solebat; quum Zeiditae illius loco Imami nomen ponerent, cui eo religione primas deferebant partes. Haec igitur publica erat et solemnis confessio potestatis atque imperii Sultani, quae adhuc nusquam in montana Jemanae regione locum habuerat. Etenim nonnullis in locis se subjecerant quidem principes Jemanae in tantum imperio Sultanico, ut ea peragerent omnia, quae convenirent subditis, adjutoribus et sequacibus, uti auctor dicit vs. 28 in verbis: وانما كان فصلت فيها من الاظهار للطاعة لمولانا السلطان الاعظم وموالاة انصاره ومعاداة اعدائه من غير زيادة, in quibus, ne quis verbum لطاعة regi putet a proxime praecedenti اظهارا, animadvertatur illud ita pertinere ad remotius verbum كان, uti in phrasi كان له وزيرا, et vertendam esse nostram dictionem: *tantum erat obsequii Sultani manifestatio vero obsequium istud manifestabatur tantum* rei actionibus, non vero illud profitebantur in concionibus, quod nunc demum in templo Caucabanam obtinuisse in loco nostro memoratur. Porro huc referri debet, quod deinceps narratur in vs 25, concionem habitam fuisse على رأى اهل السنة فى مقدم المشايخ etc., *secundum Sunnitarum sententiam praemissa*, id est, honoris causa in initio concionis laudatis, (gregis *principibus*, Abubecro, puta, Omaro atque Othmano, quos quidem Zeiditae non, ut Schiitae, execratione ut odio prosequebantur, quos tamen non primo, sed ultimo loco ponentes, demum post *Alium*, Fatimam et nonnullos Imamum honoris causa commemorabant. — Verba autem quae vs. 27 leguntur فى الخطبة الاخيرة verti debent in *precibus solemni conventu die Veneris Deo oblatis*. Vocem enim الخطبة pro precibus solemnibus usurpat auctor, quarum proprie est initium tantum. Convocato namque per praeconem populo, dicatur in Templo promulgationis formula, quae paullo ante a turri vel loco aliquo altiori apud portam Templi ab eodem fuerat recitata: cui nunc quidem adduntur verba قد قامت الصلاة *jam incipiunt preces*: quibus auditis, uno impetu consurgit omnis populus per ordines dispositus et precum stantes precantur erecti, id

quod

quod proprie Rek'i dicitur, dein cum inclinationibus septis, ركعات, prostrationibus, سجدات, et sessionibus, قعودات, quae post binas quasque prostrationes fieri solent, preces constitutas perficerunt. De omnibus vero Moslemorum in precando ritibus conferri potest praeter alios scriptores laudatos e Relando *de Rel. Mohammedica*, pag. 86 ss primus qui accuratissime illos descripsit, Sultani Mohammedis IV interpres primarius Ali Beg, sive Bobovius, cujus *de Turcarum Liturgia*, *Tractatum* Oxonii edidit Th. Hyde. In pag. 187 vs. 1 vocabulum زبند usurpatur, cui neque a Golio neque ab aliis Lexicographis significatio tribuitur huic loco apta. Egregie vero verbum زبن et nonnulla, quae inde formantur aut derivari debent, substantiva explicuit Sacyus in *Chrest. Arab.* T. III, pag. 186 seqq., in quibus sitis nostrum adjectivum etc invenimus tanquam castellorum epitheton, non tamen amplius dubia non potest ejus significatio. Verbo enim زبن vis ex origine et usu quum sit *repellendi*, quae significatio adhibetur de camelis recalcitrantibus mulgentemque percutientibus, porro de hominibus alios repellentibus aut, in passivâ formâ, prae agmine pulsis, denique de bello aliisque rebus, hinc adj. supra laudato recte tribuitur ille sensus, secundum quem munitissimam significet arcem, quae oppugnantem hostem repellere solet.

Pag. 98. Expeditionis adversus Nedjram a Schamseddino susceptae causam, modum et successum his verbis auctor exponit pag. 243 seq.: وفي يوم السبت سابع شهر ربيع الاول من الشهر المتقدم ذكره التقى الى الامير شمس الدين احمد بن محمد بن شمس الدين أن أهل نجران ومن كان فيهم من قبايل مذحج قد عملوا على الفساد والجهل العناد وصاروا يوالون اتباع الامام الحسني صاحب الاخشم وكان منهم ولاء لقلعة قرانة وكان بعد استيلاء العساكر السلطانية على مشور وحرج علي يحيى معه يدخلوا الطاعة للدولة السلطانية فقررهم الامير شمس الدين على بلادهم وعلى جاري عوايدهم بعد قبض العبيد منهم وهم في الزمان السابق ممن يحافظ على طاعة من ملكهم وتولى بلادهم ويمالون الى النصح والخدمة ويعرف ذلك منهم كل خاص وعام فكان تقريرهم من الامير شمس الدين في تلك قرانة لاجل ما ذكرنا من صدق اخبارهم واستقامة احوالهم على السلطان لمن ملك بلادهم فجعلهم من قبله الحكم وهم اهل شجاعة ونجدة وعدد وعدد وبلادهم فيها معاقل حصينة وقرى منيعة وهم رأس بلاد مذحج وحين تلقت منهم تواتر الاخبار الشنيعة بما قد راموه من الفساد والتعدي والخلاف والعصيان على جانب مولانا السلطان وانه ان لم يبادر بالقصاد لامورهم وحسم مرضهم ظهر فسادهم وتعدى الى غيرهم من القبايل المجاورة لهم ويقتدى بافعالهم غيرهم من موالاة الامام الحسني فعمل الامير شمس الدين على غزوهم حقيقة فساقهو بنفسه والله اعلم

يُهِدُ الشَّيْخ من بلاد الدَّلويلة فاجتمع مَنْ لَحِقه من عسكره واصحابه وسار اليهم فبات في بلاد الدلويلة وسَارَ مِنْ صُبْحِ تلك اللَّيلة فاستدَلّ لهم وجهات من الأماكن التي لا يُشْعَر بمسيره فيها وسار سَيْرًا حثيثا وأمر أنْ لا يُضْرَب نُشْتُق ولا مدافع وقدّم الطلائع عليهم سرّا فلم يكن آخر ذلك اليوم الا وقد صار بين بلادهم وقلعة قرالقة على حين غفلة منهم والقى الله الذعر في الرأي له وعسكره لما قارب مقدامهم وقراهم ولما صار بين بلادهم أمر أصحابه بأسر من وجدوا منهم من كبير وصغير فوقع في يده في تلك الساعة أكثر مشايخهم ورؤسائهم الذين كانوا قد هكذوا العهود بالطاعة السلطانية وهم أرباب الفساد ومثيرون قومهم والمشوّقة لقلبهم عند فتيلهم فأمر بحبسهم وضبط في أيدي الذين بقلعة قرالقة من أصحابهم فخرجوا الى بين يدي الامير شمس الدين مواجهين فدخل قلعة قرالقة وبات بها في خواصه وأمثال الجند واصحابه وأمر بحفظ الحريم والأطفال وأن لا يُغير عليهم ولا يتعرضهم أحدٌ من العساكر وحمل باقي قبائل بلاد لاجرة في كلتفد مولانا السلطان من قضى منهم وخان وسلم جانبهم وانتظم امرهم والقسم بحمد الله تعالى وسعد مولانا السلطان فرتب جماعة كثيرة من نواب استحانه ورجّل عليهم هيئة وعمل على الرجوع الى محروس تونكلن والذي معهم من مشايخهم معه تحت الحفظ والترسيم ولم يتخلص الولوف فالك ايّاما رفقا بالرعايا لما يلاحقهم من المشقة بسبب أتوات العساكر والأمتعة لأن هذه السنة كانت أسعارها غالية وثمارها ناقصة ضعيفة نزرة وكتب الى حضرة مولانا صاحب السعادة بالأمر فراته عليه وبالصلاح امر بلاد لاجرة وحسم فسادهم وإخماد نار فتنتهم وبعيه لقلعة قرالقة من أيديهم والقبض على رؤسائهم ومشايخهم فخوطب عليه مولانا صاحب السعادة ايده الله تعالى بشكره على عمله وصلاح عمله وأثنى على ما دبّره في قرالقة قبله من سديد رأيه وقال الشيخ جمال الدين محمد ابن عبد الله بن الامام شرف الدين قصيدة يهنئ بها الامير شمس الدين بظفره ببلاده (بلاد lege) لاجرة وبنيه لقلعة قرالقة مستهلّا هذه الأبيات

نَصْرٌ مِنَ اللَّهِ وَفَتْحٌ قَرِيب	بُشْرٌ بِهِ كُلُّ مُحِبٍّ حَبِيب
وَرَبِيعُ فَتْحٍ فِي رَبِيعٍ أَتَى	فَلْبَسِ الْقَوْمُ جَدِيدًا قَشِيب
فَكَذَا رَبِيعٌ لِلْقُلُوبِ وَذَا	رَبِيعُ أَبْصَارٍ وَكُلٌّ عَجِيب

Quae initio statim occurrunt vocabula, من الشعر المتقدم ذكره, cum aut omnino supervacanea aut delenda sunt, aut potius eorum loco legitur من الصلاة المقدم ذكرها,

in

In pag 188 vs. 20 phrasis نُقِّ لَقَ تُقِيم obvia est, quae in Codice nostro saepius occurrit, quaeque egregie explicatur in Comment. quem Sacyus Haririi Consessibus addidit pag. 273. Constat autem illam ad verbum vertendam esse: *ille, qui eum agmen conjungit* aut *qui cum agmine conjunguntur*. Usurpatur autem vel in universum de hominibus, qui alicui adnumerantur, vel speciatim de sociis et confoederatis, qui hoc nomine cum gente qualibet conjuncti sunt et ad illam salute pertinent aut de clientibus, qui alicui tanquam patrono dominove adhaerent. Hoc autem loco specialim, inter nationem societatis et conjunctionis, quae inter Nedjrae incolas et tribus Kodam ex adfinitate et foedere intercessit, non est quod dubitemus, quandoquidem res ratio hanc significationem postulare videatur atque illa in Comm. ad Has. I. l. vs. 15 s f. huic voci tribuatur. — In vs. penult. vocabulum مححادرة vix intelligi potest et scriptum fuisse videtur pro محاضرة et adeo intelligantur tribus Nedjranensibus *adjacentes*. Videtur autem verbi حضر in scriptis recentiorum aetate, in quibus orthographiae leges minus accurate observari solent, altera litera radicalis haud uno nomine depravata fuisse. Etenim pro vocabulo حاضر per eandem literarum permutationem, quae in nostro loco invenitur, حظر usurpatur, quod ex Djauhario commemorat Golius s. v. Praeterea in Epistolis et Pactis quorum nonnulla addidit Sacyus *Chrest. Arab.* pro eodem حاضر nonnunquam حاظر scribitur, quae scriptionis fluctuatio, pronuntiationem literae, qui recentiori aevo, uti et aliunde notum est, depravatam et aliquatenus corruptam esse confirmat. Conf. Sacyi *Chrest. Arab.* Tom. III in adnot. 83 et 83, pag. 358 et 360 et alibi. — Aliquam difficultatem praeterea habet structura verborum, وجرى الى غيرهم من القبايل المحاضرة لهم وبلغنى بالمضايم غيرهم من موالاة الامام المحسن et ita vertenda sunt: quumque comperisset Hasanus, quod, non celeriter inquireret in illorum res et penetraret illorum machinationum arcanum, palam conspiceretur illorum rebellio *et pervaderet alia per alias tribus illis adjacentes, ita ut etiam harum agendi rationem imitarentur alii ex amicis et fautoribus Imami Haseni* — illos clanculum Sahamseddinum expeditionem paravit adversus illos, est. Intelliguntur ergo illi qui, etsi adhuc pace studuerint, tamen vel propter locorum propinquitatem et adeo conjunctionem cum Nedjranensibus, vel propter amicitiam, quae ipsos inter et Imamum Hasanum intercedebat, ad bellum suscipiendum videbantur esse pronatores. Praepos. autem من in utroque hujus sententiae parte inservit explicando et confirmando sensui vocis antea determinatae غيرهم. Quum enim hoc vocabulum ad proxime praecedentes homines referri debeat, prius غيرهم denotat *alios, diversos ab illis* sc. e Nedjranensibus et Kodamensibus, qui neque definiuntur, additis verbis من القبايل المحاضرة لهم, posterius غيرهم denotat alios, diversos ab illis sc. e tribubus adjacentibus Nedjrae et hi quoque accuratius determinantur additis verbis من موالاة الامام المحسن, nempe ex iis Imami Hasani amicis, qui non palam se

ae ejus adjutores fuerunt perfusi, attamen amice de eo sentiebant. Conj. و in verbo ويلتقي non simplicis copulae habet potestatem, sed idem valet, ac quum, vel ita ut simul; quae ejus significatio vel ex Lexicis nobis est, quam ut uberiorem desideret explicationem. Hoc autem loco illam ita accipiendam esse, patet ex temporis perfecti, in imperfectum vel potius in conjunctivum modum, mutatione. — Verba, quae leguntur in pag. 189 vs. 8 فلم يكن الخبر للملك اليوم الا وقد صار بين بلادهم وقلعة قراقة على حين غفلة منهم vertenda sunt hac ratione: *Et non retardabat illo die, nisi postquam venerat inter terras illorum et Castellum Karadkas (adveniens) in penate, tempore socordiae illorum.* In quorum verborum constructione praecipue attendendum est ad unam praepositionem على cum verbo صار constructam. Verba enim veniendi ut adveniendi صار, دخل et similia construuntur cum praep. الى, si simpliciter significatur aliquem venisse ad aliam, locum, hominemve; construuntur vero cum على, ut inopinato aliquem ad alium venisse denotetur. Prorsus eadem construendi ratio et eadem fere phrasis occurrit in Korano S. 28 vs. 15 ودخل المدينة على حين غفلة من اهلها ad quem locum Maraccius adnotavit, quem secutus est Willmetus, vocabulo حين غفلة tempus neglegentiae esse meridiem, quando cives dormiebant; quod quo jure fecerint, compertum non habeo. Equidem puto in utroque loco aliud generalius designari, quod cum uno horum verborum frequentissime conseni, quodque Gallice ad verbum ita reddi potest: *il arrivoit à l'impreveu, quand nul d'eux n'y faisoit attention*. Ita quidem ut somni meridiani cogitatio ab his verbis prorsus aliena videatur. De utroque loco illud apparet ex addito منهم vel من اهلها, quae verba non aliam ob causam addita sunt, nisi ut definiretur, utrius neglegentia et securitas intelligeretur, utrum Schemseddini ac Nadjmanorum, utrum Mosis ac Aegyptiorum. Neglegentia autem et securitas utrisque adscribi poterat, non autem somnus meridianus, qui si intelligeretur, non necessarius fuisset harum verum, antecedentia determinantium, usus. Praeterea nostro loco non potest per حين غفلة tempus, quo unam dormiebant, ea sequenti oratione patet; quando statim verba haec praecedentibus adjunguntur et occoecavit Deus aliorum oculos, ita ut non viderent ipsum, neque ejus exercitum; quod frustra additum, si potes aiculus eo tempore dormisse, sed quod contra egregie incolarum socordiam ut Dei ergo Schemseddinum favorem, ex auctoris mente, explicat, si quaecunque vel ex parte Schemseddinum eo venisse existunt. Versiculi, quos ad finem hujus loci descripsimus, pertinent ad speciem conam, (conf. Jones. de P. Asiat. p. 57 et Ewald. de Metris Carm. Arab. p. 70) earumque Schema hoc est:

⏑ — ⏑ — | ⏑ — ⏑ — | ⏑ ⏑ — | ⏑ — ⏑ — | ⏑ — ⏑ — | ⏑ ⏑ —
— ⏑ ⏑ — | — ⏑ ⏑ — | | — ⏑ ⏑ — | — ⏑ ⏑ — |

Sensus eorum est satis planus, si attendatur ad duplicem significationem, quae vocabu-

bulum رجع occurrit. Primo enim, tertio et quarto loco denotat *retractionem*, *institutionem*, notione deducta a primaria *verti* significatione, altero loco mentem *Rebeae* denotat, in cujus enim locum habuit haec expeditio. *Laetam* ergo victoriam celebrat Djemaleddinus, quam per Dei auxilium mensa *Rebia*, decepta Nedjranorum gente, reportavit Schamseddinus, per quam *recreavit* et in educationem suam rapuit omnium corda, mentesque. Observamus tandem vocabulum ملبس in altero versu probans non propere accipiendum esse pro *vestimento*, sed secundum vulgatissimam metaphoram illud denotare *fraudem* s. *actionem simulatam*; quae secundaria notio, etsi subst. ملبس minus saepe tribuatur, frequenter tamen usurpatur, ubi vel radix لبس vel nonnulla substantiva inde formata v. g. تلبيس، لُبْس، لبسة et alia occurrunt.

Pag. 105 *seq.* Deditionis Ala Jahjan rationem et conditiones auctor exponit pag. 275 seq. وفى خلال ابتداء المحاصرة على عفار وقع بين الامير سنان وبين السيد على يحيى مكاتبات وتكرير مراسلات فى امر تحليم محروس ثلا للسلطنة الخاقانية ودخول السيد على يحيى فى الطاعة والتبرى بشل الديلة العثمانية وطلب العفو والصفح من مولانا صاحب السعادة وتبيين قواعده بما يقرّ بها عليه وعادته ويأمن بها خوفة ويسكن بأهله وأولاده فى هجرة آبائه وأجداده وتجرى له مولانا صاحب السعادة من الجرايات والجوامك السلطانية ما يقوم بأهله وأولاده وحتى يتعلق به حسما هو معروف ومشهور من مكارمه وتفضلاته العامة وكانت تأتى جوابات من السيد على يحيى على الامير سنان بمقتضى ما هو مطلوب منه ووقع فى معرض عدد المراسلات المقدم ذكرها من الامير أحمد بن محمد بن حمزة التى على يحيى مكاتبة فى على ما سبب ذكرنا واستأذن مولانا صاحب السعادة فى ذلك فأذن له دخلت جوابات السيد على يحيى على الامير أحمد وطلب منه الوصول اليه فاطلع الامير أحمد مولانا صاحب السعادة على الجوابات المذكورة فأمره مولانا صاحب السعادة ايده الله تعالى بالمصير اليه لانجاز الامور المطلوبة منه وحكى (حكاء) لى الامير أحمد حال مسيره الى على يحيى بما هو دال على كمال فضل مولانا صاحب السعادة وعفوه وتجاوزه وصفحه وطيب سريرته وقلبه وجلالة مكارمه أنه قال له ايده الله تعالى حال وداعه له قل لصفى يحيى نعد أن تختمه بالسلام بالله عليه ويحذره لا يكون (يكن) نصيب الناس منا الناهر ويكون نصيبه منا دهم الشر بل يرجع الى مطلوبه ويتدارك نفسه فى صلاح حاله ويكمل أمره بدخوله فى الطاعة السلطانية ويسلم قلعة ثلا حتى يناله منا ما يحبه ويرتجيه ويؤمله من فضل المعروف اليه

اليه ان شاء الله وزيادة فى سعادة الدولة الصمدية الخاقانية ما يرجى ويطلب من الخيرات الواسعة والمراتب السامية الرفيعة وأمر الامير أحمد بن محمد بن حمزة حال مسيره من عنده أن يجتمع بالامير شمس الدين فى معرض كوكسان ويخبره بما هو سائر له ثم يتقدم الى المخيم المنصور الذى على ظفر فيجتمع بالامير سنان ويعرض عليه الأمر الذى توجه له ثم يسير بعد ذلك الى ظهر حاجة فسار الامير أحمد واجتمع بمن سبق ذكره ثم تقدم الى ظهر حاجة فاجتمع بالسيد على يحيى هنالك ويقال ممن حضر الاجتماع بينهما أنه حين نظر كل منهم الى صاحبه وشاهد صورته اجهشا بالبكاء ثم عظم بكاؤهما حتى بكا كثير ممن شاهدهما ثم تسالما وبينهما مودة اكيدة وصداقة قديمة منذ كان الامير أحمد فى حبابه ومن التنقلى بالحكمة والقدابة وأكرم السيد على يحيى بالقى (hoc dele) الامير أحمد غاية الكرامة وبالغ فى ضيافته واجلال مقامه ثم وقع الخوض بينهما فى الأمور المطلوبة منه وتسليم قلعة ثلا للدولة الخاقانية وتقريره فى ظاهر حاجة وتأمينه وسكونه بين أهله وأولاده فى هجرة أبائه وأجداده ودخوله فى الكلفة وفيما يقرر له من الجوامك والجراية فسعف السيد على يحيى الى جميع ما طلبه منه مولانا صاحب السعادة وقد كان الامير أحمد حلف له ما أودعه اليه مولانا صاحب السعادة فلانت بذلك نفسه الا أنه طلب من تفضلات مولانا صاحب السعادة أن يكون طلع صنو غوث الدين بمطاعه ويبقى فى ولاء بلاده ويسلم ما معه من العدد السلطانية وأن يرجع له بلاده فرجع الامير أحمد الى المخيم المنصور واجتمع بالامير سنان واخبره بالتعاطف على يحيى الى ما طلبه منه مولانا صاحب السعادة وأن أحد غوث الدين يدخل معه فى صلحه فانها الأمير سنان الى مسامع مولانا صاحب السعادة ما طلبه السيد على يحيى فى شأن غوث الدين فاجاب ايده الله تعالى بأن غوث الدين لا يدخل فى قواعده وصلحه حتى يسلم كلعته فاخبر السيد على يحيى بذلك فاعرض عن ذكر صنو غوث الدين وصلحه وصلوه ما كان مختصا بنفسه والسعى فى صلاح حاله وامره وتكررت المكاتبة والمراسلة بينه وبين الامير سنان على تمام أموره والاتفاق بينهما وسار الامير مرة أخرى الى السيد على يحيى لانجاز الاتفاق بما يكون بعقده من تقرير القواعد وألقم السيد على يحيى على الأمير أحمد بكسو (بكسوة .l) طويلا من القطائف والملابس الفريقة وصلة بمبلغ وقد كان الامير سنان السلطانى مولانا صاحب السعادة فى الاتفاق بينه

دون

وبين علي بن يحيى فكان له بذلك ثم انه وقع الاتفاق بينهما فيما بين الكفور وبلاد عفار في شهر جمادى الأولى من السنة المتقدم ذكرها ولما التقيا نزلا عن جواديهما وتصافحا وتعانقا وكل منهما مش بصاحبه وحين رأى الامير سنان الى حال علي بن يحيى وضعف جسده وهو مثل من مرضه وما قد عراه من نوائب الزمان ومشقته رق له كثيرا جدا رحمة له بكاء شديدا وامر السيد علي بن يحيى للامير سنان حال الاتفاق بخلعتين نفيستين وسيف محلى وفرس محلى فاراد الامير سنان أن لا يقبل ذلك فقال الامير احمد ان لم تقبل منه ذلك تستوحش فقال اني انما اردت أن لا اقبله الا أن أعف عنه بما قد صارت عليه أحواله من الأمور الكائنة الشاقة معرفتها فقال لا بد من قبول ذلك فقبله ثم خلع على السيد علي بن يحيى خلعة سنية وأمر له بصلة جزيلة وكان مشايخ الناس ممن لقي صحبة السيد علي بن يحيى ولما وقعت المهادنة بعد الاتفاق في الخوض في تقرير القواعد وتسليم القلعة ثلا للسلطنة الخاقانية تسعف علي بن يحيى الى التسليم لقلعة (ثلا) وعلى تقريره بحوائجه وجرايات ما يقوم به وباولاده والمتعلقين باجمعه ويكون من جملة أتباع الدولة السعيدة السلطانية وأن مولانا صاحب السعادة يقرره بمأمن يسكن في ظفير حجة وأن أمواله تطلق عليه حيث كانت وأن لا يكون له بلدا ولا حصنا وأن أهل ظفير يقررون على عادتهم الاولية في مكانهم وعلى خارق مواضعهم السابقة وامنهم في البلاد السلطانية مهما بقوا على خدم الدولة وأن يضمنوا على السيد علي بن يحيى بسكونه بينهم وسلوكه في طاعة الدولة معهم وان حصل منه أمر يوجب خروجه من الطاعة فلا يكون له في الظفير ويضمن الاميران الكبيران الاماجدان السيدان أحمد بن محمد وعبد الرحيم بن عبد الرحمن على أهل الظفير بالوفاء بضمانهم المذكورة وبقائهم على الطاعة والاستقامة وأنه ان خرج من أهل ظفير حجة أمر يوجب خروجهم من الطاعة والعمل من الاستقامة كان للاميرين المذكورين المتوليان لحريمهم وأموالهم والقيام عليهم وعلى أن تسير جماعة من أعيان مشايخ الظفير الى محروس ثلا بكتب من السيد علي بن يحيى الى أخيه ابرهيم وولده والى سائر الولاة والنواب في ثلا بأنها قد تقررت قواعده وانتظمت أموره بما فيه صلاح دينه ودنياه وآخرته وأنه بساعد سلطان الاسلام والمسلمين المفترضة طاعته على جميع الأنام بنص الكتاب المبين ويسلم قلعة ثلا للسلطنة السعيدة الخاقانية وانهم لا يخالفون مره في تسليم القلعة وكان من جملة الشروط في القواعد

القواعد أنه ما كان في تلا المحروس من العُدَد والمدافع والزردخانات والسلاح والبارود والرصاص والكبريت والملح والحديد ونحو ذلك فللسلطنة السعيدة وما كان غير ذلك فيُخرجه على يحيى الى ظفير خاصة واما باقي الشخص فيسلم له أثمانها وأن لاخيه ابرهيم جامكية وجراية وكذلك ولده احمد ورجع الامير سلار بعد تمام بيان هذه القواعد الى المخيم المنصور على ظفار والسيد على يحيى راجع الى ظفير خاصة

In pag 193 vs. 18 subst. خاطر invenitur, quod in Lex. Gol. omissum scriptoribus recentioris aevi praecipue in usu fuisse videtur, quo *animum* significarent. In nostro loco contexta oratio hanc notionem, jam ex aliis locis a. g. e Vita Timuri II. 165. 8 cognitam, omnino confirmat, quando tanquam synonymon substantivo قلب additur. Eadem ratio est aliorum codicis nostri locorum, uti pag 209 vs. 14, ubi haec inveniuntur verba: ويتسلى قلبه وخاطره, in quibus auctor subinde verborum sibi omnino contulit. — Occultiora indagatu est, quod in eodem versu et pag 193 vs. 11 occurrit substantivum هجرة, cujus significatio in Lexic dicitur, *fuga vel discessus e urbe, quae patria relinquitur*. Neutram tamen significationem contexta oratio admittit, quum ille suadeat, ut urbem vel oppidum vel castellum intelligas. Et revera oppidi notio illi substantivo ab eadem radice derivato tribuenda est. Arabes enim Bugiarum urbem vel pagum, quem alii Arabes قرية vocant, هجر appellabant, e quo etiam substantivo verbum هجر novam significationem derivat hanc, *se Secundo in oppidum migrare*, cujus exemplum ex Hamasa protulit Reiskius ad Aboulf. *Ann. Mosl.* I. 69. Nostrum vocabulum هجرة *refugium* mihi denotare videtur vel locum refugii, ita ut pro urbe munita aut castello usurpari potuerit. Reliqui autem notionem recte ex tribus patet cum in radices, a qua formatur, frequentissime usu, tum in loco quem Sacyus laudavit *Chrest. Arab.* III. pag. 133 in adnot. 67 in quo castellum vel urbs Ismaelidarum دار الهجرة id est *domus refugii* dicitur. Quamquam enim Sacyus in horum verborum versione scripserit *une maison de fuite*, intellexit tamen, uti vertere debuisset, locum refugii, quod ex adjectis verbis patet, *dans lequel ils pussent se retirer et se rassembler*. In nostro igitur loco ea designatur urbs, aliudve castellum, quo ut refugii loco proavi Abu Jahjae uti consueverant. Eodem omnino sensu occurrit eadem vox in codicis pag. 228. — In dictione quae in pag. 192 vs. 10 invenitur كانوا يلوم بالاقليم aerbo قلم significatio et constructio tribuitur quam Lexic. ignorant. Construitur autem cum praep. ب pers., ita ut exprimendi aut in universum curandi notio ei conveniat. Eadem ratione idem verbum usurpatur infra in pag. 194 vs. 12, in qua de Abu Jahja non tantum, quam de ejus familia adhibetur. Apertum autem est in hocce loco verbo قام constr. cum ب pers. etiam tribui debere *sustentandi* significationem, ita ut verba supra laudata vertenda

sint

vel stipendium, *quod sustentaret ejus familiam*, vel e quo *victum sibi compararent*. Licet autem haec notio in Lexx. aut libris Arabum editis non inveniatur, ex derivatis tamen apparet certissime eam illi adscribendam esse. Hinc enim Conj. IV أقام nonnunquam denotat *sustentare fecit*, uti in loco, quem e Pseudo-Wakid. 85, laudavit Hamakerus in Adnot. ad فتوح مصر pag. 53. Praeterea id suadet substantivum frequentissime usu نزل quod jam *commeatum* denotat hospitibus oblatum, uti in Vita Tim. II 350 Wakid. l. l. Abulf. *Ann. Mosl.* IV: 632 et V: 286, in quo loco vocabulum proxime sequens بالنزل perperam mutatum est in للنزل, jam vero ut ad Abulf. III 610 adnotavit Reiskius الاقامات appellantur pensiones illae, quae a principe vel alio superiore alteri tribuuntur ad vitam sustentandam. — In pag. 104 vs. 14 verba leguntur وإن اهل ثغور [illegible] على عادتهم — مهما بقوا على قدم الدالة quae vertenda sunt: *Et ut Dhafrenses confirmarentur in pristina illorum conditione in loco suo et in continuatione beneficiorum praecedentium et securitate in terris Sultaniis, quamdiu perseverarent in obsequio pristino.* In hoc loco autem vocabulum جارى scriptum esse videtur pro ejus fem. جارية, quod usitatissimum est et praeter alias notiones in Lexx. commemoratas, quoque *processum s. progressum* vel *continuationem* significat. Vocabulum vero مهما cui alibi saepe interrogandi tribuitur potestas et quod saepius *quotiescunque* denotat aut *quando*, uti in *Vita Tim.* II: 434, alibi vero *quidquid*, uti in *Koran.* 7: 133 edit. Maracc. in qua male legitur scriptum est vs. 129 edit. Fluegelii, in qua recte scribitur, nostro loco certissime *quamdiu* significat. Non enim aliam notionem admittit [illegible] oratio, nec miramur huic vocabulo reduplicato eandem tribui notionem, quam simplici ما saepissime recte tribuitur. — In pag. 104 vs. 23 subit. دين occurrit pro religionis secta Zeidica, et vulgo quidem illud ab مذهب differt, ut illud *religionem*, hoc *sectam* denotet uti luculenter patet ex loco in Abulf. *Ann. Mosl.* II pag. 324 vs 9: ديني الاسلام ومذهبي السنة *religio mea est Islamismus*, *secta autem Sunnitica*. In nostro tamen loco discrimen illud prorsus negligitur et ipsa res satis nos edocet non de religione in universum, sed de religionis secta Zeidica sermonem institui. In verbis sequentibus كتاب المبين *Koranum* denotari, secundum cujus praecepta obedientia principi s. Sultano praestanda esset, vix est, quod moneam.

Pag. 114. *l.* 30. Quam firmum fuerit Trolae castellum patet aliquatenus ex dexterrima ejus deditione, sed imprimis e ratione, qua istud hoc tempore receperit Pascha. Non enim dedignatus est cum perfido ejus praefecto Ibrahimo agere de pacis conditionibus, quas fraudulenter ei concessit, licet contra jus et fas illud tenuisset et Iman Jahja ejus deditionem iterum iterumque frustra jussisset. Hujus ergo deditionis modum auctoris verbis adjungimus: leguntur autem pag. 300 seqq. وأمّا ما كان من إبراهيم بن المطهّر

فإنه

بعد مسير الامير سنان واخوه (واخيه lege) على يحيى من المخيم المنصور على محروس ثلا الى مقام صاحب السعادة فراسل الى الامير الفخيم الناظر مصطفى بن تكاجر دفتردار الممالك اليمنية والى الامير احمد بن محمد بن شمس الدين فى الترضا بينه وبين مولانا صاحب السعادة ويجتمع بابرهيم بن المطهر رجل من اعيان الامير الناظر فى امر التسليم وخروج ابرهيم من القلعة ومن له ابرهيم امورا شرطها لنفسه من جملتها ان ينعم عليه مولانا صاحب السعادة بسناجق شريف وثلاثين ممن معه من الرتبة والعينات وكل منهم يخرج بما معه فعرف الاميران المقدم ذكرهما مولانا صاحب السعادة فاسعف الى بعضها ونقضها امتنع منه وقال ايده الله فى جوابه ان ساعد ابرهيم ومن معه الى ما ذكرنا ويسلموا القلعة للدولة الشريفة السلطانية فلنا لهم بذلك قواعد مبارزة ومراسيم شريفة وان لم يساعدو (يساعدوا lege) الى ذلك فقد صاروا فى اليد ان شا الله تعالى وقد صار صاحب امرهم هنا وصار على طاعة مولانا السلطان الاعظم وامرهم قد تلاشا بسبب كثرة مدة الحصار عليهم وصاحب امرهم ايضا قد امرهم بالتسليم فعرف الامير الناظر والامير شمس الدين بما جوب به مولانا صاحب السعادة عليهما فى شانهم ولم يزل الامير الناظر بعد ذلك يكرر المراسلة الى ابرهيم بن المطهر فى تسليم القلعة وان الاليق له والاسلم لعاقبته قبول ما قد ذكره مولانا صاحب السعادة وان المبادرة له خير من المباطية فجا جواب ابرهيم بن المطهر بالمسامحة الى ذلك فى امر التسليم يكون الى مولانا صاحب السعادة على نظر الامير الناظر والامير شمس الدين وان اخاه على يحيى والامير سنان لا يحضران فى وقت تسليمه وخروجه ولا تسلم القلعة الا بحضور مولانا صاحب السعادة فوجهت بجوابات ابرهيم بن المطهر الى حضرة مولانا صاحب السعادة فلما وقف عليها وتحقق صحة امرها حصل على المسير من زبيد وامر السيد على يحيى والامير سنان بالوقوف فى مكانهما وسار ليلة الخميس فى اليوم الثانى والعشرين من الشهر المقدم ذكره وصحبته الامير حسين وتلاه من كان فى مقامه من الامراء الاعلام والاغوات الكرام وجميع خواصه واعيان اصحابه والعساكر المنصورة السلطانية الذين بمحطة صنعاء والمشايخ تمشى بين يديه فاشتغ عليه فى المنصب ولما قارب حاجز سعيد من قرى قندان لقيه (لقاه lege) الامير شمس الدين فى اصحابه وعسكره ولما اجتمع الامير شمس الدين بمولانا صاحب السعادة خلع عليه خلعة عظيمة ثم سار صحبته ركابه الى المخيم المنصور على محروس فلنا ثلا ولما قارب

قارب مولانا صاحب السعادة مخيمة ثم لما تقدم الى القائد الامير الناظر مصطفى بن طاهر فى عسكر عظيم من العساكر السلطانية فخلع عليه مولانا صاحب السعادة خلعة عظيمة وشكر له قيامه واجتهاده وجده فى محاصرة قلعة ثلا فدخل مولانا صاحب السعادة الى بيت مولانا الامير الناظر حيث كان مخيما بجنبه بمحلة ثلا وحيث كان الامير الناظر اشد جمالا سبلة تقدم صاحب السعادة فكم منها وجميع الرؤساء وكافة الاكابر والامراء والعساكر المنصورة ولما استقر ركب مولانا صاحب السعادة والمخيم المنصور على قلعة ثلا امر الامير الناظر مصطفى بن طاهر والامير شمس الدين متعريف ابرهيم بن المطهر ومن معه بوصوله ايده الله تعالى للتسليم وتفهيمهم وتقرير قواعده فوقع تلكى من ابرهيم بن المطهر والرغبة فى امر التسليم وطلبوا غير ما قد تقرر على يد الامير الناظر والامير شمس الدين فقال مولانا صاحب السعادة لا افعل لهم غير ما قد بينته لهم ولا يمكن انا نجعل لهم غير ما قد قررناه فان سامحوا والا ثم نريد (ترد مرة) ليهل لهم مراجعة ولا مراسلة فراتهم بخلك الامير الناظر فسعدوا الى ما قاله مولانا صاحب السعادة وخرج من عند ابرهيم بن المطهر شيعلى احدهما يقال له احمد بن طاهر من شرفة ذمار له معرفة فى علوم الادب والاخر ناصر بن الحسن المحروق من شرفة خولان لتعلم القواعد واخذ الامان على الامور المشروطة فيما تقررت به القواعد فخلع عليهما صاحب السعادة واتم لهما بسلة نبيلة وعمل لهم المراسيم الشريفة بما تقررت به قواعدهم والعفو والصفح عنهم ووعدهم بالاحسان اليهم والانعام الجزيل عليهم وحين تم القواعد من صاحب السعادة ايده الله تعالى لابرهيم بن المطهر التى طلبها لخلاص نفسه ومن معه فى الحصن من سائر الرتبة والمبيات التى تقرر للتسليم عليها بحسب المراسيم الشريفة بها وكان من جملتها ما سبق ذكره الانعام على ابرهيم بن المطهر بسنجاق شريف وتولاه منيف بجامكية مناسبة ولابن اخيه احمد بن على بن يحيى بجامكية كل يوم سبعة عثماني وما كان بمحروس ثلا مما هو من خراج على بن يحيى ولابن اخيه احمد بن على بن يحيى بقنصابه وبالشرية ولا يكون للسيد على بن يحيى منها شيئا فليها وكثيرها وجليلها وحقيرها وسائر الولاة والرتبة كل منهم بخرج ما هو له وفى يده من عليل وكثير الى حيث يحب من البلاد السلطانية ومن احب التقرر منهم فى الخدم السلطانية قرر بجامكية وما كان من سائر المدافع والمدافع السلطانية والسلاح والبارود والرصاص ونحو ذلك يبقى للدولة السعيدة الخاقانية بحكم ابرهيم فى مقابل مال

شاهية

محصلة المحبوب وغيرها الى ديار وامر مولانا صاحب السعادة المشار اليه حسين باوجي الدبوان أن يدخل الى الحصن المحروس وتألف هو في جماعة من عساكر السلطان يطلع على ما كان في القلعة مما يصير الى الخزائن السلطانية وامر ابقاه الله تعالى ابرهيم بن المطهر وابن صنو وكافة من كان في قلعة محروس ثلا بالتحويل واخراج ما عولهم مما اشتركوه لانفسهم فاخرجوا جميع ما اشتركه لهم وحول ابرهيم وابن صنو الى مدينة شبام حوال مدينة محروس كوكبان وأمر صاحب السعادة بامتثال تحمل تحويل ابرهيم بن المطهر المرة بعد المرة ولما تم التحويل خرجت الحريم والاطفال والامراض ولم يبق غير حريم ابرهيم ومكالفه وحريم ابن صنو ومكالفه من ثلا ولم يبق غير الرجال الأعفة بينهم مع ابرهيم بن المطهر فلما كان ليلة الاثنين السادس والعشرين من شهر جمادى الاخرة خرج ابرهيم بن المطهر وجميع مكالفه وكذلك حريم أحمد بن علي يحيى ومكالفه وحولهم الى مدينة شبام حوال تولا (ويلى lege) مولانا صاحب السعادة لمن كان في محروس ثلا بجميع ما وعدهم لهم وقرر ولم يصر على أحد منهم خلل في خروجهم من القلعة ولا في وقت تحويلهم وقد كان في ايام تحويلهم أمر مولانا صاحب السعادة حورشيته تشقى في أبواب الحصن وأن لا يدخل احد الى القلعة إلا بأمره وأن لا يعرض احد من الخارجين بتحويلهم او بحريمهم واطفالهم فخرج جميع من كان بمحروس ثلا على أجمل الاحوال وأحسنها واتمها واكملها ومن عظيم تفضلات مولانا صاحب السعادة ومروآته ومكارمه وفائض جوده أنه أنعم لمن كان في محروس ثلا قبل خروجهم في ايام تحويلهم من كبيرهم وصغيرهم بعد بذلهم للطاعة السلطانية بعطايا من الدنانير جزيلة ليستعينوا بها على صلاح احوالهم ولوازم أنفسهم واولادهم مما سمعنا في كتاب ولا وقفنا على تاريخ أن احدا من الملوك والرؤساء او الاكابر والخلفاء تحلى احدا ممن كان على هذه الحالة ممن ذكرنا وشملهم بنواله وعمهم بمكارمه وتفضلاته غير صاحب السعادة ولما كان ضحوة نهار الاثنين المقدم ذكره خرج ابرهيم بن المطهر وولد صنوه أحمد بن علي يحيى وجميع من بقي من اصحابهما في محروس ثلا من العبيد والرقيد الى مخيم بحضرة مولانا صاحب السعادة الى المخيم المنصور وحين صاروا بباب الحديد وهو أسفل ابواب القلعة أمر مولانا صاحب السعادة ولده الامير السامي حسين والامير الناظر وكافة الامراء وسائر الاعيان والكبرى (والاكابر lege) وجميع العساكر المنصورة السلطانية بتلقيهم ومعهم الطبل والزمر والاعلام

الشريفة

الشريفة فساروا بهم الى مقام مولانا صاحب السعادة فى رفقة وكبكبة حسنة وزفٍّ عظيم وضرب المدافع والزربطانات والبنادق من القلعة ومن المخيم المنصور فلما دخل ابرهيم بن المنهر وابن صنوه الى حضرة مولانا صاحب السعادة تلقاهم بالاجلال والاكرام والاعزاز والاعظام وقد كان هيّأ سماطًا عظيمًا لضيافتهم لوقت قدومهم عليه فتقدم ايده الله تعالى الى السماط وقعدا معه وجميع الامراء وكافة الاكابر والرؤساء من العرب والعجم وسائر العساكر السلطانية فطعموا معه جميعهم ثم بعد تمام السماط امر مولانا صاحب السعادة بان يُرتّب السنجق الشريف الى ابرهيم بن المنهر بمونة جميع ما يُصرف على السنجق الشريف من دراهم وخلع وغير ذلك وذلك من عادات كرمه وشيم تفضّلاته وعميم احسانه وتمام صنائعه وعظيم مروّاته وشريف مكارمه وامر لابرهيم بن المنهر ولابن اخيه بعطية نبيلة وامر للرتبة والعيّنات الذين خرجوا معهما من كبير وصغير بكساء ودراهم حتى لم يتخلف احد منهم الا نالته عطية من الدراهم والكسوة ورتّب مولانا صاحب السعادة بعد تسلمه للحصون قلعة تلا طائفة كثيرة من الاتراك من عساكر الدولة الشريفة السلطانية وجعل عليهم دزدارًا ٭

In pag 197 vs. 6 vocabulum تلمس sensu occurrit, qualis neque huic substantivo, neque verbo لمس conjugationi secundae tribui solet. Usurpatur enim illud vulgo de precibus coram Deo effusis aut ad hominem factis quibus *annuitur* et *obtemperatur*. Hoc autem loco et infra in pag 198 vs. 7 substantivo a forma secunda verbi لمس formato eadem significatio convenit, quae nomini a Conjug. quarta derivato. Denotat enim *securitatem* iis concedendam, qui penes Ibrahimum in Castello Tsolano fuerant. In eodem versu illi distinguuntur ita ut appellentur رتبة et عينات quorum vocabulorum hoc videtur esse discrimen, ut رتبة vero omnis *praesidium* sit, quod in castello vel alio loco munito ad illius defensionem impositum, *la garnison*; عينات vero militum cohors, quae ad castellum vel alium quemlibet locum mittitur, *un détachement*. De hoc vocabulo supra egimus pag 172, sed neque designantur nostro loco illi milites, quos ab exercitu suo segregatos Abus Jahja Tsolum miserat, simulac audivisset eam obsideri. Vide supra pag. 76 vs. 14 et pag 180. Vocabulum autem رتبة, quo noster saepius utitur absque *praesidium* denotare videtur, quae significatio ex verbi رتب notione facile deducitur. Hoc enim quum denotat *stabilis fuit*, *perpetuo constitit*, apud derivatum رتبة facile usurpari potuit de militum turba *perpetuo et firmiter alicubi commorante*. Eodem sensu occurrit hoc vocabulum in Codicis pag 136; ex quo Pascha dicitur post Lothfoliae decessum ad urbem castellum Damascenum, ut ibi *praesidium* disponeret et ejus praefectum constitueret دخل الى قصر لتقرير رتبته ودزدارا عليهم ايه. Neque alio sen-

lsnue legitur aut Codicis pag 196 et 167, aut supra in pag. 168 vs. 8 et 17 et in pag. 199 vs 22 et 200 vs. 9, in quibus locis iterum cum ملك conjungitur. In pag. 197 vs. 9 verba ان ساعد ابرهيم ومن معه الى ما ذكرنا ويسلموا القلعة — فعلنا لهم بذلك قواعد مباركة — وان ثم يسلمدوا الى ذلك فقد صاروا فى السد verterda sunt: *Quodsi Ibrahimus ejusque socii amplectantur id quod commemoravimus, ita ut tradant castellum, ratas habebimus conditiones faustas: sin amplecti noluerint, tamen venient in deditionem.* Verbi enim ساعد conjugatio tertia, quae vulgo *adjuvandi* notionem habet et cum accus. pers. construitur, hic *amplectendi* significatione venit eique adjungitur praep. الى. Videtur autem haec *amplectendi* notio ita a subst. ساعد, *brachium*, derivari uti a ذرع *brachium*, significatio deductus conjugationis quartae verbi ذرع *prehendit*, aut a subst. عضد itidem *brachium* denotante, verbum عضد *comprehendendi* et *juvandi* notiones mutuatus. Proprie igitur ساعد est *brachium protendit* vel ad aliquem *juvandi* gratia vel ad aliquid *amplectendi* et prehendendi causa. Eodem sensu paulo infra in pag 198 vs. 10 occurrit, ubi de conditionibus agens, de quibus jam inter illos convenerat, Hamaus dicit: *quodsi illas amplectantur* (intellige: *tunc bene est*) *sin minus, non deest cum illis agatur.* Denique subst. يد hic non proprie accipi debet, ut *manum* designet: tunc enim exspectares بيديا vel simile quid, sed secundariam *deditionis* notionem habet, quae in Lex. Gol. ex Djauharo recte ei tribuitur. In pag. 197 vs. 25 subst. ركب legitur, quod *comitatum* significat. Conf. Hamakeri Adnot. ad Wakid. فتوح مصر pag. 51. Saepiusme illo auctis vocibus nostri utitur, uti infra pag 198 vs. 6; praeterea codicis pag. 7 et 113 ubi commemoratus ركب مولانا صاحب السعادة ,وصول, pag. 64 in qua mentio est itineris Abdallae ركبه صاحبه al cliffe. De nummis *Otsmaninae*, quorum quotidie centum, secundum ea, quae in pag 198 vs. 20 referuntur, Ahmedo f. Ali Jahjae solvendi erant, quarumque nomen et pretium Lexx. ignorant, accurate egit Hammerus *Gesch. d. O. R.* T. IV p. 633, e cujus uberrimis explicationum tantum referimus nummum *Otsmanicum* synonymum esse subst. Akdsche s. Aspri, eorumque centum hoc aevo fere refere unum denarium aureum. — In pag. 198 vs. 20 et 22 vocabulum legitur مكالف, quod in Lexx. et libris Arabum editis frustra quaesivimus. Videtur autem illud esse plur. a sing. مكلفة subst. s. particip. act. conjug. quartae verbi كلف. Hoc igitur cum significet *amore captus fuit*, conj. quarta denotabit *amorem incitavit* ejusque particip. مكلفة, quae amorem *incitat*. Distinguitur autem hoc loco ab حريم et in codicis pag 149 in phrasi وقد كان السلف احمد وجد باغلة ومكالفه واولاده الاطفال واولاد الشاريه ومكالفهم الى حصن ام ليلى justa subst. اهل positus. Non igitur uxorem s. conjugem honoratam denotare videtur, sed potius uxores adscititias, legitimas quidem, attamen honore et auctoritate

pe-

pares usui nusquam pares. — Reliqua emphaticamus postulare non videntur: id unum tamen ad hunc locum animadvertimus, in nulla re magis apparere Paschae prudentiam, pietatem et fidem, quam in conditionibus faciendis, quas praefecto Tuleno ejusque sociis et militibus concessit et integre servavit non tantum, sed et praeter illorum spem, donis et beneficiis illos cumulando, multo optatiores reddidit.

INDEX

INDEX GEOGRAPHICUS.

ABOU ARISCH ابو عريش. Nomen oppidi in Septentrionali Tehamae parte. Prope Djazanum illud situm erat et cum hac urbe de principatu contendit. Quum enim medio seculo nono aerae Arabum in urbibus numeraretur Djasano subjectis, (vid. Ind. Geogr. a Johannsenio *Historiae Jemanae* additum, s. v.) mox quo tempore Sultanici milites Jemenam invaserunt in libertatem sese vindicavit, uti memorat auctor libri c. t. برق اليماني, de cujus testimonio conf. Sacyi Ind. Geogr. in *Not. et Extr. des MSS.* Tom. IV. Deinde mense Schawwalo anni 990 libertatem iterum amisit et Djasani principi aliquamdiu obedivit. Vide supra pag. 37. Hodie contrarium obtinet et Djasanum pertinet ad urbes hanc civitati subjectas. Conf. Niebuhr, Descr. Arab. pag. 239.

ADAR مدر. Vicus s. pagus satis amplus, distitus circiter horae spatium, septentrionem versus, a loco Mokaja ibn Amer dicto. Est locus in tractu Hamdan wa Hakil, quem Niebuhr. in Itinerario *Aseris*, in Descr. Arab. *Asaris* et in Tabula Geogr. huic Descr. adjuncta *Elesere* nuncupavit. Quamquam adeo tam parum sibi constet scriptor celeberrimus diligentissimus non dubitamus nostram scriptionem, media litera ذ, praeferre illius pronuntiationi media د. Ceterum enumeravimus ab Adaro alteram viam trans Mokaja ibn Amer, Chamirum et Hamudam ducere ad Reidam et hinc Ismanum, alteram vero trans Goulam al Adjib, Schedhebam, Kaa al Schams, Seuk al Zed itidem ad Reidam se conserere. Goula al Adjib vero magis ad Orientem sita fuit, quam Niebuhru Tab. Geogr. indicat. Conf. Nieb. Iter I. 444. *Descr. Ar.* p. 232, 261 et Burckhardt *Reisen in Arab.* p. 673 sl.

ADZRUM بلاد مذر. Regio inter Saadam et Ahnoumum, quam variae Arabum tribus habitabant. In ilis regione prope Ahnoumum sita erat Karan al Waari.

AFFARUM عفار. Urbem hanc Geographi Arabes et peregrinatores fere intactam reliquerunt. Memoratur quidem quaedam Affarum in Lexico Geogr. sed locus est inter Meccam et Tajfum القديم. Unus Niebuhrius, qui locum in Tabula suo loco posuit, in *Descr. Arab.* p. 239 refert eam esse urbem *satis amplam*. Paulo plura discimus

e cod. nostro, in cujus pag. 200 sequentia inveniuntur: ثم حمل (سنان) بالعساكر المنصورة على عفار وهى بلدة من حازة عفان (عفار .l) حصينة وعليها سور وباب يغلق فقتل من بها من عسكر عرب الدين فدخلها عساكر السلطنة عنوة بعد قتال يسير وهرب من كان بها الى حصن عفار ومنهم من هرب على رأسه طالبا لنجاة نفسه وكان الاستيلاء على عرقة عفار وفتحها آخر ليلة السبت ثالث شهر جمادى الاولى سنة ثلاث وتسعين وتسعماية. Ex hoc igitur loco intelligimus Affarum fuisse urbem munitam in tractu montano Affaro, muro circumdatam et portis instructam: deinde juxta eam situm fuisse castellum ejusdem nominis, quod, uti ex reliqua historia patet, munitissimum fuit: denique urbem Affarum exstructam fuisse supra collem arenosum. Verba autem Arabica non multa indigent explicatione: aliqua ex iisdem quam primam hujus loci partem elegerimus supra pag. 184. Vocabulum عرقة quod attinet, recte quidem illud redditur in Lex. *elatior arenarum tumulus*, nec tamen ea vera ejus significatio absolvitur. Accurate illud explicatur ab Asmajo, quem auctor Lexici Geogr. laudat his verbis: قال الاصمعى العرف اجارع وقفاف الا ان كل واحد منه كما يماشى جبيل الحاما. Intelligitur ergo ejusmodi regio, in qua arenosae tumuli non semper eodem consistunt loco, sed per quas valles incedunt, propter arenae plurimam levitatem. Plurimis autem nominibus propriis haec vox anteponitur, quorum tredecim enumerantur in Lexico Geogr. in quibus tamen nostrum non est.

AHNOUBUM جبل الاخنوم. Deutem hunc, in Itinerariis frustra quaesitum, Geographi Arabici quoque negligunt praeter unum كتاب المعاجم الكبير in quo post vocabulum hunc nomen adscribendarum expositionem hanc legimus: جبل فى ديار همدان من اليمن وربما كمل اقنوم. Sedes haec erat Imami Himani, ad cujus ditionem praeterea pertinuerunt anno 980 Dhafarum, Schadheha, Dholeima, Babourum, Djabourum et Adarum. Dons sunt excelsus et amplus, in quo praeter castellum munitissimum, complures pagi inveniebantur.

AJAL ABDALLAH a Geographis Arabum non memoratus, uti nec duo sequentes loci, Ajal Jezid et Ajal Soraiha. Scribitur nomen in cod. بلاد عيال عبد الله et sine dubio regio est in hodierno tractu Haschid wa Bekil prope montem Beni Ali et Daibanum, cum quibus locis hic conjungi solet. Puta eandem esse regionem quam Niebuhrius in Tab. Geogr. Beni Abdilla appellavit: quum enim عيال *familiam* significet, sano tegium, non motu, differunt haec nomina.

AJAL JEZID جبل عيال يزيد. Dons excelsus et asper in Daschid wa Bekil, quem Niebuhrius perperam, quippe sono deceptus, Elsent el Elezid appellavit, cujus tamen situm in Tab. Geog. recte definivit.

AJAL SOBAIHI بلاد عيال سريح. Ajal Soraihi vicus est situs juxta regionem viam, quae Sa-

Sanaa Imranum ducit. Est autem in finibus ditionis Hamadanensis et Bounensis; cumque hodie ad Hamadani regionem pertineat, ubi refert Burckhardtius *Reisen in Arab.* p. 678, scriptore tamen nostri aetate, quo Codicis pag. 147 et 184 addidit verba من اعمال البون, ad Bounensem ditionem pertinuit.

AJANUM عيان. *Lemnon Geograph.* عيان بفتح اوله وتشديد ثانيه بلد باليمن من مخلاف حجى *Oppidum Jemanae in pago Djofi.* Memoratur hic pagus in Lex. Geog. sub voce مخلاف et ibi ultimo loco positur. Male tamen a Johannsenio, qui totum locum e Lex. Geog. descripsit in 1. l. p. 36 vs. 20, scribitur جعفر. Aperte enim scribitur in Cod. جعلى et praeterea haec leguntur sub hoc titulo جعلى بالضم ثم السكون والفا مكسورة واليا مشددة مخلاف جعلى باليمن حمس عيان. In Cod. nostri pag. 232 illud dicitur, et ea pag. 140 discimus illud juxta viam regiam situm, quae Sanaa trans Ajal Sorabi Saadam ducit.

ANTARI العنترى. Mons prope urbem Taolam, de quo in Cod. nostri pag. 50 dicitur جبل العنترى بالقرب من مدينة ثلا — وفى اماكن وقرا المصانعة. Niebuhrus in Tab. Jemanae vocem *Chobt Antar*, id est, *Campus Antarius*, ponendo, montis Antari ei adjacentis situm nobis indicavit.

ASCHMOUR الاشمور. De hoc nomine Niebuhr. dicit in *Descr. Ar.* p. 239 illud oppidum esse prope Taolam muro cinctum, ejusque situm etiam accurate definivit in Tab. Geog. Itinerariis addita. Ubique tamen perperam scripsit Aschmur. Ex Cod. nostri pag. 46 discimus ditionem Aschmouri pertinuisse ad regionem Modani: scribitur enim ibi بلاد الاشمور من مخاليف حمس مدع. Vocabulum autem مخاليف a sing. مخلاف *pagos* significare aut *regiones*, illudque nomen Jemanae proprium esse cum aliunde notum est, tum ex iis quae Johannsenius disputavit l. l. p. 34 sqq. In illis tamen pagis, qui e Lex. Geog. ibi descripti inveniuntur, pagus Modani non legitur.

AUDOUA الاودى. Vicus, ut videtur, cujus nomen una nisi in nostro Codice occurrit, fuisse dicitur p. 93 من بلاد مخروس ثلا ea terra Taolae.

AZZANUM عزان et Bahranum duo castella sunt, nos nomine Fissem dicta, quae in monte Dholmae duobus cacuminibus sita sunt prope Dhamarmarum. Lex. Geog. refert, postquam de urbe ejusdem nominis ad Euphratem sita dixerat, وعزان ايضا من حصون ريمة باليمن. Nusquam tamen distat Raimae regio a Khaschabi pago, مخلاف الخشب, in quo secundum Cod. n. p. 120 castellum hoc munitissimum situm erat, quem ut pro eodem loco haberi possit.

BEIT FAÏS بيت فائس. De hoc nomine Lex. Geog. dicit بيت فائس حصن باليمن. Praeter pauca haec verba a nullo scriptore hunc locum memoratum video, nisi e Cod. nostri auctore. Refert autem hic castellum illud fuisse in montis Hewrari summo

Ff co-

coatione situm, munitissimum et in quo frumentum et ea quibus in bello opus est condi et adservari solebant. Dicit enim Cod pag. 268 illud esse حصن من حصون صور وهو رأس صور وفيه حبوب وشاعي من البارود والرصاص.

BEIT ILMANUM بيت علمان. Parvus vicus esse videtur, qui a nomine suo ab auctore nostro laudetur. Situs autem erat supra montium jugum el-Mahdad dictum, e regione Meswari, non procul a Modas, ubi in Cod pag. 185, dicitur بيت علمان اعلا مانع قريب نقل المحدد ولال العد مخروس صور In hisce autem locis vocabulum نقل montium jugum denotat, uti apparet ex adnot. in Lex Geog severanda hujus argumenti. واستقل بلعه اهل المدن العالية

BEIT ODZAKA بيت عذاقة. Vicus est hodie situs in ditione Caucabanensi, in quo locum mi minus frequens. A Niebuhrio hoc celebratur in Descr. Arab. p. 245 idemque ejus situm in Tab. Geog definivit. Perperam tamen locum dixit Beit Uddekka et in Tab. Beit el Uddeke. Ex codice nostro pag 100 patet illum fuisse من بلاد صور ex ditione Meswari, quod pag. 106 dicitur من اعمال حصن صور et praeterea castello firmissimo in monte sito hunc vicum egregie munitum fuisse.

BENI ABBASI بلاد بني العباس. Regio Beni Abbasi sita erat inter Caucabanum et Modaam et ob hoc castello parum distabat. Haec in Cod. pag. 91 dicitur fuisse بالقرب من مدع. Vocatur haec regio a Niebuhrio Descr. Ar. p. 245 et in Tab. Geog Itinerario adjacta Beni Gabbesahi et hodie ad ditionem Caucabanensem pertinet.

BENI KOTHAIL بني قتيل uti Cod. pag. 242 dicitur vicus erat in regione, quae ad castellum Modaae pertinebat cuique adjacebat mons altus et undique inaccessus, cui ab una illa via, quae ex vico illuc ducebat. Dicitur autem Cod p. 280 هجر بني قتيل من مخاليف تلك مدع المحروسة. Practer auctorem nostrum vici hujus mentio nullibi fieri videtur.

BENI L KHAJJATI بلاد بني الخياط. Eadem est regio, quam Niebuhrius in Descr. Ar. p. 244. Beni Chaiât et in Tab. Geogr. Chaiat nuncupavit.

BOCORUM بكر. Castellum e ditione quondam Tulae, quod regnante Hamno Pascha ad ditionem Caucabanensem transiit. In Cod pag. 107 et 109 simpliciter حصن بكر dicitur; in Lex Geog post vocabulum definitionem dicitur ejus من مشهور قلاع صنعا. In aliis libris ejus mentio non invenitur.

BOUNA البون. Regionis Tulanae fertilissimam pars erat et longe latius tunc se extendebat, quam Niebuhrii aetate. Paucas loca enim quae secundum ejus Descr. Arab. pag. 232 ad eam pertinent, Hamdani aetate ad illam referebantur Imranum, Nadjra, Ajel Sorocha aliique minores vici. De Imrano, Nadjrae et vicorum magnalium vastatione et reaedificatione vide supra pag. 23 et adnot. ad hunc locum. Dicitur autem nostro auctore jam

jam البون, jam vero قاع البون sive Campus, terra plana Bounae. *Lex. Geog.* de ea sequentia refert بون مدينة باليمن زعموا انها كانت البئر المعطلة والقصر المشيد id est Bouna urbs est in Jemano, in qua opinantur adesse puteum derelictum, et arcem destructam. Eadem haec verba memorantur in كتاب المشترك sed tamen ut ea sequentia verba addantur المذكور في القران المجيد. Quae verba non significant, uti Willmetus in voc. بون putavit urbem *Bounam* in Korano laudari, in quem errorem inductus per Djauharii adnotationem: frustra enim hoc nomen in illo libro quaereres sed respiciunt haec verba ad phrasin البئر المعطلة والقصر المشيد quae legitur in Cor. Sur. XXII vs. 45 ed. Mar. et 44 edit. Flueg. A Maraccio, quem Willmetus sequitur, perperam مشيد vertitur, *munitum* aut *excelsum*, quae significatio orationi contextae prorsus contraria est. Vertatur autem vel *luto obductum* vel *destructum*, *s. quod periit*, quae utraque notio a Golio verbo شاد recte adscribitur. Denique in libro c. t. البون بفتح اوله مجالون موضع كتاب معجم ما استعجم sequentia in medium proferuntur ذكره ابن دريد ولم يحدده وقال الهمداني البون من بلاد اليمن وحسنا في كتابه مفتح الى حيث وقع quae ut parvi sint emolumenti in explicandu Bounae conditione, quandoquidem Ibn Doreidus ea apse quidem hunc locum cognoscit, certe terminis eius illum non circumscripserit, docemur tamen ex Hamadani testimonio, recte auctorem nostrum Articulum huic nomini proprio praeposuisse. Quamquam etiam in Cod. nostro hoc nomen properum, ubi in locis vocalibus destitutum, bis non vocalem Dhamma sed Fatham literae Be superscriptam habet, quam scriptionem omnes negleximus, plurimis scripturis secuti, nunc quidem Hamadani testimonium cum nostri auctoris punctatione congruens fecit, ut verosimillimum judicemus non pronuntiandum esse hoc nomen Bouna sed Bawna. Neque enim Hamadanius neque Causshazemus facile in hujus loci pronuntiatione determinanda errare potuit.

CAUCABANUM كوكبان. Nolumus repetere quae de hoc nomine Niebuhrius in Itin. I 446 et *Descr. Ar.* p 244 et ea ex plerumque Sacyus in *Not et Extr. des MSS* T IV. in medium protulerunt. De hac igitur arcis ut cum natura tum arte munitissima sede principis ditionis Causshazemae, quae in monte condita erat, cujus adscensus difficillimus, superficies autem frugibus ferendis aptissima erat, sequentia refert *Lex Geog.* كوكبان تشبه الكوكب حصن قرب صنعا به قصر كان مبنيا بالفضة والحجارة وداخله بالياقوت والجوهر وكان ذلك الياقوت والجوهر يلمع بالليل كما يلمع الكوكب فسمي بذلك In qua relatione illud omnino verum est, quod primo loco dicitur, nempe كوكبان esse dual. voc. كوكب, ac Caucabanum nomine intelligi montem prope Sanaam, in quo castellum extructum est e saxis et lapidibus; quod vero deinceps additur ut nomina rei apparent in eo duas esse gemmas, hyacinthum rubrum et margaritam, quae noctu splendebant ut stellae, unde nomen castello datum fuisse, merito illud in fabulis

 na-

numeratur, quibus nulla omnino fides habeatur. Praeter haec tenuem adnotationem nihil offerunt Codices MSS. Geogr. Arabum. Hoc unum e nostro addimus scriptore; Caucabani Academiam fuisse ab Immamo Schasafeddino conditam, quod in transitu memoratur in cod. nostri pag. 175 ubi in eo est occupatur, ut obitum ac sepulturam Izzeddini exponat. Dicit enim l. l. وقبر (عز الدين) فى كوكبان فى مدفن مدرسة جده الامام شرف الدين — — بوصية, id est, *sepultus est Caucabani in Coemeterio Academiae avi ejus Imami Scharafeddini more suum mandatum ejus.* Sine dubio haec Zeiditarum doctrinae duae dant inservibat, cujus et natales et fautor praestantissimus Schasafeddinus fuerat. Vocabula autem مدفن masc. forma usitata est pro *firmo et perpetua mansione*, quae notio nunc huic femininae formae recte adscribatur tum haec pro *coemeterio* videtur poni. Quamquam enim ejus nun exemplum non vidimus, tamen et rei ratio et vocis بلد nonnunquam ob ea derivatorum significatio analoga fecit, ut non dubitaremus illam huic voci tribuere notionem.

CAHLANUM كحلان. Duo hujus nominis castella ab auctore nostro memorantur, quorum alterum augetur تاج الدين, alterum الشرف. Utrumque neglexerunt Geographi Arabes MSS. Prius autem in Cod. nostri pag. 242 dicitur propinquum Affaro referi enim auctor وهذا المكان (حصن كحلان تاج الدين) من الاماكن المناجمة لعفار ita ut nullum sit dubium, quin idem sit locus, quem Niebuhrus in *Tab. Geog. Köhlan* nominavit, quemque in *Descr. Arab.* pag. 239 urbem dicit muro cinctam et celebrem ob fori frequentiam. Posterius prope Ahnoumum situm fuit in tractu montano altissimo, qui Scharafi nomine venit. Utrumque ad montanum Jemanae castella numeratur.

DHAFARUM ظفار. Castellum in finibus Dhahirinorum in montis apice situm, de quo in Cod. n. pag. 34 refertur حصن منيع وجبل وسيع. Dicitur *Dhafarum Daudi* ut ab aliis ejusdem nominis urbibus et castellis distinguatur. Conf. supra pag. 181 et locum, quem auctoris verba addimus pag. 142. A Niebuhrio in *Tab. Geog.* Jemanae et in *Descr. Arab.* pag. 240 collocatur in tractu Haschid wa Bakil et *Dafar* appellatur. In Lexx. Geog. MSS. aliorum quidem locorum hoc nomine insignitorum mentio est, hoc tamen omittitur.

DHAFIRUM الظفير. Castellum in monte excelso ejusdem nominis situm prope Mezwarum in ditione Hedjdjerai, unde vulgo حصن ظفير appellatur. In Cod. n. pag. 204 dicitur والظفير مما يقارب مسور وهو جبل رفيع وحصن منيع. Niebuhrus in *Descr. Arab.* eadem dicit amplam, in colle sitam et muro circumdatam pag. 230. In *Lex. Geog.* الظفير حصن باليمن appellatur.

DHAHIRA ظاهر. Regio Jemanae, quae et Dhahura Hemdanum ظاهر همدان dicitur. Niebuhrus in *Descr. Arab.* p. 179 testatur se nihil omnino de ejusmodi regione in Jema-

nam accipere potuisse; unde verosimile est paullo post Hasani aetatem nomen hujus regionis, jam cum Djofa conjunctae, interiisse. Pars fuit illius tractus, qui deinceps Haschid wa Bekil appellabatur, eratque satis ampla regio, quum in illa sita esset urbs Khamra et tamen se protenderet usque ad Djofam. Cum hac regione ab Hasano Pascha conjuncta fuit, cui is praeposuit primum praecipuum Mohammedem f. Nasri, deinceps vero praefectum Mothahherum f. Mohammedis.

DHILAA ذيلع. Oppidum est medium inter Caucabanum et Sanaam, quod transeunt, qui aut Caucabano, aut Tawila profecti, Sanaam petunt.

DHOLEIMA ظليمة, de quo oppido videtur scripsisse auctor *Lex. Geog.* ظليم تصغير ظلم موضع باليمن, prope Ahnoumum situ erat in regione ejusdem nominis, in qua quoque inveniebatur oppidum Naboum. Prope illud oppidum erat

DJAHOURA جحور oppidum, quod cum Dholeima primum in Hasani Haemi potestatem transiit, deinde vero ad Paschae provinciam pertinuit. *Lex. Geog.* جحور الجهيم مقحمه على النحا واخره را بلد باليمن*

DJARAA جرع. Nomen montis altissimi et asperrimi prope Afferum quocum conjunctus est. Septem in illo exstructa erant castella, quorum firmissimum Hisnu Djaraa nomine insigniebatur. Nunquam id expugnata erant ante annum 993, in quo Paschae Hasani copiae illo vi ceperunt. Quum ejus montis et castelli mentio nulla sit in scriptoribus editis aut Lexx. MSS., quaedam e Cod. nostro de hoc loco testimonia proferemus. Leguntur igitur in Cod. pag. 283 جبل جرع الى متصل بحصن عفار وهو سنام ملك الجهات et paulo inferius وجبل جرع وما يليه جبل منيع عال رفيع حصر المسالك مخوف المهالك. Praeterea pag. 313 in locis, quae ejus munitissima ceperat Hasanus Pascha nominantur septem hujus montis castella: وجبل جرع وحصونه وهي سبعة حصون. Quumque in pag. 268 referat auctor وجبل جرع وقلاعه وما حوله من البلاد لم يملك احد من ملوك العجم فيما سلف من الروم ممن وصل الى بلاد اليمن ولا قاربه واما ملك الغز حاجة وبعض اطراف بلاد لاهد وبعض تمنع تواريخهم عرف صحة ما حكينا. Denique quam difficilis fuerit montis adscensus patet ex relatione militis, qui ipse in eo fuerat, qui montem expugnaverant. Narrat igitur auctor pag 284: ويحكي لي رجل من عساكر الدولة العثمانية السلطانية قال لما توجهنا على هذا الجبل ورأينا صعوبته وعسر مسالكه وارتفاعه كنا نظن ان لا نقدر على اخذه قهرا وصعو وكنا ايسين من نفوسنا فاتى الله تعالى الا ان يكون التاييد والنصر والظفر لعساكر السلطانة وهزمهم لعدوهم في اسرع وقت ولم يكن اخر ذلك اليوم الذي من الله تعالى فيه بفتح جبل جرع وبلاده على الدولة العثمانية الا وقد فتحت جميع حصونه ولم يبق الا حصن جرع الى اليوم الثاني من طلوع جبلة واسامن فيها فامنهم الامير سنان وخرجوا منها*

DJIB-

DJIDHA الجحم. Nomen regionis et montis in illa sitae prope urbem Mentrum. Ejus nullibi mentionem invenire licuit, nisi apud Cod. a auctorem, qui in pag. 98 diserte dicit بلاد الجحم من بلاد مصر. Idem ibi v. g. pag. 100 جبل الجحم commemorat. Ex ai apparet in regione Djidhae hunc montem situm fuisse.

DJOFA الجوف. Provincia Jemanae magna, in qua praeter alias urbes, quas Niebuhrius laudavit in *Descr. Arab.* pag. 282 seqq., urbs Zaherum sita fuit, de qua infra agetur. De ea sub voce حوف *Lex. Geog.* refert: حوف همدان بالجحم مخلافى (l. مخلاف) باليمن ووراء يصيبهم بالدا فلهدا الذكر, id est, *Hofa Hamadani, cujus vera scriptio est Djofa, provincia est Jemanae. Nos sub litera Ho hanc vocem commemoramus, quia a nonnullis ita scribitur.* Djofa Hamadani ab auctore dicta videtur, quia huic regioni adjacet. Ab auctore كتاب المشترك etiam sub litera Ha ejus mentio fit: dicit enim الحوف مخلاف باليمن لهمدان ورى بالجيم, id est, *Hofa est pagus Jemanae juxta Hamadani regionem, quem alii dicunt Djofam.*

DZAMARMARUM ذمرمر. Castellum munitissimum, quod nunquam vi expugnari potuit et hinc tantum captum fuit per fraudem, primum a Modhaffaro Gassanida medio seculo septimo aerae Arabum, dein a Pascha Hamano. Situm illud erat in monte excelso et praerupto ejusque aditus difficillimus erat; non longe distabat a Sanaa, ut patet ex Cod. n. p. 82, in quo dicitur فمر على مسافة بريد من صنعا et e *Lex. Geog.* in quo a.v. ثنام tribus parasangis a Sanaa distans dicitur. Conf. infra voc. Schibamum Sohamum. In tractibus et locis ei circumjacentibus memorantur Dahbanum, Ajal Abdallae et Dehmum. Eorum firmissimis et portis instructa erat, quorum praecipua decebatur Nerrum. A recentioribus Geographis locus ideo non memorari videtur, quia Hamanus Pascha, ad pedem montis Dzamarmari novam urbem, Gerat, condendo, effecit, ut Dzamarmarum primum splendore, deinde incolis destitueretur. In Lex. Geog. legimus ذمرمر من حصون صنعا باليمن.

DZIBANUM ذيبان. Oppidum Jemanae non longe a Sanaa, ad cujus orientem situm erat. Invenitur ejus nomen in Tab. Geog. Niebuhrii, qui tamen *Dsiban* scripsit, eundem in scribendo normam secutus in hujus vocis scriptione ac in *Deifani* nomine, quod oppidum, aliquot milliaria ad Septentrionem Dzibani situm, Dzeifanum ذيفان scribi debuisset. E Geographis Arabum nemo Dzibani mentionem facit, nisi auctor libri a. h. المعجم الكبير qui sequentia refert: ذيبان بفتح اوله واسكان ثانية بعده يا معجمة بواحدة بلد باليمن سمى بجبلان من حصير وليس فى حمير ذيبان بتقديم اليا احدى الواو وانما فيهم ذيبان بتقديم اليا على الواو وذي الخلال قاله الهمدانى, id est, *Dzibanum est oppidum Jemanae, quod ab Dzujantu Bathan dicebatur.* Hoc a nonnullis scribitur Dzobjanum, ut litera Be literam Je praecedat, una vero scriptio secundum Hamadanium est Dzabaanum.

FISSEINA القصى. Hoc uno nomine duo castella Azzemum et Kahramum appellabantur, quae prope Dsamarmarum in alto monte condita ejus quasi propugnacula fuerunt, *Lex. Geog.* horum alterum nominare videtur, cum dicat القص من حصون صنعا باليمن. Reliqui Geographi ejus nullam mentionem faciunt.

GIRASUM الغراس. De hac ob Hassan Pascha ad pedem montis Dsamarmam condita urbe non habeo, quod referam, nisi adnotationem auctoris Cod. e. in pag. 155 وفي هذه النسخة المقدم ذكرها امر صاحب السعادة بعمارة مدينة في سفح ذمرمر في موضع يقال له الغراس بالغين المعجمة وعمل عليها سورا عظيما وجعل لها بابين وتممت عمارة سورها في اقرب مدة لكثرة اتساع والعملة حال عمارته وكان في ايام عمارة سورها كثيرا ما يشير اليها للضيافة وجعلها مستقرا لولاية من تولى بلاد ذمرمر ذمرمر من عمال السلطنة وبرايها وجعل لمن سكنها وادام بها جبريه وجلالته وحرمته. Vide supra p. 64.

HADGURUM حجور. Pagus ut videtur, quem Geographi ignorant: in Cod. a. p. 338 qui situs sic definitur حجور من بلاد جلسة المحاكمة لجبل الاهنوم.

HADROURUM AL-MASANI sive AL-SCHEIKH حضور المصانع المعروف بحضور الشيخ, ubi in Cod. a. pag. 225 in itinere dicitur, castellum erat munitissimum et ex altissimis in Jemana, ubi Cod. auctor refert in pag. 230 وقلعة حضور هذه من ارفع قلاع اليمن. Situm est, teste Niebuhrio in *Descr. Arab.* p. 221 inter Sanaam et Caucabanum, ejusdemque nominis montem (in quo castellum erat conditum) aeterna nive tectum ferebant incolae. Aliud castellum Hadhourum pertinet ad regionem Zabadi.

HADJDJA حجة. Mons prope Mesuarum et urbs supra illum montem condita, a qua regio nomen accepit. *Lex. Geog.* refert: حجة بالفتح ثم التشديد جبل باليمن فيه مخيمة سماه (سباتا) به. Non occurrit in nostro codice, nisi cum nomine Dhafir conjunctum, et ita hoc ab aliis ejusdem nominis castellis vel urbibus distinguitur.

HAIDANUM حيدان. Nomen urbis, a qua regio et circumjacens بلاد حيدان appellatur. Non in ipsa Khaulam regione sita erat haec urbs, quod Niebuhrius dicit in *Descr. Arab.* pag. 237, sed Khaulano contermina erat, uti patet ex Cod. a. pag. 171, ubi haec leguntur: فخرج محمد الى اطراف بلاد خولان مما يقارب بلاد حيدان et e Cod. pag. 200, in qua iter Ala describitur, qui a Karnao al-Waari trans regionem Haidans petiit regionem Khaulan.

HAKLUM حقل. In Cod. e. pag. 168 dicitur حصن من المعاقل الراسخة والحصون الشامخة لا يوصل الا بعد مشقة ومخاطرة مدة طويلة وسنين عديدة. A Geographis Arabum plures hujus nominis loci memorantur: sic in كتاب المشترك ita appellatur vallis herbis abundans in regione Solaimidarum, tum urbs prope Ailam in litore Maris Rubri, deinde pagus a. regni Jemanae, porro de nostro loco dicit حقل قرية لبنى ذرهما في احاد لحد جبلي دلمي, id est oppidum Dormaidarum in Adjoa: Adjoa est nomen

Gg 2 mon-

montis, qui Thajjifarum est. *Lex Geog.* praeter alios locos, quos maximam partem jam ex كتاب المشترك laudavimus, nostrum locum his verbis attigit: وقيل الحقل من بلاد خولان من نواحي صعدة وهو قرية لشهي في احنا Ex locis igitur laudatis patet Hakl um oppidum fuisse et Sennaense et mundanum, conditum in monte Adjaa in Khaulana provincia Jemanae a Thajjitis.

HABAR ALAB حبر اصلاب. Vicus prope Sanaam situs, ad quem Pascha solebat obviam ire nuntio a Sultano misso. Vide supra pag. *40*, 94 et 103. Locus parum cognitus, unde et in Cod. n. pag. 64, in qua invenitur ejus nomen, supra illud scriptum legitur اسم موضع.

HEDJRUB-SAÎD حجر سعيد. Pagus juxta viam, quae Sanaa Tulam ducit, propior tamen Tulae. Secundum auctorem nostrum Cod. pag. 202 erat من قرى عصدان et a Niebuhrio in Tab. Jemanam loco suo depositus.

HERMUB حرم. Castellum regionis Khaulani, cujus nulla in Geographis Arabum mentio. Observant tamen, quando alios hujus nominis locos recensent, primam hujus nominis litteram jam Fathae, jam Kesrae signo muniari.

IHDHASHUM احضاس. Jugum montis a. ... in Cod. n. pag. 82 dicitur, trans quod via ducebat Imrano Rodaam. Prope hoc oppidum illud situm videtur, quum inter illud et oppidum Beni Kathail esset intercedium.

IMRANUM عمران. Urbs in regione Hauran, quam incolunt, qui Sanaa Saadam eunt. Supra montem condita est et anno Arabum 977 a Mothahhero f. Imami Scharafeddini vastata, ab Hasana Pascha autem iterum aedificata, muro cincta, duabus portis instructa et castello munita intra 40 dierum spatio. Vide supra pag. 140 imum Auctoris nostri hac pertinentem. De nominis scriptione plurima est differentia. Niebuhrus *Descr. Arab.* p. 241 *Amrân* scripsit, Burckhardtus *Reise in Arab.* Vers. Germ. pag. 678 *Omran* et pag. 678 *Omrand*, auctor libri a المعجم الكبير *Amrân* scripsit cum iisdem quidem literis, quae in Cod. n. invenies, sed cum Fatha supra primam literam et Dhamma supra secundam, quod ut accurate defierint, addit محمد بالنون من ارض صنحان, et adeo auctor est dubius, num de eadem hac urbe loquatur. Nos nostri auctoris, qui in scribendis nominibus propriis accurate egit et hujus nominis puncta saepe addidit, testimonium usuti sumus, idque eo magis, quum in vicinia Imrani ipse habitaverit.

KARANUB AL-WAARI قرن الوعر. Vicus ad pedem montis Ahnoumi in ditione Adsei, من بلاد عذر, in quo exercitus Sultaneus Ahnoumum adgressurus aliquamdiu commoratus est.

KARENUB قارن. Pars regionis sita inter Imranum et Rodaam, Ihdhadho propinqua, in qua vici nonnulli et castella inveniebantur. Patet hoc ex Cod. n. p. 83, in qua de

de Kareno dicitur واستولى على حصن ... وهو مالقرب من ... et pag. 85 in qua haec leguntur عساكر السلطان على قارن جميعه واشرين حميع قراه ومعاقله ... Regio dicta videtur a vico Kareno, qui in ipsa eu conditus erat inter Beni Kotheil et Ihdhadham.

KHASCHABUM الخشب. Pars ditionis Lothfallae, cujus situs e contexta oratione pag. 48 facile colligitur. In *Lex. Geog.* cujus haec sunt verba: وخشب باليمن من مخاليف اليمن, ortus. neglegitur, in reliquis tamen scribendi ratio cum Codice nostro convenit.

KHAULANUM خولان. De hoc nomine *Lex. Geog.* refert خولان بفتح ثم السكون مخلاف من مخاليف اليمن. Niebuhrius duas provincias hujus nominis commemorat, quarum altera tantum eaque Septentrionalis, supra Saadam sita, ab auctore nostro saepius laudatur. Apparet illud cum inde, quod ubique Khaulanenses in militibus numerentur, qui mercedis gratia apud exteros principes stipendia mereri solebant, tum ex locis passim Khaulano adscriptis v. g. Miltuhum et Hermum pag. 64, tum denique ex locis finitimis huic Khaulano, uti in pag. 63, 68, 110 et 112. Aperte autem in Cod. a. pag. 291 البلاد الخولانية dicuntur fuisse من مخاليف مدينة صعدة sive ex illis tractibus, qui ad urbem Saadam, hujus regionis caput, pertinebant.

KODAMUM قدم. Nomen loci et regionis, cujus situs ex oratione contexta in pag. 96 facile efficitur. De eo sequentia refert *Lex. Geog.* قدم بعد اوله وتشد ويروى قدم بوزن القدم وهو مخلاف باليمن مقابل قدية مباحرة, id est, *Kodamum est secundum alios Kodumum est regio Jemanae a regione urbis Muhdjarae.* Muhdjara autem est urbs Jemanae viginti parasangis distans a Saada. Praeterea in كتاب الاكليل de hoc nomine haec dicuntur قدم موضع باليمن تنسب اليه الثياب والاكسية والقدمية سمي باسم رجل ابي تميلة يقال لهم بنو القدم, id est, *Kodumum est locus in Jemana, a quo nomen derivant vestes Kodumijjenses. Nomen accepit locus a viro Abu Tamila praenominato, cujus autem incolae dicuntur Benu Akdom.*

KORADHA قراضة. Castellum in ditione Lothfallae, cujus supra in pag. 47 mentio est, prope vallem Sarea. Nomen distinguendum a *Koradha* cum ة et ض *Karitha*, cui cognomen, qua locus in valle Sareo situs sit. Fortasse idem est castellum, quod a Niebuhro in *Descr. Arab.* pag. 286 *Charet* et in Tab. Geog. Jemanae *Charit* dicitur in regione Nehmi. *Lex. Geog.* commemorat hunc locum his verbis قراضة حصن باليمن, ita tamen, ut utrumque cum ض, nec cum ص scriptum sit hoc nomen.

KORADHA قراضة. Castellum in ditione Alu Jahjae, quod ab Izzeddino principe Crucabanensi illi ereptum fuit, qui tamen terras circumjacentes postea ei restituit: vide supra pag. 42. Ejus incolae defectionem ambientes denuo subjecit Schamseddi-

Nh nus

ane f. Izzeddini pag. 96. Situm erat prope Nedjaam et cum natura tum arte erat valde munitum.

LAA لاعة. Oppidum quod Izzeddinus princeps Caucabanorum Abo Jahjae adeuit, quodque deinde ad regionem Caucabani pertinuit. *Lex. Geog.* لاعة بالعين مهملة مدينة فى جبل صبر من نواحى اليمن والى جانبها قرية لطيفة يقال لها عدن لاعة id est, *Laa est urbs in monte Sabiro in Jemana, juxta quam parvum est oppidum Adenum-Laae dictum.* Eadem haec annotatio legitur in كتاب المشترك sub v. عدن.

MANKABUM المنقب vicus haud procul a Sanaa in regione Hamadana ad iter, quae Sanaa Caucabanum ducit. A Niebuhrio scribitur منكب et pronuntiatur Mankab *Descr. Arab.* pag. 241, a Sacyo autem منقب et Monakkab in *Ind. Geog.* Vid. *Not. et Extr.* etc. T. IV. Nos Mankabum pronuntiamus, cum quia a subst. منقب quod viam per montem aut saxum denotat, ortum est nomen proprium, tum ex auctoritate codicis nostri, tum denique quia terra alta et aspera inter Nedjed et Tehamam (teste auctore كتاب المعاجم الكبير) eodem hoc Menkabo nomine appellatur.

MESWARUM مسور. De hoc monte et castello, cujus situs in regione Caucabanorum ex Niebuhrii *Tab. Geog. Jemanae* satis cognoscitur, sequentia refert *Lex. Geog.* مسور حصن من اعمال صنعا اليمن. Paullo plura de eo legimus in Codice n. pag. 208. ومسور جبل وسيع وحصن رافع دائر وارسة حصون ودور وابوال ومدرجات وله ابواب على حصونه ودوره ومدرجاته تغلق وله طرقات رجل من لعم ابوابه وعرة المسلك *Meswarum mons amplus et castellum excelsum; in montis cacumine castella sunt et oppida et sylvae et arva, quae omnia portis intercluduntur; omnibus non quidem portis clauduntur, sed difficillimum habent adscensum.*

MIFTAHUM المفتاح. Hujus loci nomen Lexica Geog. ignorant; a nostro autem codice patet Miftahum castellum fuisse Khaulani, quod in hujus regionis finibus situm erat prope Haudanum. Dicitur enim in pag. 160 حصن خولان et in pag. 171 dicitur بلاد خيطان المصانعة للقيم المفتاح, in quibus tamen verbis vocabulum المصانعة punctis literarum discriminis omnibus caret.

MINDJALUM المنجل. Vicus prope Sanaam ad viam, quae inde Teslam ducit. *Lex. Geog.* المنجل موضع بغربي صنعا اليمن.

MODAA مدع. Castellum munitissimum, quod, uti ex plurimis Codicis nostri locis patet, situm fuit in medio inter Teslam et Cahlanum, ubi in Niebuhrii *Tab. Geog. Jemanae* locum invenimus *Lama* dictum. De eo conf. auctoris nostri testimonium, quod supra pag. 154 exhibuimus. *Lex. Geog.* مدع من حصون حمير باليمن. In libro المعاجم الكبير legimus مدع بضم اوله وفتح ثانية بعده عين مهملة حصن او جبل باليمن.

NAD-

NADJRANUM نجران. De hac regione, quae ab urbe Nadjrano nomen accepit, egit Niebuhrius in *Descr. Arab.* pag. 250. Praeterea *Lex. Geogr.* sequentia de ejus pronuntiatione et situ refert: نجران بالفتح ثم السكون وآخره نون وهو في عدة مواضع منها نجران من مخاليف من ناحية اليمن ونجران ايضا موضع بارض, et deinceps النجران فيما قيل. De urbe Nadjrano et de ejus nominis origine traditionem refert auctor libri المعجم الكبير his verbis: نجران بفتح اوله واسكان ثانيه مدينة بالحجاز من شق اليمن معروفة سميت بنجران بن زيد بن يشجب بن يعرب وهو اول من نزلها واقليم البلاد نجران من الحجاز وجمعها من اليمن ودمشق من الشام والرى من خراسان. Et in eo quidem differt relatio hujus auctoris a Lexici Geog. testimonio, quod Nadjranum non in ipsa Jemana, sed in Jemanae confiniis in Hedjaso collocet: quum vero fines Jemanae alio tempore alias fuerint et Nadjranum nonnunquam v. g. sub Hemano Pascha, principi Jemanensi paruerit, difficile non est utramque relationem inter se componere. Conf. quoque Burckhardti l. l. pag. 631 sqq.

NEDJRA نجرة. Castellum Beanae, quod Hemanus Pascha reaedificari curavit: vide supra pag. 24. Invenitur in Niebuhrii *Descr. Arab.* pag. 241 et in Tab. Jemanae prope Imranum.

NEDJRA نظرة. Castellum non procul a Marwaro situm, in valle Lasa*, de quo supra egimus in pag. 96. Niebuhrius in *Descr. Arab.* pag. 240 illud Nasara appellat et pagum dicit arce munitum.

NOKAILUH-AL-MAHDAD sive jugum Mahdadi نقيل المحدد, montium jugum erat e regione Marwara situm, de quo vide supra in pag. 206 sub v. Beit Rhanum.

OMM-LAILA ام ليلى. De hoc munitissimo castello Niebuhrius in *Descr. Arab.* pag. 258 pauca egit. Plura ex Codice n. de illo supra exhibuimus in pag. 174.

RAGILUH الرقيل. Ubi e Cod. n. pag. 287 apparet, in quo hoc nomen vocalibus insignitur, non Ragilum, sed Rogeilum pronuntiari debet. Est autem vicus, ubi Cod. pag. 98 dicitur من اعمال صصور et, ubi a reliquis locis efficitur, non longe distat a Marwaro estque intermedius inter Marwarum et Affaram.

RAIMA ريمة. Memoratur a Niebuhrio vicus Rama paululum a meridie Sanaae situs et provincia Rema quae regionem Djebi et Kusma complectitur. In *Lex. Geog.* utriusque mentio est, ita ut illud dicatur حصن من حصون صنعا, hoc vero مخلاف باليمن كبير. Provinciam, non vero castellum, supra in pag. 18 laudari, ex contexta orationis satis efficitur.

RODA رداع. Pagus et urbs quem Niebuhrius in *Descr. Arab.* pag. 223 iisdem literis Arabicis scripsit et Rodda appellavit. In *Lex. Geog.* ejus mentio est in loco quem, cum Johannsenius magna recte laudavit et explicuit, totum exhibebimus. رداع بكسر الرا

الرا اسم ما وهو بسم الرا مخلاف من مخاليف اليمن وهو مخلاف حولان وقيل انه بكسر الرا ايضا, id est رداع cum *Kesra literae Re est nomen Subst. et aquam denotat; sed cum Dhamma ejusdam literae a, Roda est una ex provinciis Jemanae, quae alio nomine Haulanum dicitur. Secundum alios literam Re quoque Kesra insignare licet.* Inter illos, qui non Roda, sed Rada pronunciant est auctor libri المحكم dicens الرداع بكسر اوله وبالعين المهملة الكبير postquam autem hic de duobus, nominibus al-Rada dictis exposuit, de Jemanae loco ita pergit: وداع ثلث باليمن ذكره الهمداني موليه منزل كرع بن علي بن علي بن زيد بن سعد بن زرعة بن سبا الاصغر. In hac autem annotatione ultimum nomen proprium سبا puncto discritico caret, nec magis illud autem nobis est, quam illius viri nomen, ex hospitorum haec constructio adscribitur.

SAADA صعدة. Urbs in septentrionali Jemanae parte celeberrima et notissima de qua tamen Geograph. Arabum testimonia proferre supervacaneum non erit. Legimus igitur in *Lex. Geog.* صعدة بالفتح ثم السكون مخلاف باليمن وصعدة مدينة عامرة اهلة يقصدها التجار من كل بلد وبها مدابغ الادم وجلود البقر التي للنعال منها الى جبران اربعة وعشرون ميل, id est *Saada est provincia Jemanae et ejusdem urbs domibus multis instructa, cujus gentem undique mercatores adeunt. In illa conciunnantur pelles et aliae et bovinae, quae calceis conficiendis inserviunt. A Djeiran Saada distat 24 milliaribus.* In كتاب المشترك haec leguntur صعدة مخلاف باليمن بينه وبين صنعا ستون فرسخا, in qua annotatione distantia 60 Parasangarum, quae inter Saadam et Sanaam esse dicitur, certe non provinciae, sed urbi Saadae adscribi debet.

SAJJID-AL-GORABI سيد الغرابي. Praeter *Lex. Geog.*, cujus verba الغرابي من حصن اليمن hunc locum spectare non possunt, quum recentiori demum tempore ita [dictum est, nullam hujus nominis mentionem invenire mihi licuit. In Cod. autem n. pag 243, eamque iis, quae ad historiam pertinent et supra ac pag 95 leguntur, haec inveniuntur: حصن سيد الغرابي يقال له الدحمي — والدحمي مما يتاخم صفار — وهذا حصن سيد الغرابي قد كان مولانا صاحب السعادة استفتحه ميمد مخلا بحصن سيلمند وعلم رجالته ولقب الغرابي لسواده وهو حصن من المسالك وما يحيط به قرى مخصصة. Ex hoc ergo loco intelligimus castellum illud propter et suum al-Daamani appellatum ab Hasano Pascha demum hoc nomen ob nigrum adspectum accepisse: praeterea quoque ejus ambitu plures vicos contineri illudque prope Affanum situm esse et aditus difficultatem esse magnam.

SANAA صنعا. De hac celeberrima totius Jemanae urbe non est, quod in medium proferamus post ea, quae Golius ad Alferganum, Reeyns et Johannsenus in Indicibus Geogr. memoraverunt, nec testimonia Geographorum Arabum. *Lex. Geog.* ergo haec ha-

صنعا وهي في موضعين احدهما باليمن وهي العظمى والاخرى قرية بغوطة دمشق habet:
فاما اليمانية فقيل كان اسمها قديما ازال فلما دخلتها الحبشة وراوها حصينة قالوا صنعا معناه
حصينة فسميت صنعا بذلك وهي قصبة اليمن واحسن بلادها تشبه بدمشق لكثرة فواكهها
id est, *Duae sunt urbes Sanaa appellatae, altera in Jemana, eaque est maxima, altera in regione Damascena. Jemanenses autem Sanaae nomen dicunt olim fuisse Ozal* (sive Uzal), ab illo, qui in libro Genes. X: 27 filius Joktani dicitur). *Habessinos autem, cum illam urbem adirerentur et munitam viderent, clamavisse Sanaa, quo voce illi castellum nominant, et inde nomen urbi mansisse. Sita est haec urbs in media Jemana et ejus regio est optima, ita ut ob magnam fructuum copiam cum Damasco jure comparetur.* De eadem urbe كتاب المعاجم الكبير sequentia refert: صنعا مدينة باليمن معروفة قد تقدم ذكرها في اسم الجند وكان اول من نزلها صنعا بن ازال بن عمر (lege يعرب بن قحطان) بن عابر فسميت به وقيل ان الحبشة لما دخلتها فراتها مبنية بالحجارة قالوا صنعة صنعة وتفسيره بلسانهم حصينة فسميت بذلك قال الهمداني وقد كانت في الجاهلية تسمى ازال قال واول من نزلها واسس قصبتها غمدان . . . . سام بن نوح فيها تعرف دربته الى اليوم, id est, *Sanaa notissima est urbs in Jemana, cujus jam meminimus s. v.* الجند. *Primus qui illuc habitatum venit fuit Sanaa f. Ozalis f. Jarebi f. Joktanis f. Eberi et ab illo nomen mutuata est. Alii autem dicunt, Habessinos, quum urbem intrarent et illam viderent e lapidibus constructam, clamavisse Sanaa, Sanaa: quod vocabulum in illorum lingua denotat castellum: atque inde urbem nominatam fuisse. Hamdanius dicit, ante Mohammedem urbi dictam fuisse Ozal et primus qui illuc habitatum venit et fundamenta jecit aedificii in medio ejus siti, Gomdan fuit . . . . Semi f. Noachi, per quod indicatur notitia ejus ad hodiernum diem.* Lacuna, quae in Cod. obtinet inter voc. غمدان et سام, qua ratione suppleri debeat, compertum mihi non est; neque is qui Codicem hunc descripsit textum corruptum restituere potuit. Ex mea sententia dicere voluit auctor, a Gomdano quodam ex posteris Semi fundamenta fuisse jacta castelli notissimi Gomdan, quod conditoris nomen etiamnunc conservavit. Nullam tamen ejusmodi traditionem reperire mihi licuit, neque ullibi virum Gomdan appellatum memorari memini. Fortasse tamen, ubi locus ex كتاب المشترك infra laudatus exstat, multo plura omissa fuerunt, quam ex lacuna parva conjicias. In كتاب المشترك de hoc urbe sequentia proferuntur: صنعا اليمن اعظم مدنها واجلها تشبه بدمشق في كثرة البساتين والمياه وفيها قصص واخبار ذكرت في المعجم وقد نسب اليها جماعة من اهل العلم واثرة, id est, *Sanaa est maxima et celeberrima urbs Jemanae, quae ob hortorum multitudinem et aquae copiam cum Damasco comparatur.* De

ejus historia nonnulla memorantur in libro المعجم *dicto et ab eo multi viri docti denominati sunt.*

SAUDA السودة. Castellum quod a Niebuhrio Zoda dicitur in *Descr. Arab.* p. 240 et in Tab. Jemanae ad occidentem Chamerae invenitur. Geog. Arab. de ea silent. Nonnunquam in Cod. nostro *Sauda Schudhbae* appellatur سودة شظب. Ad regionem *Schudhbae* vero alibi haud memoratam pertinuerunt quoque Dholeima, Habourum et alia castella, quae passim nominantur.

SCHAMUM الشام. Nomen proprium oppidi vel regionis, quod supra in pag. 61, 62, 74 et 112 commemoratur. Vulgo illud nomen vertitur Syria, etiam illis in locis, ubi de Syria sermo neque est, neque esse potest: quod etiam Johannsenus fecit in *Historia Jemanae* v. g. pag. 227—228, 248, 249, 250 et passim, quorum locorum accuratior contemplatio ostendit de Jemanae loco agi, non vero de Syria remotiore. Idem nostri loci supra laudati docent, quam absurdum sit in pag. 60 de Syria cogitare, quam uno cursu milites e Khaulano inde adibant. In pag. autem 62 ita cum Beraqis et deinde cum Djofa conjungitur hoc nomen, ut suspicere in Septentrionali Jemanae parte sol ejus confinus, haud procul a castello Omm Laila. Schamum etiam fuisse: etiamque veromodi fit cum ex pag. 74, tum ex pag. 112 vs. 7 coll. cum pag. 111 ss. 1. A nomine tamen ex recentioribus Geographis aut peregrinatoribus quaedam regio in Jemana laudatur. Unum *Lex. Geog.* aliquam hoc praebet locum. Postquam enim de الشام id est Syria retulit; his verbis pergit والشام موضع فى بلاد مراد. Tribus vero Moradi, de qua conf. Pocockii *Spec. H. A.* p. 42, habitabat Jemanensem regionem Bashanum, uti docet *Lex. Geog.* in voc. مخلاف, denique sub hac voce refert مخلاف العلى بالحا المهملة مخلاف الشام. Ex his igitur locis coll. cum locorum supra laudatorum oratione contexta apparet Schamum regionem esse vel locum a tribubus nonnullis habitatum in Jemanae pago Septentrionali, qui Bashan dicitur.

SCHIBAMUM شبام, quae et nonnunquam Schibamum-Hiwal شبام حوال vocatur, oppidum erat in ditione Caucabanensi prope hanc urbem. De illa eadem fere est annotatio *Lex. Geog.* et كتاب المشترك, ita tamen, ut in hoc libro paululum amplior sit: observatur autem ab utroque quatuor in Jemana locos hoc nomine insigniri, ac deinde in hoc sequentia leguntur الاول شبام كوكبان وكوكبان جبل فى غربى صنعا بينهما يوم. Invenitur quoque in Niebuhrii Tab. Jemanae.

SCHIBAMUM SOHAIMI شبام سخيم. Urbs antiqua Himjaritarum fuit, cujus jam olim destitae rudera inserverunt aedificandae novae urbi Giraus, prope illam, ab Hassan Pascha, ad pedem montis Duamarmari conditae. *Lex. Geog.* شبام سخيم بالخا المعجمة والتصغير قبلى صنعا بشرق (بالشرق lege) بينه وبين صنعا نحو ثلثة فراسخ Quam-

Quumque in hac hujus nominis scriptione ei adscribatur كعب المشرك praeferenda fortasse est lectio Sokharu, nec in hac nominibus propria idem accedere, quod in verbis صخر et سخم eorumque derivatis, si adeo utraque scriptione proba sit.

TAIZZUM تعز. Quum in hujus nobilissimae urbis scriptione plurimum a se invicem dissentiant eruditi, non alienum est annotationem ex *Lex. Geog.* huic nomini adpositam addere Saayi, Johannsenii, Niebuhrii aliorumque descriptionibus. Ita haec sese habet: تعز بالفتح ثم الكسر والزاي مشددة قلعة عظيمة من قلاع اليمن فيه الآن دار الملك بها id est, *Taizzum castellum magnum in Jamano, in quo nunc regum sedes est.* In Cod. nostro pag. 7 bis scribitur cum duplici Kesra.

TSOLA ثلا. Urbs castello firmissimo munita, de cujus egregio situ vide quae supra scripsimus, pag. 117 seqq. Primam ejus nominis literam non Fathâ signari, uti Saayus statuit in Indice Geog. locû, sed Dhammâ instrui, patet ex unanimi consensu peregrinatorum, Codicis nostri et Lexici Geog. Hoc enim habet: ثلا بالضم مقصور من حصون اليمن. Alii Geog. Arab. nullam ejus urbis mentionem faciunt.

TSOUMA الثويمة. Castellum est, secundum Cod. n. pag. 90 من بلاد مسور, in ditione Mewari. *Lex. Geog.* الثويمة قلعة باحية اليمن حصن باليمن, e qua brevi adnotatione certissimum est, hoc nomen, quum a subst. ثوم formetur, efferri debere Tsouma.

WADI TAAOUD وادي معود. De hujus vallis situ unus Cod. n. auctor paucis dicit in pag. 50: وادي معود بالقرب من نجم, eam prope oppidum Nedgram fuisse situm. Geog. Arab. et recentiores peregrinatores eam ignorant.

ZAHIRUM الزاهر. Urbs Djofan uti in Cod. n. pag. 261 dicitur الزاهر من قرى الجوف, secundum pag. 263 arce praedita, in qua primus Hassanus Pascha praesidium Sultanicum deposuit.